P20

1961

PALÓCFÖLD

Mátraverebély Községi Tanács
Végrehajtóbizottsága

PALÓCFÖLD

NÓGRÁDI ÍRÓK ÉS MŰVÉSZEK ANTOLÓGIÁJA

1961

SALGÓTARJÁN

PALÓCFÖLD

Nógrádi írók és művészek antológiája

Kiadja:
A
MEGYEI TANÁCS VB. MŰVELŐDÉSI OSZTÁLYA

Felelős kiadó:
NÉMETH LÁSZLÓ

Felelős szerkesztő:
CSIZMADIA GÉZA

A borítólapot tervezte:
CZINKE FERENC

A borítólapon:
KONFÁR GYULA: VÍZVÁLASZTÓ

1961. XII. — 1000 db — 809 Nógrád megyei Nyomda
V. Fv.: Fila István

IRODALOM

GERELYES ENDRE:

CHARON

A vonat kerekei nyugtalan, surrogó zajjal futnak a forró vasúton. Ötvös végre képtelen tovább tűrni a helyzet megalázó voltát, felugrik és és remegő szájjal végigmérve a szemközt elterpeszkedő, apró vérerekkel át-meg átszőtt arcú, kövér férfit, fuldokolva tehetetlen dühében, kimegy a fülkéből. Bella követi a fiút, aki belekapaszkodik a csillogó ablakvédőbe, s feldúltan mered maga elé. Vértelen, vékony száját összeszorítja, olajbarna arcát megsápasztja az indulat.

— Édes Riki — csillapítja Bella, és apró pofonokkal becézgeti a fiú arcát, — miért hisztizel, kisöreg?

Ötvös rámered a lány aggódó, borzas fejecskéjére.

— Ezek a vadállatok mindenütt rámtalálnak, mindenütt! Előbb utóbb beledöglöm!

Bella fejét vállai közé húzza és csöndesen kuncog.

— Látom lelki szemeimmel jövendő temetésed. Gyászhuszárok, milliós tömeg s impozáns ébenkoporsón ezüst betűkkel a búcsúztató felirat:

Kultúrembert temetnek most, sírhely lészen telke
Leültek a helyére és megölte a szenzibilis lelke.

— Hülyeség — mormog a fiú, hiszen semmi kedve most nevetgélni, s Bella miatt is rosszkedvű. A lány — úgy érzi, — valami enyhe kárörömmel csipkelődik vele, gúnyolja őt, a «népi fit», akinek kötélidegei kellene legyenek, s ehelyett minden fölkavarja.

— Te freudista csökevény, — nevetgél Bella, — az osztályharc csődje vagy,

— Nem én, — rázza a fejét Ötvös, — csak éppen torkig vagyok a fajtájukkal. Vastagnyakúak, bikahangúak, taplóbőrű állatok! Ez is! Bejön, s mire egy szót szólhatnék, leül a helyedre!

— Szerencse, hogy Bella néni nem ideges, — csitítgatja a lány — egyáltalán nem érdekel, hogy az ütközőn utazom vagy másutt. — Tulajdonképpen, — gondolja — Rikitiki szólhatott volna, hogy foglalt a hely, kár, hogy ilyen kis ügyefogyott, de éppen ezt szereti benne. Gondolatait világért sem mondaná ki, hiszen pontosan tudja. Ötvöst is milyen kinzó erővel marcangolja saját gyávasága, tettreképtelen volta.

—Ilyen vízilovak üldöztek engem el a faluból is, ezek kergettek el, az istenit a mamájuknak. Miattuk utálom még a környékét is.

— Nehéz ember vagy, kisfiam. Néha majd elepedsz fatornyos falud után, néha meg.. intezíve köpsz rá!

Ötvös hallgat. Nem, most precíz önelemzéseket végezni, képtelen egy ilyen gyáva, igenis, gyáva és tehetetlen kussadás után, öldöklő dühhel és szégyennel körültövisezve, önelemzéseket végezni. S a dolog valóban nem egyszerű. Otthon a család és ismerősök védőkörében növekedve, a védettség és bántatlanság tudatának üvegházában, csupán valami ösztönös félelem, inkább idegenkedés menekítette el ennek az embertípusnak, ahogyan nevezgette a «vastagnyakúak» közeléből. Alkalmilag valami borzongó élvezetet is lelt abban, hogy elbeszélgetett egy-két ilyen emberrel, s állandóan úgy vizsgálgatta őket, azzal a gyanakvó retegéssel teli szenzációéhességgel, mellyel a bizonytalan ideig szelid oroszlánokat szokás övezni.. Tizenhat- tizenhét éves koráig rendben ment a dolog, amikor azonban elérkezett a pillanat, amikor csupán saját bőrét vitte vásárra, s ki

kellett lépnie az anyja szoknyája mögül, olyan viharos és tüzes atmoszférába került, amelyben szinte percek alatt hamvadt el a sértetlenség oly biztosnak látszó köpenye. S abban az apokalipszisban, melyet a megalázás, a félvállról vevés, a nyílt sokszor rosszindulatú mellőzés és megvetés szakított reá, elpusztult önbecsülésének mesterséges tenyészete is. Egyideig arra gondolt, megszokja az állandó gúnyt, amely tán keskeny válla, halk beszéde miatt érte, és erőszakot téve hajlandóságán, eljárt a vastagnyakúak közé, barátkozott velük, tapasztalgatta őket.

Egy szörnyű éjszaka után ez a lehetőség is elenyészett. Saját magatartása döbbentette rá hallatlan brutalitással, hogy a megvetés és gúny, a semmibevevés joggal éri őt, s a vastagnyakúak értékrendje szerint nem is érdemel mást. Megtudta, hogy képtelen a veszélyt, s egyáltalán, egyetlen súlyos pillanatot olyan acélos nemtörődömséggel, olyan legalább látszatot őrző nyugalommal fogadni, ahogyan az általa keserűen megvetettek tették. Akkor a bálban, ahová vonakodva, de a barátságkötés reményében ment «velük», ahol dobogó szívvel várt és táncolni sem mert, hajnal felé megsűrűsödött a levegő, és ott vibrált a készülődő verekedés villamossága. És ő akor, mitsem törődve azokkal, akikkel együttjárt, akikhez tartozott, kioldalgott a teremből, s noha szégyen marcangolta, végtelen megkönnyebüléssel menekült egyedül, sértetlenül.

— Na, Rikitiki?

— Semmi — rebben föl —, bambáskodtam egy kicsit.

— Ismerlek, egérkirály! Mondd, mikor tudsz már egyetlen dolgot eldönteni? Hétfő-szerda-péntek, gyűlölöd a falud a vastagnyakúak miatt, kedd-csütörtök-szombat rajongsz érte. Egy kis anti-charon vagy te, ez a helyzet!

* * *

Visszajöttek a fülkébe, mert a vérmes és erőszakos fráter, aki kérdezés nélkül dobta le magát a padra, leszállt. Elmentek a többiek is, csupán ők maradtak, ketten. Bella az egyedüllét első mámoros pillanataiban szöcskeként szökdécselt ide-oda, végül kikötött az ajtó mellett, kardigánját feje alá gyűrte, és elalaudt. És most kócos kis fekete fejét félrehajtva csöndesen szuszog, olykor komor képet vág, morgolódik, veszekszik álmában, s ez hallatlanul mulatságos. Ha Bella alszik, valahol mélyebben, semhogy ellenőrízni vagy akadályozni tudná, kölyökké válik, szuszog és szipákol közben, s elveszti gyakran zavaró tulajdonságát, enyhe cinizmusát. Együttlétük szép percei lennének a mostaniak is, s Ötvös őszintén és zavartalanul gyönyörködnék a lányban, ha nem lebegné körül az előbbi incidens kínos atmoszférája. Bella visszajött a mosdóból, s meglátva azt a hájas, terpeszkedő állatot, tanácstalanul pillantott Ötvösre. Ő azonban úgy tett, mintha semmit sem venne észre, kinézett az ablakon, s valami mazochista, tehetetlen dühvel hagyta, hogy a lány az ajtóban tanácstalankodjék.

Amikor ezeket a szörnyű perceket ismét végigéli, beleharap az öklébe, ha már nem tudta megölni azt az állatot. Igyekszik elhitetni önmagával, hogy a vérmesarcú kövér embert gyűlöli. Dühét fokozza, hogy fájdalamas szégyene sem zavartalan, hiszen még ebben az érzésben is lenne valami kozmikus, valami felemelően nem-hétköznapi. De a fülkében megforrósodott levegő megizzasztotta,, a csuromvizes nyloning a hátára tapad s minden moccanását akadályozza. Nadrágja a hosszú üldögélésben összegyűrődött, térdénél kipúposodott, kezét, s talán arcát is ragacsos korom lepte be. Ingerült dühe csaknem elbírhatatlanná fokozódik apró testi nyomorúságai láttán. Szereti, ha közérzete, legalább fizikai vonatkozásokban kifogástalan, szereti, ha nadrágja tisztességesen vasalt, ha kezei tiszták.

Felugrik, hisztérikus állapotában arra sem ügyel, hogy föl ne ébressze Bellát. A neszesszerből termoszt és lapos üveget emel ki. A műanyag pohárba konyakot tölt, megissza s rá párolgó feketét hörpöl. A konyak ismerős zamata, a kávé kesernyés aromája megnyugtatja, lecsillapítja, és most soha nem érzett intenzítással föltámad benne a vágy a kávéház hűvös különtermében megvívott kártyacsaták, az állandó partnerek társaságában elfogyasztott feketék oly kedves,

Mátraverebély Községi Tanács
Végrehajtóbizottsága

ismerős idegfeszültsége után. — Igen — tépelődik, s a meglepetés elmossa kellemetlen emlékét — ez honvágy, hamisítatlan, igazi honvágy, amely először jelentkezett ilyen meglepő formában az ősellenségnek tekintett várossal összefonódva.

* * *

A hangulat érezhetően ecetes. Ötvös átkozza a vicinálist, amelyre át kellett szállniok, s amely korlátolt rendíthetetlenséggel pöfög és cammog előre. Bella, akit legalább annyira kínoz a dolog, mint a fiút, hallgat és ideges. Hasztalan bizonygatja, hogy — istenem, Rikitiki nem egy birkózóbajnok, sem egy határozottsághalmaz, a tény, hogy ennyire nyilvánvalóan nem az, bántja és elkeseríti. Idegesíti a vánszorgás is, vágyódva gondol a kettesben lebonyolított, pompás, gyors utazásokra. Kétszáz méterre a sinektől, az akáccal megszegett úton kék Skoda robog, könnyedén elhúz a vonat mellett és eltűnik a felvert porban.

— Azért — tör ki Bella — anyuék máskorra tehették volna azt a mátrai vikkendet. Imádom, ha gyorsan megyünk.

— Ha te vezetsz, tapasztalom, — mosolygott Ötvös. — A fene esz meg miattad!

— Hát értem?

— Na — ugrik a játékba a fiú, s megpróbál blazirt arcot vágni, — megjárja. — Hálásan pillant a lányra, s arra gondol, hogy mellette tudta meg ,hogy milyen kötetlen, könnyed életet is lehet élni, hogy milyen csodálatos dolog, ha valaki , csupán egy hangulat miatt, Szentendrén fagylaltozik, és a napot egy pécsi színházi estével fejezi be.

— Megjárja, — nevet Bella — te kis strici!

Kellemetlen csend támad, Bella vétett a hallgatólagos egyezség ellen. Tabu területen gázolt, hiszen Ötvös ezereszázat se keres, ő pedig zsebpénznek kétszeranyit kap. S a programokat tulajdonképpen Bella erszénye bánja. Hát nem kellett volna említeni a stricit. Bella tudja, hogy hibázott, s mesterkélt ingerültségel csattan föl, hogy más témára taszítsa beszélgetésüket.

— Hülyeségnek tartom ezt a lejövetelt. Végeredményben kinek az ötlete volt ez?

— Nem ötlet, kisöcsém — csitítgatja a fiú, és örül, az új témának — kötelesség. képzeld csak el, négy évig együtt laktunk, még a nadrágunk is közös volt, s most az esküvőjére sem mennék le? Igaz, hogy már borzasztó rég találkoztunk, de Béluci halálos tördöfésnek tekintené. Éppenséggel Dormándi kocsiján is jöhettünk volna!

— Ugyan — nevet idegesen Bella, — hiszen már egyszerűen kibírhatatlanok.

Ötvös neheztelve pillant rá. Érzi Bella igazságát, de igazságtalannak tartja. Akit társadalmi kapcsolatok valóságos dzsungele övez, aligha értheti meg az ő megalkuvásait, melyek árán legalább kinzó magányossága egyrészétől megszabadult.

— Ne bántsd őket, — mondja halkan, — jó kis társaság az!

— Riki! — a lány ingerülten kiált, mint egy mérges kis madár, — undorítóak! Valamennyien egy rúgóra járnak! Dormándi fajmagyarkodik majd, Zoó fád úriasszony lesz, Gyurka pletykázik és Csimpike gátlástalanul kokettál és pimaszkodik, mert úgy sikkes!

— Akkor — támad Ötvös a régi viták keserűségével — tán a vadevezőseidet meg a motoros testőrjeidet kellett volna elhoznunk, nem? Mert azok rettenetesen mulatságosak!

Bella hallgat. Rikitikinek eben alapjában véve igaza van. Rémesen únja az «echt fiúkat» is, hiszen Ötvös éppen azzal a vívódó és keserű nyugtalanságával láncolta magához, amely amazokból már teljesen kiszikkadt. A fiú is tudja ezt, mégis rátámad és fájdalmat okoz neki, mint annyi más akalommal. Furcsa, fájdalmas, maga-nem-mutató szerelem az övék, csupa félelem és visszahúzódni

kész érzékenység, sebzettség és menekvésvágy. «Életfélelem» — egyszer így határozta meg kettőjük kapcsolatát. Igen, életfélelem, lebegő nyugtalanság, és talajtvesztett riadtság is egyben. Hiszen ezért álltak egymás mellé, ezért kapaszkodnak egymás kezébe olyan kétségbeesetten.

* * *

Fekete mező mellett fut a vonat, s Ötvös megdöbbenve bámulja a letarolt, leégetett, feketére hamvadt búzamezőt. Tán egy-két napja még, taplószikkadtan, vágásra éretten állt itt a gabona, most, üszkös csonkok, helyenként egy-egy folt féligégett, piszkos, meggyalázott gabonacsomó. Hatalmas mező, percekig fut mellette a vonat. Keresi a széles ösvényt, melynek ott kellene húzódni a vetésben, ha ilyen nagy tétről van szó, keresi a biztonságot és elszigeteltséget nyújtó tar földsávot, amely megfogta volna a lángot, s csupán a sínhez közeleső, keskeny sáv hamvadt volna el. Nem leli sehol. Ha ő készítette volna a vetéstervet, ez mindenképp belekerül, s méginkább egy régebbi ötletén tűnődik. Ha ilyen nagy táblákban kalkulálhat az ember, érdemes a sín melletti ötven méter széles sávot valami tűzre nem fogékony növénnyel beültetni: krumplival, kukoricával. Más vetőgépet kíván, más munkát is, de itt már megéri, s biztonságot is nyújt.

Fölrebben morcos ábrándjaiból, s enyhe szégyenkezéssel nézegeti a fekete mezőt. Ha Bella megtudná, min töprengett idáig, akarnok precizkedésnek vagy komédiázásnak tartaná az egészet. Érzései a mérleg erre-arra billenő szerkezetére emlékeztetik. A feketekávé íze, a kártyacsaták izgalmát, az ottani élet savátborsát hozta, a leégett vetés viszont elragadja élményeinek erről a vidékéről, s régebbi tájakra dobja, vissza egészen az egyetemi esztendőkig, amikor különösen a kezdés idején, valami elkeseredett csökönyösséggel sóvárgott hazafelé. Számlálta a napokat, mikor térhet már vissza abba a gyűlölt és mégis nélkülözhetetlen környezetbe, amely társtalan magányából az igéret meghitt, beszédes, emberekkel-ismerősökkel teli földjének tetszett, kergette a megmérkőzés, becsületszerzés vágya is. Otthon számítottak rá, várták. Azután, éppen az utolsó évben, amikora megfáradt honvágyának türelmetlen lobogása is, sikerült egy beporzásos kísérletsorozata, észrevették, biztatást, — és most már tudja — felelőtlen igéreteket kapott. Egy kutatóintézeti státuszt igértek, a kísérletek folytatását és a nagyvonalú befejezést. «Státuszhiány — terjegette a kezét Kóródy — ezzel, sajna számolni kell, sajna, de a lényeg, ifjú ember: tűzközelben maradni, értjük, tűzközelben!» Fölhajszolt egy akkor úgy gondolta, csupán hónapokra szükséges szánalmasan szellemtelen szellemi szükségmunkát, szabadidejében pedig nekiesett a szakirodalomnak. Az első évben — a kimerültség miatt állandóan az idegösszeropanás szélén ballanszirozva, — éppen kétszáz könyvet olvasott el.

Aztán ismét nem sikerült bejutnia, s közben egy hajdúsági téeszben, más irányból indulva, ugyanolyan, sőt, talán jobb eredményre jutottak, megoldották az ő elképzeléseit, s ezzel leghatásosabb trömfja «elúszott». Egyre kevesebben emlékeztek rá, mert a sürgölődés, a fejesek ajtaja előtti nyüzsgés fizikai undort váltott ki belőle, képtelen volt hasonló manőverekre. Hazamenekült, s pár nap alatt állandóan szemközt kapta a gúnyos pillantások és félszájjal mondott megjegyzések kaján özönét, mert a falu, — anyjáék szégyenkező és gyakorlatlan hazudozásai ellenére, — tudta az igazat, tudták a vastagnyakúak is, hogy ezeregyszázat keres, olyan munkával, amit egy általános iskolás is kitünően el tudna végezni, «flaszterkertésznek» nevezgették, és kiröhögték. Visszajött Pestre, ahol ismert már egy-két embert, ahol senki sem bántotta, senki sem tartotta nyomoréknak keskeny válla miatt, s nem röhögték ki, mert nem tud meginni félliter rumot.

Mégis, most, amikor attól a nyugalmas, védett és gyakran nagyon kellemes és szép, de mindennap egyforma élettől elfelé viszi a vonat, s talán mert sárga és zöld mezőket lát, letagadhatja-e, hogy az első év hazatéréseinek törökszorító

örömét is érzi? Atavizmus — mondaná Bella, de kivűlálló racionalizmusa mitsem magyarázhat, s nem is óvhatja meg attól az átkos szeretettől, amellyel utána nyújtja kezét a falu.

— Tudod mit csinál az öregem mostanában?

Ötvös alig palástolt bosszúsággal tekint a mellette ágaskodó, nézelődő lányra.

— Mit?

— Nagy vászonba kezdett, — Bella arca megszinesedik, a csekély dolog egyike, amely ennyire felpezsdíti az intelligens pletykálkodást — egy kétszernégyes olaj. Az alap, nyugtalanító, kellemetlen kénsárga. Igen, — mondja mégegyszer — nyugtalanító, olyan emberen-kívüli, halott világosságot festett. A háttérben egy folyó húzódik, partjai között, mintha ólom csurogna, esküszöm, látszik, amint vánszorog a víz. Négyfigurás kép. Három egész elől középen. Jóruhás, virágkoszorús, római társaság. Persze halottak valamennyien, az arcuk sápadt, mint egy álarc. Ott állnak a Styx mellett, amelyen át kell kelniök a másik partra, itthagyva a régi életet, mindazt, amit szépnek és emberinek tartottak, s nekivágni valami félelmesen ismeretlen világnak. Tanácstalanok, igen, üvölt róluk a tanácstalanság. S tudod, ami igazán telitalálat, az apám nagy pillanataiban tud festeni, ez a három alak, fogvacogó rettegésével és tétovázásával együtt, hallatlanul nevetséges. — Már úgy értem — mondja lehajtott fejjel — lesz, aki komikusnak tartja majd őket. Sokan nevetnek majd rajtuk. — Bella elhallgat, s gondolkodva bámul kifelé. A fiú, csupán mert kellemetlen a csend, megkérdi:

— A negyedik?

— Charon — riad föl a lány — ő a negyedik. Ez a kép címe is: Charon. Piszkos, nagyhangú, brutális halásznak festette az apám. Szakállas arcát karjára fektetve támaszkodik az evezőre és vezet. Foghíjas, torz szája van. Visszataszító. De megintcsak az a jó a képben, hogy nem engedi el a szemed. Én is — mozdul tétován — ott akartam hagyni, de nem tudtam elmenni. Nem is nevet az a figura, hanem inkább röhög. Igen. Kiröhögi azt a másik hármat, akik tisztes jólöltözöttséggel és komikus, tanácstalan félelemmel állnak az ismeretlen előtt. S az a koszos, izmos alak kiröhögi őket.

— Érdekes.

— Gyűlöletes! Csupa voluntarizmus, csupa ellenszenves céltudatosság. Utálatos.

— Ennyire az idegeidre ment?

— Kegyetlen piszkosság — Bella. szinte lázas szemmel pillant a fiúra — nyers, magabiztos. diadalittas!

Ötvös leveszi kezét az ablakról, s nem néz Bellára, amikor halkan megszólal.

— Ezért mondtad, hogy én anti-Charon vagyok?

— Ezért. Rikitiki! Pedig neked ott kellene állnod az öreg mellett, s mégsem vagy ott. Olyan vagy, mint azok hárman. Mint én. Jól is van így. Amikor azt mondtad. hogy a vastagnyakúak kergettek el hazulról, úgy örültem. Mert én is úgy érzem kétféle ember van. Az egyik az ilyen céltudatos, sokat nevető Charon-ivadék. olyan, mint a te vidéki barátaid, a másik olyan, mint mi. Hogy nagyképű legyek, — Ötvös idegesen tapasztalja, hogy ismét cinikussá válik — ez a helyzet.

— Helyzet az van. — vágja rá a szokásos formulát — de ne félj. Vigasztalódhatsz! Ott lenn majd, kifogsz egy hetyke legényt és összetöröd a szívét!

— Valamennyi hetyke legény szívét, akartad mondani!

— Helves. — nevet Ötvös. — én pedig a kalotaszegi madonnát intézem el, rendben? Csábítás, csók, üldözés!

— Szöktetés — replikázik Bella — menekülés szárazon és vízen. Tusa. diadal. riadalom.

— Ó, te kis hülyécske, te!

— Szeretsz, Rikitiki?

Összetapadnak. Ötvös tudja, hogy Bellát, — noha feloldódik ebben a csókban, — valami enyhén perverz, pimasz kis kéj is végigborzongatja most, hiszen a kocsi

másik részéből láthatják őket, s tudja, hogy a lány azért lobog fel, mint a fáklya, s ezért öleli egyre követelőbben. Hálásan temetkezik ajkai közé, hiszen Bella kitűnően csókol, s ha hosszú idővel ezelőtt zavarónak és visszataszítónak érezte is, ma már tulajdonképpen mindkettőjüket elragadja ez a játék.

II.

A gyepes, hosszú tanyaudvart kétoldalt fehérfalú épületek szegik. Tetejükre friss cserép telepedett, melyek vidám, mélypiros színét még nem szürkítette meg az eső és a nap. Középütt, a megbízhatatlan idő miatt felhúzott nagy sátor ponyváját lebegteti a szél. Belsejéből halk, hívogató muzsika hangzik, szelíd, erőtlen kisöccse annak, amely majd éjszaka árasztja el a környéket. Az épületek ajtajában muszlin porfogók lebegnek, s a virágok is meg-megmoccanak a szélben, mint a táncra készülődő lányok. Hátul, ahová a rögös dűlőút vezet, kétéves, szürkefejű kazlak között, autó álldogál. Kácsák járnak körülötte, az egyik elmaradva a sortól, megáll egy pillanatra, s nyakát nyújtogatva megnézi a pecsétviaszszín alkotmányt, de kerek szemében kevés az érdeklődés.

A sátor szépenterített, patkóalakú fehér asztalát vacsorázó vendégsereg övezi. Az első pohár sem ürült még ki, s noha ismerősöket ültettek egymás mellé, döcögve és kínos szünetekkel tarkázva haladt a beszélgetés.

— Ezek a hülyék — súgja Csimpike — nem jöttek még meg?

— Philemonék? — Törő Gyurka vágyódó pillantásokat vet a pipájára — ők ugyebár lekéstek. Nem akarok pletykálni — pletykál — de biztos azért, hogy kevesebbet kellejen itt üldögélniök. Nemde?

Ugyan, — Dormándi atyafiságos mosolyt küld jobbra-balra, és valami sohanemvolt tájszólással is próbálkozik, — vonattal másfél óra múlva itt vannak, kész.

Zozó megdermed, s valósággal megfagyva mered az asztal túloldalára, ahol egy fejkendős, csattanósarcú kicsi öregasszony kanállal eszi a pörköltet. Csimpike pukkadva nevetgél, a mamika észreveszi, hogy a városiak őt nézik, s rettenetes zavarban, ráncos kis kezével ijedten kotorászik villa után.

A házigazda, Tajti Lénárd bácsi nagy kosárban borosüvegeket hoz. Dormándi szeme felcsillan.

— Édes apuskám — beszél, Zozó vérfagyasztó tekintetét kutyába sem véve — én itt akkorát mulatok, hogy leszakad a csillagos ég is.

— Jó, — örül Csimpi, — férfias leszel, szivi! Én is mulatok!

— Jó, — kontrázik Zozó, s fuldokolva a méregtől, védi férjét, — te meg kurva leszel, szivi!

— Te meg — nevetgél Csimpike — a bájos, de megközelíthetlenül tisztességes úriasszony leszel. Kiki, ami sose szokott lenni, igaz, szivi?

* * *

Zuzska, a friss menyecske ,üde mosollyal fürészti bájos, barna pofikáját a hódoló, atyafiságos, vagy mohó szemek keresztttüzében. Béluci, a férj, intelligens és meghatott arcot próbál vágni, ami lényegében roszszul sikerül, s elég bután lesekszik jobbra-balra. Olykor lefelé sandít. Tulajdonképpen szép szmokingja plasztronjában gyönyörködik, Zsuzska azonban félreérti a dolgot.

— Béla! — sziszeg verőfényes arccal — te vagy a vőlegény, nincs ivás, Béla!

— Négy litert édes, — humorizál Béla, — egy csöppel se többet, helyes?

— Az államvizsgád is eltoltad már ebben az évben, nehogy az esküvőn is botrány legyen az ital miatt, Béla! Nem akarok ennek a rohadt falunak a szájára kerülni, ne igyál, Béla!

Ahogy Csimpike mondta, «kitört» a vacsora és teljes erővel tombol. Tajti néni, a háziasszony és örömanya, izgatottan, mint egy elsőcsatás hadvezér, dirigálja a segítőasszonyok hadmozdulatait. Oda-odarebben a a vendégek hata mögé, ragyogó arccal csepüli és ócsárolja a kosztot, mert a vacsora kitünő. Disznótoros kerül a megcserélt tányérokba. Barnapiros héjú véreshurka, mélyaranyszínű fehér rizses és szálas, puha sülthús mellett burgonya tornyosodik, s odaadóan zöldell a kovászosuborka.

Szántó Tibi és Béres Pubi az asztal végén foglalnak helyet, a meg-meglebbenő ponyva a hátukra simul. Szántó, a nagy ismeretlenségben ösztönszerűen húzódott a birkózó-külsejű, kefehajú Pubi mellé, akit mindenki ismer, s akit mindenki szeret.

— Ez az barátom — mondja Pubi. — Ez megfizethetetlen!

Szántó nevetgél, s rápillant a hatalmasakat harapó Pubira.

— Majd elhízol, majd egy ro-ronda kövér pasi leszel.

Bérczes Pubi szemében a fanatizmus tüze lángol.

— Soha! Mindennap négy tonnát emelek, barátom! Ezt add össze! Nézd meg barátom! — karját Szántó elé tolja, aki udvariasan szemügyre veszi a szóbanforgó bicepszet.

— Nagyon szép. — mondja, — határozottan szép.

— Huszonnyolc tonna egy héten. De csak mióta itt vagyok. Pesten nem lehetett ennyit, ott kevesebb volt a szabadidőm. Ott csak tíz-tizenöt tonna ment.

— No né-nézd. — örül Szántó, — te Pesten voltál?

— A röpcsiseknél, ezt faggyúzd meg! Odakerültem katonáéktól egyenesen.

— És nem szeretted?

— Hogy-hogy nem szerettem, — szörnyedt el Pubi — imádtam!

— Hát akkor minek jö-jöttél haza?

Pubi zárkózott, lovagias arcot vág, aztán elneveti magát.

— El kellett jönnöm. Sok bajom volt a sztyuardessekkel. Barátom. micsoda nők voltak ott!

— Hát szóval itt meg a fffene esz meg az una-unalomtól, mi?

Pubi mérlegel.

— Ilyen kaja azért nem volt . Kevesebb volt a szabadidő is. Meg a muterék is sírtak. Itt lovagolok. futok. s naponta négy tonnát emelek.

— Mi a fffenét csinálsz te itt?

— A gépállomáson vagyok, barátom. Hogy ott micsoda tragacsok vannak. — gesztikulál, s valósággal világít a szeme a lelkesedéstől — Óriási! Azokat aztán megnyargalni, hallgatni, hogy recseg, aztán a hangából, mint egy jó zenész, meghallgatni, mikor fals! Mi? Aztán nekimenni, amíg úgy nem jár, mint egy kisangyal! Ez a valami, barátom! Hát szólhatok egy szót?

Szántó, aki már rájött, hogy Pubit nemcsak a «jókaja meg a napi négy tonna» tartja itthon, boldog derűvel nézi. Rokonlélek. Szigorú arcot vág.

— Egy szót ne ha-halljak!

Ezen nevetgélnek egy ideig, s közben Pubi integet Tajti néninek, hogy a koszt «rettenetesen, iszonyúan jó». A néni boldogan hadonászva int, hogy vegyenek még és elszalad.

— Barátom. — mondja Pubi. — Ezek nagyon aranyos népek. Ide még Pestről is szívesen jönnek a vendégek.

— Igen, — Szántó lelkesedés nélkül pillant Zoóék felé. — oda jjjöjjenek, ahova én go-gondolom.

Pubi viláján tétován fityeg egy húsdarab.

— Mi a fene, barátom.

— Utá-utálom őket.

— Mit utálod őket?

— Elég utálatos fajzat. Én csak tudom. Ott szü-lettem. Pesti vagyok.

— Én azt mondhatom neked, — kopog az asztalon Pubi — sok sráccal, meg lánnyal akadt dolgom, de soha rendesebbeket nem találtam, mint ott.

— Sze-szerencsés vagy . Meg négy tonnát emelsz. De én nem vagyok ilyen kajakos, meg da-dadogok is. S előadást tartok, mindig jobban dddadogok, mint máskor, és mindíg kiröhögnek.

Pubi tépelődik.

— Utálsz Pesten lenni?

— U-Utálok. Mindig új emberek, sose szoktak meg.

— Hát akkor mi a fenének nem jössz el onnan? — Szántó megfontolt válaszra készül, de rémülten fordul előre. Az asztalfőn a kacarászó mennyasszony mellett, a díszhelyen, nagytestű, ormótlan férfi ül, s tátott szájjal kapkodva levegő után, a vacsora zümmögő zaját valóságos hangorkánnal paskolja szerteszét, nevet, hogy az arcán könnyek csorognak végig.

«Ha énnékem, ha énnékem...»

Gombai Ottó könyvelő, az acélos erejű ének hallatára összerezzen, a mellette lépdelő elnökre pillant. A sátáni nótakezdés Beresz előbbi, infernális hahotáját idézte föl, s a könyvelőben, amíg az elnök ormótlan, húsos arcát figyeli, megvetés halmozódik. A nagy mozdulatlan arcon a kíváncsiságnak semmi nyoma. Az elnök szuszogva lépked mellette, szót sem szól, vár.

— Kérem, elnök elvtárs — Gombai dühös, tart ettől a beszélgetéstől, — — a vacsora alatt gondolkodtam a traktor, meg a pótkocsi dolgán. Sokat töprengtem, vívódtam, — mondja és a hallgató hegy-emberre pillant. Dögölj meg, gondolja magában. — Sokat. S úgy érzem, meggyőződésemmel ellenkezne, ha... támogatnám. Nekem, — hadar megkönnyebbülten, hogy túljutott a nehezén, — aki financiális vonatkozásokban diszponálok, megértheti, hogy a közös védelme és gondja, satöbbi, satöbbi...

— Szóval, — szusszan az elnök, — nem akar támogatni?

— Hogyne akarnám, — csitítgatja jóságosan, — csak speciel ebben az esetben ...értjük egymást, igen? Itt, ez nem megy.

— Szóval gondolkodott a dolgon?

— Nem túlzok, — lendül bele a könyvelő, — ha azt mondom: tépelődtem. — Elmosolyodik, mert ez a bálna nem veszi észre a gúnyt, tehát zavartalan a csúfolódás öröme. — Se nappalom, se éjjelem. Kezdetben a lelkesedés, Később a vívódó fontolgatás uralkodott rajtam, végül a keserű, de vastörvényű elemzés.. Fiat justicia, — lendíti a kezét a csillagok felé és ezzel az idézettel érzése szerint leteríti az elnököt, — et pereat mundusz!

Az elnök szuszog, s recsegő léptekkel gázol előre.

— Szóval, hogy nem támogat. Pedig itt pénzügyekben magának tekintélye van, és ketten el tudjuk fogadtatni a dolgot a vezetőséggel, később a taggsággal is.

—Megértheti. Az okok...

— Beszéltem Tornaival. Azt mondta, ha megfeszül, akkor se tud több traktort adni. Az meg kevés. Kicsi gépállomás még ez. Évek kellenek...

— Szóval? — Gombai most már igen bosszus. — Szóval?

— Szóval, kell a traktor.

— Dehát, — csapja össze tenyerét a könyvelő, — csak nem hiszi, hogy ezt az anyagi öngyilkosságot én támogatom?

— Hát esetleg mégis, no. Gondolom, esetleg.

— Ne haragudjon, de egy abszurd, tarthatatlan ötlet miatt a jövő... jövőnket nem engedhetem! Hiszen — ragyog fel az arca — ez politikailag is baklövés, ugyebár! Az első évek nyereségrészesedése sajnos annyira leszállna...

— Vagy legalább nem emelkedne az égig.

— De igen, — tekergeti a nyakát Gombai, — leszállna!

— Aha!

A könyvelő megáll és az elnökre mered.

— Miért mondta, hogy aha?

— Meddig is akar nálunk maradni, Gombos szaktárs?

A könyvelő egy marék szalmát szakít le a kazal oldalából, aztán idegesen elhasítja.

— Hát nézze, én ugye nem titkolom, hogy két-három év. Nem akarok falun

megöregedni, nem titkoltam. Jó, kell a szakember, megteszem, amit a kormány kíván, meg ami a kötelességem, de nem akarok itt...

— Aha!

Gombai robbanó idegességgel nézegeti a hájas cethal-embert. Érzéseiben félelem és megvetés keveredik.

— Mit mondja folyton, hogy aha?

— Szóval hát nem hasznos, nem javasolja.

— Azonkívül politikailag is elhibázott.

— A keserves jóistenit magának, — ordít rá Berecz, s Gombai méltatlankodva hallgat, — ne kerepeljen itt nekem. Hol elhibázott ez politikailag? Éppen azt kell megértetni a tagokkal, hogy nem az első három év haszna a fontos csupán! Esetleg magának!

— Ez — mondja Gombai remegve a méregtől — közönséges ferdítés. Nem így van! De ha így fogja föl az elnök elvtárs, beszélhetünk másképp is. Nem vagyunk egymáshoz láncolva, csak egy-két munkaévre, igaz? Tekintse úgy, hogy már nem dolgozom itt! És tudja úgy, hogy amit csinál, semmi más, csak közönséges kiskirályság!

Az elnököt vörös düh önti el. Hányszor kapta már ezt a szót az arcába, s mindig azoktól, akik menekülni akarnak, akik hasznot vagy a könnyebbséget várják, akik széthúznak és lerombolják azt, amit ő építget itten. Belerúg az ott heverő járomba, hogy a nagy, vasazott faalkotmány súlyos, lassú mozgással hengeredik át a másik oldalára.

— Idehallgasson, — mondja lefojtott mormogással, — én harmincéves se voltam, s bandagazdának tisztelt huszonnégy kaszás. Jöttek is utánnam, amíg kijárt úton mentem. De valahányszor valami újat próbáltam, akár jobb szerződést, akár nagyobb bért, akár sztrákot, ők is szembefordultak velem. Hát én ott megismertem a fajtámat, az szent! Olyan az, mint a bivaly. Erős, munkabíró is, csak a megszokottól egy lépést se sehová! Kiskirályoskodás, hogy megvan a csoport és most traktort akarok? Hát ha tőlük függne, s tán a magafajta emberektől, is, itt még most is faekével szántogatnának! Gyakran kell itt ordítani az embernek, hogy szót értsenek vele!

Gombai a nyeregben levő ember nyugalmával válaszol:

— Ahogy mondtam, elnök elvtárs!

— Jó, — Gombai az elnök egy moccanásától nekiesik a kazalnak s odatapad a zizegő szalmához, — akkor idehallgasson. Magának itt megvan jó kétezren felül, meg lakás, meg részesedés, minden. Hát így nem rossz hely ez, igaz-e? Hát ha innen elmegy, ez elmarad. Másutt nem fizetnek ennyit!

— Én — sziszeg a könyvelő — tisztességesen akarok élni, dolgozni, és nem hazardírozok. Inkább ötszázzal kevesebb! Megkapom én azt máshol is, szükség van most énrám!

— Azám, a jóistenit, ez az én bajom is! Azt hiszi, — mondja bamba arcát a könyvelőre meresztve, — én egy ökör vagyok? Ismerem én magát, nem vettünk zsákba macskát, hallja-e? Megúszta azt a tizenhétezres cirkuszt, a haverjai elsimították Pesten, s csak egy volt a lényeg ,elmenni, eltünni, szerezni jópontokat! Hát ha innen egy tapodtat mozdul, mikor szükség van magára, s nemcsak nekem, de háromszáz embernek, utána megyek én magának, s a csontjáról a húst szedem le! Megállása sem lesz, mert elmarom mindenhonnan, aztán egyenest a minisztériumba megyek és keverek egy olyan botrányt, hogy beleszakad! Igy lenne jobb? Ejnye, csillapodjon le — veregeti a vacogó könyvelő vállát, — már hogy lenne így jobb? Hanem szépen itt marad, kapja a járandóságát, miegymás, majd figyelem a kezét, elhiheti! — Odatolja a képét Gombai arcába, hogy lehellete eléri a könyvelő borsódzó bőrét. — Az is benne legyen az anyagi indoklásban, hogy noha magának személyszerint igen előnytelen, a közös érdeke így parancsolja. Mert itt nem két, hanem húsz év hasznáról, háromszáz ember életéről van szó, hallja-e?

Gombai, aki mindeddig kisértetlátó szemmel meredt az elnökre ,hiszen azt hitte, erről az ügyről senki sem tud erre, lassan tán a megenyhülő elnököt látva, újra erőrekap, s visszaacsarog az indulni-készülőre.

— Ez — susogja rekedten — közönséges zsarolás!

— Kutyabaj, — vigyorog Berecz — mindegy hogy, csak az eredmény rendben legyen.

Ez meg, — rikácsol Gombai humanisztikusan — egy klerikális, jezsuita elv! — Amaz mégegyszer megtorpan, nevetve tornyosul a holdfényben, s ökölle! fenyeget vissza a könyvelőre.

— Aztán a közgyűlésen úgy hangozzék az az indoklás, hogy a védőbeszédét mondja!

* * *

A könyvelőn aratott elsöprő győzelem felvillanyozza az elnököt, akit különben fűt már az ital is. Ballag a sátor felé, s hallgatja a zenét, amelyből, innen távolról, csupán a nagybőgő nyers, erős morgása hangzik, később a harmónika ideges vibrálása is a fülébe, s csak mikor a sátor elé ér, akkor hallja meg a hegedűt, amely megszelidíti,, egymáshozsimogatja a távolról oly vad hangokat. A bejáratnál megáll és visszapillant. Enyhe nyugtalansággal lesekszik a szérű felé, mert ha Gombai a leleplezés ténye miatt felakasztja magát, problémák támadnak az ügyvitelben. Azután, mivel ezt maga sem gondolja komolyan, elmosolyodik.

A homokkal felszórt, sima középrészen a menyasszonytáncot járják. Béluci meg-megtántorodva, de becsülettel ropja, Zsuzska szerelmes mosollyal kapaszkodik férjébe, s annak ingatag egyensúlyát gyors rántásokkal állítja helyre. Az elnök nézi öket, s rosszallóan állapítja meg, hogy táncukban bizonytalanság. sőt, a hozzánemértés tétovasága lüktet.

— Ezek a gyerekek, — mondja Kilvádi bácsi, és gyér, ezüst haját simogatja enyerével, — már egy tisztességes csárdást sem tudnak eljárni, nézd csak, Sándor öcsém.

Az elnök idegesen pillant az öregre.

— Mért ne tudnának, — mordul — mikor tudnak? Éppen úgy járják, ahogy mi jártuk!

— Jól van, kedves öcsém, jól van, — mondja Kilvádi bácsi mézes mentegetőzéssel. — csak éppen mondtam. Vagy már azt sem lehet? — Berecz mérgesen bámul maga elé, mert érzi, hogy igazságtalan volt az öreghez. de nem tudja palástolni vagy elfojtani ingerültségét. valahányszor összekerülnek. Nem szereti. ezt a sunyító-lapító embert, aki szakértelemmel dolgozik, de nem tudja elfelejteni a huszonkét holdas gazda állapotot. Még azt se lehet mondani, hogy embernyúzó lett volna, együtt dolgozott a napszámosokkal, s azoktól se követelt többet. mint magától. csakhogy éppen a gazdatempók. meg a dirigálás hiányzik neki. Berecz, amint végiggondolja a dolgot, meghiggad, s csendes szóval fordul az öreghez.

— Mondja csak, János bátyám.

— Nohát, nem tudják jól eljárni! Elfelejtették, vagy meg sem tanulták. Elfelejtették, akárcsak minket!

— Hogyhogy elfelejtettek?

A bácsi diadallal emeli föl borzas szemöldökét.

— Azt mond meg, öcsém, a te csoportodban hányan tanyáznak a fiatalok közül?

Az elnök keserűen gondol arra a furcsa kapcsolatra ,amely Kiváldihoz fűzi, s amely visszatiltja minden keményebb szótól. Ha összekerülnek, éppen úgy, van vele, mint az iskolavégzett gyerek a tanítójával, ő se tudja elfelejteni. hogy évek során át parancsolt neki ez az ember, s ez hallatlan kényelmetlen állapotot teremt benne. Aztán meg éppen azért, nehogy azt higgye bárki, vissza akar trómfolni, vigyázóbban bánik vele, mint a többivel.

— Nem az én csoportom. János bátyám, hanem a miénk — mondja csöndesen. — Lehetnek benne vagy tizenöten.

— No, nagy szó. mondhatom. Mert megszállja őket az ördög, mennek mendenkülnek. Mink, öregek meg, agyondolgozzuk magunkat a **máséban.** S ki jön ide vissza? Akit elmarnak a városból. Igaz?

— Nem, — csattan föl az elnök és szeretné elhinni, hogy úgy is van, ahogy mondja, — sokan vanak, akik visszajönnek, s nemcsak a szemetje. Nem is az a baj, hogy mennek, hadd menjenek, akiknek másutt a helye, az a baj, hogy akinek ide kellene jönni, az se jön.

Az öreg a táncolókat nézi, s végigsimogatja a fejét.

— Már hogy gondolod, hogy kinek kéne itt lennie?

— Hát, akinek itt a helye. Harminckilenc-negyvenben én a Mávagban dolgoztam, tudja azt maga. Jó munka volt az , s több pénzt kerestem, mint itthon, ott lettem ember is, amilyen vagyok, mégis úgy gondoltam mindig hogy vissza kell nekem ide jönni, itt a helyem, no. — Oldalt fordítja a fejét, hogy megnézze, ki furakodott mellé, s megszólal. — Igaz, Czingler elvtárs?

A görnyedthátú, kopott ember kelletlenül fordul Berecz felé, s az elnök néma dühvel szemléli az arcára költöző alázatos cseléd-diplomáciát.

* * *

Arra igyunk, — hangzik a következő felköszöntő, — hogy az új emberek, akiket hatökörrel kellett közénk behozni, — Berecz most sem tudja fékezni kötekedő-csipkelődő kedvét, — megszeressenek bennünket annyira, hogy hatvanhat ökör se mozdítsa el tőlünk őket!

Tekintete az árnyékos sarokban meghuzódó gazdára téved, s csak egyedül ő látja, hogy Tajti Lénárd, érintetlen poharát az asztalra vágja, s ingatag léptekkel kimegy. Berecz megkoccantja az elébe nyújtott poharakat, és közben az ajtóra meredve kászálódik elő az asztal mögül. Tűnődik, habozik egy pillanatra, kisideig, hiszen látta hogy Tajti részeg, azután lép egyet-kettőt, s kiér a sötétségbe.

Lehült a levegő, mintha az udvar felett veszteglő félhold hideget permetezne a tanyára. A szél egyre erősödik, s Berecz elébetartja lángoló homlokát. átvág az udvaron, benéz a hátsó házba is, de a zsibongó poharazó férfinép között nem leli meg, akit keres. Megkerüli a kutat, s a labdarózsák mellett rátalál a huszáros, keménykötésű kis emberre, aki meg-megbicsakló testtel, zsebredugott kézzel álldogál az árnyékban.

— No, — közeledik az elnök óvatosan, és sokat adna érte, ha tudná, abban a zsebben van-e bicska, — csak nincs valami baj, te!

Tajti hosszasan mered fel az elnökre.

— Baj nincs. Minden van, csak éppen baj nincs.

— Mert hogy az előbb, láttam, letetted a poharat.

A ház ura megfontoltan ingadozik.

— Enyim vót az a bor, vagy a tiétek? a csoporté?

— Tiéd hát. S ha már ennyit ittál a magadéból, azt is megihattad volna.

— Ha meg enyim vót, — mormog Tajti, egyre hangosabban beszél, — akkor te mit dirigálsz itt is, a jóistenedet? Negyvenhatesztendős koromra a poharamon dirigálsz? Nem elég, hogy rátettétek a kezeteket földemre, jószágomra, s itt maradtam, mint a kopaszcsirke? Hát nem ittam, s ezért nem ittam. Berecz Sándor.

Berecz hallgat egy darabig, s kétszer is megfontolja, mit mondjon.

— Mitőlünk kaptad te azt a földet is, te. S ha már annyira hányod-veted magad, erre is gondolnál! S hogy a gyereked is diplomás ember lett, az egyszem lányod, hát abban is ott van a keze az ilyen magamfajta rablónak, te.

Tajti torz mosollyal nézegeti az elnököt.

— Most aztán eltrafáltad, hallod-e! De sokat érek vele! Tudod-e, mit mondott az egyszem gyermekem, akihez vénségemre menekednem kéne? Azt mondta a Zsuzska, ne várja tőlem édesapám, hogy visszajöjjek ebbe a trágyalébe, elszoktam én már attól! Bolond világot csináltatok tik, Sándor!

— Bolondot-e? S miért?

— Mert az a dolgok rendje, hogy a kölyök a jóistennek sem mondhassa a szülőházára, hogy trágyalé — kiabál Tajti előrehajolva, — és mert az is a rendje, hogy amit én magamnak ezzel a két kezemmel összekapartam, ne szedjék el tőlem senkiházi emberek! Hány holdat adtatok ti nekem? Ötöt, s tizeneggyel léptem be hozzátok.

— Hát nem ez a rendje?

— Nem-e? Aki dolgozott, annak vót. Aki meg nem, annak nem vót.

— Neked — mondja az elnök leszegett fejjel, — csak két-három aszályos év kellett volna, s nem veszel földet, s csak egyszer rámegy a házadra a láng, gatyád se lenne, hallod-é! Mutass te nekem Czeigler Sándornál szorgosabb embert, ha tudsz! Húzta még az ág is, nem tudott talpraállani, nem, egyszer se! Látod-e, miféle ember lett belőle?

— Hát miféle?

— Mindenki kutyája lett belőle! Görbederekú, semmi ember, az! Csak nézem, piszkálom állandóan, hogy vergődnék már egyenesre, s még mindíg semmi!

— Beszélhetsz, — mondja Tajti, — mindent elszedtetek, a lányom meg nem jön a trágyalébe, mert ő már kisasszony.

Berecz forró szánalommal pillant a vasfejű kis emberre, aki beállt, mert megrettent az egyedülléttől, de a szívét azt nem hozta közéjük, s az itthoni dolgok is meggyötrik alaposan.

— Tettem-e én ellenedre valamit eddig, — szólalt meg halkan, — ezt mondd meg nekem, Lénárd.

— Eddig nem tettél te rosszat nekem.

— S akkor most miért tenném?

— Most megmondom én, ha hallgatod. Mert ameddig te is magunktajta feslettgatyás istenszegénye voltál, addig érettünk beszéltél. Most meg magadért beszélsz, ahogy a fejesek várják tőled!

Bereczet elönti az igazát érző, s azzal egyedülmaradó ember vidám harcikedve.

— Nekem — mondja jókedvűen, — emlékezzél csak vissza, mikor a közös leállás miatt bevittek a csendőrök, nemcsak ott benn mondogatták, hogy moszkvabérenc, meg bitang kommunista, hanem közöttetek is akadt, aki azt sutyorogta, ha ti megdöglötök is, énnékem majd meglesz a pártkasszából, tán te is mondtad, igaz-e! Pedig akkor is miattatok verettem szét a pofám, az atyaistenit neki! S emlékezzél csak arra is, hogy negyvenöt őszén Simonék el akartak ótani engem, merthogy én is intéztem itt a földosztást, amiből te is kaptad azt az öt katasztrálist. Akkor is más miatt bicskáztak le engem. S azóta megállásom vót-e itt közöttetek mondd meg csak! Az asszonyomat még az utcán is leköpték, te meg még most is gyanakodsz, acsarogsz ott nekem. De nemcsak te, elég sokan vagytok ti még, az igaz. Csak sopánkodtok az ember körül, sírtok jajgattok, s ha rajtatok állna, soha ebből az állatnak való életből ki nem kászálódnátok. Benne a trágyalébe, kötésig, mert az apád is, meg a nagyapád is benne vót. igaz-e! Csak egyet mondj még, — törülgeti a homlokát az elnök, — de igaz hitre mondd! Hát mi most a szándékod? Igy pofázod, sirdogálod-e tele a világot, vagy egyebet is teszel?

— Azt a hétszentséges életit! — kiabál Tajti, akit eddig lenyűgözött az ordítozó elnök. — Hogy én kihúzom-e magam a munkából?

— Hát kihúzod-e?

— Olyat nem látott az a kun kisjézus, hallod! — Tajti, hacsak pillanatra is, elfelejti a földet, és minden sebet, mert — tán az elnök lobogása, vagy a közös nyomorúság emlékei, keserűsége felét virtussá változtatták. — Hát énrám azt ne mondja senki, hogy nem fogom a villanyelet. Vót-e neked panaszod rám, míg együtt arattunk?

— Énnekem — mondja Berecz — sohase!

— Nohátakkor, azt mondd meg most meg miért lenne?

— Hát komám, — vágja irdatlan kezét Tajti vállára az elnök, s a kis borsember meg se rezzen a taglónyi csapás alatt — akkor én meg azt mondom neked, legyen itt a közösnek még vagy ötven ilyen ellensége, mint te vagy, s veletek, ha pányvát kell vetnem a nyakatokba, s úgy húznom valamennyit, odavergődök én a szebb darab kenyérhez, akárha hetenként megbicskáznak is!

* * *

Szántót és Bérczes Pubit testőrség övezi. Két fogatlan nénikét ültettek mellékjük a háziak ,amint észrevették, hogy mindketten részegek. Az erélyes intézkedés azonban részben elkésett, részben alapjaiban elhibázott, mert a nénik nem tudták, de nem is akarták megakadályozni a kettőjük között kibontakozó versenyt, mivel a maguk öreges és illedelmes módján szintén felöntöttek a garatra. Valahányszor azok ketten nekifohászkodtak, a testőrök is aprókat kortyintottak a borból. Szántó imbolyogva felemelkedik. A két öregasszony gyanakvó áhitattal nézi.

— Mivel úgy érzem ma-magam, mintha hazajöttem volna, — tagolja gyanúsan kimért artikulációval, — és mivel én vagyok az idősebb, — koccint a két nénikével — szervusztok!

Pubi mennydörgő nevetésbe fog, és Szántó felé billenti a poharát, aki lehanyatlik a helyére.

— Nahát, — pukkadozik a súlyemelő, — én ilyet még nem láttam!

— Tudniillik, hazajöttem. Tudniillik, jól érzem magam.

Pubi szeme kerekre tágul.

— Ehe, — mondja, — azt akarom én tőled két órája kérdezni, csak éppen mindig...mindig elre..elterelődik a beszéd.. Ha itt így virulsz, miért nem jössz, mint én is, mert itt jobb, igaz?

Szántó ingatja a fejét, mint egy bánatos bölény.

— Nem jobb. Megmondtam én neked már. Se lakás, se semmi, mert nekem csa-családom sincs. Kiröhögnek. Itt meg nem is röhögsz, amikor dadogok. Itt hamarabb megszoktak, látod? Meg itt nem is kellene olyan egye-egydül élni, dehát én csak Pesten... ez a helyzet.

— Hogyhogy csak Pesten?

— Mert én, kisgyerek korom óta készültem rá, és nem is tudtam mást csinálni, csak... igen. Nem utazhatok fel minden alkonyatkor Pestre iiigaz?

— Miért alkonyatkor? — tátja el a száját Pubi. — Mi vagy te leánykereskedő?

— Csi-csillagász.

— Jézus atyám.

— Lá-látod, ha olyan lennél, te is röhögnél, és csúfolnál, mint azok, a szemét alakok. — dühöng Szántó, — és mégis! Iiigen! De hiába röhögnek, meg hiába nincsen egy rendes albérletem se, ha egyszer ott kell lennem. Jöhetnek, ahova én go-gondolom! Mese nincs. Mert az emberben lobog eeegy kis tűz. Pislog. Aaaddig pislog, míg megtalálod azt a helyet, ahol máglyává növeled azt a hamú alatt nyugvó kis zsa-zsa... parazsat. És akkor téged csúfolhatnak, meg kinlódhatsz egy ólban, akkor is a he-helyeden maradsz, mert megtaláltad a fo-fff... hivatásodat.

III.

Az éjszaka sötétje állhatatosan higul, s egyszerre itt a hajnal. A hold sápadtan vesztegel a láthatár felett, és valami piszkosszürke fény telepszik porfelhőként a tájra. Ötvös csöndesen lépeget az elnök mellett, maga elé bámul, s bizonyos hálát érez, hogy ez a törökember, egy séta ürügyén megszabadította a tanyától, és noha tudja az elnök szándékát, nem meri végiggondolni a dolgot, dobogó szívvel hökken meg a gondolattól is, hiszen ezen a reggelen annyi minden eldőlhet.

Az éjszaka eseményei úgy ülnek a lelkén, mint szennyes szappanhab a mosdótál hideg vizén. Tépelődik, hol, melyik pillanatban változnak meg ezek az oly feledhetetlennek induló és végeredményben ocsmánnyá züllő órák?

Amikor megérkeztek, s a vonat sisteregve megállt, Bella csaknem ijedten meredt a kisereglett fiatalok hadonászó és kiáltozó, enyhén gyanus túlvidám tömegére, és első rémületében még Csimpikét is szeretettel üdvözölte Aztán meglepően hamar beleilleszkedett, s amikor egy almaarcú kis öregember lelkecskémnek szólította, ámuló vidámsággal pillantott Ötvös felé. Ő valami patriarchális

fölénnyel figyelte Bella lépéseit, látszólag otthonos biztonsággal jött-ment, ismerkedett és poharazott, valójában szorongva várta a vastagnyakúak feltünésének veszélyes pillanatát. Közben szervezte a szövetségeseket, mert úgy okoskodott, hogy a körülötte sürgő-forgó fiatalok, Pubi, aki négy tonnát emel, a dadogós Szántó, azután az a traktorista fiú, a nevetséges pakompartjával, és még vagy hat-hét jókötésű legény, utcán egyszerre előbukkannak majd a hangosok, a gorillák, hogy terrorizálják és megszégyenítsék. Később valaki azt javasolta, menjenek az udvarra, «levegőzni». Ő is ment velük, körbeálltak az eperfák alatt, melyen titokzatos gyümölcsök ültek, a tyúkok, körbeálltak és énekelni kezdtek. Teli torokból énekeltek, s Ötvös meghökkenve ismerte fel őket, s arra gondolt, aki most onnan a körön kívülről figyelné őket, őt is vastagnyakúnak, magabiztosnak és félelemnélkülinek látná. Két dal közötti szünetben hasas, vastagfalú borosüveg jár körbe, de akkor — életében először — mindennél világosabban érezte, hogy nem az alkohol miatt isznak most, aminthogy az indiánok sem a nikotin miatt szívják el a békepipát. Boldogan ivott velük és örült, mert egyikük, amikor kérdezett valamit tőle, a vállára tette a kezét.

Bakter a toronyban annyit nem kiált,

kezdett az énekbe Pubi, s valamennyien, összeszokott, érces kórusban vágtak az énekbe, hogy csak úgy zengett a környék.

Hányszor az én rózsám csókkal megkínált,
Pedig éjjel-nappal
Mindig egyre kiált.

Pubi ekkor felemelte az újját, s valamennyien elhallgattak. Ötvös, mint egy erejét érző, de a hűbéri esküt tisztelő lovag figyelte Pubi kezét.

De annyit nem kiált,
Ahányszor megkínált!

Azután a sátor felé füleltek, ahonnan friss muzsika hangzott. A cinege — mondta valaki, s többen helyeseltek, úgy van, a cinege. Váratlan dolog történt, táncolni kezdtek a poros, gyepes udvaron, és Ötvös ujjongó örömet érzett, hogy részese lehet ennek az órának. Bátor, szabad mozdulatokkal lendítették a karjukat, repeső örömmel táncoltak, mert kótyagossá tette őket gyors és pontos mozdulataik ereje és szépsége. Néhányan, akik nem ismerték ezt a táncot, félreálltak, és Ötvös tapsolni kezdte az ütemet, a többiek pedig követték, így hát ő is hozzájárult az összteljesítményhez. Örült, hogy ötletét jónak tartották, és Pubi tánc közben valami biztatást vagy dicséretet kiabált feléje. Nevettek, ketten daloltak is, táncoltak a bujkáló szélben és mámoruknak nem volt keserüje.

* * *

Ugye, hogy nem kell itt rigorilozni, mi, — rikkantott az elnök, — szóval maga is azt mondja? Jól megértjük egymást.

— Nincs itt olyan erős szikesedés. — vágott közbe Ötvös, hogy az elnök figyelmét elterelje az utolsó mondat témaköréről, — talajgyaluval rámennek, az is elég.

— No ugye — örül az elnök, s akkor mennyi pénz megmarad, jóisten!

— Erre — mutat az elágazó útra, — ez egyenest a halastóhoz megyen.

Berecz elégedetten figyeli a mellette lépegető fiatalembert, s arra gondol, talán sikerül a dolog. Hiszen a fiú szívesen jött vele, s ha nem is pillant szét olyan érdeklődve, ahogy az elnök szeretné, ez magyarázható a kezdődő másnapossággal is. Az elnök ismeri darabos természetét, tudja, hogy indulatok barázdálják, ezért kétszer is meggondol minden szót, latolgatja még mozdulatait is. Óvatosan taktikázik, csaknem képmutatóan viselkedik. «Kiskirályoskodás» — hallja Gombai kiabálását, s noha erősen hiszi, hogy semmi köze ehhez az általa is megvetett tulajdonságához, kerüli még a félreértés lehetőségét is. Nagy szükség lenne itt erre a fiúra, nem szabad elriasztani.

Megállnak a nagy, négyzetalakú tó partján, s az elnök elégedetten nézegeti a fodrozó vizet.

— Lássa-e, — mondja és nem veszi észre, hogy Ötvös felkapja a fejét, mert megszúrta a friss szóhasználat, — ezt mink magunk ástuk. Sok ember van itt, aki azelőtt kubikus volt, s ért az ilyesmihez. Az a Czeigler is, akivel maga kártyázott, emlékszik?

— Emlékszem, — mondja a fiú halkan, — Czeigler.

* * *

A szobát, melyet asztalokkal zsúfoltak tele, ellepték a férfiak, mert itt lehetett kártyázni, s közben kicsit pálinkázgatni is. Amikor Ötvös leült, harmadiknak egy készülő ultipartihoz, csupán a játék öröme borzolgatta végig. Az első keverés, emelés és osztás szertartása felpezsdítette, várakozással töltötte el. Jókedve fokozódott. Egyszerre Béluci bukkant elő az éjszakából, kijózanodva pislogott, s izgatottan kérdezősködött.

— Hol a Zozó?

— Alszik az autóban, — pletykált Gyurka, — mert álmos.

— Te elhiszed, hogy álmos?

— Nem hiszem én.

— Nem is álmos, — pislog Béluci elkeseredetten, — csak éppen nem tudja elviseni, ha nem körülötte forog a világ. Akkor ő álmos. Tehetek én róla, hogy az én eskövőm van?

Gyurka pipája szatirikus körmozgást végzett.

— Reflex. Gyerekkorában mindig megverték, ha nem aludt egy jó nagyot valamelyik autójukban. Nagy hülye ez a Béla, — nézett a távozó után, — egy hülye tahó.

Ötvös felkapta a fejét, félt, hogy valaki meghallotta, de partnerei mással foglalkoztak. Az ezüsthajú bácsi osztott, nyálas újjaival rakosgatta a lapokat, s közben kéjjel diskurált.

— Nagy sliffentyük vagytok, Balázs öcsém, jól van, behoztatok a téeszbe, most aztán ti lássátok, mire mentek velem? Nehéz lesz énvelem, öreg vagyok én már, s úgy szoktam meg, magam urának-szolgájának. Igy van ez, igaz-e?

Czeigler lesütött szemmel nézegette a lapokat.

— Kinek, hogy, — mormogta megátalkodottan.

Ötvös enyhe megvetéssel nézte. Bátortalan szolgalélek — gondolta, kötött asszociációk. Kilvádi bácsi pedig egy dölyfös szamár. Ekkor, kezdetben, csupán a partnerek pszichológiájának gyors lelepleződése miatt, pusztán a játék stratégiájától hajtva, javasolta az alap felemelését, «ne menjen az ügy babba, legyen tízfillér helyett az alap egy forint. Czeigler habozott, Kilvádi bácsi megütődve lesett, de elfogadták. Vajon ekkor romlott volna el minden, ebben a pillanatban, vagy még korábban, amikor tapasztalta, hogy Gyurka pletykálkodása sem marad a pesti szalonkeretek között, hanem egy-egy megjegyzésével rosszindulatú döféssel felér?

— Nem úgy van az, — hangoskodott tovább a bácsi, — dehogyis kinek hogy! Nem vót azelőtt rossz sora a béresnek, napszámosnak se, s különösen, ha részesedésre dolgoztak. S most mi jobb? Több napszámos lett, több cseléd, semmi más.

— Hát maga ezt tartja. Én meg nem. Nekem akkor mindíg úgy kellett moccannom, ahogy egy ember akarta, s éppen elég vót már.

— Hát most talán senki nem dirigál?

— Hogyne dirigálna — nézett fel Czeigler — most, csak másképpen.

S egyre komorabb lett minden. Pubi és a dadogó Szántó rohantak be a szobába, s egy kis söröshordó mellett álltak meg.

— Lá-látod, milyen rohadtak? Már csinálják a cirkuszt, mondtam én, tu-tudtam én, tu-tudtam! Mit mondott az a Csi-csimpánz vagy kicsoda?

— Ne ordíts már — csitítgatta Pubi, de mert ő is ittas volt, panaszkodott

is. Csimpikével táncolt, s egyszerre a lány azt mondta neki, mesélje már el Pubika, parasztéknál, hogy fogják a nőket?

— A po-pofáját szétverni! — kiabált Szántó és kimentek az udvarra.

Ekkor kezdődött volna az éjszaka leggyalázatosabb része? Mert ettől a pillanattól kezdve nem tudott koncentrálni, s noha különben a vérében volt a verekedés, és osztás zsonglőr-teljesítménye és a játszmaépítés taktikája, most durva hibákat vétett, feldúltan és figyelmelenül játszott, mert megdöbentette Csimpike leplezetlen butasága, amely soha ennyire «rámenős» még nem volt mint most. Gondolkodott, vajjon ha Csimpike megtudná, hogy náluk is kazlak állnak a ház mögött, s az anyja fejkendőben jár, Csimpike akkor is «édes Rikinek» nevezné, és lefröcskölné a kajakban? Tulajdonképpen nem is Csimpike izgatta. Bellára gondolt, aki **elméletben** tudta, hogy «Rikitiki szülei földművelők», de gyakorlatban tán először került ilyen emberek közé, és most mennek a találkozásnak a fejleményeit várta szorongva és rossz előérzettel.

Elemi hibákat vétett, s a két nehézkezű ember valamennyi elképzelését lerombolta, felvillanó terveit is megsemmisítette. Amikor először utánaszámolt, már kétszáznegyven forintja «úszott». Talán ezekben a pillanatokban fordult meg minden, vagy sokkal, esetleg évekkel előbb.

A pénz egyre futott a keze alól, s azután,mert úgy kellett tapasztalnia, hogy a barátai rúgórajáró pimasz paprikajancsik, s ez a két paraszt pedig, személyi sérelmeit fefüggesztve, villogó szemmel fosztogatja, elkeseredetten, s egyre tompább aggyal, egyre többet ivott. Elfeledte, hogy egy-két órával ezelőtt keserűen nézte a leégett búzamezőt, s hogy együtt énekelt a fiúkkal. Részegségében kozmikus egyedüllét gyötörte.

— Igen, — nevetgélt a bácsi, — néha meghibban a pakli.

— Ha meghibbantják, — mondta gyűlölködve és lehajította a kártyákat.

A bácsi bután nevetgélt.

— Meg kell tanulni játsszani, igaz-e?

— Megtanultam én, csakhogy maguk még sokkal jobban, igaz-e?

— Igaz, — bólintott hülye elégedettséggel az öreg, — biz a.

— Nem érti, — mondta Czeigler. s akkorát vágott az asztalra, hogy mindenki odafigyelt, de nem hallottak semmit, mert halottsápadtan, s halkan beszélt, — nem érti mit mond az elvtárs? Azt, hogy suskus van a lapjárásban.

Kilvádi bácsi ekkor paprikapiros arcát felfújva, mint egy dühös pulyka, ordítozni kezdett.

— A keserves jóistenit magának, hogy ilyet mondani? Hát cigánykupec vagyok én, vagy rongyosüllepű vagyok én?

Czeigler feláll, s idomtalan, fekete újjaival megforgatva a kétszáznegyven forintnyi nyereséget, odaszórta az asztalra az egészet.

— Maga, mutatott Ötvösre, s a fiú, amikor ismét átéli ezt a jelenetet. szenved a szégyentől, el akarta vinni az én harmincöt forintomat, igaz-e? Mert nekem nem volt több, egy fillérrel se! Mert én rongyosüllepű vagyok, mert én egy senkiházi vagyok! Jó. Hát én nem viszem el a maga pénzit. Magának meg azt mondom én, — fordult Kilvádi felé, — ahogy maga akar itt beszélni velem, azt én már a magasságos úristentől el nem tűröm tovább! Hát úgy nyissa ki pofáját mégegyszer, hogy keresztülesünk egymáson!

Czeigler otthagyta őket, és Ötvös, bamba részegségében is érezte, hogy nem maradhat tovább a szobában. Kitámolygott az udvarra és hallgatta a feléjeszűrődő muzsikát, s a nevetést, amely rettenetes távolságból vándorol feléje, hiszen a helyüket meglelők, a tisztakezűek nevettek. Támolyogva állt az éjszakában, szemét ide-oda hordozta, de alig látott valamit.

Az az állat Dormándy, — mondta egyszerre Bella, — ordít és legényesen csapkodja a perlonzokniját

— Az ott, — mutatott Ötvös Bella szép kezére, — az micsoda?

— Elcsórtam egy csirkét, — nevetett Bella, — rájöttem, hogy annak a kis állatnak igaza van.

— A csirkének?

— Csimpikének. Nem kell mellreszívni semmit, igaza van. Először olyan jó volt, hogy azt mondták, «édes lelkem». Azután még vagy ezerszer mondták, s mást nem is mondtak, hát állatian meguntam.

— Elloptál egy csirkét?

— Pontosan olyan volt, mintha pápuák között üldögéltem volna. Miért ne csórtam volna el?

Ötvös, fejét a kerítés gyalulatlan deszkájához támasztotta, s meg-meggörbedő testtel öklendezni kezdett.

— Jó, — Bella nagy szakértelemmel nézte, — most már ne igyál többet. Ha kihánytad magad. gyere az autóhoz, kocsin megyünk haza.

* * *

— Traktort kell venni — mondja az elnök, Ötvös pedig idegesen bámészkodik jobbra-balra.

— Hogyne, — mondja, — traktort. Az kell.

— De még mennyire, hogy kell, — gesztikulál az elnök, — azt egész évben jó ki lehet használni, igaz? Szántani, vontatni, gépeket meghajtani, miegymás. Nohát, örülök, hogy maga is így gondolja.

— Persze, hogyne.

Az elnök aggódva lépeget. Csak nem szegte a fiú kedvét valamivel? Hosszú pillanatokra tanácstalanná válik, tehetetlen méreg is emészti, hogy az ilyenfajta emberekkel nem tud még bánni. Tétován rugdossa a göröngyöket, s arra gondol, ha a fiú meglátja az új építményeket, talán beszédesebbé válik.

— Magának soha semmi földje nem volt?

Az elnök szeme kimered, s jobbkeze megrebben, mint mindig, ha gyorsan kel egyik témáról a másikra váltania.

— Negyvenöt előtt egy morzsa se. Azután a nagy család miatt, nyolc holdat kaptam. — Töpreng, miért akarta őt kelepcébe csalni Ötvös. — Hát ne higgye, hogy azért akartam én csoportot, mert semmim nem volt.

— S azt csak olyan könnyen odacsapta?

— Hát nem. Nem volt könnyű. De két egérnyi tehénnel kinlódtam rajta, s mit értem? Semmit.

— Most mennyi van?

— A csoportnak? Négyszázzal több katasztrális. Itt azután, — nevetgél boldogan az elnök, mert ismét megcsillogtatja, mennyi mindent tud a fiúról, — lehetne kísérletezni, igaz?

Berecz ismét idegenkedést, és csöndes, de határozott ellenállást tapasztal. Okát sem sejti, csak megy a fiú mellett, mint egy meghunnyászkodó bernáthegyi.

— Nagyon kelene itt — mondja, és az izgalom vagy megszokás miatt elvéti — egy agronómus.

Ötvös csaknem felszisszen. Fizikai gyötrelmet érez, ha efféle hibát tapasztal. Türelmetlenül rándít a vállán. Az elnök félreérti mozdulatát.

— Attól fél, hogy ezt az éjszakai ügyet nem felejtik el magának?

— Igen, — válaszol Ötvös és a kártyaparti szörnyű szégyenére gondol, — attól is.

Az elnök, értetlenségét jelző hangon nevet, s harsogó hangja úgy vág Ötvös húsába, mint a kés.

— Azt hiszi, itt más nem is volt részeg? Csak éppen nem hajigált üveget az autók után.

Ötvös viszolygva szemléli Berecz húsos, nagyratátottszájú arcát. Mérlegel, mit, mondhatna az elnöknek, de mert az jelentéktelen korhely-adomákat mesélget, nem szól semmit.

* * *

Amikor végre elszabadult a szégyenoszloppá váló kerítéstől, Bellát keresve ide-oda ámolygott az udvaron, s várta, hogy kijózanodjék. Egyszerre Törő Gyurka állt elébe, kacarászva nézegette és jóságosan simogatta csatakos homlokát. Azután egy állandóan csukló tökrészeg ember megfogta a karját, csuklott, fenyegetőzve lóbálta az öklét, és valami latin közmondást ordítozott, azután pedig elment hányni. Később Berecz és a házigazda

került elébe, Tajti toporzékolva vitatkozott, de úgy fogta az elnök kezét, mint egy illedelmes kis ovódás és az elnök egy gyermekgondozó türelmével állt a mérgelődő mellett. Pubiék egy cigányt is kerítettek és az kísérte éneküket, de tudta, hogy nem mehet közéjük, talán soha többé nem énekelhet velük.

— Rikitiki — rángatta Csimpike a karját, s egy üveg rumot nyomott a kezébe, — itt a szajré, nyomás. Szerzek még egy üveggel!

— A pápuáktól loptad el, kérdezte ő, — és Csimpike, abban a hitben, hogy részegségében fecseg, nevetve ráhagyta — igen, a pápáuktól.

Bella csirkét lopott a pápuáktól, én pedig pénzt akartam lopni, — gondolta, — de mit számít, mindössze egynéhány pápuáról van szó, és hol leszünk mi reggelre? Nem látta merre van az autó, arcán részeg könnyek csorogtak végig.

— Riki, — visongott Csimpike, — söprés kisapám, agyamra mentek a parasztok!

Ekkor vágta hozzá az üveget az autóhoz, s meg sem várva a nagy csörömpölést, arcára tapasztott tenyérrel, halkan vonítva és támolyogva, mint egy megsebzett állat, elfutot a szérüskert felé.

* * *

Lapályos mezőrészen haladnak át, cipőikre lomha sárkoloncok tapadnak. Most, lassan kievickélve az éjszaka iszapos emlékeiből, csaknem leleplezetlen ellenszenvvel bámul az elnökre, aki széles, szörnyű szabású nadrágban és agyongyűrt kabátban gázol mellette és fáradhatatlanul mesél. Ellenszenvet fakaszt benne Berecz csámpás, kíméletlen lépésü gyalogolása is, s elszörnyűködve látja, hogy a nagy, sáros cipők minden lábmozdulatnál odasurlódnak az ostoba, lebegő nadrágszárakhoz és módszeres lassúsággal piszkítják, sarazzák össze. Végigtekint saját összegyűrt és sárfoltos ruháján, s robbanó idegességgel hallgatja a végtelen szóáradatot. Az elnök szellemeskedik és láthatóan gyakorlatlan módon ostoba tréfákat is mesél.

Egyszerre csodálatos felfedezést tesz, s unalma egycsapásra eltűnik. Észreveszi, hogy az elnök olykor kimereszti a szemét és jobbkezét félig fölkapja, mintha integetni akarna. A mozdulat hajszálpontosan ugyanaz, tehát szokásról van szó, — gondolja valóságos vadászlázban, — sőt némi előtanulmány után arra is rájön, hogy Berecz a hirtelen témaváltozásoknál végzi ezeket a kényszermozgásokat. Intellektuális teljesítménye büszkeséggel tölti el és hozzálát a kiaknázásához.

— Szóval, — szakítja félbe a másikat, — már sokat keresnek az emberek.

Berecz köteleségtudóan elvégzi a várt mozdulatokat.

— Hát ki, hogy. Azért boldogulnak. Persze egy jó agronómus...

— Berecz elvtárs mikor volt katona?

Ötvös, mint egy állatszelidítő, figyeli, s megelégedéssel látja, hogy az elnök pontosan paríroz.

— Negyvenháromban bevittek a nyavalyások — kezdi, azután egyszerre, rádöbben, milyen becstelen játékot űz vele ez a siheder. Ordítani és ütni szeretne a felismerés pillanatai után. — Fineszes ember maga, — mondja csikorgó mosollyal, — csak észrevette, no!

Ötvös egyéb alkalommal, márcsak a fair-plai miatt is méltányolná az elnök teljesítményét, de most nem óhajt méltányos lenni. Gyűjti az adatokat, melyek arra a magaslatra segíthetik, ahonnan megvetően pillanthat az elnökre.

— Észrevettem, — mondja, — könnyű észrevenni.

Az elnök hosszasan hallgat. Úgy gondolja, valahol, nem tudná megmondani melyik pillanatban, elhibázta a dolgát, elfordította magától a fiút. Elkeseredett és vádolja is magát, hiszen nem tudhatja, hogy Ötvös végeredményben nem akart maradni, félt, hogy tőrbeejti meghittségével és hivatástudatára apellálva húzza magához.

— Ha megcsinálnánk a szerződést, — mondja reménytelenül az elnök, — lakást s jó fizetést kapna. Kétszerannyit, mint Pesten. Azért mondom, hacsak a pénz miatt jönne, akkor is érdemes.

Ötvös, amikor feldúltan és kétségbeesve, — most már szégyelli hisztérikus könnyeinek nevetséges szentimentalizmusát. — elmenekült a tanyáról, még nem tudta, mit felel majd, ha megkapja az ajánlatot. Most azonban biztos a dolgában. Czeigler észrevette, hogy pénzt akar tőle nyerni, az elnök észrevette, hogy játszott

vele, de nem is ezek a döntő érvek. Egyszerűen az a tény tartja vissza, hogy képtelen lenne ezt a sár-rugdosó életet élni, ezért hallgatta önkínzó gyönyörrel Berecz szószátyárkodását, ezért fürkészte gyengéit, ezért örült, amikor kiábrándulhatott, s fölébe kerekedhetett. Nincs mit felelnie, nem tud visszatérni ide többé. Akkor sem tér vissza, ha **azok** megsértették, és új baráti kört kell szereznie magának, akkor sem, ha Bella itthagyta, hiszen Bellával, vagy Bella nélkül, de nem tud máshol, s máshogy élni, mint eddig. A romantika, a falu idillje megejtette, azonban inkább szégyelnivaló gyengeség, intellektuális rövidzárlat. Egy részegen orditozó és ugráló társaságot enyhe túlzás félistenek gyülekezetének tekinteni.

—Szóval — kérdezi az elnök és hangján érződik, hogy ő is eldöntöttnek tekinti a kérdést, — hogy gondolja a dolgot?

Ötvös vállat von.

— Hogy gondolom, — mondja fakó hangon, — sehogy.

— Riki!

A kis domb tetejéről, kardigánjával integetve és édes ügyetlenséggel botlodozva Bella fut lefelé.

— Ó, lihegi, — azt hittem, elszöktél előlem, Riki!

Ötvös káprázó szemmel nézi.

— Nem mentél velük?

— Hogyne, éppen az hiányzik nekem. Valami csirkeólban, vagy nyárikonyhában vártalak, s elaludtam, képzeld! Csodás reggel van ugye, Rikitiki?

Az elnök mosolytalan arccal nézi őket. Leeresztett karokkal áll ellőttük és most, amikor kiderült, hogy elvesztette a csatát, hasztalan taktikázott és hiába alázkodott meg, néhány pillanatra az elkeseredés fényűzését is megengedi magának.

— Gondolja meg, — mondja, — ha én riasztottam volna el, gondolja meg... Énnékem sokféle emberrel esik dolgom, de ilyennel mint maga, tán még nem tudok bánni. Jól tudom én azt is, hogy nagy út ez, Pesttől ide lejönni, nehéz út, de ne féljen, nem a pokolba akarom én elvinni magát!

— Hát Berecz elvtárs kérem, — Ötvös az elnök szemébe bámul, — ha aktuális lesz az ügy, értesítem, de nem hinném, hogy...

Az elnök egy pillanatra még mozdulatlan marad, azután megfordul, nem szól, nem is néz vissza, csak megy fel a dombra, súlyos alakja egyre kisebb-kisebb lesz, s végül elfedi a föld hajlataiban kékellő pára.

* * *

Az első pillanatban tudtam, hogy vadparaszt. Tuliképpen mi baja volt? — Elszomorította, hogy nem kaphat meg téged, — mondja Ötvös, — Eredj, csacsi, — kuncog Bella, s egy pillanatra megcsiklandozza képzeletét ez a mondat.

Ötvös odamegy az ablakhoz, lehúzza s rákönyököl a csillogó keretre, s nézegeti az elfutó mezőket.

— Emlékszel még, mit beszélgettünk arról a Charon-képről?

— Igen, Rikitiki.

— Tegyük fel, hogy valaki az odaérkezők közül annyira fél, hogy nem mer beleülni a csónakba. Akkor mi történik?

Bella összecsókolja Ötvös finomszálú fekete haját.

— Megvárja a következő csatlakozást.

— Mi lesz azzal az emberrel?

— Gondolom. — Bella megriadva bámul a fiú feldúlt arcára, — azt hiszem, úgy volt, hogy az ott bolyongott az innenső parton, és nem jutott soha, sehová, azt hiszem igy volt valahogy.

Kihajolnak az ablakon, s a fiú tűri, hogy Bella haja körülrepkedje, s betemesse az arcát. Amint megúnja ezt a játékot, megpróbál előre pillantani, de kormot sodor szemébe a szél.

CZINKE FERENC: KERÉKPÁROSOK

VÁRSZEGI GYÖRGY:

HETVENMILLIÓ SZÁJJAL

Hetvenmillió szájjal
— hallgassátok — ma elmesélem:
jártam fergeteges aknatűzben,
fuldokoltam folyók vizében.
Minden világrészt bejárt
száznegyvenmillió lábam:
belefúltam a Visztulába,
szomjanhaltam a Szaharában.
Hadd mondjam el hústalan szájjal,
kitépett nyelvvel, csontkezem
csontujjait a földbe vájva:
oly mély a közös sírverem...
Lembergnél széttépett a gránát,
Danzingban kaptam lőtt sebet,
idegeim szétroncsolt húrján
torz indulót vert a rémület.
Lángolt a föld, én mégis reszkettem,
a fülem csontig lefagyott,
megkínzott testemet
ringatták lámpaoszlopok;
szemem kifolyt Berlin ostrománál,
lábam Jasinál maradt,
húsomat bécsi országúton
morzsolta szét a tankcsapat.
Dachauban ott vergődtem
a gázkamrák gyilkos mélyein,
majd Líbiában haldokoltam
s Lyonban marcangolt a kín.
Nézzétek: karom üszkös csonk lett,
lángmarta a homlokom,
anyám tán' Frankfurtban lakik,
vagy Krakkóban: nem tudom,
lehet, hogy japán asszony
az anyám, vagy szőke francia,
vagy túl az Arnón halk szinyóra
siratja, hová lett fia?
S lehettem akár lengyel,
svéd, magyar, vagy portugál:
hetvenmilliószor
ért a hetvenmillió halál
s csak egy volt mindig változatlan:
a tépő, kínzó fájdalom:
hogy mindezt a szörnyűséget
nem én, nem én akarom!

Nem én akartam a bombatölcsért,
a légnyomást, atomhalált:
szivem Párizzsal együtt vérzett,
mig a Gare l' Est lángban állt
Nem én, nem én akartam
álmaitok csendjén a vészjelet,
Hirosimán és Nagaszakin
a gyilkos felleget!
Akik azt akarták, most is élnek
s habzsolnak változatlanul...
Őket nem dermeszti tömegsírok mélye,
Őket nem kisérti már a mult!

Hetvenmillió szájjal
kiáltok nektek, emberek!
Legyetek erősebbek
a vasnál, s miként a tűz: éberek.
Vessetek és arassatok,
óvjátok a fák ágait
s füstöljétek el az ordas rosszat
onnan, hol gyermek álmodik.
Daloljatok zengő, tiszta szívvel
és épitsetek szilárd falat:
igy lesztek erősek, igy
torpantjátok meg az ordasokat.
Mint villámlás, ha sörényét
kibontja az éjek homlokán:
világitsátok rendületlen:
békét annyi harc után!
Kiáltsatok minden nyelven:
pusztuljanak a gyilkosok!
Legyen, ki háborút akar
milliószor átkozott!
Csak karotok dús erdeje
fojthatja beléjük a szót.
Csak rajtatok múlik.
Mert béke lesz, ha nem adtok
újabb
hetvenmilliót!

SZTRÁJK

(A nógrádi bányászok nagy sztrájkjának 30-ik évfordulójára)

Dermedt az éj. Ajkam kiszáradt,
láztól csapzott a homlokom.
Törött üvegen huhog a szél
s bomlott huzalú lámpaoszlopon
holttestként csüng a bénulás —
ordíts, vagy kiálts,
vagy kacagj eszelősen,
vacogó utcán
nem csosszan cipő sem
kulcslyukba bújnál szóért,
tornyot döntenél: csináljon robajt.
Vízként szomjazod a zajt,
de tulajdon hangod megtagad
Ököllel verj falat —
mindhiába...
És a bánya,
a gyár!
kapujában a csend
portása szalutál.
Szélütött felvonók között
nyirkos nyelvet ölt a köd.
Nézd a csillék hadát:
mint mankós koldusok,
állnak szótalan.
Ernyedten leng a drótkötél,
agyadnak ólomsúlya van.
Szádra könyörgés tolulna
csakanyütésnyi neszert,
úgy szomjazod a zajt.
S csak a szíved súgja:
elvtárs, kitarts.

CSATLÓS A HÁRMAS SIKLÓ ALATT

Kedve felbuzog, mint víz a kútban:
Dala zeng és vele zeng a gép.
Az aknásznak vígan kiált:
No, meg lesz-e ma is a
száztíz százalék?

Gumicsizmája latyakba süpped,
sapkájára sáros víz csepeg.
De gondja csak a csilléket
vigyázza, s a villanón
futó sineket.

Kötél súrlódik, csille kizökken:
feltenni azt csak egy pillanat.
Körülötte napfényt érzek,
pedig a bányában lent
nem is süt a nap.

ASSZONYOK, VERŐFÉNYBEN

Sárgadinnyeszagúak az esték,
a szelid egekből méz csorog
s csak ők érzik még az őszt, kik a
padra kiülnek: az asszonyok.

Ahogy elnézem őket sorra:
mint hajlékonytestű daliák,
szemük nevet, mint ablakokban
a szekfűk s a muskátlivirág,

melyet ápolnak gondos kézzel,
– ó, sok dolgot ád a délelőtt —
aprócska konyhákban sürögnek,
vagy gyárban, robosztus gép előtt

és csak ilyenkor, alkonytájban
szakítanak röpke pihenőt,
kint a padon, hervadó rózsák
és tátikák közt a ház előtt.

S amíg csevegve üldögélnek,
horgolásuk fölé hajlanak:
vörös gombolyagját feléjük —
gurítja az alkonyati nap.

MÁTRAI TÁJ

Zúgó-zengő erdők, dúsfüvű rét,
illattól terhes akácosok:
Szívem, vén kamasz szívem
köztük mindig gyorsabban dobog

Itt, ahol a piros málna érik
és pisztrángot ringat a patak,
hol sudáran és szőkén,
mint karcsú lány, kacag rám a nap;

Itt, ahol a lombok sötét hűse,
mint szeretőm karja, úgy ölel,
búsan kéklik a kökény,
zöld indáján kúszik a szeder;

hol ó-aranybrokátot sző az ősz,
ha sárgulni kezd a hegy alja:
itt élek én. Ifjú szél
s dolgos nép tanított a dalra.

CSILLAGOK ŐRIZZÉK...

Csillagok őrizzék álmait,
kertjében rózsák nyíljanak.
Mosolyán orgona fakadjon
és fényesedjen rá a nap.

Hordozzák hátukon jó hidak
biztosan, rezzenéstelen.
S ne hulljon tiszta, szép szemébe
a kéményekből pernye sem.

Vállát alázat le ne húzza,
bánat ne üljön homlokán.
Térdét köveken meg ne zúzza.
Gyermekek értsenek szaván.

Lépteit hű utak vezessék —
kínálják gyümölccsel a fák.
S hogy hozzám mindig visszajöjjön:
vigyázd őt, dolgos szép világ.

IVÁNYI ÖDÖN: KÜLSZINI FEJTÉS

VÁRSZEGI GYÖRGY:

FÁRADT EMBER

A városka kis állomásán egy percig állt a gyors.

A kalauz udvariaskodott: felsegítette a könnyű bőröndöt. Aztán fiatalos, fürge mozdulattal lehúzta az ablakot. A vonat megindult, szinte belerobbant a vasárnap délutáni csöndességbe: mind szaporábban kattogott át a váltókon, hogy szilajul iramodhasson a sárguló—pirosló mezőknek. Szigeti tudta, hogy senki sem int utána a néptelen pályudvarról. Utazását is úgy intézte, hogy kerülje a szükségtelen aktusokat. Nem akart búcsúzkodni. Most mégis visszanézett, hosszasan bámulta a rozsdabarna levelű vadgesztenyefákat, az állomás sárgás épületét, míg csak el nem tünt szeme elől.

A gyors kinn száguldott már a nyílt pályán. Éles szél és keserű füstszag csapódott az arcába: gyorsan felhúzta az ablakot. Igy ,az ablak üvegén keresztül megszelidült a táj, úgy érezte, a nap is melegít. Levette a kalapját. Világéletében rajongója és műértője volt a festészetnek, imádta az ősz színeit: a sárga, vörös és ezüstös árnyalatok csodálatos keveredését, mint ahogy öltözékében is szerette és kereste a kissé ódon toalettek halk és finom eleganciáját. Tudta, hogy deresedő hajával, valószínűtlenül kékes árnyalatba játszó finomszürke felöltőjével maga is pompásan beleillik az őszi színek kompozíciójába: éppen olyan tartozéka a tájnak, mint az ezüstveretű novemberi reggelek fátyolfinom köd-patinája.

A melegsárga és rőtszín késő-őszi délután édes és illatos volt, mint a sárgadinnye és őszibarack rég elfelejtett íze; az ég szelid nyugalmat permetezett alá. Szigeti jóleső érzéssel lubickolt ebben a zsongó nyugalomban.

Akkor jött a szédülés.

Szigeti ismerte már jól: az utóbbi időben gyakran jelentkezett, mintha csak életének ötvenöt évére akarta volna minduntalan emlékeztetni. Tudta, hogy most majd engedelmesen lenyel egyet a precíz pontossággal zsebébe készített tablettából, talán le is ül egy kicsit, szemét lehunyja és elmúlik a rosszúllét. Ég-világon semmi más dolga nincs, csak annyi, hogy azt a kis tablettát lenyelje. S mi dolga lesz ezután? Furcsa, de semmi. Mától kezdve Szigeti Géza főmérnöknek, a tizenkettes akna üzemvezetőjének egyetlen feladata van: hogy vigyázzon az egészségére. Egyelőre még maga sem tudta, hogyan fog beleszokni az új életmódba, de vágyott a nyugalomra.

Egy-egy rosszúl sikerült nap után, tervtárgyalások, heves szócsaták közben gyakran mondogatta magában, néha másnak is: — Eh, pokolba az egésszel... Fáradt ember vagyok ehhez! Csinálja most már más énhelyettem...

Nem is várt sokáig a nyugdíjaztatásával. Pedig kérlelték, lejöttek a központból is: maradjon, nagy tervek előtt áll az üzem, szükség lenne még rá. A bányaipari technikum igazgatója is felkereste: szeretnék, ha elvállalná a bányaművelés tanítását De elzárkózott előlük, hajthatatlan maradt.

Elfáradtam... — mondogatta — Pihenni akarok...

Később, amint fülkéjében leült és bevette a gyógyszert, rosszúlléte valóban elmúlt. Felöltője zsebéből ujságot vett elő; belelapozott és mint mindig, most is a végéről kezdte olvasni. Az egyik hír ujonan megjelent műszaki könyvről adott számot: ez érdekelte és megjegyezte magának a mű címét. Saját tervei jutottak eszébe: egy komoly bányászati szakkönyv megírása. Évek óta rágódott a témán, álmatlan éjszakákon törte a fejét. Jegyzetei is voltak már, gondosan letisztázott oldalak és egy füzet, tele ábrákkal, számításokkal. Évek során át mohón várta az alkalmat, hogy azt a könyvet megírhassa, De az ördög tudja miért, sohasem tudott időt szakítani rá, mindig közbejött valami. Pedig a párttitkár, aki előtt egy közlékeny pillanatában elkottyantotta, hogy mire készül, s aki szintén nagy szakembere volt a bányának, nem hagyta békén ettől a perctől kezdve. Folyton a szakkönyv megírását reklamálta. No, talán végre az is sikerül majd...

A vonat most egy hidon robogott keresztül. A kerekek monoton dübörgése hirtelen élessé, keményen pergővé vált, akár csak a frontfejtéseken a fejtőkalapácsok zaja. A fejtőkalapácsok... Az üzemében töltött utolsó napok eseményei jutotak eszébe. Kardos, a igazgató, akivel öt esztendő óta teljes megértésben vezette az üzemet, még búcsúzáskor is azt mondta:

— Irígyellek, öregem, mégsem cserélnék veled. Akármilyen öreg róka is vagy, ahhoz, hogy nyugodtan tudj majd üldögélni, nem vagy elég öreg!

— Lehet, hogy lesznek ilyen pillanataim, — felelte Kardosnak — de szerencsére a szívem gyakran figyelmeztet: lassan a testtel, vigyázz barátom, nem vagy harminc éves. Ha a feleségem még élne... Akkor más lenne, akkor talán tudnék még harminc esztendős is lenni. De így egymagam... Belesavanyodtam az egyedüllétbe, furcsa vén csodabogár lett belőlem, aki beleköt mindenbe; aki úgy hordja magán ezt a kései agglegénységet, mint egy lötyögős ruhát, amit másra szabtak. Nektek is jobb lesz, ha nem kötekedek veletek nap-nap után!

Bezzeg Solymos, az új főmérnök, akit megüresedő tisztébe odahelyeztek, merőben más ember. Már az első nap, ahogy odakerült, műszaki értekezletet hívott össze, magasabb termelékenységről, merész tervekről beszélt. Csupa fiatalos hév, mohó tettrekészség izzott szavaiban. Teheti: alig 30 esztendős. Őt világéletében bosszantotta, ha valaki kopogtatás nélkül nyitott be a szobájába: Solymos már az első alkalommal rászólt az aknászokra, hogy neki ne kaparásszanak az ajtaján; ha őhozzá jönnek, akkor haza jönnek, nem a szomszédba. És jól halotta, bár Solymos nem előtte mondta, hogy a főmérnöki szoba elavult berendezéseit újakkal akarja kicseréltetni. Az öreg, beteges filodendront pedig, melyet ő is csak kegyelemből tartott a szobában, kivitette s ez fájt neki. Valahogy az volt az érzése azalatt a néhány nap alatt, míg az átadás-átvétel megtörtént, mintha a fiatal mérnök mozdulatai türelmetlenséget árultak volna el, mint a gyereké, aki nem tudja kivárni, míg a játékot kezébe adják s rászól a felnőttre: eleget játszottál, most már én hadd játsszak vele!

Szinte örült már, amikor elérkezett a búcsúzás pillanata, olyan idegennek, olyan fölöslegesnek érezte magát az üzemében. Szolgálati lakásában is már napok óta ládákba csomagolva állt minden. Elszállításukról majd később rendelkezik, ha Pesten vagy Budán sikerül lakást vennie. Takarékbetétkönyvében erre a célra százhúszezret gyűjtögetett össze: régi vágya volt már, hogy a fővárosban lakhasson, a múzeumok és képtárak közvetlen közelében. Pesten jártában órákig el tudott ácsorogni egy-egy festmény előtt, anélkül, hogy különösebb csábítást érzett volna arra, hogy a festményt meg is szerezze magának. Nem volt műgyűjtő, mint ahogy egész életében a harácsolásnak legkisebb módját is megvetette. Szeretett gondtalanul, derüsen élni, jól enni-inni, utazgatni és szórakozni. A pénzét sohasem szórta el, de nem is nagyon takarékoskodott vele. Egyetlen leányáról, aki felesége halála előtt ment férjhez egy jónevű fővárosi orvoshoz, bőkezűen gondoskodott, míg úgy látta, hogy szükségük van rá. Tulajdonképpen el is lakhatna náluk, hiszen Edit, a leánya számtalanszor tervezgette, hogy apus, ha nyugdíjazzák, okvetlen lakjon velünk. Ő ilyenkor mindig nevetve hárította el magától az ajánlatot és nősüléssel kapcsolatosan tett homályos célzásokat, amire pedig lelke mélyén sohasem gondolt

Most, hogy végre lakásterveinek megvalósításához ért, valami suta tehetetlenség vett rajta erőt, mint hajdanában, karácsony ünnepét megelőzően, amikor kezében az ajándékokra szánt pénzzel, tanácstalanul ődgelegett az üzletek előtt, míg végül is megvett valami haszontalanságot. De bízott Edit talpraesettségében, jó szimatában, aki minden bizonnyal segítségére lesz a lakásvételben.

Amíg a vonat Hatvan felé közeledett, álomba ringatta a vonatkerekek egyhangú csattogása, szunnyadt egy könnyű órácskát. Jól benne jártak az alkonyatban, amikor villanykapcsoló kattanására ébredt. Világosság öntötte el a fülkét és fiatal, zajos társaság nyomult a szakaszba, melyről azt hihették, hogy foglalatlan. Szigeti bosszúsan egyenesedett fel a hangok hallatára, mire a fiúkból-lányokból álló társaság kissé megszeppent és engedelmet kértek, hogy leülhessenek. Egy ideig csendben voltak, láthatóan feszélyezte őket a meglett korú férfi társasága. Ám az egyik lány, egy fitosorrú fekete, akinek ezer ördög nevetett a szeméből, hirtelen elkacagta magát s azzal vége is lett az illedelmes

csöndességnek. A társaság, melynek tagjairól első pillanatban megállapította, hogy egyetemi hallgatók, öt perc múlva úgy csevegett, mintha köztük sem lett volna.

Szerencsére nemdohányzó fülke volt, így volt ürügye, hogy kimenjen a kocsi perronjára és rágyújtson egy cigarettára. A cigaretta azonban most valahogy keserű volt, nem esett jól, mint máskor. A zajos társaság bosszantotta, úgy érezte, hogy meghitt kis vackából túrták ki, úgy érezte magát, mint Solymossal szemben, a kulcsok átadása után. Az ablak üvegén túl elsuhanó táj már szürkéskék homályba burkolódzott, eltünt a délután sugaras varázsa és kintről akaratlan kis borzongással megérezte az ősz hűvös lehelletét. Hirtelen könnyű kis érintést érzett a karján: a fitosorrú állt a háta mögött, bátortalanul, látható zavarral küszködve.

— Kérem szépen, tulajdonképpen nem szép tőlünk, hogy megzavartuk a nyugalmát... — mondta bűnbánóan. — Mi szívesen átmegyünk egy másik fülkébe, minthogy miattunk itt a hidegben tessék ácsorogni.

— Ó, nem, nem — szabadkozott Szigeti gyorsan és zavartan. — Egyáltalán nem zavarnak... Csak még ezt a cigarettát... Igen, még elszívom ezt itt kinn, aztán megyek is vissza.

A fitosorrú kedves figyelmesége egyszeriben elvágta bosszús hangulatát. Már nem is szívta végig a cigarettáját, ami egyébként sem esett jól, hanem sietve visszament a fiatalok közé, ahol hamarosan olyan meghitt beszélgetésbe kezdtek, hogy Pesten már, mint a legjobb barátok váltak el.

* * *

Edit a Keletiben várta és rögtön elujságolta, hogy László, a férje fontos orvoskongresszuson vesz részt Balatonfüreden, a kocsit is magával vitte, így hát villamoson kell hazamenniök. Szigeti örült ennek és azt javasolta, hogy egy darabig gyalogosan menjenek, mert a vonaton egészen meggémberedett a lába a sok üléstől. Gyalogosan sétáltak hát végig a Rákóczi úton; a bőröndöt közrefogták, nem a súlya miatt, de így egy kicsit mintha egymás kezét is fogták volna. Edit szünet nélkül csevegett, azon a bizalmas, pajtáskodó hangon, ahogy ők már megszokták. Nem is annyira Edit szavait figyelte, mint inkább őt saját magát és mosolyogva állapította meg, hogy az utóbbi időben semmit sem változott: hosszú fekete haja, derüsen csillogó zöldes szeme, nyúlánk,, karcsú termete szinte a hat esztendő Editet varázsolta vissza, aki érettségi vizsgái előtt olyan kétségbeesett komolysággal menekült hozzá matematikai problémáival. Edit nyugodt magabiztossága, jólétet sugárzó lénye valahogyan azokat a tiszta, fényesszőrű, ápolt macskákat juttatta eszébe, melyeknek a dorombolásón kívül vajmi kevés szerep jut az életben.

Otthonuk, lakásuk egész berendezése is Edit kényelemszeretetéről árulkodott. Gyerekük nem volt, erről Edit egyelőre hallani sem akart, bár ezt apja több ízben kifogásolta. Nem akart azonban komolyan beleavatkozni a fiatalok dolgába: biztosra vette, hogy leánya idővel komolyodni, asszonyosodni fog és ő maga vágyódik majd a gyerek után.

Az első napok puha semmitevéssel teltek el. Nagyokat aludt, sétálni járt, egy ízben hangversenyre is elcsalogatták. A pihenés azonban egy hét múltán kezdett terhessé válni számára: nem találta helyét a csupa-kényelem lakásban. Edit szeretett későn kelni, sokszor kilenc-tíz óráig is ellustálkodott ágyában. Szigetit bosszantotta ez a kényelemszeretet. Az asszonyokban szerette a háziasságot, frisseséget. Edit az ebédet, vacsorát is a vendéglőből hozatta, a házimunkát bejárónővel végeztette. Szigeti évtizedeken keresztül megszokta a korai kelést. A reggel hat óra, mindig hivatali szobájában találta. Üzemében ő volt a legelső munkába érkező. Mire a nappalos műszakharmad megérkezett a váltáshoz, már rendszerint átnézte az előző napi aknászi jelentéseket. Most egyszerre nem tudott mihez kezdeni ezekkel az üres reggeli órákkal. A falak vékonyak voltak, szerencsétlenségére még rádiózni sem lehetett, mert akkor Edit felébredt volna. Igy csak topogott,

szobájának börtönébe zárva, az ajtótól az ablakig, vagy azt tette, hogy lábujjhegyen kisurrant a lakásból és elnézelődött az utcák kora reggeli zajos forgalmában. A gyárba igyekvők nyüzsgő sokadalmát szerette, ez felkeltette benne a munkába sietés izgalmát. Sokszor együtt sodródott a munkásokkal, közéjük furakodott, tolakodott, hogy egy-egy zsúfolt villamosra felférjen, és megállókon keresztül vitette magát az elképzelt cél felé. Egyik reggel László, a veje éjszakai inspekcióból jött és összetalálkozott vele az utcán.

— Hát te hová igyekszel ilyen korán, apus? — kérdezte nevetve. Szigeti a csínytevésen rajtakapott gyerek zavarával vonogatta a vállát.

Máskor, ha hivatalos ügyekkel Pesten járt, boldog volt, ha egy-egy órácskát elcsenhetett valamelyik képkiállítás megtekintésére. Most, a szabadidő korlátlan birtokában, ehhez sem volt kedve. Valahogy úgy volt vele, mint néhány évvel ezelőtt a dohányzással. Az orvos, betegsége miatt eltiltotta tőle a dohányzást. Akkor minden egyes lopva elszívott cigaretta kéjes gyönyörűséget ébresztett benne. Később, egészségi állapota javultával a dohányzásra újból engedélyt kapott: erre sürgősen abbahagyta, leszokott róla, s csak évek múlva gyújtott ismét cigarettára.

Bosszúsággal töltötte el a lakásvásárlás problémája is. Veje és lánya egyelőre hallani sem akart afelől, hogy elköltözzön tőlük, mindenképpen azt akarták, hogy legalább a telet velük töltse. Így hát titkon egymagában kódorgott eladó lakások után. Itt sem volt szerencséje. A hosszas utánjárással felkutatott lakások egyikét túl drágának találta, a másikat tulságosan tágasnak. Amelyik végre megfelelt volna elképzeléseinek, ott a környezettel nem volt kibékülve. Végül is Budán talált egy kertes kis házacskát, ettől viszont a tulajdonosa csak tavasszal szándékozott megválni. A sikertelenségek leverték, morózussá tették. A gyerekek találgatták: vajjon mi ütött beléje?

Ekkor a reménytelenség kellős közepén, mentőötletként jutott eszébe könyve. Lázas izgalommal papírt, írószert vásárolt és nagy gonddal fogott a bevezető rész írásához. A bevezetés jól sikerült: újra és újra elolvasta, tetszett neki. Ettől megjött a kedve és három nap alatt vagy harminc oldalnyit megírt a könyvből. Hiába kérlelték, agitálták, késő éjszakákig fennmaradt; újabb megoldásokon töprengett, számított, rajzolt, lehetőségeket latolgatott.

Az első bosszúság akkor érte, amikor egy számítási táblázatot hasztalan keresett jegyzetei között. A csomagolás zűrzavarában valamelyik könyvébe felejthette. Megpróbált a táblázat nélkül boldogulni. Nem sikerült. Minduntalan megakadt valami bosszantó apróság, nevetséges semmiség miatt. Haragudott magára, hogy féltve őrzött körzőkészletét sem hozta magával. Úgy döntött, hogy táviratot ad fel házvezetőnőjének a szükséges dolgok miatt. Később elvetette a gondolatot: tudta, hogy a felforgatott lakás zűrzavarában, a ládák és csomagok sokadalmában neki magának sem lenne könnyű megtalálnia.

Lement hát egyik reggel az utcára, azzal, hogy vásárol valami olcsó körzőkészletet, ideiglenesen ez is megteszi. A Körúton tudott egy írószerboltot, oda igyekezett. A reggel hűvös volt. Vett egy újságot és beugrott a Körút sarkán lévő Közértbe, hogy egy forró feketét elfogyasszon. A feketét sietősen felhajtotta, közben belepillantott az újságcímekbe. Már-már összehajtotta a lapot, amikor egy eldugott, rövid kis híren akadt meg a tekintete:

Nagyarányú vízbetörés a tizenkettes aknán

A Nehézipari Minisztérium közlése szerint tegnap a késő esti órákban szokatlan nagymennyiségű víz öntötte el a tizenkettes akna keleti fővonalát. A bánya összes szállítóvágata víz alá került. A korszerű riasztóberendezések kifogástalan működése következtében a munkahelyek dolgozói idejében elhagyták munkahelyeiket. A dorogi és tatabányai üzemek máris nagyteljesítményű szivattyúkkal siettek a vízzel elöntött bányaüzem segítségére.

Szigetinek döbbenten hullott le ujságot tartó keze. A Keleti fővonal! Igen, mindíg ez volt a bányának víz szempontjából legveszélyesebb része....

Csak gondos előfúrásokkal, nagy körültekintéssel haladhattak előre ott a vágatokkal. Mennyi nyugtalanságot, álmatlan éjszakát okozott a vízbetörések gondja! Legutóbb az ötös sikló legfelső osztójában kaptak vizet. Szerencsére, csak kisebb mennyiségben. Éppen hó vége felé jártak, majdnem fucc lett a tervteljesítésnek. És most... Telefonálni kellene! — ez volt első gondolata. Solymos fiatal, a bányát jóformán nem is ismeri még.

A kerületi postahivatal nem volt messze: dringend hivta a bányaüzemet. A percek nehezen múltak, már félóra is eltelt, mégsem kapott vonalat. Végre lett egy vonal, de az üzem éppen mással beszélt. Várt egy órát és ismét kérte az üzemet: most is mással beszélt. Szigeti elvesztette türelmét Hazarohant, pillanatok alatt összekapkodta holmiját.

— Vízbetörés! — kiáltotta lányának. — Még talán elérem a déli vonatot!

Edit hangja már csak a lépcsőházban érte utól:

— Dehát apus! Mi közöd már neked ehhez az egészhez?

* * *

— Valóban, mi köze van neki már ehhez? — a gondolat már csak a vonatban jutott el hozzá. Odamenjen, beleavatkozzon a dolgukba? Solymos könnyen félreérthetné szándékát, azt hihetné, hogy a nélkülözhetetlen ember képében akar tetszelegni. A vonat azonban már robogott vele, visszafordulni nem lehetett. Eh, legfeljebb úgy tesz, mint aki semmiről sem tud. — nyugtatta meg sajátmagát.

Elvégre is kinek mi köze hozzá, hogy a lakásából, mely még egyelőre az övé, mikor mit akar elhozni? Soha nem találta még ilyen hosszúnak az utazást, mint most. Háromszor is megkérdezte a kalauzt: lesz-e késésük, eléri-e a csatlakozást?

Esős, szeles alkonyat volt, mire megérkezett. Kétségek közt szállt le a vonatról, azt sem tudta, merre induljon: az üzembe, vagy a lakására? Hirtelen kiáltást hallott és a párttitkár meg Solymos siettek feléje.

— Géza bátyám! — szorongatta a kezét örvendezve a fiatal mérnök — Megkaptad a táviratunkat?

— Meg ám! — füllentette megkönnyebülten Szigeti és sietve kapaszkodott fel a rájuk várakozó kocsira.

* * *

Egy álló hétig szakadatlanul dolgoztak. Az üzem termelése leállt, az emberek többségét szabadságolni kellett, csak a víztelenítésen fáradozók dolgoztak megfeszített erővel. Most látszott csak, mire jó egyszerre két főmérnök is a háznál: Solymossal tizenkét óránként váltották egymást és együtt vitatták meg a szükséges tennivalókat. Szigetit mindjárt a főmérnöki szobába való belépésekor kellemes családás érte: Solymos ugyan kicseréltetett egyet-mást a berendezésen, de a nagy térképasztalt is meghagyta többek között. És szokott helyén, megifjodva, új ládába ültetve, ott volt az öreg filodendron.

— Hát ez? — kérdezte meglepetten.

— Új föld kellett már neki — vonta meg a vállát Solymos.

* * *

Két hétbe tellett, míg teljesen megszabadultak a víztől. Utána napokon keresztül iszapot szállítottak, helyreállítási munkákat végeztek a víz által megrongált vágatokban. Szigeti minden munkából kivette a részét, szinte megfeledkezve arról, hogy tulajdonképpen csak vendége az üzemnek. — Es-

ténként — volt úgy is, hogy reggelenként — fáradtan dőlt ágyába, de érezte, hogy ez a fáradtság jól esik neki. Szédülése pedig az utóbbi napok folyamán egyáltalán nem jelentkezett.

Azon a napon, amikor újra megindult a termelés és a bányából megindult a széncsillék szállítása, Solymossal együtt kisiettek a külszínre, hogy az első csille szén érkezésénél jelen legyenek. A párttitkár is ott állt már az aknánál, meg Kardos, az igazgató. — No, jó hogy látlak! — lépett oda Szigetihez az igazgató. — Mondd csak: mik a terveid a lakással kapcsolatban? Feladod, vagy maradsz még benne?

Szigeti levetette a bőrsisakot a fejéről és kabátja ujjával gondosan fényesítgetni kezdte.

— Hát . . . — mondta mosolyogva — erről én is akartam már beszélni veletek. Mert, hogy az üzemből most már kitúrtatok, rendben van. Hogy nyugdíjba dugtatok, az is helyes. De a technikum . . . oda már nem üthetitek az orrotokat! Mert én úgy gondoltam, mégis csak elvállalom a tanítást. Meg aztán a könyvemet most már mindenképpen megírom. Mégpedig itt írom meg, mert... Ilyen megrögzött vénlegény már nehezen szokik meg másik helyen.

— Jól van, csak maradj! — nevetett Kardos, majd gyöngéden hátbaütötte Szigetit — te... te fáradt ember...

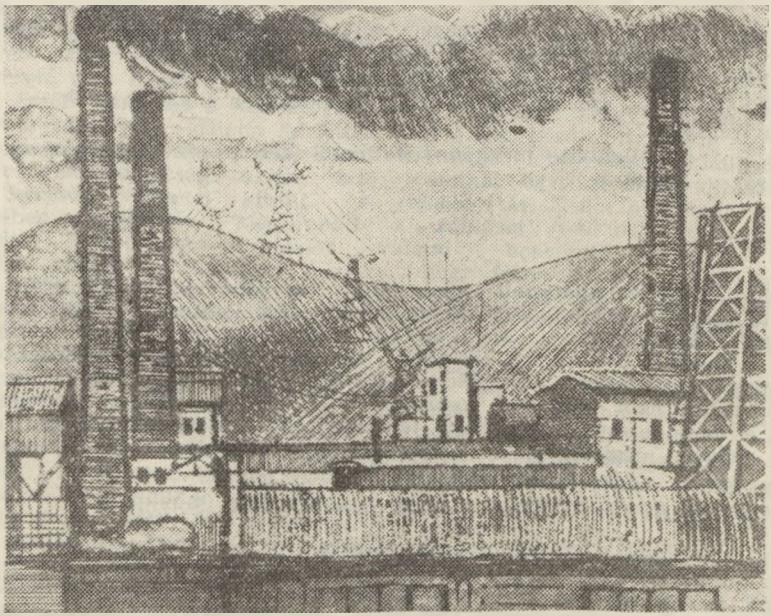

RASZLER KÁROLY: ACÉLGYÁR

A HORTOBÁGYON

— Dráma egy felvonásban —

SARKADI IMRE elbeszélését színpadra írta:
BARNA TIBOR

Személyek:

BUJDOSÓ ANDRÁS, számadócsikós
BÁLINT
JANI *a fiai*
VERES, tanácsnok
KOZMA, százados
CSAPLÁROS
SS ŐRMESTER

TÖRTÉNIK 1944. ŐSZÉN.

Szín: a hortobágyi csárda tornáca. Fehérre meszelt téglaszegély, oszlopokkal tagoltan, hosszan fut a háttérbe, ahol elvész. A verandán túl sivár a puszta. Valahol, nagyon távol egyetlen gémeskút ágaskodik, semmi más.

Idő: 1944. október eleje. Tikkasztó a hőség, még október ellenére is. A városi csak szédelegni tud ebben a melegben. Issza az italt, de nem hoz enyhülést, egyetlen hangosabb szóra indulatos lesz, beleköt az élő fába, s ha ütni nem képes, halálos semmittevésbe tesped. Mikor a cselekmény indul, ilyen rekkenő a Hortobágy. Csak a barom bírja meg a pásztora, az is nyihogva, bőgve, káromkodva. Különben is forró már itt a helyzet. Szoboszló felől szovjet csapatok közelednek. Várad irányából, Debrecen alól idehallatszanak a háború rohanva közeledő szavai, az ágyúzások. A csaták istene: a tüzérség egyre dühösebben acsarkodik. Egy lélegzetnyi harci csendben indul az esemény.

KOZMA *(magyar százados, széken ül az egyik asztalnál. Ötven körüli ember, civilben hivatalnok féle, tarkóját törülgeti, káromkodik, a csaplárossal beszélget, de inkább csak úgy magának):* ... Istent ebbe a melegbe... az emberben felforr a velő... *(Iszik)* Ha isten lennék, megdöglesztenem a napot!

CSAPLÁROS *(a tompán felmorduló ágyúzást füleli, fejével jelez):* Lesz itt nemsoká melegebb is... *(Kis szünet)* Az hírlik, Debrecsken vannak... hogy Szoboszlót körülfogták...

KOZMA *(dühösen hadarint):* Bánja az isten, mi hírlik, csak mán legyen valami.

SS ŐRMESTER *(a szomszédos szögletben részegen felemeli fejét az asztaltól, erősen ittas, felkurjant, az „Erika" néhány sorát dünnyögi).*

KOZMA *(morogva):* Roggyon rád az ég az Erikáddal... Ragadj össze vele. *(A távoli heves ágyúzásra.)* ...Ugyancsak muzsikái a ruszki... *(Csaplárosnoz, kesernyés szurkálódással.)* Maga is szebb zenéhez szokott, mikor a walesi herceget traktálta, mi?

CSAPLÁROS *(savanyúan):* Csakúgy, a herceg akkor táncolt. most meg mi fogunk... Fene újmódi zene ez kérem... A Hortobágy kellős közepén... *(Fejével a bóbiskoló német felé jelez).* Ezek rendelték ezt nekünk, kérem, most osztán járjuk...

KOZMA: Járjuk míg van szusz bennünk... Míg fejen nem kólint egy hangjegy. Kampec. Aztán nem járjuk... *(Kis szünet)* ...Mert még pucolni sem lehet. Itt dekkol az ember napszámra .. Őrzöm ezeket a tetves parasztokat, engem meg az a másik tetves... *(Fejével a németre jelez.)* Eh, csuka fogta róka! *(Legyint.)*

CSAPLAROS: Menni? . . . Hova, kérem? Mondja meg őszintén, százados úr? ...Hova menni? Én kérem itt élek vagy húsz esztendeje, ebben a csárdában, a parasztok közt. Az lettem itt mán magam is, paraszt. Ez a csárda nekem mindenem: az élet. Ha ez nincs, én se vagyok. Ha el akarnák venni, én embert ölnék, kérem, embert én, pedig békés természet vagyok. A háború nem az én kenyerem, én mégis itt maradok, mert ez a kényszer.

KOZMA: Kényszer meg parancs egyre megy. Maga azt mondja kényszer, nekem meg parancs. Parancs, hogy itt várjam, míg horogra akadok, mint egy csuka. Mert, hogy ráakadok, az holtbiztos. Mert az a parancs, hogy ráakadjak. Hogy én itt tartsam az irhám, míg más javában menti!.. Hogy parasztokat hajkurásszak Csegére, Füredre sáncásni... Kozma Ferenc hites könyvvizsgáló... hát erre vagyok jó?... Ahelyett, hogy fognám az asszonyt Debrecenben, oszt gyerünk, pakolás, amerre látunk,, amerre tiszta még a levegő, ledobni a mundért, míg egy ruszki nem ráz ki belőle, s fel nem húz a gatyamadzagra...

CSAPLÁROS: Hírlik, kérem...

KOZMA: Na, hát akkor! Ha dögleni kell, dögöljön más is. Én parancsra szolgálok. Ha nem, hát falhoz állítnak. Ha nekem nem szolgálnak: falhoz állítok. Egy paraszttal... tízzel kevesebb... számít az? Szaporodnak ezek, mint a tetű. Ha nekem most azt mondanák, eresszem beléjük a tárat, mehetek, szabadulhatok innét, bizonyisten irmagot se hagynék. Nem én!

CSAPLÁROS: *(csendesen)* Ez a háború kérem...

KOZMA: Háborúban nincs pardon. Vagy én, vagy ő. Ez van. Hát akkor ne én. *(Robbanásokra, dördülésekre).* Hallja, hogy osztják a szabadjegyet a mennyországba?

BÁLINT: *(14 év körüli kamasz, megjelenik a verenda szélénél, közelebb jön bátortalanul, nyomában Jankó, az öccse, 8-10 év körüli).* Adjon isten!

CSAPLÁROS: Na, mi kell?

BÁLINT: Egy pakli nyócas, apámnak... De száraz legyék.

CSAPLÁROS: Hát még mi nem? Mond apádnak, szíjjon ganét, ha színi akar. *(Pillanatnyi szünet után).* Na, mit tátod a kenyérleső?

BÁLINT: Kellet vón pedig... a szűz elfogyott.

CSAPLÁROS: *(Hátat forditva rendezget)* Nincs, ha mondom. *(Hirtelen)* Fogd, oszt evvel elég legyen.

BÁLINT: *(örömmel átveszi, fizet)* Megmondom, Nándi bátyám.

CSAPLÁROS *(morgolódva):* Megmondod, mondod... azt hónap jön az új kuncsorgás... Az isten győz titeket!

BÁLINT: Igenis. Adjon isten. *(Indul, még mindig ácsorgó öccséhez)* Lódulj mán! *(Háton döbbenti öccsét, kifelé indulnak, ugyanakkor kint kocsizörgés, az ajtónál beleütköznek Veresbe, aki kedvetlenül jön).*

VERES *(városi tanácsnok Debrecenben. Középkorú, inkább ötvenes, testes ember. Öblös hangú, gesztusaiban, szavaiban olykor parasztos)* Na, te bivaly... még feldöföd az embert!

BÁLINT: *(félrehúzódik az útból, öccsét is elvonja Veres elől)* Jónapot kívánok tekintetes úr.

VERES *(megáll pillanatra):* Fuss apádhoz, mond, hogy ide várom!

BÁLINT: *(készségesen).* Megmondom, tekintetes úr.

VERES *(befelé halad):* De tüstént.

BÁLINT: Igenis. *(Öccsével elfut).*

VERES: *(belép a tornácra, szétnéz, ugyanakkor).*

KOZMA: *(Éppen pohárba töltött, meglátja Verest)* Hohó, hé! Veres Pista... Ezer éve!

VERES: *(meglátja Kozmát, kissé felderül)* Szervusz, cimbora! *(Megölelik, pü- ... fölgetik egymás hátát).*

KOZMA: Hát téged mi szél hoz, vén lókötő?

VERES: *(kesernyésen nevet)* Eltaláltad, eltaláltad, pajtás... Most az egyszer csakugyan eltaláltad.

KOZMA: Nem értem, bizisten. Épeszű, aki ilyenkor útnak ered? *(Ágyúzásra jelez).* Hát nem tudod, milyen cirkusz lesz itt hamarosan?

VERES: Épp azért.

KOZMA: Értem... Aha. Szeded a sátorfát. Te is.

VERES: Szedem, mert... isten verje meg... Szedem, mert lókötőnek rendeltek.

KOZMA: Mán most csakugyan értelek, testvér.

VERES: Hajtjuk a ménest... Át a Tiszán. Egernek.

KOZMA: Aha.

SS ÖRMESTER: *(asztalra borulva felhorkan, felkönyökől, véreres szemmel a söntés felé bámul, rekedten kiált):* Wein! Noch wein! *(Az „Erikát" dünnyögi, újból eltesped az asztalon).*

VERES: *(összenéz Kozmával jelentőségteljesen, aztán valamivel halkabban)* ...Csak attól tartok, kemény dió lesz.

KOZMA: Kemény?

VERES: Ismerem a parasztjaimat... Mint a tenyerem. Kenyérre kenheted néha, de ha megmakacsul, olyan, mint a szamár. Az istennek se ért... Előre tartok tőle... Mert békében elbánok vele, elcsapom, ha úgy tetszik. De most háború van. Ha most megkötődik, oszt azt mondja: nem, mi az áldást csinálok? Mi a szentet kezdek vele?

KOZMA: *(fölényesen nevet)* Ugyan, kérlek!... Makacsság!?... Tudod mi a patikája az effajta parasztnyavalyának? *(Oldalán lógó géppisztolyra csapkod)* Ez, barátom. Érted?... Más egyéb: nuku! Smafu! Érted? Igy beszélgetünk mink itt most, Petőfi apánk nemes hajlékában.

VERES: *(megdöbbenten)* Nem ismerek rád, Ferkó!...

KOZMA: *(gúnyosan, fölényesen)* Hites könyvvizsgáló lennék, vagy mi az isten . . . Könyvelek, barátom, könyvelgetek . . . Hullákat könyvelgetek!. . .

(A németre jelez) Ime, főnököm és pribékem. Príma szaktekintély! Ccc...

VERES: *(megdöbbenten)* Ferkó!

KOZMA: Ja, tanácsnok úr... ez a háború! Meggyőzőm én a parasztjaid, ne félj, hogy összeteszik magukat!

VERES: *(csendesen)* Hadd csak... majd meggyőzöm magam is. Van tán még szavam ideki.

KOZMA: Na, akkor egy pofa bort, testvér.

VERES: A jó lesz, mer mán kisülök, mint ez a nagy istenség. *(Befelé kiált)* Hé, Nándi! Az ég pofozzon meg, én mán senki vagyok itt?

KOZMA: *(hátraereszkedik székén, csendesen dünnyögve dalol, a csapláros jelenete alatt is egy ideig)* „Csak egy nap a világ, csak egyetlen egy csók az életünk. Ki tudja mi vár ránk, ki tudja holnap mire ébredünk..."

CSAPLÁROS: *(közben gyorsan, készségesen be)* Alászolgálja, tanácsnok uram...

VERES: Nna!

CSAPLÁROS: Engedelmet, azt hittem, valami kósza lélek.. Az meg várhat.

VERES: *(keserűen)* Az a. Kósza lélek. Jól mondod. Kósza itt már az Úrjézus is. Más itt mán úr a hazában! Még a szél is... keleti szél Nándor!... Jó kikeleti szél, az istenségit. *(Keserűen legyint, tölt magának Kozma borából, iszik).* Szoboszló alatt fujkál!... *(Csend, csak Kozma dudol tovább).*

KOZMA: *(Abbahagyja a dalt, dördülésekre figyel)* Dolgoznak a boforszok.

VERES: *(legyint)* Dolgozhatnak mán. Sztalingrád alatt dolgoztak volna, ne itt a magyar rónán... Most mán dolgozhatnak... Akkor most nem lennék itt csikósokat, méneseket hajkurászni.

CSAPLÁROS: A szokottat, tekintetes uram?

VERES: Bánom is én. Hozz, amit akarsz, de erőset, olyan erőset, hogy levágjon erre az átkos, szikkadt földre, hogy fel se keljen többet az ember.

CSAPLÁROS: *(el a söntésbe).*

KOZMA *(nyugtatva)* No-no... István...

VERES: *(kitör)* Hát van értelme, mond? Minek van értelme? Haza nélkül.. húsz esztendős hivatal nélkül... Ahun én vótam valaki, parancsnok vótam embereken, parasztokon. Van még jövendő, azt mondd!?

KOZMA: *(Veres szemébe néz, úgy válaszol dalolva)* „Csak egy nap a világ, csak egyetlen egy csók az életünk..."

BUJDOSÓ: *(öreg, cserzett, szikkadt kis parasztember, be a tornácra, nyomában a két gyerek. Illemtudóan megemeli kalapját, úgy áll meg)* Adjon isten, tekintetes úr.

VERES: *(ülve, az asztal mellől)* A gyerek mondta...

VERES: Na aztán mi a hír itt, András?

BUJDOSÓ: Mi lenne? Ha csak az, hogy ágyúznak veszettül.

VERES: *(kelletlenül)* Na, hoztam én hírt akkor.

BUJDOSÓ: Hallgatom, tekintetes úr.

VERES: Hát akkor figyeljen jól, Bujdosó, az istenit ennek a tetves világnak!

BUJDOSÓ: Ha mán tekintetes úrnak is az...

VERES: Itt a parancs Bujdosó, hogy nyergelhetnek. De nyomban!

BUJDOSÓ: Nyergelni?

VERES: De valamennyien!

BUJDOSÓ: Minek osztán?

VERES: *(idegesen)* Minek, minek? Mi a szentséges istennek, minek? Hogy szedjék a lábukat, míg nem késő. Míg itt nincs a pokol . . . Ma délben, — délután hajtani kell a ménest.

BUJDOSÓ: *(megütődve)* Hajtani? Hova hajtani?

VERES: Hova, hova!... Át a Tiszán, míg itt nem fogják az egészet.

BUJDOSÓ: Nem megy az tekintetes úr.

VERES: Hogyhogy nem megy?

BUJDOSÓ: *(kifogást keres)* Delelnek az állatok.

VERES: Láttam. Majd abbahagyják. Ez legyen most a legkisebb gondja. Delelnék én is, ha hagynának, ej, be delelnék, olyan délutánit aludnék!... *(Más hangon, kémenyebben).* De nem passzióból rázattam magam negyven kilométert a kocsin, durrogásban... Az az ordré, Bujdosó, hogy el kell indulni a ménessel. Még ma. Ez a rendelkezés. Közel a front, hallja-e? Nincs más hátra, menteni kell a menthetőt.

BUJDOSÓ: Menteni. Hova? Meddig, tekintetes úr?

VERES: Nézze, Bujdosó... vesztést ebbe a keserves világba. Magával őszintén szólok... maga ismer engem... tudom azt én is jól, mint maga, hogy hülyeség ez az egész. Hova vihetjük ezeket a szerencsétlen állatokat? Föld alá nem dughatjuk, a világból úgy sem futhatnak ki, az lesz hát, ami lesz, a katonaság úgyis hozzájut, elveszi, szétszórja, elajándékozza, eladja, felhasználja, az isten se segít ezen.

BUJDOSÓ: Hát akkor minek? Minek menni? Hajszolni őket is, embert is?

VERES: Mert ez a rendelkezés.

BUJDOSÓ: Aztán hová, tekintetes uram?

VERES: Polgárnak. Éjszaka még át kell menni a polgári hidon is, a túloldalon, Tiszapalkonya mellett éjszakáznak. Van legelő, meglesznek.

BUJDOSÓ: Palkonyára?

VERES: Onnan még tovább.

BUJDOSÓ: Még tovább?

VERES: A Dunántúlra.

BUJDOSÓ: Aztán miért, uram? Ezt mondja meg!

VERES: Miért?! Miért!!... Isten haragja tudja miért, én nem. Mert marhák, becsináltak valamennyien, mer' egy lipótök a nyakukon többet érne, mint a fejük, mer' ilyen ez az egész világ, osztán mer' nekünk semmi közünk hozzá, mer csak ahhoz, hogy ez a parancs, hát csináljuk... Na, kezdjenek hozzá, mert délfelé az idő.

BUJDOSÓ: Én nem, tekintetes uram.

VERES: Nézze, András... szél ellen nem lehet. Ez a parancs.

BUJDOSÓ: Én nem, tekintetes uram.

VERES: *(indulattal)* Nem? Hát ki? A keresztanyánk kínja? Az öregisten? Majd az jön le pásztorolni?

BUJDOSÓ: *(csökönyösen)* Majd, ha lejön, akkor elindul a ménes. De jöjjön is le... mer' anélkül el nem indul.

VERES: Bolond maga, Bujdosó!

BUJDOSÓ: Megmondtam uram, én nem.

VERES: Az istenit, hát szegődött maga vagy nem szegődött?

BUJDOSÓ: Én szegődtem, amire szegődtem, azt tartom is: pásztorolok itt, a Hortobágyon. Mátától az Álomzúgig, meg vissza, esőbe, sárba, fagyba, ha

kell, éhen, alvás nélkül, akárhogy — ez az én dógom. Vakvilágba menni — arra nemet mondok, uram, arra azt mondom tekintetes úr, én nem!

KOZMA: *(ingerülten Vereshez)* Eh, mit egyezel?!

VERES: *(int, aztán gúnyosan)* Még nagy úr kegyelmed, még ugyan könnyű kendnek! Még nagyobb úr énnálam is akkor, mer' én nem mondhatok nemet, ha igent parancsolnak, mer' én csak egy rongy városi tanácsnok vagyok, akinek, ha jön a parancs, hát betartja, megcsinálja, ha törik, ha szakad, ha apró cigánykölykök hullanak az égből... mer' én csak e vagyok, nem egy nagyságos csikósszámadó... nem egy Bujdosó András!

BUJDOSÓ: *(makacsul)* Mán akármi, tekintetes uram, megmondtam.

VERES: Megbolondult kend, Bujdosó? Az esze ment el?

BUJDOSÓ: Az is lehet, hogy elment. Akkor is nem.

VERES: Mér, hát mi baja? Szóból ért az ember, mondja el. Énnekem nem mondja? Azt hittem pedig, jobb embere egyikünk a másiknak.

BUJDOSÓ: Mondom én, tekintetes úr.

VERES: Na?

BUJDOSÓ: Megmondom. Ötven éves vagyok, negyven éve csikós, idestova. megértem két háborút, a város szolgálatában az elsőt is, azér' mentettek fel, azér' nem vittek katonának, se akkor, se most, köszönöm, nem kértem ugyan, de köszönöm. Ha vittek volna, az ellen sincs apellátа, hogy akkor mit tettem vóna, arról most nem beszélek. Megvót, elmúlt. De én innént a Hortobágyról, hogy a ménessel vágjak neki a vakvilágnak? Oszt hova? A furulyukba bújjak be evvel a tömérdek luval? Vagy hova a jóistenbe tegyem? El nem dughatom, meglelik, minek törjem akkor az állatot is, magam is? Oszt hagyjam itt a gyerekeket? Vagy őket is vigyem magammal? Földönfutóknak? Minek? Futóbolondnak? Betyárnak?

VERES: *(csendesen, szeliden, szinte barátilag)* Ne vitatkozzon, vén harcos. Hagyja csak... szóljon a bojtároknak, hogy készüljenek az útra, addig meg üljön mán ide, mit ácsorog. Felhajtunk egy üveg bort.

BUJDOSÓ: *(áll, kalapját forgatja)* Ismer engem a tekintetes úr?

VERES: Vagy húsz éve.

BUJDOSÓ: Na, akkor tudja, ha kimondtam, hát nem tágítok tőle.

VERES: Ejnye, Bujdosó András, a jóistenit kendnek, tőtteti velem az időt?

BUJDOSÓ: Nem kell, hogy tőtse, tekintetes úr. Ha ismer, egy szóból is ért.

VERES: Tegye mán le magát! *(Karjával felnyúl, erőszakkal lehúzza Bujdosót a padra).* Megisszuk azt a bort, oszt közben beszélünk.

BUJDOSÓ: *(enged)* Azt megihatjuk, tekintetes uram, de a beszédből nem lesz semmi, azt előre mondhatom.

VERES: Bánja az isten... Csak igyunk mán, mer kiszárad a torkom... *Tölt, koccintanak, isznak, aztán a söntés felé)* Nándi te!... Még egy litert, mert hősihalált halok!

CSAPLÁROS: *(hangja bentről)* Viszem, tanácsnok úr!

VERES: *(újból tölt, újból isznak, aztán kis szünet után a tornáclépcsőn guggoló Bálinthoz)* Na, szaladj csak, Bálint fiam, pezsgőt is kapsz, mond meg a csikósoknak, készülés, mer indulnak.

BÁLINT: *(ugrik)* Igenis.

BUJDOSÓ: *(felpattan az asztaltól, morranva)* Maradsz! *(Halkan, elszántan)* Azt nem, tekintetes úr!

VERES: *(kirobban)* Hát ki parancsol itt, he?

BUJDOSÓ: A kölykömnek én, tekintetes úr!

VERES: *(feláll fenyegetően)* Idefigyelj, te Bujdosó! Nézd! Én, ha a patkót megfogom, hát meggörbítem... ha téged elkaplak, hát odakenlek a földhöz, az egyik lábodra rálépek, a másikon rántok egyet, úgy hasítalak ketté azt se mondod: nyekk. Ha kötekszel velem, az anyád istenit, piszkos, aljas parasztja! Hát van mán határa a komázásnak is. Indítsd azt a ménest, mer' váglak szájon úgy, hogy...

SS ŐRMESTER: *(hangokra felkapja a fejét)* Was ist den?

BUJDOSÓ: *(sápadtan)* Csak vágjon a tekintetes úr, megteheti. Mindent. Csak azt az egyet nem, hogy én induljak.

KOZMA: *(idegesen, Veresheż)* Ugyan, mit egyezel evvel a rühessel? Bízzad csak rám!

SS ŐRMESTER: *(századoshoz)* Was ist den, Kamerad?

VERES: Hallod?!... Hát marha, vadbarom, állat vagy te, Bujdosó, hát mit gondolsz, mit teszek én veled? Hát kell neked, hogy a százados úrnak szóljak?

KOZMA: *(fenyegetően)* Kell, hogy a katonai parancsnokságnak telefonáljak? Kell, hogy jöjjön ide? Verjenek vasra??

VERES: *(szinte kérlelve)* Te fafejű, vén magyar, te hülye barom, a lovadnak több esze van, mint neked, hát mit akarsz? *(Óvatosan szemével a német felé jelez)* Hogy ezek a rongy, aljas csirkefogók elvigyék, ellopják a város méneit? Mer ellopják Bujdosó, ha nem tudtad vóna eddig, hát megmondom, hogy ellopja ez a sváb vircsaft az egészet, arra kellesz, hogy nékik segíts lopni, érted? Bőgjél, toporzékolj, ha nem tetszik, mégis meg kell csinálnod, na! Mindegy egyfene, mer' ugyis vége az embernek, a világnak ami eddig vót, valahogy megvót, ami aztán lesz, a már csak kis időhaladék a sírodig: hát mi közöd neked ahhoz, hogy mi lesz ezekkel a lovakkal?

SS ŐRMESTER: *(a civakodás láttára türelmetlenül feláll, fenyegetően)* Was ist den, Kamerád?

KOZMA: *(csillapítóan)* Á, semmi, kamerád... *(Németül ismétli)* Überhaupt nichts, Kamerad.

VERES: Hát én két dógot tehetek, idefigyelj András, azt teszem, amit te mondasz. Vagy beállok melléd betyárnak, oszt agyonverjük, aki a lovakhoz nyúl, vagy... *(Pillanatnyi csend után)* De az istenit, hát berúgtam én?!... *(Parancsolóan)* Na, igyekvés, Bujdosó, induljon az a ménes.

BUJDOSÓ: *(Miközben Jankó gyerek egészen apjához húzódik, szűrét fogja, ugy nézi, a nagyobbik valamivel távolabbról figyel feszülten a válaszra, szemével végigsimítja a gyerekeket, aztán határozottan)* Én megmondtam, tekintetes úr.

VERES: Nem?

BUJDOSÓ: Nem.

KOZMA: Elég a játék! Szóljak a készültségnek? Hogy verjenek vasra?

BUJDOSÓ: Megteheti, százados úr.

VERES: Meg is teszi. Na, indulj a mén[illegible]ez

BUJDOSÓ: Én indulhatok, de a ménes az nem indul.

VERES: Hát akkor el van maga csapva, Bujdosó. Mehet a fenébe, ahova akar. Mostantól kezdve Tóth József a számadó.

BUJDOSÓ: Nem, uram, addig, amíg a szegődésem tart.

VERES: A város parancsol itt, nem maga. Én, érti?

BUJDOSÓ: Éntőlem parancsolhat az egész nagy Hortobágy pusztán, csak az én ménesemmel nem.

VERES: Annyit mondok, Bujdosó András, aljas csirkefogó kend. Becstelen ember kend.

BUJDOSÓ: Az is meglehet, tekintetes uram. Meglehet.

VERES: *(tehetetlenül, hidegen)* Jól van, András, bogárzik a fejed, napszúrásod van, te bajod, szép szóval mondtam, hát legyen, ahogy muszáj. *(Fejével Kozmának int)* Én ehhez gyenge vagyok. Tanítsd te móresre.

KOZMA: *(Bujdosóhoz lép, keményen)* Na, öreg, most már abba lehet hagyni a játszmát.

BUJDOSÓ: Nem baj, százados úr. Jön, aminek kell, hogy jöjjön.

VERES: *(még egy kísérletet tesz, szinte könyörögve)* Elviszik magát, összetörik, meggyomrozzák... a ménes csak tovább megy. Hát kell itt még hősködni? Én mán csak több ember vagyok, mint kend, még se tehetek semmit Nálam nagyobbak se.

BUJDOSÓ: Lehet uram. Meglehet. Dehát... én csak így döntöttem. Oszt csak arra kérem, hogyha bajom esne, hát gondoljon néha a kis családomra. De, ha nem, hát az se baj. Rossz pénz nem vész el. Majd eldajkálja őket a puszta.

KOZMA: *(magából kikelve)* Mit kell itt még teketóriázni! Utoljára kérdem: hajlandó indítani?

BUJDOSÓ: Alássan jelentem, százados úr, nem vagyok hajlandó.

KOZMA: *(elsötétült arccal)* Akkor átadom a németeknek.

BUJDOSÓ: Tegye a kötelességét, százados úr. Tegye meg mindenki a magáét.

KOZMA: *(vállat von)* Jól van, maga akarja vén marha... *(A némethez lép, halkan beszél)* Herr Sturmmeister! Bitte Helfen! Er will überhaupt nisht!

SS ŐRMESTER: *(hangosan)* Ahá! Verfluchter Bolschevist!

(Nyersen félretolja a századost, imbolyogva Bujdosóhoz lép, megáll előtte, nézi meredten, mint kígyó az áldozatát, aztán egy villámgyors, szemmel alig követhető mozdulattal irtózatosat csap Bujdosó arcába.)

KOZMA: *(összehúzott szemöldökkel, fojtottan)* Mestermunka.

BÁLINT: *(rémülten kiált)* Apám!

JANKÓ: *(nyüszíteni kezd, mint a kiskutya).*

BUJDOSÓ: *(megsápad az ütéstől, aztán kigyúl az arca, önkéntelen mozdulattal megsimítja a kis Jankó fejét, megnyalja vértelen ajkát, s újból kihúzza magát)* Ez is megvolt.

VERES: *(ordítva)* Térj észre, András, az apád istenit, mer... mer...

SS ŐRMESTER: *(németül)* Eine minute hast du noch! Verstanden?! Nur eine minute! *(Karóráját nézi).*

KOZMA: *(szárazon)* Egy perc, hogy induljon.

BUJDOSÓ: *(daccal)* Megmondtam, százados úr. Nem!

KOZMA: Miért nem? Bolond maga, ember?

BUJDOSÓ: Az is lehet, százados úr. Bolond vagyok, az is lehet. Meglehet.

KOZMA: Mi baja magának, ember?

BUJDOSÓ: *(fásultan).* Én nekem semmi már százados úr. Semmi nincs, nem is lesz. Csak a ménes, az el nem megy. Meg én se vele. Meg senki. Mer'

az ide tartozik a pusztára, oszt elpusztul, ha elviszik, meg én is, ha odább megyek, hát mán jobb itt akkor inkább.

SS ÖRMESTER: *(hideg, mint a hüllő)* Eine minute ist vergangen! Also! Heraus! Los!!

BUJDOSÓ: *(megindul hátra, a jelzett irányba, a tornácon egy pillanatra megáll, gyermekeit nézi, aztán gyorsan eltűnik a némettel. Bent dermedt csend, hallgatás, majd pillanat múlva két gyors lövés hallatszik)*

BÁLINT: Apám! *(Kifelé rohanna)*

VERES: (megkapja Bálint karját, visszarántja, tompán) Maradsz! *(A tornác ajtajához lép, rekedten kifelé kiált)* Nyergeljétek a nyergeseket. Az új számadó Tóth József. Egy óra múlva indulás. A ménes Polgár felé megy! *(Lassan visszajön, szinte szédelegve, még mindig fogja a fiú karját meglátja Kozmát, aki önti magába az italt, részegedni akar)* Piszok munka volt.

KOZMA: *(földhöz csapja a poharat).* Isten verje meg! . . . Patkánynak áll!? . . . *(kirohan).*

CSAPLÁROS: *(az események alatt dermedten a helyiség ajtajában áll. Fakó hangon, inkább magának).* Azzá lettünk... százados úr... Az emberből.

VERES: *(tompultan, érzéktelenül lépeget, sokára újból észreveszi a gyerekeket, nagyon halkan, rekedten)* ...Na, gyerekek, gyertek. Apátokat bevisszük Debrecenbe eltemetni. Városi ember volt... szolgálat közben... *(Hogy leküzdje érzékenyülését, erőszakoltan, nyersen).* Na, a keservét, gyertek. *(Indul, megfogja ujból Bálint kezét, de az dacosan kirántja. Ránéz a két gyerekre, nagyon szomorú a szeme).* Jó. *(Pillanatig még tétovázik, aztán lassan el).*

JANKÓ: *(néz Veres után, szorítja a száját, ne reszkessen, aztán egyszerre csak nyihogni, vinnyogni kezd, sír).*

BÁLINT: *(nézi öccsét, vigasztalni próbálja).* Ne ríjj, na... Ne bőgj... Ne bőgj, mer'... mer szájonvághak.
(Kint a ménes dübögése és egyre közeledő ágyúzás hallik, zeng, zúg, dübög az egész puszta. A két gyerek lassan a kijárat felé indul, kíváncsian is félelemmel is).

JANKÓ: *(reszkető hangon, félve).* Hová ménk?
BÁLINT: *(szinte szemünk előtt érik emberré).* Hová?... Hát haza, Jankó... Szoboszlóra. *(Az ajtóban megállnak, átfogja öccse vállát).* Ne ríjj hát... Ne ríjj, ha mondom.

JANKÓ: *(szipogva, szepegve)* Nem... nem rivok...

CSAPLÁROS: *(utánuk szól, óvón)* Bolond idő ez most... az útra.

BÁLINT: *(már nem is hallja a figyelmeztetést. A kinti dördülésekre nyugtatóan)* Nem lesz bajunk, ne félj.

JANKÓ: *(remegve, újból sirásra görbülően)* Idesapám!...

BÁLINT: Ne ríjj, mer' fel nem támasztod.
JANKÓ: *(ömlik a könnye)* Idesapám...
BÁLINT: Mondom, hogy hallgass.
JANKÓ: Hát nincs mán nekünk senkink?
JANKÓ: Ki? Ki vóna? Senki sincs.
BÁLINT: *(melegen babusgatja öccsét)* Ne félj csak... az egész puszta... Azért a' csak a miénk... éppen, ahogy eddig...
(Ingújjával öccse szemét törülgeti, az ágyúzajban lassan kifelé indulnak, neki a háborgó pusztának, közben kintről rohanó lábak zaja, hangok: Panzer alarm!... Panzer alarm!... Panzer alaaaarm! !!

(FÜGGÖNY)

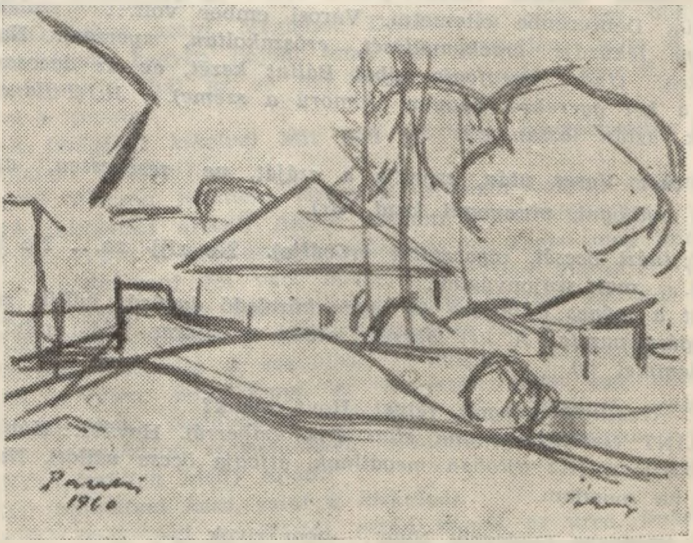

PATAKI JÓZSEF: RAJZ

PESOLD FERENC:

A TETŐN

Kígyó csúszott a vasúti sínen a határtól Budapest felé. Orosz, német, lengyel, magyar, francia és belga vagonok hullámoznak jobbra-balra a sietve összerakott sínen. A kígyó hasát teletömték a bagyus utasok, s a tetőkön kuporgok akár a szörny tüskéi. Az üveg nélküli ablakokból a veszekedés, ének, nevetés hangjaival együtt gyűrött papír, törött üveg, gyufásdoboz hulladékok repülnek kifelé a háborútól agyonkínzott földre, ahol még így is kicsalta a május a zöld színeket, virágokkal díszítve.

Elegáns fecske repül cikcakkban a vonattal párhuzamosan. Pintér András a tetőről nézi és a testét, kinyújtott lábát úgy rázza a vonat, mintha légnyomásos rokkant lenne. Tele van a vonat teteje ilyen rezgőtestűekkel. Mellette egy idős paraszt ül. Hegyeshalom után mászott fel a tetőre, nyögve, káromkodva. Német katonasapkáját illedelmesen megemelte, köszönt egy adjonistent és kényelembehelyezkedett Pintér mellet. Ő is a fecskét nézte.

— Hiába, ez már csak május, akárhogy is nézzük — mondja Pintérre hunyorítva. Millió hajszálvékony fehér vonal született a szeme körül.

— Nekem is kedvem lenne így cikkázni — bólint Pintér és az arccsontokra feszülő bőr alatt rángatóznak az izmok.

— És fészket rakni?

— Van nekem fészkem, csak kirepítettek belőle.

— Hová valósi?

— Hallott maga Kőbányáról, papa? Odavalósi vagyok.

— Ahol a sört csinálják?

— Azt is, meg sok egyebet.

— Pesten van, ugye?

— De mennyire hogy Pesten. Kőbánya nélkül Pest semmi. Egész egyszerűen semmi. Kőbánya nélkül nem létezne, mert ha nincs kő és tégla, akkor szeretném én látni azt az istent, amelyik tud építeni. Ezt adta Kőbánya.

— Nekünk is adhatna, most nagyon adhatna, mert úgy kell a tégla, mint a falat kenyér. Nagyon sok házunk lefeküdt a földre, mire elvonult a háború.

— Bizony így van ez mindenütt, amerre jöttem.

— Messziről jött?

— Messziről papa, a pokolból.

— Hogy hívták azt a poklot?

— Sachsenhausen. Berlin mellett van.

— Olyan tábor-féle?

— Olyan. Szögesdróttal, korbáccsal, kemencékkel.

— Igaz? . . .

— Több is igaz papa, de hagyjuk, ne rontsuk ezt a szép májusi napot. Ami a téglákat illeti, nyugodt lehet, Kőbánya ki fog tenni magáért. Ez olyan igaz, minthogy itt ülünk ezen a vasúti múzeumon.

---

* Részlet a szerző „Tizenöt deka kenyér" című készülő regényéből.

A vonat döcögve, bukdácsolva halad Győr felé. Az utasok ülnek, fekszenek, cigarettáznak, énekelnek, vitatkoznak, nevetnek. Nagykendős asszony, súlyos testét csak félig tudja átfogni egy rücskös arcú férfi. Az asszony fülébe sugdos és az néha, akár a gyöngytyúk, felsikít és vállával odébblöki a férfit. Pintér odanéz.

— *„Így élni szép, így élni jó, így oly vidám az élet"* — énekel a férfi és kacsint. Pintér elfordul.

— Más meg dolgozzon helyetted — mondja az öreg.

— Ne irigykedjen öreg kappan, maga is volt fiatal.

— Állj vigyázzba, te zöldfülű, ha velem beszélsz, mert leverlek a földig, hogy emberséget tanulj! — fordul a pattanásos felé az öreg.

— Honnan vette ezt a roppant erőt, nagyapám?

— Tőlem — bökött a mellére Pintér — és ha szükséges, mindjárt be is bizonyítom.

— Nicsak, nicsak, a kakasok, — szól közbe a nagykendős, és kifeszíti hasát, hogy a köténvzsebbe nyúljon. — Inkább ezzel szórakozzanak — nyújt a tenyerén egy csomó napraforgómagot.

— Csipegessen az a jómadár — fordul el Pintér és újságpapírba sodor magának dohányt. Kínálja az öreget is. Az a pipáját nyújtja.

— Ha ebbe lehetne . . .

Pintér megtömi.

— Milyen dohány? — kérdezi az öreg szívás közben.

— Európai. Német szivar, lengyel csikk, orosz mahorka keverve. Erős, de füstöl.

A fecske ismét elcikkázik a vonat mellett, de az is lehet, hogy másik volt. Akár a részeg emberek, úgy dülöngélnek a töltés oldalán a villanypóznák. Azon túl a síkság, a Kisalföld, zölden, virágosan. Itt-ott akácos és a lombok alól kíváncsi házak piros teteje leselkedik a vonat után. A kerekek csattognak: nincs há-bo-rú, nincs há-bo-rú. A távolban szántanak. Két ekét girhes ló húz óvatos, lassú léptekkel, négy ekét férfiak. Mögöttük gyerekek, asszonyok.

— Ilyen lehetett a tatárjárás után is — mutat a pipaszárral a szántó emberekre az öreg —, de azt is túléltük. Szívós ez a nép.

— Maga hová megy, papa?

— Csak ide Győrbe, a megyéhez. Küldöttségbe, mint a Nemzeti Bizottság elnöke.

— Aztán olyan kevesen vannak, hogy a küldöttségbe csak egy emberre tellett?

— Vagyunk elegen, de minek urizáljunk! Egy ember is elintézheti a dolgokat, nem igaz?

— És sok dolgot kell elintézni, papa?

— Sokat. Orvos kell, vetőmag kell, jóváhagyatni a bizottságot, üzletet kötni a vagongyáriakkal és más egyebet. Van munka bőven, csak győzzük.

— Maguk sem unatkoznak.

— Nem lehet. A föld nem tűri. Úgyis késve kezdtünk. Be kell hozni.

— Egybe van még a föld?

— Úgy nézünk ki? Elsőnek osztottunk a megyében, nem úgy, mint azok... — mutat a tetőről a földekre, ahol csoportban állnak az emberek. Néha el-

válik valaki és nagyokat lép előre, kezében egy cövek, amit leszúr a földbe. A háta meggörbül az erőlködéstől. A vonat döcög, kerekei verik a taktust: nincs há-bo-rú, nincs há-bo-rú... Templom következik, tornyán a sapkát legényesen félrecsapta a légnyomás. A töltés melletti árokból ágyúcső fenyegeti az eget, törött kerekében még benne remeg a menekülés rémülete.

— Ezt is megértük... — mondja Pintér és nyújtja a csikket. — Még jó lesz a pipába.

— Ebbe a pipába minden jó, csak füstöljön — nevet az öreg, és sárga fogain elhal a nap fénye.

— Milyen elnök maga, öregúr, hogy dohányra sem tellik? — gúnyolódik a pattanásos és a mosoly, akár az éles kés, mély, függőleges vonásokat vés az orr két oldalára.

— Mondja meg neki fiam — fordul az öreg Pintérhez —, hogy akiben ma tisztesség van, az nem dohányért dolgozik.

— Talán szerelemből?

— Úgy látom, szép ember, hogy magának nagyon fáj valami ebben az életben — csóválja fejét sajnálkozva Pintér —, szívesen segítek, ha akarja...

— Már megint kezditek?! — szól közbe a kendős asszony és meglöki a pattanásos térdét.

— Ők olvadoznak — morog a férfi.

— Hallgass! — inti le a nő. — Hallgass és nézd a vidéket.

— Tényleg, milyen szép — csapja össze tenyerét a pattanásos. — Az ott a Szajna, mögötte Párizs, gyönyörű dombok, a svájci havasok, hű de szép...

— Maradhass, te bolond! — mondja az asszony, de a nevetés a vonatnál is jobban rázza.

— Az ott, meg talán Róma!

— Nem érted, hogy hagyd abba?! — sikít a nagykendős, azután nevetve Pintérhez. — Láttak már ilyen bolond férfit? Ilyen ez mindig, halálra nevetteti az embert. Ettől hízok.

— Besegít a libacomb is, pedig elnök sem vagyok.

A választ megfojtja a kiáltás. A kocsi elejéről indul és bukdácsol hátrafelé: Fejekre vigyázni! Híd jön! — és a mozdony lapos füstjében, akár a vizen a görögdinnyék, alámerülnek a fejek. A híd, karfáján háborús sebekkel, ellenkező irányba rohan. A füst nagy erőfeszítéssel az ég felé emelkedik és mintha magával húzná, jönnek fel a fejek is. Pintér elhatározta, hogy szétveri a pattanásos orrát, az első alkalmas helyen. Az öreg azt gondolta, hogy ugasson a nyavalyás, nem érdemes odafigyelni. A vonat tovább kocog, kerekei csattognak, a kocsikból harmonikaszó, ének, nevetés szalad kifelé az üveg nélküli ablakokból és összekeveredik a füst szagával. Többen a vidéket nézik. Pintér is, az öreg is. A földnek fényes, zöld haja nőtt. A földben kipattant a magok méhe, hogy életet szüljenek, amiből kenyér lesz. Ezt a csodát nézték az utasok. Tavasz van, május és nincs háború.

— Kinek a földjét dobták szét, papa? — kérdezi Pintér.

— Az Eszterházyét — mosolyog az öreg, és legényesre igazítja fején a katonasapkát. — Azt látni kellett volna, olyan szép volt... már nem isten a Eszterházy... sajnálhatja, hogy nem látta, nagyon szép volt.

— Mégis, milyen volt?

— Mondtam, hogy szép, akik ott voltak, sosem felejtik, az biztos.

— Sokan voltak?

— Sokan? Az egész falu. Elől ment a fúvószenekar.

— Az is van a faluban?

— Csak olyan szegényes, de erős a hangja. A leventezenekar maradványa.

— Utánuk maguk jöttek...

— Utánuk néhányan nemzetiszínű zászlót, meg vörös lobogót vittek és azután jöttünk mink, a földigénylők, nemzetiszínű szalaggal díszített mezsgyekarókkal.

— Akár egy népünnepély...

— Úgy bizony, még ökröt is sütöttünk a kastély kartjében és a díszebéd az összes termekben volt. Azután mi, a földigénylő bizottság elvonultunk az egyik szobába tanácskozni. Jómagam olyan fotelben ültem, hogy az orrom se látszott ki belőle. A szájamban pipa volt, de jól szelelt ott is, nem ártott neki a kastély levegője — mesél az öreg, és nevet.

— És most már készen vannak?

— Most már igen. De addig... addig se éjjel, se nappal nem volt. Még a gatyánkról is folyt a víz. Ötszázméteres zsinórokkal jártuk a határt és mértünk. Úgy segít magán az ember, ahogy tud.

— Magukat sem kell félteni papa...

— Azt mondták egyesek, hogy visszajönnek a németek és jaj a földigénylőknek, azt mondtuk: csak jöjjenek, ha mernek. Dehogy jöttek, Berlinig mutogatták a hátukat.

— Akkor most örülnek a földbirtokosok?

— Még éjjel is dolgoznak, ha olyan az idő. Elmentünk a szovjet parancsnokságra lovat kérni. A parancsnok ránk nézett szúrós szemekkel· — Minek az nektek? — kérdezte gyanakodva. Azt hitte talán, hogy meg akarjuk enni. Mondtam: — Szántani kell, kapitány, mert sürget az idő. — Hümmögött, kinézett az ablakon és csak úgy vállán keresztül kérdezte: — Traktor, meg ilyesmi nincs? — Van három darab — feleltem —, de az kevés. — És azzal a háromma mi lesz? — faggatott a kapitány. — Mi lenne? Üzemanyag nélkül az isten imádságára sem indul. Mit gondol, mi történt? Adott kölcsönbe lovakat, meg üzemanyagot is, de lelkünkre kötötte, hogyha elfeketézzük, felhúzza az első fára a társaságot. Mogorva fiú volt, de aranyszívű.

— Téglát meg mi adunk, a kőbányaiak is biztosan kitesznek magukért.

— De nem felejti el, úgye?

— Úgy nézek én ki?

— Nem, nem úgy néz ki, de tudom, hogy van az: kirázza az utazás, kisöpri a hazatérés öröme, az ígéretet. Az első háborúból én is messziről jöttem, tudom, hogy van ilyenkor!

— Jön a tégla papa, rávernek a kőbányaiak és jön!

— Mi meg összekapjuk magunkat és építünk házat közösen. Sok a rongyos fenekű, kell nekik. Istálló is kell, a templom tornyát is lefújta a belövés, meg sok mást is.

— Maga kommunista, papa?

— Mi más lennék? A templom nem magamnak kell, megvoltam én anélkül harminc évig, most is meg lennék. A torony ellenagitáció. Az a csámpás

pap azt híreszteli, hogy üldözni fogjuk a vallást. A torony majd betömi a száját.

— Príma ember maga papa, jobbat nem is választhattak volna.

— A pártban spekuláltuk ki, belevaló gyerekek vannak ott.

— A tégla jönni fog. Ez holtbiztos.

A vonat fütyült, a vezető meglátta Győrt és örült. Szerencsésen eljutottak idáig, szenet vesznek, ha lesz, megitatják a masinát, lehet egy kicsit pihenni. Örül a vezető és ezt a jókedvet a mozdony füttyébe adja. Örülnek az utasok is. Közelebb kerülnek Pesthez, közelebb a ruháért, lepedőért, tűzkőért elcserélt liszt, zsír, méltatlankodó tyúk, füstölt szalonna. Örülnek a földeken dolgozó parasztok is, a füttyre megállnak egy pillanatra, felkapják a fejüket és nézik a távolodó vonatot, de megy.

Örülnek a kocsik is. Döcögve, bukdácsolva szaladnak új tájakat látni. A kerekek is kifényesednek az örömtől, a talpfák között nőtt sárga virágok, akár a tükörben, nézhették magukat, ha arra volt kedvük.

Az embernek szinte az az érzése, hogy ezt a bukdácsoló, döcögő vonatot nem is a szén, a tűz, a víz, gőz viszi előre, hanem az öröm. Csattognak a kerekek, verik a magukszülte dal ütemét: nincs há-bo-rú, nincs há-bo-rú... Azután lassul az ütem, a fékek vasmarka között elhal a szaladás ereje. Győr külvárosában ugrálnak a kocsik a váltókon. Az egyetlen ép sínpár két oldalán féloldalra dőlt fekete mozdonyok, akár a halott elefántok, összegörbült vagonok, akár a púposhátú macskák, de hátrább, az égen feszesen állnak a gyárkémények és némelyik szürke füstöt lehel. Az állomás épülete félig rom, s a romok között vasutasok erőlködnek, hogy az életet átmentsék a dermedt halálból.

Bent a kocsikban, kívül a tetőkön mozog a nép. Van, aki csak idáig utazik, van, aki leszáll járatni lábait, van, aki vizet, ennivalót, ismerőst keres. Az öreg is készülődik.

— Én is megérkeztem — mondja, és feláll, megigazítja vállán juhásztarisznyáját.

— Egyszer majd én is megérkezem — vigasztalja magát Pintér, és ő is feláll. Ég felé nyújtott karokkal ropogtatja csontjait. — Egészen elzsibbadtak a tagjaim.

— Bizony ez nem párnás kocsi — bólogat az öreg, és indul a tető végéhez, a vaslétrához. Pintér kíséri.

— Vigyázzon, papa, le ne essen, — figyelmezteti az öreget és nyújtja a kezét —, szerencsés ügyködést a városban, örülök, hogy találkoztunk, Pintér András vagyok.

— Magának meg jó utazást, üdvözlöm a kőbányaiakat és ha lehet, ne feledkezzenek el rólunk. Engem Nagy Balázsnak hívnak, a viszontlátásra.

— Én is így gondoltam: a viszontlátásra — rázza az öreg kezét Pintér. — Viszontlátásra rövidesen.

— Úgy legyen! — bólogat az öreg ünnepélyesen és lábai, dereka, két válla lassan eltűnik a tető magasságából. Utoljára bukik le a katonasapka.

Pintér visszaül a helyére és nézi az állomás előtti kavargást. Úgy tűnik, hogy az egész világ úton van. Az egyik része elmegy, a másik jön, a harmadik búcsúztatja a távozókat és a negyedik rész várja az érkezőket. Mindenki-

nek egyszerre nyílik a szája, hogy kieressze a beszédet, kiabálást, éneket, a gurgulázó hangjait és a sírás nyöszörgését. Tűzkövet, házitöltésű cigarettát, házisütésű bucit, gyanús színű limonádét árulnak a nyakbaakasztott fatálcákon. Az épület egyik sarkában fehérkötényes, vöröskeresztes nővérek állnak gőzölgő üstök mellett és elnyűtt katonákat, koncentrációs táborból érkező hullajelölteket vendégelnek.

Pintér nézi a lenti kavargást. Lökdösik, taszigálják egymást az emberek, vállukon, hátukon két kezükben csomagok. Innen felülről olyanok a fejek, akár mikroszkóp alatt felnagyítva a sejtek. Mozognak, nyüzsögnek, összekoccannak, szétválnak. Közöttük van az öreg feje is. Pintér tekintete követi. A kijáratnál megfordul a fej, a kéz még egyszer visszaint és eltűnik az útitárs. Rendes ember. A tekintet továbbsétál a romokon és megpihen egy öntöttvas oszlopnál. Amikor az állomás ép volt, ez az oszlop üvegtetőt tartott. Hol van már az üvegtető? Csak az emléke él. Most az oszlop egy lány támaszkodó testét tartja. Közömbös arccal néz a semmibe. Előtte kavarog az utazó világ, egy egész népvándorlás hullámzik le s föl, de ő olyan kívülálló, mintha temetői némaság lenne az állomáson. Hogyan lehet ennyi ember között ilyen magányosnak maradni?!

Pintér felemeli karját. A lány néz, de semmit sem lát. — Figyelj már ide... — boszankodik magában Pintér. A lány úgy bocsátja ki magából a süket csendet, mint tintahal a sötét folyadékot. Ennek a csendnek a védelme alatt áll. Pintér legyez a karjával a levegőben.

— Hívni akar valakit? — kérdezi a pattanásos. — Örül az ember, hogy végre kényelmesebben utazhat ebben a rohadt világban.

— Ide figyeljen, jómadár — fordul hozzá Pintér —, szálljunk le és intézzük el egyszer és mindenkorra a vitás dolgainkat.

— Ne csődítsen ide senkit!

— Ígérem, hogy csak egyikünk fog visszajönni és máris lesz hely!

— Milyen erős és mégis elvesztettük a háborút — avatkozik a vitába a nagykendős asszony.

— Téved szomszédasszony, én megnyertem ezt a háborút. Úgy megnyertem, hogy jobban nem is kívánhatom.

— Be is söpörheti a nyereséget, ezt a romhalmazt — nevet a pattanásos.

— Ha még szemtelen is, akkor le se kell szállni — emeli Pintér az öklét. Az asszony ellöki.

— Nem tudnak békességben lenni?! Te is inkább cigarettáznál és ne figyel, oda! — inti le társát.

Pintér újból a lány felé fordul. Mozdulatlanul támasztja a vasoszlopot tetőtől-talpig betakarva a csendbe. Pintér integet, a lány arra néz. A merev arcon csak a fekete szemöldök mozdul. Pintér nagy ívben kaszál a levegőbe és mutat a kocsi végébe, a vaslétrára. A lány felhúzza vállát, lustán ellöki magá az oszloptól, lenyúl a lábánál heverő kofferért és indul álmodozva, mintha korzón sétálna unalmában.

— Adja ide azt a retikült! — nyúl le Pintér a kofferért, majd a lányt is felsegíti. — Így ni, külön szakasz, jobb embereknek fenntartva — arcán az izmok rángatóznak. A lány arca mozdulatlan. Kihúzza kezét a másikéból és akár lent a földön, lustán lép előre a tetőn.

— Ha elindul a vonat, kiszalad alólunk a tető — figyelmezteti Pintér —, jobb, ha leül, de még jobb, ha lefekszik. — Mintha a mozdonyvezető hallaná: nagyot rándul a vonat. Pintér a mellette ülő lányra mosolyog. — Úgye mondtam?

Az állomás romos épülete bicegve hátrál. Az emberek a perronon vagy a szemüket törölgetik, vagy integetnek zsebkendőjükkel. A mozgóárusok markukban számolják a bevételt, a vöröskeresztes nővérek elviszik az üres üstöket, lemossák a merítőkanalat. Azután a nap és a távolság fényfüggönyt húz a vonat és az állomás közé. Szántóföld, mező, szántóföld, akácos, szántóföld és a szélén, a töltés mentén, akár a részeg lakodalmas menet, villanypóznák tántorognak. A földeken néhány sovány gebe, lógó fejjel és sok lógó fejű ember nekifeszülve húzza az ekéket. Mögöttük elnyűtt asszonyok, sápadt gyerekek.

— Nehéz munka — bólogat Pintér a tetőn —, nehéz, de ebből már élet lesz.

— A kőtörés se könnyű — feleli csendesen a lány.

— Ezt maga honnan tudja?

— Ott voltam, ahol mesélték.

— Értem. Ha nem akar felelni, nem muszáj, de ha mégis, akkor rendesen.

Hallgattak. A pattanásos vigyorog, az asszony meglöki és erre elfordítja a fejét. A mozdony hörög az erőlködéstől, de becsülettel húzza a félvilágról összegyűjtött vasúti múzeumot és a félvilágról a kocsik belsejébe préselt embereket, meg a tetőn lapulókat. A szétvert koncentrációs táborok tetves, ótvaras, éhségtől püffedt testű lakóit, akik a családot keresik és nem hiszik, hogy árván maradtak. A leventéket, akiknek gyerekarcát ráncosra asztalta az átélt rémület és fénytelen szemükben a sírás lapul. A könnyebben sebesült katonákat, akik régebben ledobták magukról az egyenruhát és a futással, káromkodással, imádkozással és lapulással fűszerezett hősi évek végén néhány repeszdarabbal a testükben térnek haza és minden állomáson leszállnak vízért, hogy seblázukat csillapítsák. A cigányképű olasz katonákat, akik angyali ártatlansággal lopnak ennivalót az útitársaktól, s ha jóllaknak, érzelmes dalokat énekelnek hálából. Az apró gyerekek, akik az öl melege után sírnak és minden aszszonyban az anyát remélik, s úgy bukdácsolnak az üvöltő, lökdöső, szeretkező felnőttek között, akár kavics a hegyipatakban. Az orosz katonákat, akik minden pillanatban a háború győztes végét ünneplik, s a harmonikából fürge ujjakkal kicsalogatott hangokhoz tenyércsapkodással adják az ütemet, s aki közéjük keveredik, azt pálinkával, csípős mahorkával kínálják. A batyuzókat, akik magukhoz szorítva kincsüket, gyanakodva nézik utazótársaikat.

A háború elkeverte a világot, s egy része leülepedett ezekben a kocsikban, s a tetőkön. A mozdony néha olyan feketéket köp az égre, hogy percekig eltakarja a napot. A levegőt széngáz fűszerezi, de az érzékeny orr a májusi föld, a lekaszált fű és a gyümölcsfák szagára is emlékezik. Közben a szél kitörli a nap szeméből a füstöt és ismét derűsen fénylik minden.

A kerekek verik a taktust: nincs há-bo-rú, nincs há-bo-rú... Pintér hallgatja, a lányra néz.

— Nincs háború.

A lány az ölébe pihenő ujjakat nézi és különböző formákban rakosgatja egymáshoz.

— Jól megorganizálták ezek a nácik a világot, mégis szét lettek rúgva. — folytatja Pintér. — Képzelem, milyen parádé volt tegnap Moszkvában. Zászló, sortűz, zenekar, ének. Biztosan talpon volt az egész város és éljenzett. Szívesen megnéztem volna. Maga is?

A lány feje biccen. A tarka kendő úgy körbefogja fejét, hogy csak a szénportól kormos arc látszik. Táncol a kocsi és vele táncol a lány teste. Hosszú combjait német katonanadrág takarja, sovány válla orosz inget tart. Pintér nézi, majd odakap a hasához: a bőrt megcsípte valami. Erőteljesen rángajta derekánál a nadrágot.

— Amikor hazaér, égesse el a rongyait. — tanácsolja a lány. Azután ujjai szétszaladnak, megfogják a fiberkoffert, kattan a zár, nyílik a táska fedele és a nap meg Pintér belesnek. Az egyik odalon kincs: téglaalakú katonakenyér. Mellette horpadt konzervesdobozból ivópohár, továbbá tükördarab, foghíjas fésű, a Csehszlovák Kommunista Párt jelvénye, egyenruha és gyöngyházgombok, egy pár Krisztus-papucs, és kész.

— Az összvagyon? — kérdezi Pintér. — Nem éppen gazdag stafirung

— Leltároz? — néz rá a lány. Mozdulatlan arca kemény, hűvösek a szemek. Kiemeli a kenyeret és az orosz ing zsebéből kést kotor elő. Nyikorogva szalad a penge a kenyér húsába. Nyújtja a levágott szeletet. — Ha éhes...

— Ein moment. Hagymám van, vöröshagyma, csemege a kenyérhez. — mondja Pintér és az oldaláról előrehúzza a gázálarc-tokot. Most ő kotor a kacatok között, s a gyakorlott ujjak félretolnak egy bádogkanalat, egy másikat fából faragva, csajkafedelet, tábori látcsövet, aminek a lencséje hiányzik, cipőkrémes dobozt, dohánymaradékkal, komiszszappant ujságpapírban és valahol a mélyben két fej hagymát találnak az ujjak.

Harsog a hagyma a fogak között és zajtalanul tépik hozzá a kenyeret.

— Meddig utazik? — kérdezi Pintér két harapás között.

— Ha sikerül, akkor Pestig.

— Akkor viseljen el türelemmel, mert én is odamegyek. Pintér Andrásnak hívnak, de odahaza, meg a barátaim csak Bandinak. Lehet válogatni. És magát?

— Turner Márta. Eszik még kenyeret? Van belőle.

— Tegyük csak el, mert nem tudjuk, mi van előttünk.

A pattanásos kettőjük közé tolja tenyerét, napraforgót kínál.

— Desszert ebéd után — mondja, és a lányra hunyorít. A nagykendős asszony gyorsabb, kimarkolja az egészet és a köténye zsebébe szórja.

— A sajátodat kínáld, ne az enyémet! — morogja dühösen. Mindenki hallgat. A lány maga mellé teszi a fíbertáskát, hasrafordul, elnyúlik a tetőn, fejét a táskára helyezi, karjaival két oldalról átöleli a táskát.

— Aludni fogok...

— Nagyon helyes, így már többen leestek.

— Álmos vagyok...

— Langsam. Előbb megoldjuk a derékszíjat, így ni, azután a maga derekára csatoljuk és én fogom a póráz végét. És most jó álmokat!

Csend van. A kerekek csattogják a csendben: nincs há-bo-rú, nincs há-bo-rú. A tető alól, az üveg nélküli ablakon keresztül harmonika hangja kígyózik Pintér füléig. Ismerős dal A szomszédos barakkban énekelték az orosz foglyok,

zümmögve, halkan és ettől még jobban sírt a megtaposott lélek. Lenéz a lányra: a vonat ringatja. Füttyre csücsöríti száját, segít a harmonikának. A nap átbillen a délutánba, de jó melegen süt. Óvatosan kibújik a vastag pulloverből, de a szíjat nem engedi el. Következik a flanelling. A langyos szél simogatja a bőrét, szőke hajába turkál. Csattognak a kerekek, szól a harmonika, hegyesen fújja Pintér is a dallamot.

A földeken emberek mozognak. Itt is földet osztanak. Pintér az ég felé löki karját, integet. Néhányan visszaintenek.

Lassít a vonat, folyóhoz értek. Lépésben megy a vonat a szükséghídon. Félelmetesen nyikorognak a fagerendák. Agyagos, piszkos a víz. A part két oldalán fűzfabokrok hajolnak előre, játszani a vízzel, vagy inni belőle. Az egyik bokor alól német katona halott teste derékig becsúszva a vízbe. Viaszsárga arcán és rövidrenyírt haján legyek, hangyák mászkálnak. Pintér nézi. Itt fog megrohadni, elviszi a víz, és valahol, Németországban még azt sem tudják, hol keressék sírját. A hagyma és a savanyú kenyér íze kikívánkozik. Köpni kell.

A híd már az utolsó kocsik súlya alatt nyög. Távolabb apró falu, s a langyos szél egy vézna harang hangját ringatja lágyan, mintha altatni akarná. A vonat megremeg, fokozza futását és a kerekek csattogása a régi ütemre ver.

Rándul a vonat és rándul Pintér kezében a szíj vége. Odanéz a lányra. Ül és tágranyílt fekete szemében fekete rémület.

— Nyugalom nagylány, nyugalom — csitítja Pintér, — nincs itt semmi baj. A háborúnak vége, süt a májusi nap, megyünk haza. — A lány álomtól duzzadt szája szétnyílik, hogy a nyelve megnedvesítse. Két melle között az orosz ingen sötét folt. Megizzadt álmában.

— Hol vagyunk?...

— Nem tudom hányadik szélességi és hosszúsági fok alatt hajózunk. Sebességünk három csomó, a barométer derűs időt jósol. Mindig tengerész akartam lenni és esztergályos lettem.

— Van egy cigarettája?

— Jól mondta: egy van. Felezünk.

— Ne pocsékolja. Egy csikkből kettő lesz. Szívja nyugodtan és hagyjon nekem is.

A gázálarc mélyéből az ujjak most gyufát kotornak elő. A lány nagyot szív, s a hosszúkás arc két oldala behorpad. Pintér orrához füst csapódik, nagyot nyel

— Mit álmodott?

— Rosszat. Én már mindig rosszat fogok álmodni.

— A jóról álmodjon, a rosszra meg emlékezzen.

— Könnyű mondani.

— Akarni kell!

— Én már csak meghalni akarok.

— Most? Éppen most akar meghalni? Ha nem félnék, hogy lepottyanok, táncolni lenne kedvem. Az előbb fütyörésztem.

— Mit tudja maga, hogy mi van mögöttem?

— Én sem a paradicsomból jöttem.

— Akkor minek örül?

— Hogy élek, hogy túléltem a háborút, hogy süt a nap, megy a vonat és mindennek. Amíg aludt, láttam, hogy osztják a földet. Integettem nekik, visszaintettek. Jó volt. De hagyjon nekem is a cigarettából.

— Maga hány éves?

— Huszonhét. És maga?

— Papíron tizenkilenc, valóságban százkilencven.

— Ha elhagyja magát. De ha nem, akkor hamar visszafiatalodik.

A lány felhúzta vállát, nem felelt, hallgatja a harmonika hangját. — Ismeri? Azt hiszem orosz.

— Az — helyesel Pintér.

— Fogolylányok énekelték.

— Én is foglyoktól hallottam.

— Mint őr?

— Mint fogoly.

— Maga nem zsidó.

— Sztrájkért sem adtak vitézségi érmet.

— Merre volt?

— Többfelé. Utoljára Sachsenhausenban.

— Én Auswitzban.

A további beszédet kettévágja a mozdony éles hangja, most már Komárom határában csattognak a kerekek a váltón.

— Szomjas vagyok — mondja a lány.

— A hagymától. — A gázálarc ismét előrekerült és az ujjak a német csajka fedelét halásszák elő. — Lemegyek vizet keresni. Ha idegen közelít, vicsorítson. — Az arc izmai rángatóznak, de a fekete szemek hűvös nyugalommal néznek vissza.

Az állomás épülete előtt, akárcsak Győrben, nagy a nyüzsgés. Az épület mellett szétlőtt, kiégett tankok egy csomóban. Mellettük megy el Pintér. Az egyik tank épnek látszik. Benéz a vezetőfülkébe és hátralép. Egy csecsemőnagyságú katona arcából fekete szemüregek néznek vissza. Szénné égett katona összezsugorodott teste. Nem messze, odébb egy néni lángost süt olajban, s miközben forgatja a sistergő tésztát, éneklő hangon kiáltja, hogy friss, meleg a lángos! Pintér undorral elfordul és sietve keresi a vízcsapot. A málházó szoba mellett, a falon megtalálja. Sorbaállnak az emberek és türelmetlenül tapossák a csap körüli pocsolyát. Pintér előtt egy csontból és bőrből összerakott hosszú férfi áll. Fején kucsma, nyakában tarka női sál, szőrmével bélelt repülős kezeslábas és a lábán papucs. A bal sarkán csúnya seb, fagyástól. Mindenki siet és ideges. Nyüzsög a nép a peronon.

Pintér unalmában a hosszú ember lábujjait nézi, ötfejű sárkány, tetején a bütykök, akár a szemek. Idegesen mozog, mind az öt. Azután megmerevednek és a következő pillantban nagy erővel kilökik a sorból a csontvázat. Csodálkozva néz utána Pintér. Emberek ömlenek ki a váróterem ajtaján, akár szakadt zsákból a gabona. A csonttorony a bolyba ugrik, és az ujjak egy férfi nyakát szorongatják. A nyak a pattanásos fejével folytatódik. Az arcon meglepetés, a szemekben ijedtség, a száj üvöltésre nyílik. Karjai — akár a légynek a lába — a levegőben. Néha eléri a csontvázat is. De az vitézül tartja, s ahogy kifér a torkán, úgy kiabál.

— Emberek, bajtársak! Segítség, emberek!

Kíváncsiak gyűrűje vastagodik körülöttük, a hátul állók ágaskodnak, lökdösődnek, látni akarják a cirkuszt.

— Mi van itt?!...

— Húzódjanak széjjel!

— Üsd, vágd, nem apád!

— Akár az állatok! — kiáltják össze-vissza.

— Istenem, istenem, már sosem lesz békesség — motyogja egy öreg néni, és keresztet vet magára.

— Emberek, segítség, emberek! — üvölti a csontváz lihegve és ide-oda inog, ahogy rángatja a pattanásos, hogy szabaduljon. Pintér befúrja magát a bolyba.

— Emberek! — tátja el száját a csontváz.

— Nem tud értelmesen beszélni? — inti le Pintér a közelükbe érve.

— Gyilkos... — lihegi a sovány.

— Kicsoda?

— Ez a szemét...

— Agyon kell csapni! — rikkantja egy hang.

— Lámpavasra vele! — kiált egy másik.

— Mit vadulnak! — szól hátra Pintér. — Ez a legkönnyebb: felhúzni és kész.

— De jó szíve van. Maga is fasiszta? — gúnyolódik egy zömök férfi.

— Erről majd később beszélgetünk — feleli Pintér. A soványhoz fordul: — Miért gyilkos?

— Keretlegény volt. Ellopta az ételünket... Mindent ellopott és röhögött a nyomorunkon. — Megrázta a pattanásos nyakát és a fej hátrabicsaklott.

— Tiszta sor: el kell taposni! — biztatja társait a zömök.

— Nem igaz, édes jó emberek, nem igaz — hörgi a pattanásos —, összetéveszt valakivel, nem igaz. Esküszöm, hogy nem igaz...

— Még a szemed sem áll jól, te piszok! — morognak többen is.

— Rendőrt kell hívni — tanácsolja Pintér.

— Minek ide rendőr, ceremónia nélkül kinyírni és kész.

— Nem volt elég a rémuralomból elvtársak! — kiáltja Pintér — Ha bűnös bűnhődjön, de ne így.

— Milyen szíve van! — gúnyolódik a zömök. — Figyelik emberek, hogy milyen szíve van?

Többen lökdösték Pintért, a gyűrű fenyegetően összébbszorul, vegyesszagú meleg leheletek csapódtak arcába. Érzi, hogy valaki karjába kap. Kirántja, de újabb kezek nyúlnak utánna. Az agyonsanyargatott emberek bosszút akarnak állni a háborúért, éhezésért, a halott rokonokért, az összedőlt házakért és az óvóhelyen kiállott rettegésekért. S talán Pintér is osztozik a pattanásos sorsában, ha két karszalagos rendőr szét nem töri a gyűrűt, hogy elvigye a pattanásost és a csontvázat, akinek újjait alig tudják lefejteni a másik nyakáról.

A gyűrű apró darabokra törik. Pintér a csapnál leereszt két csajka vizet, hogy enyhítse kiszáradt torka fájdalmát. A harmadik eresztéssel óvatosan fordul, hogy ki ne löttyenjen az edényből a hűsítő viz. Kerülgeti az embereket, és indul vissza a kocsihoz. Pintért két asszony tekintete fogadja a tetőn. A kövér arcban a kö[illegible]

se tudta elmosni a gyűlöletet, a sovány arcban a hideg tekintet feledtette a májusi meleget.

— Elvitték ?... — kérdezi a nagykendős rekedt hangon.

— El.

— Koszos disznó, gyáva senki, így állt rajta bosszút. Most jobb ? Most jobb, hogy elvitette a rendőrökkel? Hogy az isten folyassa ki mind a két szemét, hogy ne lássa meg soha a családját! — ömlött az átok, s akár a jegeseső, úgy verte Pintért. A hang elfulladt, belemerült a hangtalan sírásba. Jobbra, balra hajlik a nagy test, ringatja bánatát. A zsíros arcbőrön csíkokat rajzol a könny.

Pintér a lánynak nyújtja a csajka vizet.

— Mi volt odalent ?...

—Ezt a fickót elvitték a rendőrök.

— Józsikám...Józsikám...— sírja a nagykendős.

— Miért vitték el? — kérdezi a lány.

— Állítólag keretlegény volt, valaki felismerte, azért vitték el.

— Ott kellett volna agyonverni !

— Józsikám....Józsikám...

— Beletaposni a földbe...

Pintér a lány szemeit nézi: a fekete szemek fehéren szikráznak. Szinte érezni lehet, hogy süt.

— És ha tévedés? — kérdezi csendesen.

— Az ilyennek nincs kímélet...

— Folytassuk ?...

— Hetedíziglen kiírtani az ilyet! — folytatja a lány és a keskenyre szorított szájából nehezen jönnek a hangok.

— Józsikám...Józsikám...— sírja a nagykendős szinte eszelősen.

— Ezt akarták tenni — mondja Pintér.

— És megmentette...

— Igyon egy kis vizet.

— Miért mentette meg ?

— Adjuk vissza a törvény becsületét.

— Ezekre csak a pusztulás törvénye érvényes.

—Nem folytatjuk ott, ahol abbahagyták — vitázik Pintér.

— És éljenek a gyilkosok !

— Igyon egy kis vizet !

A lány a katonacsajkára néz, azután kinyújtja karját, billenti a csajkát és a víz vékony sugárban lefolyik a földre a tető mellé.

— Ez mi volt ? — kérdezi Pintér. A lány hallgat, feláll, indul a lépcsőhöz.

— Hová megy ?

— Vizet iszom — felel a lány csendesen és eltűnik a tető végében. A földön lusta mozdulattal kígyózik a várakozók között a vízcsapig. Pintér nézi és közben hallgatja a falusi sirató asszonyok énekét idéző monoton hangot.

— Józsikám...Józsikám...

A lány a csaphoz hajol, iszik. Arcáról a vizet letörli ruhája ujjával. Nézi a vonatot, mintha valamin gondolkodna. Pintér figyeli. Visszaindul ? Visszaindul. Megáll a kocsinál.

— Dobja le a táskámat ! — szól Pintérnek.

— Táskát ? Minek ?

— Helyet keresek...

— Van itt is hely bőven.

— Dobja csak le !

— Nem dobom.

A lány eltűnik a kocsi árnyékában. A lépések alatt kopog a vaslépcső. A tetőre ér a lány, lehajol a fibertáskáért és fordul vissza. Köszönés nélkül menne. A vonat rándul és a lány leül a tetőn. A lány ott marad, ahová a mozdony ereje helyezte : háttal utitársának.

Megy a vonat... megy, de csak néhány métert. A fékek erős tenyere között tehetetlenségükben sikítanak a kerekek és az egymáshoz csapódó ütközők úgy csörögnek, akár a lánc. Megáll a vonat. A vezető és a forgalmista tudja, hogy miért, és ez elég. A kényelmetlen utazástól elnyűtt emberek ugyanis megszokták, hogy nehezen indul a vonat és hamar megáll. Úgy ragaszkodik a nagy mafla jószág az állomásokhoz, akár gyerek az anyja szoknyájához. Nem mer elindulni.

Pintér — kezében a csajka fedéllel —, óvatosan átlépi a lányt és most az ő lába alatt zörög a vaslépcső. Lent a földön a búcsúzkodók arcáról a türelmetlenség kezdi lekoptatni az elválás fájdalmát. Nem lehet a végtelenségig szomorkodni a távozás miatt. Otthon is van elég munka és itt pocsékolják az időt, illemből. Többen szúrós szemmel kémlelenek a mozdony, majd hátra az iroda felé. Rossz jel : a forgalmista eltünt az ujságpapirral üvegezett ajtó mögött. Sóhajtanak a búcsúztatók és egyik lábukról a másikra váltanak.

Pintért orrbacsapja a sült lángos szaga és az éhes gyomor fellázad. Elsöpri az égett tankista képét A gyomor makacsul követel. Pintér a szag felé kanyarodik. Kis tűzhely előtt hajlong a néni és hulladékfával táplálja az alvásra készülő parazsat.

— Mibe kerül a lángos?

— Háromötven — mondja a néni, de oda se néz a kérdezőre.

— Istenemre mondom, maga nem szívbajos, mamuska! — hólogat Pintér, mintha a válasz tetszene.

— Talán ingyen adjam? — egyengeti derekát nyögve a néni.

— Olcsóbban adja'

— Nem loptam én a lisztet, édes fiam! Meg az olajat se!

— Azért nem muszáj két hét alatt nagytőkésnek lenni!

— Itt kell hagyni kedvesem, itt bizony, hadd egye a méreg ezt a csúnya öregasszonyt. Úgy kell neki, mit fukarkodik! Két hét alatt Rotschild akar lenni! A fene a jó dolgát! Friss, meleg a lángosom!... Jóízű a házi sütés!...

Pintér mérgét elviszi a jókedv. Nevetve fordul el a sistergő lángostól. Aztán megáll egy faldarabnál, amely úgy áll ki a földből, akár egy római emlékoszlop a Múzeum-kertben. A falat egy ragasztott plakát díszíti. Vastag betűkkel: „Budapest népéhez" Hogyan került ez ide? Olvassa: „Az országpusztító németektől korábban felszabadult magyar országrészek, a Tiszántúl, a Duna—Tisza köze, az északi vármegyék és a dunántúli területek népe elszorult szívvel és ökölbeszorult kézzel figyelte azt a rombolást, amelyet a rabló németek és a Szálasi-banditák fővárosunkban végeztek.

Budapest most felszabadult rémuralmuk alól. A felszabadulás történelmi

óráiban az Ideiglenes Nemzeti Kormány nevében résztvevő szóval" és komoly felhívással fordulok Budapest népéhez.

A mi feladatunk, hogy újra felépítsük hazánkat, szétdúlt országunkban, hogy új és szebb fővárost emeljünk Budapest köveiből. Ennek első feltétele, hogy Budapesten mindenki, minden körülmények között őrizze meg nyugalmát és fegyelmezettségét. Mindenki pontosan kövesse az Orosz Hadsereg és az újjászervezett Magyar Államrendőrség utasításait. A rend megőrzésétől és fenntartásától függ, hogy a főváros népe mielőbb bekapcsolódhassék a korábban felszabadult részeken immár megindult országépítő munkába.

A nemzet talpraállásának döntő tényezője, hogy Budapest népe megkezdje szabad politikai szervezkedését. A demokráciának és Magyarország újjáépítésének szigorú parancsa azonban az is, hogy a politikai élet fegyelmezetten és a történelmi órák komolyságához méltó önmérséklettel és felelősségtudattal induljon meg. Szükséges, hogy a rendészeti hatóságok rendeletein kívül a fegyelmezett öntudat és a higgadt értelem parancsai szabályozzák a budapestiek magatartását. A szabdságra és a demokráciára való érettségünket elsősorban azzal bizonyíthatjuk be, hogy rendet és fegyelmet tudunk tartani.

Aki a rend ellen vét: a magyar nép, a magyar demokrácia, a magyar haza ellensége. Ekként fogjuk kezelni.

Debrecen, 1945. január hó 23.

Erdei Ferenc s. k., belügyminiszter".

A tekintet a szöveg végére ér és az ujjak nyúlnak a falhoz. A piszoktól gyászos körmök a papír alá feszülnek és óvatosan emelik a plakátot. Lassú a munka, de a nagy türelem segít. Pintér időnként hátrafordul, hogy megvan-e a vonat? A papír egyik sarka a falon maradt, de a többi a zsebbe került. Pintér fütyülve megy a vízcsaphoz és fütyül visszafelé is, a tele csajkával egyensúlyozva a göröngyökön. A lány ott ül, ahová a mozdony helyezte.

— Egy kis olvasnivaló lelkünk okulására — nyújtja a lefejtett plakátot. A lány mozdulatlan.

— Én olvassam? — kérdezi Pintér.

A lány mozdulatlanul ül.

— Jó, akkor kezdem. „Budapest népéhez!" Ez a megszólítás és most jön a szöveg. „Az országpusztító németektől korábban felszabadult..."

A lány hátrafordul a papírért. Pintér hallgat. A papír remeg a kézben és újból remegnek a testek is. Ismét elindul a vonat és mindenki reméli, hogy egyhamar nem áll meg.

A nagykendős asszony meglöki Pintért. Könnyei elapadtak a vigasztalás dugója betömte a rejtett nyílásokat. Vizes arcát a nap és a szél szárította.

— Mit csinálnak vele a rendőrségen?

— Kihallgatják — néz Pintér a frissen mosott szemekbe.

— És azután?

— Elengedik.

— Biztos?

— Így szokták.

— Sajnálom azt a bolond embert. Annak csak a szája jár, pedig hányszor figyelmeztettem: meglátod Józsi, téged a szád fog a sírba vinni!

— A rendőrség még nem siralomház.

— Jaj, hát nem is erre értettem. Csak úgy mondtam. Nem haragszik az előbbiért?

— Meg lehet érteni...

— Úgye, meglehet? Nagyon rossz egyedül maradni, asszonyfélének, meg különösen. Pláne ilyen időkben. Eszik egy kis napraforgót? Jó szájízt csinál, vegyen csak bátran!

— Köszönöm. — Ketten köpködik a mag száraz héját és a vonat körüli huzat ügyesen felkapja és messzire szalad velük. A lány összehajtja a papírt és visszaadja.

— Tartson velünk! — nyújtja a magot a nagykendős asszony.

— Köszönöm, nem élek vele — rázza a fejét a lány és az előbbi irányba fordul.

— Akaratos lány — súgja a nagykendős és közelebb csúszik Pintérhez, — pedig magával jobban kelene bánni. Milyen izmos a karja...

— Fázom — húzódik odébb Pintér és visszakerül testére a flanelling a pullóverrel.

A vonat körül hidegebb lett a levegő. A napot csavargó kedve a föld másik felére húzta. Erősen alkonyodik. A tetőn hallgatnak az emberek. Hallgatnak a tető alatt is. Az utazástól fáradt testek alváshoz készülődnek, a tekintetek szomorúan nézik, hogy az üvegtelen ablak keretébe a vidék friss, zöld színére piszkos-szürkét ken az este. A harmonika hörögve lélegzik és keservesen sír az ujjak alatt.

Ismét megáll a vonat. Nyílt pályán, vagy őrbódénál, ezt már nem lehet látni. A nagykendős hirtelen felemelkedik, karján a füles kosárral, hátán egy tömött zsákkal.

— Hideg van — magyarázza. — Amíg állnuk, lemegyek helyet keresni. A kocsiban nem vág úgy a levegő.

Pintér bólint.

— Jöjjön maga is, fázni fog idefent.

Pintér rázza a fejét. Az asszony nézi egy pillanatig, sóhajt és indul a vaslépcsőhöz. Deréktól lefelé már eltűnt. Tekintete a fiún.

— Eldöntötte?

— Maradok...

Az asszony lekapja magáról a nagykendőt és Pintérhez dobja. — Aztán reggel visszaadja — figyelmezteti a fiút, mielőtt végleg eltűnik a tető alatt. Lent morognak. A nagykendős emelt hangon követel éjszakai szállást. Valaki káromkodik, valaki felkiált, mert a lábára léptek, valaki nevet és az asszony hangját már nem hallani. Győzött.

Talán a félelemtől — mert sötét van —, talán az örömtől — mert szabad a pálya, lehet szaladni — nagyot sikít a mozdony és durva erővel maga után rántja a vonatot.

A lány keresztbe fonja mellén karjait, de az orosz ing anyagán mégis átszalad a hideg szél és ettől libabőrös lesz a test. Ha elfáradna az akarat és eleresztené a makacsul zárt szájat, rögtön vacognának a fogak. Sötét van kívül,

szomorúság belül és hideg mindenütt. A barakkot idézi az emlékezet, a sipoló tüdők hangjait, a nyögéseket, hangos, vinnyogó sírást. Minek Pestre menni? Miért jó Pesten? Miért jó lenni? S amikor a lélek a szomorúságban fulladozik és lesz, ami lesz, el akar merülni a belső könnyekbe, ráborul valami puhán és melegen az egészre. A nagykendő. A kemény nézésű szemek fénylenek a hátraforduló arcban.

— Maga is fázik — súgja a lány.

— Vastag a pulloverem, meg a bőröm is — feleli Pintér és az izmokat az arcon rángatja a jókedv.

— Nagy ez a kendő, ketten is elférünk alatta!

— Csak használja egészséggel!

— Ne hősködjön! Jöjjön közelebb!

A lány baloldala találkozott a fiú jobboldalával és az egészet betakarja a kendő. Egy batyu fiatalság, az emberiség legkisebb része: leány és fiú, akikben folytatódik az élet, hogy a föld daltól, nevetéstől legyen hangos.

A lány rést nyit a kendőn és a sűrű, sötétség szinte mozdulatlanul áll a szemük előtt. — Nézze csak — súgja —, mintha a semmiben úsznánk... szeretném, ha mindig így maradna!...

— Semmit se látni, mint a vakok?

— Annyi mindent láttam, hogy nem akarok látni!

— A piszok nem minden, kisasszony. Gondolom, magának is bőven kijutott ebből. Most majd a szépet nézzük.

— Olyan biztos?

— Rajtunk múlik.

— Nem akar megcsókolni?

— Hogy jutott az eszébe?

— Minden férfi ezt akarja.

— És maga?

— Nekem mindegy...

— Nekem nem!

— Csúnya vagyok?

— Szép.

— Mégse akarja?

— Így nem.

— Hívta az asszony, miért nem ment?

— Jött volna maga is?

— Nem... oda nem. Félek a zárt vagontól. Ha rám zárják... Ha nem engednek ki... Nem megyek oda...

— Ilyesmire gondoltam...

— Tudta, hogy fázom?

— Tudtam. Én is fáztam.

— Ültem, csak ültem egyedül, körülöttem egyre sötétebb lett... És kívülbelül olyan hideg volt... Rettenetes a szomorúság, szinte fáj.

— Most nem fázik?

— És akkor valami puha betakart... A kendő... Ha akarja megcsókolhat, nem fogok haragudni.

— Nem ezért tettem...

— Minden férfi ezt akarja.
— Én nem.
— Csúnya vagyok?
— Hagyjon békében ezzel! Mondtam, hogy szép, mi kell még?
— Ne kiabáljon, csak jót akartam.
— Ha borravalót akar adni, vágjon egy darab kenyeret.
— Ehes?
— Igen. És hagymát is eszem hozzá.

A kendő alatt csak a szemek világítanak és a harapó fogak fehérsége A kendőn kívül semmi. Alszik a világ, békességben alszik és álmodik. A német vagon pattogó katonadalokról, fiatal legények nevetéséről, egy lengyel lány sírásáról, a margarin szagáról álmodik. A francia vagon az üveges szemű foglyokról, ahogy a rács mögül nézik a tűnő hazai tájakat, a bicskával, körömmel felszakított padlóról, a szökevényekről, a géppisztolyok sorozatáról reggel és az új foglyokról, akik a halottak helyére jöttek. Az orosz vagon a harmonika hangjára, a mahorka csípős füstjére, egy fájós fogú tatár nyögésére és a szétlőtt berlini pályaudvarra emlékezik. A többiek is emlékeznek jóra és rosszra, nászutasokra, fásult katonákra, illatos gabonára, hadizsákmányra, szőnyegre, ezüst szamovárra, francia pezsgőre, ritka képekre és görög szobrokra. Emlékeznek a kocsik, és félálomban dünnyögik: nincs há-bo-rú, nincs há-bo-rú...

Az utasok teste most sem tud nyugodni, ütemre rázkódik minden porcikájuk, de a fáradtság erősebb és mélyen lehúzza a szempillákat. A fejek ide-oda csúszkálnak a deszkafalon, ülés támláján. Pislog a csirke a füleskosárban és egy gyönyörű tarajú, szerelmes kakasról álmodik. Alszik a gazdája is, karját a kosár fülébe fűzve. Vállán asszonya feje, s a nyitott szájból horkanó hangok jönnek. Alszik a katona, s az álom visszaviszi a fogolytáborba. Mellette a társa, valamit kiált, talán egy tank közeledik a lövészárokhoz, és a homlokon újból kicsap a hideg verejték. Az olasz csókra csücsörít és cuppog a fekete éjszakába. A felszemű ember egyik szeme pihen és a másikon tompán villannak a kinti fények. Ettől megborzad a kisfiú és befúrja magát anyja tejszagú melle közé. Valaki feláll, s az ablaknál elszív egy cigarettát. Szomszédja sietve terjeszkedik, s az üres helyen kinyújtja zsibbadt lábait. A sötétben indul egy kéz és lágyan simítja a lány arcát, amit a nappali világításnál kedvére valónak talált. Az ujjak érzik, hogy a lány arca mosolyra alakul, s a kéz magához húzza a barna hajjal díszített engedelmes fejet.

Álmodnak a kocsik, álmodnak az utasok. Gyorsvonatról álmodnak a talpfák, surranó villanymozdonyról a sínek, égi magasságokról az útmenti fák, dús kalászról a gabonaszemek, óriási csövekről a kukoricák, gólya nélküli életről a pocsolyák békái, jóságos vadászról a riadt nyulak, méhek szárnyán hozott szerelmes üzenetről a virágok.

Alszik a világ, bent a kocsikban és kívül. És ebben az alvó világban szalad a vonat, álmosan hunyorogva lámpaszemeivel. A mozdonyvezető ébren van, s ha nyílik a kazán ajtaja, a fekete égre vésődik a fűtő nagyranőtt árnyéka. Ezt nézi Pintér a kendő résén keresztül és mozdulni sem mer, hogy az ölébe hajtott lányfejből ki ne szaladjon az álom.

PATAKI JÓZSEF: ANYA GYERMEKÉVEL

CSANÁDY JÁNOS:

KÖSZÖNTÉS

Államférfiak és tudósok,
munkások és technikusok
köszöntik a derüs magasság
kék tavaszából földre pattant

embert, ki a jövő tüzét
új Prometheusként lehozta:
ki átlépte a küszöböt, mely
utat nyitott a csillagokba!

Államférfiak és tudósok,
munkások és technikusok,
felétek száll most a köszöntés, —
kik ezer kézzel markoltátok

össze az emberi kultúrát,
s felraktátok e roppant gúlát,
melynek hegyére végre felszállt
az első szempár, s kitekintett

kozmikus nagysága felé
az első emberi tekintet — !
Mint a meghódított űr hősét,
titeket éppúgy üdvözöllek:

az új emberé a dicsőség!

ITT, AZ ÓHAJTOTT FÉNY VÁROSÁBAN

Megettem a kenyeret, szalonnát,
mint őseim fekete rögön,
mint legénykorom asztagtövében,
itt, az óhajtott fény városában.
Mint álomból, mint a sarki éjnek
végén a nap — már elfeledten —
váratlan megfényesül, megéget:
már majd elfeledtem paraszt-voltom! -
pedig csak két láncszemünk szakadt ki
a kanászi, a földtúró sorból!
Első volt a sánta néptanító;

töröttlábú, bikakoponyájú
nagyapám, a másik: ki nagyapja
lesz majd remélhetőleg fiamnak.
A falutól, a föld közelétől,
izzó nyarak aranybúzatáblás,
kolbász-szívó, szalonnaolvasztó
sugarából egyik sem tudott ki-
szakadni, ottmaradt önvesztére,
népvezérnek (mint tizenkilencben
nagyapám, akit most megkövetve
el nem hallgathat a rossz szemérem!)
s botránykőnek (kinek életére
két háború, az alkoholmámor
nyomott kékkel tetovált pecsétet).
Megeszem a kenyeret, szalonnát,
évtizede már az ismeretlen
városoknak borzongó bazaltján
én is, mint őseim minden esten.
Fényes bárok üvegszikrázású
pultja után sötét ünneplőmet
levetve, fölgyűröm fehér ingem
ujját; lépek fekete rögökre
csillagfény-fonalán, alvajáró-
módra, — akaratlan, öntudatlan
rágom, szivom életadó nedvét
ébren is álomban öntudatlan.

MÖGÖTTEM AZ EGÉSZSÉGES MEZŐ

Gondolkodom s kézből kontrázom a
dögrovás vető nyugati idegbajt;
a világ megbetegedett felén
mélyre ásott a gyilkos zavara,
oly mélyre, hogy már puszta életét
megmenteni, — s a világ rossz felét —
táborokba gyűl az emberiség!
Gondolkodom. Nap süt rám, fényező.
Mögöttem: az egészséges mező,
s mint égő példa, életem csodája!
Kezem megtanult fát hasitani,
s tudom, mi Sophokles tragédiája!
Tudástól tudásig mily hosszú út;
néhány év fog át itt évezredet, —
s mig agyam átszárnyalt az ég alatt,
repülők szállottak fejem felett,

villantak, mint a gyors gondolatok:
a villámgyors század fia vagyok!
Gondolkodom: mikor építi meg
az emberiség azt az űrhajót,
melybe sűrítve vulkánok zenéje!
a Föld magvának fortyant ereje,
minden ásvány és hasadóanyag,
mi búvik még a rétegek alatt!
Talai közt egész föld ereje
új, soha nem látott energia —
koncentrálás biztos tanyája lenne,
és fedélzetén az Emberiséggel
kirepülne a vérfoltos Tejút
mezőiről — állati kezdetének
leküzdhetetlen hagyományait
a véres-indulatú földön visszahagyva. —
mindenségnek feszítve szárnyait
szebb szigetekre szállna e hajó —
magával vive innen, ami jó!

IVÁNYI ÖDÖN: VÁZLAT

VIZE LÁSZLÓ:

HETEN

Autók haladtak észak felé.

Bár december közepén járt az idő, havat nem lehetett látni, még az őszvégi esőzés is elmaradt. Csak a nap sütött hetek óta, s így déltájt még meleg is volt. Az út szeszélyes kanyarulatait lomhán követő porfelhőben, az árokhoz közel, munkásemberek mentek kettesével. Sűrűn köpködtek: szó ritkán esett. A mintegy húsz kilométerre eső Nárjáról jöttek, a hadiüzemből.

Sokró András arcát vastagon megülte a por. Az egyhangúan emelkedő és süllyedő bakancsok látása elernyesztette lelkét. Az erős autózúgás, meg az őrök vezényszava csak a füléig jutott. Mindez a külvilághoz tartozott, s így lett volna ez napestig, ha torlódás nem támad. Elől egy tank motorja felmondta a szolgálatot, jó darabig keringett, míg végül megállt.

Andrásék ezt nem látták. Talán egy kilométerre lehettek onnét, de a baleset őket is érintette, mert meg kellett állni az autóknak, a menetelő katonáknak és munkásoknak. Az őrök ordítozva szaladgáltak, de az emberek rögtön az árokpartra húzódtak, s leültek. Zoknijukat, kapcájukat igazgatták, s nagyokat húztak a vizesüvegekből. András is kifűzte bakancsát, lehúzta, s leverte róla a port, majd óvatosan markolászni kezdte a lábát. Ásítozott, majd földalmaskéjesen sziszegett.

— Béla, — fordult barátjához. — Én olyan fáradt vagyok, hogy itt helyben el tudnék aludni. Egész este gödröt ástunk az asszonnyal. Olyan betont vágtam fel, hogy csak úgy szikrázott. Alig aludtam valamit.

— Mi már egy hete eldugtuk a ruhát, de én a kamrában ástam meg a lyukat. Ott könnyebb volt, — mondta Béla és sunyin nevetett hozzá, majd megkérdezte:

— Lebetonoztad?

— Nem! Téglákat raktunk föléje. A tégla nem gyanus.

— A fenét! Dehogynem. — Úgyis megtalálják, ha nagyon akarják. Én csak abban reménykedem, hogy nem lesz rá idejük. A lyukat is csak azért ástam meg, mert Mariska nyaggatott vele.

Elhallgattak, mert az egyik őr mellettük sétált el. Karjukkal átfogták térdüket, s figyelmesen vizsgálták a vidéket. A tömör fenyőerdő alatt vonat kapaszkodott felfelé, s bár három mozdony húzta, alig-alig mozdult előre. A mozdonyokból kivágódó füst fátyolként terjedt szét, s könnyedén lebegett a vasútmenti fák felett. Mikor közelükbe ért a szerelvény, András megfökte barátját, s a vagonok felé intett:

— Nézd! A gépek!

Béla hosszasan bámult a kanyarban eltűnő fékbódés kocsi után, s vállát vonva így szólt:

— Mit csináljunk? Megy.

— Megy, — erősítette András — Azt hiszem, a mi gépeink voltak.

— Én úgy hallottam, hogy azok lefelé mentek, amikor még lehetett, — ingatta fejét csendesen Béla és zsebkendőt vett elő. Megtörölte vékony, hosszú orrát, majd halkan káromkodott egyet. —...vályogot köp az ember!

András már nem figyelt oda. Hazafelé bámult, mert még ide kéklett a Nagy hegy, de már nagyon messziről. Kezdett beleveszni a levegőégbe.

* * *

Már csak az út két oldalán húzódó dombok tetején sütött a nap, mikor egy nagyobb város, Röge határába értek. Közvetlen a RÖGE feliratú tábla mellett, az első házaktól mintegy száz méterre csárda állt, amolyan útszéli vendégfogadó. Magas, cserepes tetején gyorsan kúszott felfelé az árnyék; udvarán, a kerekes

kút mellet katonák ácsorogtak, ittak, nevetgéltek. Az ütött-kopott ajtó mögött tisztek vitatkoztak.

A csárda előtti diófán akasztott ember lógott. Fején siltes bőrsapka, lába alatt néhány tégla hevert. Ruházata egyszerű munkásra vallott. Szakállas arca felismerhetetlenné torzult.

Megszökött.

Mindenki tudta ezt, aki elment mellette. Rövid pillantást vetettek rá, majd elfordultak, s tünődve vizsgálták a porzó utat. Sokró András annyira megbabonázta a szélben lassan himbálódzó emberi test, hogy még a házak között is őt látta. Felsóhajtott:

— Felakasztották...

Már a rögei szűk utcákon jártak, meredektetejű házak között. Gondozott teret szeltek át éppen, s a parkot diszítő fenyőfák meghitt zúgokat varázsoltak elő, a hazaihoz hasonló igazi nyárjai erdőt, ligetet.

— Nagy gödröt kell majd ásni neki, hatalmas ember volt — morfondírozott tovább Andris.

— Látod, nem ér itt semmit az erő! Kicsinek kellene lenni, egérnek, hogy elbujhatnánk, — dörmögte Béla.

András nem válaszolt. A szakállas arc eltűnt ugyan előle, de nyugtalan érzés kerítette hatalmába, ami még a laktanyává alakított iskola udvarára is elkísérte. Itt kemény, katonás vezényszavak terelgették őket jobbra-balra a tantermekbe, ahol padlóra hintett, laposrafeküdt szalma várta elgémberedett testüket.

* * *

Éjfél felé morgó Liberátorok jöttek, s a visszavonuló hadseregre bombákat szórtak. Sztalingyertya világította meg kisérteties fénnyel a vidéket, a házakat, az utcán, udvaron heverő emberi testeket.

András egy fa mögött feküdt. Szorosan hozzátapadt a földhöz, s csak akkor emelte fel fejét, amikor a zúgás elhalt, de akkor is óvatosan, éppen csak anyira, hogy valamit lásson, de a fa még takarja. — Csoda, hogy megmaradtam, — állapította meg magában, s megtapogatta kezét-lábát, hogy épek-e, mert úgy hallotta, hogy az apróbb hússebet nem érzi rögtön az ember. Aztán Bélát kereste szemével és kezével, mert nyögni hallotta őt. Négykézláb csúszkált, s elég hosszú idő telt el, amíg megtalálta.

— Veled mi van? — kérdezte András.

— A lábam rettenetesen fáj. Rámzuhant valami.

— Várj csak! Mindjárt megnézem — szólt András és felállt, hogy segítsen barátján, de ebben a pillanatban gépfegyverropogás hallatszott, s a világító lövedékek éles vonalakat húzva csaptak az udvarra. András földre vágta magát, s kétségbeesetten hallgatta a sebesültek megújúló ordítozását. A mélyrepülésben támadó vadászgép üvöltése alig halt el, amikor egyre közelgő bombarobbanások dörögtek. Andrást felkapta a légnyomás és arrébb dobta. Amikor magához tért, Bélát kereste, de ahol Béla feküdt, bombatölcsér ásított. András feje enyhén remegett, s nagyon rosszul érezte magát, hányinger kínozta. A holtak között botorkálva csak egy rémült és konok gondolat volt világos benne: Nem! Nem megy tovább!

Körüllesett a bukdácsló fények között. Szeme kifordult az erőlködéstől, szája kinyílt, sebesen kapkodta a levegőt, homlokán csomóba futottak a ráncok. Így figyelt egy darabig, s mikor úgy érezte ,hogy nem látják, beoldalgott a romok közé, s elnyelte alakját az éjszaka.

* * *

Elmaradtak a fák, s így világosabb volt azon a keskeny földdarabon, mely kerítésük és az erdő között húzódott, s ezért nyugtalan lett.

Megállt a kerítés mellett, figyelt.

Az udvar árnyai alig mozdultak. Nyugodt, lassú szél fújt a csillagfényes éjszakában. Az utcai lámpa komótosan lengett hosszú drótján, bágyadt fényt szórva az utca idelátszó szélére. Néha egy-egy ajtó nyílt a szomszédokban, s idáig hallatszott minden nyugtalan figyelmeztetés: «Oltsd el a villanyt, te!»

Nem messzire a házától, kissé lejjebb a völgyben magasodott a gyárkémény, meg a kohó. Nézte a házat, amit még nagyapja építtetett. Jó erős téglából, patakból szedett kövekből. Vár volt ez: Andrásék háza, otthona, kerttel, kamrával, kerekeskúttal és a fagy elől földbe hajtott két új rózsafával. A bal szomszéd felől ribizlibokrok, jobboldalt két szilvafa. Ahogy bámult, s szemét meresztette, hirtelen hőhullám futott végig rajta, s halántékát tapintva, tényleg forrónak érezte fejét. — Úgy látszik, megfáztam, — gondolta. Sokat nem foglalkozhatott magával. Lépések hallattszottak. Németek jöttek, akiket messziről elárult hangos beszédük. Az ő házába jöttek. Élesen nyikordult a deszkakapu, s hamar eltüntek a pillanatra megvilágosodó szobaajtó mögött, mely régi divat szerint közvetlenül az udvarról nyílt, a tornácról.

András csak bámult. Az előbb óvatosságot kényszerített magára, de nem gondolta volna, hogy németek vannak náluk beszállásolva.

— Németek...!

* * *

— Jó lenne beszélni az asszonnyal. — s képzeletében már át is ölelte. Annyira erőt vett rajta az asszony testi közelségének emléke, hogy szeme elhomályosodott, s meg kellett fogózkodnia a kerítésben. Pár pillanatig tartott ez az érzés, hogy aztán nagyon parancsolóan támadjon rá a gondolat: beszélnem kell vele! — s belül került. A szilvafák alatt osont, meghajolva, mint egy tolvaj. A konyhaablakhoz érve, a fal mellé állt. Remegett, hiszen akármelyik pillanatban kijöhet egy német. Mégis leküzdötte félelmét és óvatosan kopogott az ablakon. Nemsokára arcbőrével érezte Mariska arcának simaságát, kezével az asszonyi formák melegét, gömbölyded tökéletességét, fojtogató, párás gyöngédségét.

Mariska sírt, amikor meglátta reszketőfejű urát, s remegve csókolta, simogatta. De nem sokáig, mert kopogtak az ajtón: András gyorsan az éléskamrába ugrott.

A katona sót kért, almát hozott a gyereknek és nevetve szólongatta az asszonyt, de Mariska hamar feltalálta magát, s a kissé sápadt arccal alvó gyerekre mutogatva, így szólt:

— Kran... Pszt... Kran... Pszt..

Az SS mosolygott a rosszúl ejtett német szón, s miközben kijavította, már húzódott is kifelé. Alighogy becsukódott az ajtó és előjött András, felesége magyarázni kezdte:

— Tudod, ez nem is olyan fiatal, mint a többi. Nem is igazi német. Tegnapelőtt, amikor ideszállásolták őket, megvédett egy húszéves tacskó tolakodásától...

Gyerekes bizalommal, gyerekes csodálattal néztek egymásra. Aztán András megint magához húzta Mariskát és sokáig ölelte. Csend volt, csak a szomszéd szobában éneklő németek szomorú nótája hallatszott halkan.

* * *

A kimerülten alvó András erőszakos rángatásra ébredt.

— Hallod? — kérdezte Mariska.

A férfi vizet kért. Remegő kezéből, összekoccanó fogai közül több mint a fele a földre csorgott. Értelmetlen arccal hallgatta az asszony jajongását. De mikor kézigránátok robbantak, megértette, hogy itt szörnyű baj van, valamit tennie kell, talán már el is késett. Kapkodva húzta fel bakancsát, majd nadrágját, kabátját segítette rá az asszony. Mikor elkészült, óvatosan kilestek az ablakon.

A hegy felől villantak a lövések, arra rohantak a katonák. Andor fogvacogása nem akart alábbhagyni, feje lassan mozgott jobbra-balra, mindig a torkolattűz felé.

Az asszony sírt. András magához ölelte.

— Ne félj!

— Mi lesz most veled, Andor? — nyögdécselte a síró nő.

— Ne félts engem! Tudok egy jó helyet bent a gyárban, még nagyapa mutatta.

— Jaj, a gyárba mégy. Ne menj oda, azt kutatják, meg felrobbantják.

— Hova mennék, hová mehetnék?

— Anyádék biztos befogadnának.

— Ott talán nem kereshetnek? — hangzott a férfi kérdése. — S ha ott fognak, őket is agyonlövik. Nem! Tudom, mit csinálok. Csak az a fontos, hogy te ne sirjál, — felemelte az asszony arcát, két reszkető keze közé fogta, s biztaóan mondta:

— Jó helyem lesz ott. Vigyázok magamra.

Megveregette az asszony vállát, szépen megsimogatta, mint régen, udvarlása idején, majd megfogta zsákját, sapkáját szemére húzta, s elindult megint.

* * *

Életveszély lesett rá minden ház mögül, s ezért inkább a kerteken keresztül igyekezett célja felé, a Lyukba, mert igy nevezte magában jövendő napjainak óvóhelyét. A harmadik kerten is szerencsésen átjutott, végre előtte volt a gyárkerítés.

Megállt s körülnézett, mert egy eléggé világos utcán kell majd keresztülvágnia, ha be akar jutni. Az üzemek fűrészfog-tetői jobbkéz felől a sötétbe olvadtak. Balról a kohó tornya emelkedett, előtte pedig a kémény. Nyolcvan méter magas épitmény, melynek tetején talán nem is lehet megállni, mert az leng jobra-balra, mint a nádszál, bár ebben nem volt biztos, de ahogy szeme alulról felfelé végigkúszott a modern piramison, hitt ebben a furcsa lengésben.

Nem füstölt.

A kémény, melyből, mióta az eszét tudja, mindig dőlt a füst, s néha koromfekete felhő ült a tetején, — most nem füstölt. A levegő sem remegett torka körül.

Fázósan húzta össze nyakán a gallért, s megint megérezte, hogy hőhullám szalad végig testén. — Sietnem kell, fáradt vagyok! — gondolta, s már a gyárkerítés mellett hasalt, mert úgy emlékezett, hogy egy helyen be lehet csúszni a föld és a deszkák között. Az utca ott kanyargott a gyár mellett, s merészség kellett a keresgéléshez.

Autó jött.

Meglapult egy kis mélyedésben, mozdulatlanná, szürkévé vált, mint a por az utcán, de alig tünt el a kanyarban az autó halvány fénye, már folytatta a keresést.

* * *

Visszaeresztette a Lyukat záró nagy vaslapot, s egy pillanatra felvillantotta öngyújtóját. A nagy, sajátkészitményű sárgaréz gyújtó szépen gravírozott testén vakítóan vibrált a remegő láng. Mintegy 4 méter hosszú, embermagasságú, ajtószélességű helyet látott. Nagy halom kóc hevert a sarokban, amit gyorsan eligazított. Elfújta a lángot s a kócra húzódott. Kívánta a fekvést, szemhéjai rögtön lecsukódtak. Féloldalt fordult, s fázósan összekucorodott, de nemsokára nagyon melege lett. Annyira, hogy nagykabátját, amellyel takaródzott, lejjebb kellet tolnia. Ekkor meg fázott.

— Dolgozik bennem a láz, — gondolta —, de most már jó, most már rendbejövök, mert nyugodtan lehetek.

Az elalvás előtti mozdulatlanság kellemesen elzsibbasztotta. Teste könnyüvé vált, mintha szelleme elkülönülne a kéztől, lábtól, törzstől. Lázas, álomszerű,

fura képekben elevenednek meg az elmúlt napok eseményei, messziről, egyre messzebbről, mint halk dallamok, amelyek mögött a csillagos ég sziporkázik.

Egy boltba jutott, mely cifra volt, s arannyal gazdagon kivert szélű polcokon halmozódott benne az árú. Ő a pulthoz lépett s csendesen szólt a főnökhöz:

— Kérek ezer darab embert.

A tulajdonos izgatottan ugrált a polcok és a pult között, s nyáladzó szájjal dicsérte árúját:

— Ime, milyen szép kisfiú. Göndör, kékszemű. Ez itt egy vacak cipész, csirízszagú, de olcsón adom. Ez a lány jótestű, bizony ez drágább, de ha nem kell, ott az anyja, még egészen fiatal.

András elutasító kézmozdulatot tett, mire a főnök másik polchoz lépett.

Ezt a szakállast kéri? Bőrsapkában van. Jó a ruhája is, de én csak a sapkát számítom fel.

— Na ne mondja, — gúnyolódott András. — Különben adja csak ide, jó lesz ez nekem, majd hazaviszem.

S kézenfogta a Bőrsapkást, vezetni kezdte végig a gyáron, a gépek között, le a Lyukba, a kócra, s altatta sokáig, míg végül ő maga is elaludt.

* * *

Nehezen ébredt. Szemét nyitni próbálta, de úgy érezte, hogy jobb, ha behúnyja, jobb ha nem mozdul, ha úgy marad, ahogy van, a kócon, nagykabátja alá húzódva, ahol jó meleg van. Próbaképpen azért kidugta a kezét, de hideget érzett, s ezért még szorosabbra húzta magán a kabátot.

Telt az idő. El is szenderedett, s csak jó idő múlva eszmélt újra. Kinyitotta szemét, hátára fordulva kinyújtóztatta elgémberedett lábát. A Lyukat elzáró vaslap két szélén gyenge fény szürődött be. Aránylag jól lehetett látni. Hirtelen ijedtség markolta meg szívét, mert eszébe jutott, hogy éjjel horkolni szokott. Feleségének gyakran kellett figyelmeztetnie, hogy forduljon oldalra.

— Mi lenne, ha az őr éppen felettem állna meg? Elvesznék, mert rögtön kiderülne, hogy katonaszökevény vagyok —, s már meg is jelent előtte a Bőrsapkás ember.

Amilyen gyorsan rárontott a rettenet, olyan sebesen el is párolgott, eszébe jutott, hogy a Lyuk távol esik minden forgalmas helytől, jól megbújik a C. üzem egyik sarkában, a közelben nincs ajtó. Nagyon szerencsétlennek kellene lennie ahhoz, hogy az őrség éppen ott kezdjen kotorászni a rozsdás alkatrészek és kimustrált kisgépek között.

Felült.

Mozdulatára surranó nesz hallatszott, s két kis szürke árnyék szaladt a hideg betonon.

Zsákjára gondolt.

Az ennivalóra.

Ha azt megrágták, itt koplalhat, ameddig bír. De a kitapogatott zsákot akárhogy forgatta, sértetlennek bizonyult.

Szalonnát vágott, hozzá nagy szelet kenyeret, meg egy kis lábasból nyers savanyúkáposztát vett, amit nagyon szeretett. Evett. A káposztáról Mariska jutott eszébe, s látta a gyalunál állni. A gyaluról a késköszörülésre röppent gondolata. A késeket papirba csavarva hozta be a gyárba, ahol pillanatok alatt elkészült vele, de az inas nagyon közel hajolt a köszörűhöz és szemébe pattant egy szikra, ami nagyon fájhatott neki, mert csak nyögött és szorította. Valahogy mégis rendbejött a fiú, de másnap, mikor vigyorgott az eseten, András ráordított:

— Mit vigyorogsz, te szerencsétlen?

— Nem vigyorgok segéd úr, — válaszolta Palika, az inas.

— Még hazudsz is? — kérdezte András elképedve, s alaposan nyakonvágta

És erről az inasról az álombeli inas is eszébe jutott. Őt kergette, az alacsony Palikát, aki a sok olajos kócot nem a szemétre vitte hanem a Lyukba hajigálta, de észrevette és rákiabált:

— Ezt szagoljam én, te bitang? Ezt? Fáradt leszek, mikor a Lyukba megyek, s te büdös kóccal tömöd az alját?

Az ijedt fiú hebegett és tiltakozott, de már nem emlékezett arra, hogy hogyan is fejeződött be az álom. Erőltette az agyát, hogy mit mondhatott a gyerek, de csak nem jutott eszébe.

Megtörölte nagypengéjű bicskáját,majd becsukta. Aztán rátette a kislábosra a fedőt, s lekötötte a fülekhez, ami nagyon nehezen ment, majd mindent visszarakott a zsákba. Hogy elkészült, szomjas lett. A savanyú káposzta, meg az eléggé sós füstölt szalonna vizet kívánt. Egy pohár vizet, vagy két pohár vizet. Esetleg csak egy pohár vizet, de vizet!

De víz nem volt a Lyukban egy gyűszűvel sem.

Minél inkább múlt az idő, annál szomjasabb lett, annál mohóbban tudott volna inni.

— Hiába, éjszakáig nem is gondolhatok rá, — dünnyögte, de azért csak gondolkozott s eltervezte, hogy merre megy majd, merre fordul, hogy ne lássák, hogy elérje majd a csapot, hogy ihasson. Még edényt is akart szerezni, amiben tartalékot hozna, mert mászkálni veszélyes.

* * *

Türelmetlen lett, mert lassan múlott az idő. Szerette volna tolni az óramutatót, hogy már este legyen, hogy elindulhason a csaphoz, hogy ihasson, hogy edényt szerezhessen, mert talán egy hét is kell a szabaduláshoz. S mindennek útjában állott az idő lassúsága, amit hatalmas, domborművel díszített zsebórája mutatott. Ez az óra olyan hangosan ketyegett, hogy az órazsebbe téve, szöveten keresztül is jól lehetett hallani. András egyre gyakraban nézte a mutatókat, de azok nagyon lassan mozogtak, míg ő egyre sebesebben rótta a szűk cella betonpadlózatát. Öt lépés előre, öt lépés hátra, már nem tudni hányadszor.

Láza megint emelkedőben volt, s hiányzott a kéz, a láb, az ész, a száj, a nyelv megszokott tevékenysége. Csupa rendkívüli dolog van körülötte, és jóformán semmi, ami megszokott. Hiányzott neki minden, de főleg a beszéd, pedig még egy napja sincs, hogy feleségétől elvált, de előtte két napig egy szót sem szólhatott s még mordulni is csak egyszer mordult. Még egy sóhaj sem hagyta el, még egy nyögés, egy füttyentés sem. S az állandó figyelem, amivel a külvilág apró zajait hallgatja,szintén fárasztó. Nem a zaj, — mert pár halk kalapácsütés, egy-két gyenge «hó-rukk!» hallatszik le a Lyukba, — hanem a megfeszített figyelem. Végül annyira kimerült, hogy leült a kócrakásra, hátát nekitámasztotta a falnak s pihent. Keze idegesen babrált a kócon. Szemét be is csukhatta volna, mert — délután lévén — a keskeny rés maga is alig látszott, s igy lent sötét volt. És ekkor furcsát érzett a kezével.

A kóc tiszta volt.

Tiszta volt s nem csúszott sem az olajtól, sem a zsirtól. Megszagolta, majd gyujtója fényénél is megnézte az egész nagy kócrakást.

Tiszta volt.

Villámcsapásként jutott eszébe az álombeli inas hangja:

— De segéd úr! Hisz ez a kóc tiszta!

— Tényleg, — dünnyögte. — Nem is poros, egészen friss, csak nemrégen hozhatták. Tegnap vagy tegnapelőtt..

De ki hozta? És miért? És hol van most?

És miért?

És hol van most?

* * *

Felfedezése végtelenül felizgatta. Testi és lelki sanyaruságaihoz már csak ez hiányzott.

— Leütöm, aki jön! Megölöm!

S már kattant is a gyújtó, hogy fegyver után nézzen. Hatalmas erővel rángatta ki a falból az egyik sindarabot, — földalatti transzmisszió csapágyait tartotta azelőtt —, s acsargó érzésekkel próbálgatta súlyát. Balkezébe fogta, majd áttette a jobbba. Hosszát tapogatta és sujtani próbált vele.

Hogy a vasdarabot kézben tarthatta, rettegése lassan elmúlt. Meg az is eszébe jutott, hogy a Lyukba ereszkedővel szemben előnyös helyzetben van, mert mire az illető leér, már agyon is ütheti míg az vakoskodva tapogatna, kotorászna. S mire Gondolataiban ideér, észre kellett vennie, hogy nem is olyan veszélyes a helyzet. Nem, mert aki ide akar jönni, maga is félti életét, maga is bújik, őt is keresik, kutatják.

— Ugyanolyan lehet, mint én!

Falhoz támasztotta hát á sindarabot, de úgy, hogy azért bármikor kéznél legyen, az ördög nem alszik. Majd újra sétába kezdett. Kényszerítette magát, hogy lassan lépkedjen, olyan lassan, hogy hallani se lehessen. A lépések szabályos ritmusa most pihentette őt. A vad testi és lelki erőfeszítés után gyógyító hatásúnak bizonyult a szabálytalanság. Ismét gondolhatott a vízre, az éjszakai útra, a lopakodásra, a csendben tovatünő árnyakra. Megnézte óráját:

— Soká lesz még műszak vége! Még csak hat óra.

És lefeküdt a kócra, a tiszta kócra. Két kezét feje alá tette, hogy arcát, nyakát kímélje a szúrós kóctól, s pihent. De nemsokára elzsibbadt a keze a szoros nagykabátban, ezért sapkáját tette feje alá, s féloldalt fordult. Igy nem piszkálhatta arcát a kender, s nyugodtabban fekhetett. A várakozás csendjében a szokásos, nem túl összefüggő képsorok surrantak át lelkén. Ferike is előkerült. Az alvó Ferike...

— Épp hogy csak megnéztem a gyereket. Betegnek látszott. Mindig olyan sápadt. Azt mondják vérszegény.

A sápadt gyerekarc ottmaradt előtte, s olyan világosan kirajzolódott, hogy megsimogathatta volna. De Ferike hirtelen az udvaron termett, s már ment is hátra a kerítéshez, ahol szép kavicsokat lehetett találni. A legszebbeket zsebrerakta.

Ugyanazzal a mozdulattal, mint amivel ő szokott zsebkendőért nyúlni, vagy pénzért.

— Hasonlít rám! Persze! Én is hasonlítottam az apámra, még nagyapámra is.

Boldog volt, majd hirtelen eltünt minden kép, s világosan hallotta órája ketyegését.

— Jobb, ha most megyek vizért. Amikor még vannak emberek a gyárban. Nem olyan feltünő.

S felkelt,megigazította sapkáját, nagykabátját levetette, — nélküle könnyebben mozog —, s az egyik sínnek támasztva lábát, óvatosan kimászott a védelmező Lyukból.

* * *

A C. üzem teljesen néptelen volt. A gépeket már leszerelték. Amit lehetett, vagonba raktak, s mentek a hosszú szerelvények hátra, nyugatra, meg északnak. Egyidő óta már csak az északi pályán lehetett szállítani, ami a gyár leszerelését lassúbbá tette. Sok gép az udvaron állt, amit az ablakból jól lehetett látni, mivel bent sötét, az udvaron meg világos volt. András aránylag biztonságban érezte magát, s csak arra vigyázott, hogy lehetőleg fal mellett jusson a mosdóhoz, ahol ivóvizet talált. A csap mellett egy szögön közösen használt, horpadt aluminium bögre lógott. Óvatosan engedte a vizet, hogy ne csörögjön, s ivott. Lassan, megfontoltan tette. Két bögrével. Kezét a vékonyan, hang nélkül folyó sugár alá tartotta, s lemosta. Megmosta arcát is, s miután zsebkendőjével megtörülközött s felöltözött, frissnek érezte magát. Az aluminiumbögrét ismét felengedte s már indult volna, mikor észrevette, hogy az udvaron lángol valami, s gyengén sziporkázik. Úgy állt az ablakhoz, hogy a fal eltakarta testét, s vizsgálódó szemmel nézegette a lángot. A C. üzem nyersanyagraktárának daruja felől jött a fény. Sokszor javította, itt volt üzemfenntartó. Az egyik oldalfogaskerék gyakran tönkrement.

Most a daruhorgot tartó vastag drótkötelet vagdalták el autógénnel, s hogy ezzel végeztek, a darupálya vasszerkezetét, a főtartókat olvasztották. Gyorsan haladtak, s mire a tizennegyedik tartóhoz értek, már vágni se kellett, mert saját súlya alatt lezuhant a darupálya s a híd az alatta halmozott, udvarra tett precíz gépekre, bonyolult fogaskerékmarokra esve, nagy pusztítást végzett.

A vezetőt, a szerkesztési osztály egy technikusát jól ismerte. Közönyösen mozgott. Lelkesedés nélkül.

Ellenben a hegesztő segédjének arcán kéjes öröm villant. Nevetett, magyarázott és zsebredugott kézzel nézte a lezuhanó óriást, Láthatóan élvezte a rombolást. András ellenségesen figyelte a jelenetet. Úgy érezte, hogy a hegesztősegéd arca rémisztőbb a halottakénál is.

Elindult.

Hangtalanul sietett, csúszott, surrant a Lyuk felé. Felemelte a vaslapot s leugrott, de nagyon megijedt. Furcsa dolgokat érzett a lábával. Mozdulatlanná vált és várt. Figyelt. Nesz sem hallatszott, csak az órája ketyegett.

— Úgy látszik, nincs itt senki, — gondolta, majd leengedte a vaslapot és öngyújtójánál szétnézett.

Szíj! Rengeteg gépszíj!

A Lyuk egyik felét szinte teljesen elfoglalta a sok vadonatúj, még használatlan, friss szagú bőr.

Hirtelen zajt hallott. Futó lábak, bakancskopogás, egyre közelebb és közelebb. Mozdulni sem tudott. Hirtelen felemelkedett a vaslap s már hallotta is, hogy egy súlyos tárgyat löktek a sötétbe, miközben így nyögtek:

— Az anyját! De nehéz volt!

* * *

Szólni akart, de meggondolta magát. Hagyta, hogy lecsapódjék a vaslap, bár úgy vélte, az egyik hang ismerős. Mintha Bognár Palika nyögött volna. Az inas, akinek annakidején szemébe pattant a szikra s akivel múlt éjjel álmodott. Lényegében kedvelte őt, az állandóan fütyörésző fiút, aki harmadik éve volt már a keze alatt, sokszor a szó legszorosabb értelmében, mert apróter-metű maradt szegényke, aki betyáros hetvenkedéssel akarta ellensúlyozni a természet kegyetlenségét. Mert mi más ez, ha nem kegyetlenség: egy tizenhatéves kamaszkorból már-már kilépő emberkénél, kinek esze és képzelete egyre szaporábban rebegi körül a lányok alakját s azok azt mondják rá: «Töpörtyű!» — és nevetnek rajta. Mindenki megtréfálja. Inastársai, a segédek, a mester, még az apja is. Hogy így eszébe jutott Palika, bizony sok jó nevetés emlékével együtt bukkant elő, de most hozzákeveredett ez is, aminek az imént volt tanuja. S gorombának érezte a nevető, vigyorgó arcok láncát. Úgy érezte, hogy ezek a láncszemek igazságtalanul kovácsolódnak az inas hitvány kis testére.

— No, ezt sem gondoltam volna Palikáról!

Banta is, hogy nem szólította meg őket, de ugyanakkor örült is:

— Jobb, ha senki sem tud rólam, ha nem is sejtik, hogy itt vagyok. Akárkinek eljárhat a szája s csak egy rosszakaró kell, már vége is mindennek.

Lefekvéshez készülődött. Összerázta a kócot, újból eligazította, kényelmes fekvőhelyet csinált. Mindent elrendezett, s elnyújtózkodott. Jól érezte magát. A mai nap sikerei, az apró megnyugtató észrevételek tették ezt, s most arra gondolt, hogy nagyapja nélkül mindez lehetetlen lenne.

— Ha ő annakidején nem mutatja meg a Lyukat, ugyan ki más tette volna?

Egyébként is szívesen gondolt az öregre, szerette őt. Kedves ember volt, bár hirtelenharagú. Néha rávágott a pipaszárral, mert a pipa mindig a kezében volt, ha munkában fáradt testét nyugtatva a tornácon üldögélt, kivált mióta nyugdíjazták. Szegény nagyapa! Könnyes szemmel mondta meg otthon, hogy hazaküldték. Nagyon rossz volt őt nézni. Öreg, ráncos arcát, a görnyedt hátat, a hitetlenkedő fejrázást. Kedves kisszékén üldögélt napokon át és pipázott. Ő sokáig guggolt mellette, némán, sarkán ülve. Nagyapja sem szólt.

— De jó volt még akkor! — gondolta.

És eszébe jutott, hogy mikor két év múlva a gyárba került, s megmondta, hogy ő Sokró bácsi unokája, azok jól megnézték s azt mondták:

— Tudod-e, hogy mikor nagyapád utoljára levetette a bőrkötényt, sokáig nézte itt ezt az otromba erős gépet, és megsimogatta?...

Ha erre gondolt, mindig elérzékenyült. Szintúgy, ha a gépet nézte, amely még most is megvan, ha ugyan nem verték szét, nem vágták össze ezek a vadak.

— Micsoda gazság az, hogy pusztítják a gyárat. Romhalmaz lesz itt minden. Még fű se nő utánuk.

Ahogy feküdt a kócon, néha a gépszíjba rúgott, mert patkányok szaladgáltak a vaksötétben, kivált most, hogy megérezték a friss bőr szagát.

András orra már érzéketlen volt, hozzászokott az erős szaghoz, mint teste a kócágyhoz. Láza elmúlt, sorsa kedvezően alakult. Feje sem remegett már.

— Csak várni kell! — gondolta. — Meg kell várni a végét. Mégis nyugtalan volt, hiába csitította magát, nem használt semmit.

Felállt s topogni kezdett a szűk Lyukban, majd pár perc múlva ismét a sínnek támasztotta lábát, kimászott a cellából s elindult.

* * *

A szerszámraktár kincseit akarta eldugni. Nem tudott volna aludni, ha nem cselekedhet, ha nem menthet ő is. Sötét csend nyujtózkodott a kormos épületek között, távolról nagyon halk ágyúszó hatolt idáig, de ez nem zavarta a csendet. inkább elmélyítette, mint nyári éjszakát a tücsökciripelés. A sötétség jól takarta, elég gyorsan haladt. Emberek hangját sem hallotta, az őrség is biztosan a kerítés mellett jár, ha jár. Mikor megszökött, csak félelem és írtózás volt benne. Egy-egy rossz lépése, amivel zajt okozott, most is élénk szívdobogást váltott ki, de túl ezeken egy másik érzés is ott bujkált benne. Erre az útra nem saját élete féltése küldte, hisz ez inkább veszélyt jelentett: tudatosan vállalt veszélyt. Valami büszkeségféle is robbant benne, ugy érezte, hogy nagyot tesz. Saját fontosságát már máskor is észrevette: elrántotta egyik munkatársát a ledőlő sín elől, vagy jól megfelelt egy kérdésre, amire senki sem tudott válaszolni, vagy megoldott olyan problémát, amihez társai nem tudtak hozzányúlni — de most sokkal erősebben jelentkezett ez az érzés. Párás lett tőle a szeme. Bár reszketett izgalmában, baj nélkül jutott el a szerszámraktárhoz. Kulcsra volt zárva, s vissza kellett mennie a lakatosműhelybe, ahol a művezető asztalán megtalálta a kulcsot. Az ajtót kinyitva, elkezdte ládába rakni a fúrókat, mikrométereket, reszelőket, dörzsárakat, s mindazt, ami kell egy lakatosnak. Óvatosan, zörgés nélkül pakolt. Időnként vállszíjánál fogva megemelte a szerelőládát, súlyát próbálta.

És ekkor az ajtóból rászólt egy férfi:

— Hát te mit keresel itt, András?

Inai megroggyantak, szeme elhomályosodott.

— Megijesztett, János bácsi, — suttogta és kezét nyújtotta. — Már azt hittem, hogy felfedeztek.

Forgács János, a gyalus, nagyon komolyan nézett Andrásra, majd két kézzel megrázta az eléje nyújtott kezet.

Értették egymást.

* * *

Sötétedésig még egy ládát teleraktak s vitték a Lyukba. A láda nehéz volt, a kócra ültek. A gyalus cigarettával kínálta, aminek hiányát eddig csendes beletörődéssel viselte el, és rágyújtottak. Hol az egyik, hol a másik arc bukkant fel egy-két pillanatra, hogy utána visszamerüljön a sötétségbe. András elmesélte szökését, bujkálását, meg itteni tapasztalatait, aztán eszébe jutott a gépszíj, meg a motor.

— Tudja-e, Jani bácsi, mégis rendes gyerek ez a Palika.

— Miből gondolod?

— Ők hozták ide ezt a motort. Bátor legényke. Az ő hangját megismertem. De a másikra nem tudok rájönni.

— Gábor volt.

— Tényleg... a piparszárlábú! El se hinné az ember. Ezt a Palikát is folyton nyakalni kell, és mégis... szinte sajnálom, hogy annyiszor nyakonvágtam.

— Hirtelen vagy, ha iszol.

— Én?! Hát ha egy héten egyszer elmegyek, az is baj?

— Barna is így volt — mordult fel az öreg. — Harmincéves korában csak hetenkén egyszer sikerált be, most meg az istállóban alszik, mert mindenki arrébb rúgta.

Csend lett, kellemetlen csend.

— Lehet, hogy igaza van...

— No, nem azért mondtam. Van itt sokkal fontosabb tennivaló. Amit csak lehet, el kell dugni. Legfeljebb még két napig lehetnek itt a németek.

— Hiszen, ha a vasútat fel lehetne robbantani!

— Nagyon őrzik.

— Mégis az lenne az igazi.

— Gondoltunk rá — mormogta az öreg. — Volt olyan, aki elment volna, de abbamaradt.

— Miért?

— Óvatosságból. Aljas óvatosságból, — mondta Jani bácsi, kizökkenve szokott nyugalmából.

— Valaki nagyon ellene volt, mi?

— Igen. Azt hittem, hogy a mi emberünk, de most azt mondom, hogy rongy. Ha én a hatvan évemmel tudok itt dolgozni, rejtőzni, éjjel a csatornákban, nappal meg a leszerelésnél, és én elvállaltam volna, akkor ő is bátrabb lehetne. De ő egyre azt hajtogatta: «A lakosság issza meg a levét», — meg mit tudom én, miket. Hiába mondtam, hogy jóval a város felett kellene robantani, csak a magáét fújta.

Köpött egyet az öreg, majd folytatta:

— Csak az okos duma! Hát most látni! Nem duma kell, hanem cselekedet, de akkor ő elbujik. Elfalaztatja magát egy pincében.

Az öreg elhallgatott, nagyot szipantott a cigarettából. András meghökkent. Sohasem gondolt volna arra, hogy ekkora indulat fér meg a gyalusban, hiszen mindig nyugodt volt a gyárban, mindig mérsékelt és szükszavú. Most lehorgasztott fővel ül egy köteg kócon s ezt mondja:

— Csalódik néha az ember.

András együttérzően bólogatott egy darabig, majd így szólt:

— Az a fontos, hogy maga itt van.

Az öreg keserűen legyintett s elnyomta cigarettáját a falon.

— Én, — mondta, — mit tehetek én? Ha még fiatal lennék, akkor talán. De így öregen, szinte egyedül, bizony nem sokra megy az ember.

— Azért, mégis csak itt van — ismételte Andor.

— Hát itt! De bizony másképp lenne, ha fiatal lennék!

— A fiatalság elmúlik — merengett Andor.

— El. És nem lehet megfiatalodni.

— Nekem az jár az eszemben, hogy mikor megy a legutolsó vonat, — mondta Andor.

— Körülbelül holnapután.

— Hány szerelvény mehet el addig?

— Még vagy kettő. Többet nem tudnak berakni. A köszörű- és hengerraktárt szeretnék még hátravinni. Azt kellene megmenteni...

— A mai éjszakát rászánom, idehordom a legértékesebbjét az ócskavas közé.

— Jól van, Andor! Jól van. Én is megyek, majd Gáborral, meg a többiekkel hordjuk. De... ha megfognak... tudod mi lesz? Nagyon óvatos legyél!

— Az én bőröm nem szárítják meg! — mondta Andor. Azután segített kimenni az öregnek, s ő is elindult.

* * *

Az egész testét,idegrendszerét kimerítő munka után, délután két órakor ébredt fel. Rosszul aludt, mert már alig volt hely a Lyukban. Szomjúságot érzett s kitapogatta a bögrét. Óvatosan, mert félt, hogy meglöki, s akkor estig szomjazhat. Azután felöltözött. Azaz belebújt nagykabátjába, sapkáját megigazította, helyrerázta ingét, nadrágját. Hogy ezzel elkészült, zsákját maga mellé vette s enni kezdett. Mikor becsomagolta az elemózsiát, felállt. A kócágy mellett volt még egy kis hely, itt toporgott, majd megállt, s hosszasan hallgatózott. Először azt hitte, téved, de a dörrenések, robbanások arról árulkodtak, hogy veszedelmesen és szabadulást ígérően közel a front. S talán holnap, vagy holnapután kibújhat a cellából és tiszta levegőt szívhat.

Öröme határtalan volt. Ilyen közel vannak már, ennyire közel! És minden közelebb jött. Minden. Az egész élet. Ő, a Lyuk lakója, kiszabadult. Talán már holnap! Ahogy így állt, szinte megzavarodva a rászakadó boldogság súlya alatt, felülről Jani bácsi hangját hallotta:

— Már belőnek. A futbalpályán álló tankok mennek is. Aknáznak veszettül.

András kiszólt:

— Az őrség itt van még?

— Igen. Azt hiszem, nemsokára, de legkésőbb este robbantás lesz. A kazánház meg a főépület van aláaknázva.

— Elment a vonat?

— El, de most az nem fontos, csak a kazánház. Valamit ki kellene találni!

— Jövök, — mondta Andor és kimászott a Lyukból.

* * *

Hamar sötét lett. Négy órakor már annyira szürke volt az ég, hogy bátran lehetett mozogni. A dörgés fokozódott. András repülőzúgást hallott, s nemsokára káprázatos látványban volt része. A földről nézve tüzijáték, fent veszélyes kíméletlen harc. A vadászgépek roppant sebességgel röpködtek, de erre csak a harcszínterének gyors változásából lehetett következtetni, mert csak a lövedékek által húzott fénycsíkokat s a torkolattüzeket lehetett látni. András az öntöde tetején, a kazánház tőszomszédságában hasalt, egy hatalmas vasgerenda mögött. Erről a helyről jól látszott a kazánház mellett ásott árok, melyben robbanóanyag volt. Figyelt, s néha a szemközti G. üzem tetejére pillantott, ahol Jani bácsi és Gábor feküdt egy-egy géppisztollyal, Jani bácsi szerezményével. Így hárman védték a kazánházat. S ha hozzászámítjuk a főépület körül elhelyezkedő további négy embert, akkor összesen heten védik most a gyár jövőjét.

És keményen figyelnek.

Este nyolc óra lehetett. Csípős szél fújt. András irgalmatlanul fázott, fogai összeverődtek. Kezébe bele-bele huhogott. Lábának nem tudott parancsolni, az folyton remegett

A környéken mindenütt hatalmas robbanások. A futballpálya felől tűzoszlopok törtek a magasba.

Fél kilenckor megjelent a német. Géppisztolya nyakában lógott. Sietett. András feszülten figyelt. Tudta, hogy az életével játszik, hiszen ha felrobban a kazánház, akkor ő is...

Már csak százméter, már csak ötven...

És ekkor András megragadta a németek által nagyon kedvelt nyeles kézigránátot, keze a porcellángombon, kirántotta a zsinórt s széles ívben levágta a német elé. Ugyanakkor a főépület felől is robbanás hallatszott, majd géppisztoly szapora kattogása. Az őrség vakon rohangált az épületek között s eszeveszetten lövöldözött. Nem tudták mi történhetett.

Oroszok!

Csak erre gondolhattak. Biztosan az oroszok! Andrásék pedig egy-egy kézigránátot vágtak az épületek közé, hogy fokozzák a zűrzavart. Nemsokára eltűnt a gyárudvarról az őrség. Andrásék lemásztak a tetőről s a kapu felé osontak. Mind a heten nyakukat csavarva, szemüket meresztve figyelték a kapu körüli

esztelen kavarodást. Két német a gyár felé lőtt, a többiek gépkocsira ugráltak, aztán a két utóvéd is felkapaszkodott, s elrobogtak.

Az emberek összenéztek. Előbb óvatosan, később egyre merészebben kiabáltak, kurjongattak, ölegették egymást. András hosszan megrázta Jani bácsi kezét, ami elég nehéz volt, mert az öreg koráról megfeledkezve ugrált örömében.

Aztán elindultak a kerteken át, haza.

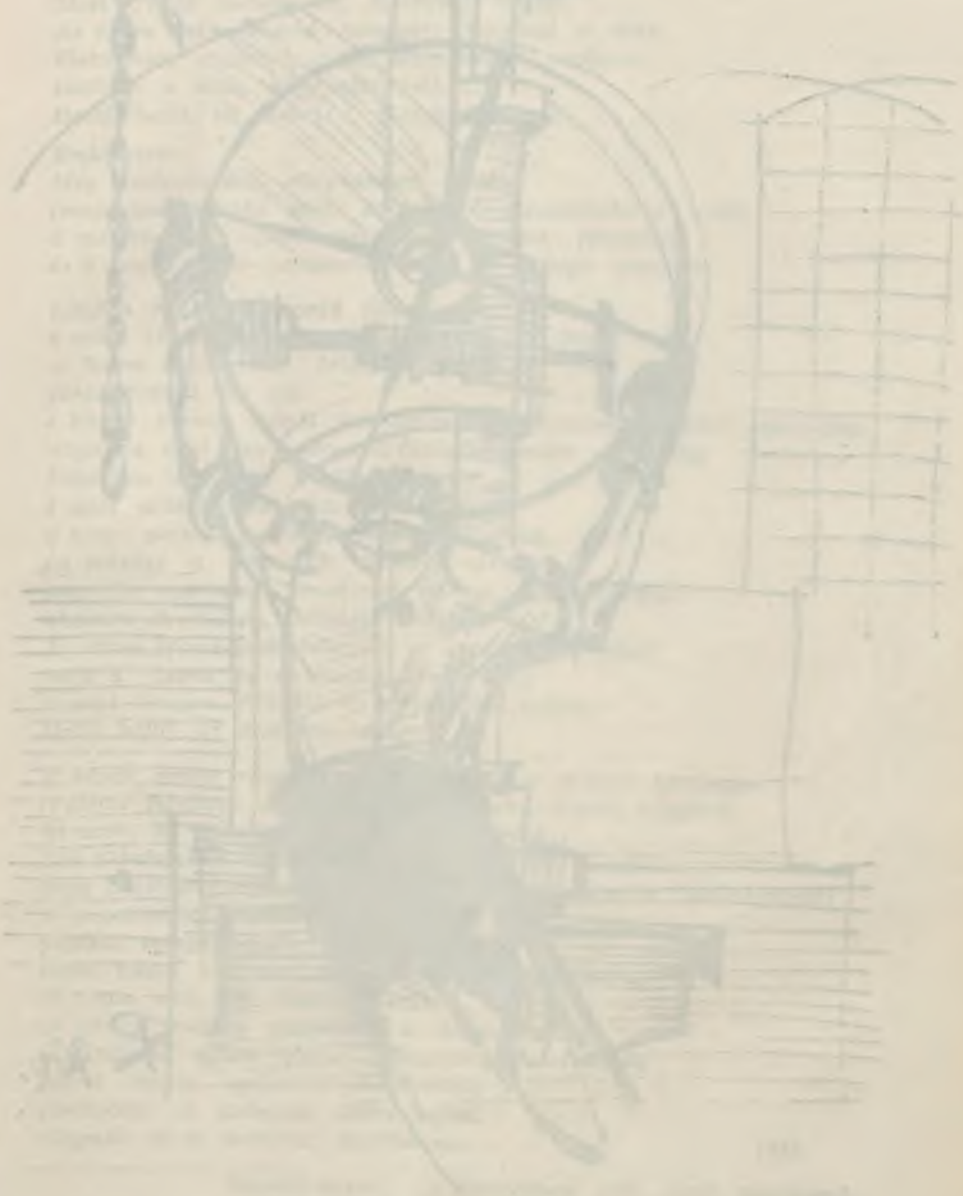

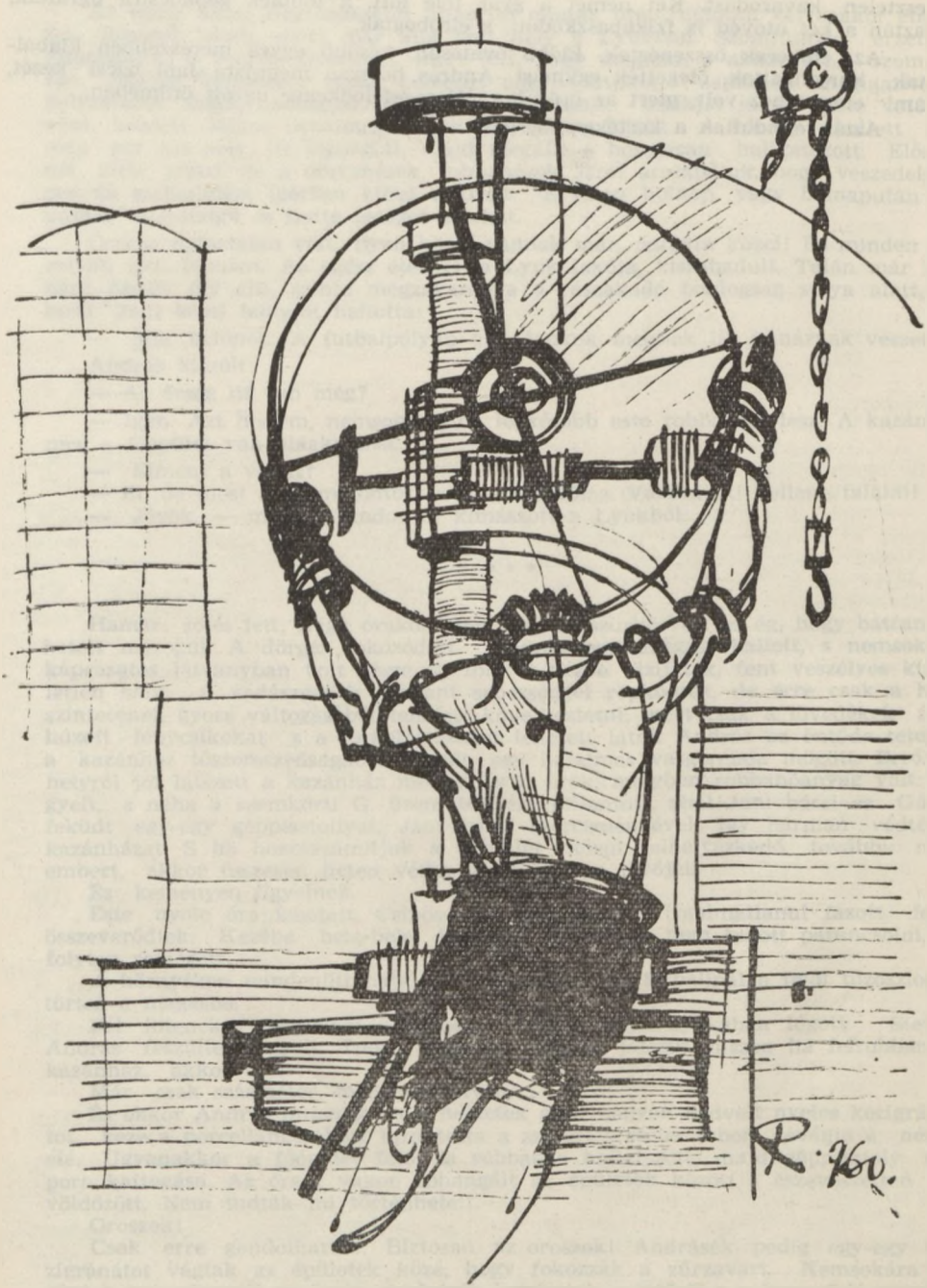

RASZLER KÁROLY: ACÉLGYÁRI MUNKÁS

VIHAR BÉLA:

ÓDA EGY ÉJSZAKAI PILLANATHOZ

Most Téged ünnepellek, Moszkvai Rádió!
Az éjben felharangozó hangodat köszönti e vers.
Elektromos sugaraid, mint lángszárnyú madarak
szállnak a világ négy tája felé...
Halló, halló, itt Moszkva, Moszkva beszél!

Emlékezem:
Még szolgaságunk esztendeiben történt
(magányos éjszaka volt, köröskörül megváltatlanul sötét),
a messziségből távoli országok cikkáztak fülemhez,
és a forgó tárcsa szobámba hívta a csillogó végtelent.

London egy szál hegedű fölé hajolt,
s mint tüzes forgatag, lobogott, táncolt Nizza.
A Rajna felől már feketélő fenyegetés,
véres üvöltés tör elő:
a lihegő szavak mögül kihallattszott a lőszergyárak sátáni zakatolása.
Algírban egy arab zokogását küldte hozzám a sivatag.
Prágában ezer kéz ütődött tapsra;
s mint aranyló zuhatag,
a zene patakja csobogott Brüsszel felől.
(A művész a harmadik tételnél tartott).
Amerika épp most ébredezett, álmos szemét törölte,
eközben Beethoven, Debussy szelleme
és titkos Morse-jelek suhogtak az alvó Európa felett,
majd a csend és a muzsika tengeréből
ünnepi hangon felszökken a harsány kiáltás:
Halló, halló, itt Moszkva beszél!

A népek sorait riasztva éjfélt kondult a Kreml harangja.
(Fülelve figyeltek a percek). Az érctorkú Kreml hangzott.
Ki üzen, ki jelentkezik Kelet szteppéiről?
Lév Nikolajevics Tolsztoj rántja-e kezével a kötelet,
vagy Dosztojevszkij szólítja a kontinensek minden elnyomottját?
A megalázottak és megszomorítottak
hajdani serege emelte föl a zászlót...
Halló, Rádió Moszkva! Itt a szocializmus országa,
itt Lenin szól, itt Moszkva beszél!
(A szívem mélyén száguldott a kavargó idő),
és a suhogó éjben gigászi lélegzetedet hallottam,
amint izzadt homlokod megtörölve,
pörölyödet a szikrázó üllőre ejted,
világnak nagy kovácsa: Szovjetunió. 1945.

Szemelvények: A tűnődések órái című megjelenő verseskötetből.

CSAK A VERS...

Minden a vers!
Az életem csupán annyit ér,
amennyi két rim közé befér,
ami belőle verssé alakul,
és felhasználódik nyersanyagul.
Ő parancsol rám, és én neki hordom
az örömöm, a fájdalmam, a sorsom,
hogy fölzengjen a szó hangszerein;
őt szolgálják hiven érzékeim,
a versért hall a fül, és lát a szem,
a bensőm is csak eszköz; szüntelen
őt építik a tájak, hajnalok,
a felsuhanó esti csillagok,
baráti kezek, asszonyi karok.

Minden a vers, minden a költemény:
ha végzetem azt kiáltaná felém:
üritsd ki most a méregpoharat,
s megleled végre benne önmagad
sugárzó igékbe vésve, tisztán:
érte akár a halált is kiinnám,
mosolyogva, mohón, csak a vers éljen
fölszikrázva a végső szenvedésben.

Miféle kényszer ültetett le hajdan
papir elé, felosztódni szavakban?
Az ember ügye? Az önszeretet?
Kinek, miért róltam betűimet,
és vércse-csőrrel lelkem tepem folyton,
csak a vers, a vers,
csak a vers lángja lobogjon,
mint öngyújtotta máglya, mint zsarát,
egyre és újból,
egy életen át...

Kinek, miért? Tán magam sem tudom,
s ballagok egy hosszú, nagy úton,
a kanyargó, leírott sorok
meredek ösvényén vonulok.
Ahol elvétem, ti segítsetek,
barátaim és örök mesterek.
ki rámint: folytasd! — benne van a versben,
s erejével sokszoroz meg engem.
Tudom, valaki várja valahol,
társat keres és szavamra hajol;
találkozva a vers betűivel
belső rendjét véle építi fel.

A jó ügyért röppenj fel költemény,
légy csillag is, ha halovány, szerény,
de mégis fény a világ nagy egén.

Miért a vers?
Benne egy üzenet,
hogy vannak hegyek, erdők, tengerek,
és amit kerget szomjasan a lélek,
az igazsággal párosuló szépet
hirdesse, vallja: az emberi lét
megújulást teremtő ünnepét,
a jóra jót, az igenre igent,
a pillanatban is végtelent.

BÚCSÚ, KÖNYVVEL KEZEMBEN

Azon az estén,
mikor távozok,
ki reám gondol
könyvemen merengve,
a betűkből rászólok:
itt vagyok,
nem mentem el,
beköltöztem szívedbe.
Fölserken versem,
és a siralom
a csöndbe süpped:
keress meg, segítek.
A mi fiúnk volt, —
mondják akkoron,
és szavaim
egyre melegítenek.

BOBÁL GYULA:

ÁRNYÉKOD NEM TAKAR

Senkit sem ért váratlanul, hogy összehívták az értekezletet. Az üzemben nagyon feszült volt a hangulat, valamit tenni kellett. Mégis olyan gondterhelten gyülekeztek. A komor tekintetek és a világos bútorral újjonan berendezett tanácsterem, mintha taszították volna egymást.

Bolla még várakozott az irodájában, s idegesen nézegette az óráját. Tudta, ez az egész ceremónia neki szól és nem akart senkivel beszélni. Csak amikor elkövetkezett az értekezlet pontos kezdete, akkor ment be. Az idegszálai pattanásig feszültek. Mosollyal igyekezett takarni izgalmát, de a többiek jól ismerték őt és látták: savanyú a mosolya.

A megszokott helyére, az elsősorba ült és várt. Mégegyszer átgondolta az egészet. Ha megemlítik Margittal való kapcsolatát feláll, s bejelenti: «elválok és feleségül veszem». Elégedettség félét érzett, mert már maga előtt látta a megdöbbent arcokat. «Milyen tehetetlenek lesznek» — még mosolygott is.

Hallotta, hogy megnyitják az értekezletet és megremegett, mint, aki a végítéletét várja. Julika jutott az eszébe és elszorult a torka. Aztán Margit. Nagyot nyelt. úgy érezte, megfullad. Összeszedte magát: «Nem szabad, hogy ezek megtörjenek» — viaskodott. De lassan elragadták az emlékek, és az előadó szava már csak mint egyhangú dúdolás ért hozzá.

* * *

Ugy kezdődött, hogy nagy gonddal készült, sokat adott a külsőre. Elvégre, fogadásra megy. Amikor belenézett a tükörbe, elégedett volt önmagával. Frissen borotválkozva, meglopta az éveit is. Ilyenkor már nem hiányozhatott a kölni sem, de csak annyi, hogy inkább sejtesse, mint árassza az illatot. Még kefével lesímitotta a haját, mert tulságosan merésznek találta a hullámokat. Ezután megkötötte ezüstszürke nyakkendőjét és felvete kabátját. Sötétkék ruhája megnyújtotta termetét. Belenézett a tükörbe. Elégedett volt. «Igen, én ezért megszenvedtem. Tizenöt évvel ezelőtt a szénfal görbített és kölni helyet a sár szaga áradt az arcomról.» Megfordult, és féloldalról nézegette magát. «De aki bírja, térdre kényszerítheti az életet. Igen, én véresre olvastam a szemem, csonttá apadtam, de magamba préseltem a tudást és az élet megadta magát. A diploma magasra emelt. Magasra...»

Kis mosoly fészkelődött a szája szögletében. Eszébe jutott, amikor az egyetemről útra keltek. Akkor is így készült. De akkor milyen sápadt volt. Senkinek nem tünt fel, csak Margitnak. Azt mondta, azért tünik olyan izzónak a szeme is, mert sápadt az arca. Pedig nem azért, az izgalomtól, amelyet az ébresztett benne, hogy eljött az idő, búcsút mondhat a négy falnak. Vissza mehet az élethez, amely oly jó barátja, amely oly sok szépet tartogat még a számára.

Így voltak mind a négyen. Szomjúhozták az életet. Együtt indultak, egy helyről, együtt is tértek vissza. Eggyé forrott a gondolatuk, mozdulatuk, pedig mennyire mások voltak. Mi is tette őket annyira eggyé? Hogy mind a négyen fiatalok voltak, testük tele vággyal, agyuk korlátokat döntögető gondolatokkal és hogy mindannyian oda vágytak, ahonnét elindultak. Nem tudták az otthon szagát elfelejteni. És a lányok? A lányok miben különböztek? Hogy másképpen lélegeztek és más-más volt a szemük fénye. Ő mindkettőnél melegedett, pedig tudta, egyszer választani kell. Margittól félt, picinek érezte magát mellette. Mindig újból kellett hóditania. Amikor már úgy érezte meghódította, menekült kétségbesetten, mert félt, hogy rab marad és rá még nagy feladatok várnak, amelyeket megbilincselve nem vihet végbe. Menekült Julikához. Nála hatalmasnak érezte magát, aki romba döntheti a világot, de fel is építheti. Nála kötött ki. Házasságot kötöttek, miután hazatértek.

Elemér, a negyedik, az életet akarta, de mindenestől fáradtságával és örömével. Sem Júlia, sem Margit nem volt rá hatással. Jól ismerte a három ember vergődését, de hol bosszantották, hol mulatatták. Neki mindent jelentett, ha jó társaság fogta körül, és azoknak örömet szerezhetett. Semmit sem kért érte, csak elismerést. Mennyit szidták Elemért. Különösen Júlia... Az ám, Júlia! — Jókedvűen elkiáltotta magát:

— Júlia, kedvesem, hol a zsebkendőm?

A szoba közepére állt, közömbös képet vágott,de belülről érdeklődéssel figyelte, mit szól Júlia. A hatás nem is maradt el. Az asszony amikor meglátta, megtorpant. Felragyogott az arca. Szép volt ilyen tágra nyílt szemekkel. Kis köténykéjébe törülgette a kezét.

— Ó de csinos vagy! — és már simult volna a férjéhez.

— Ne, ne! — hárította el a közeledést a férfi és szedegette ruhájáról a gyapjú pihéket, amelyek az asszony pulóverjéről ragadtak rá. Kinézett az ablakon. A ház előtt már ott állt sötétkék személygépkocsi.

— Gyorsan kedvesem, már itt a kocsi, — s most már ő ment az asszonyhoz, megfogta a karját, s távoltartva magától megcsókolta. Az asszonyka arca parázslott, jólesett neki. Mert szerette ő a feleségét, csak hát az elfoglaltság. Az asszony még sohasem tett szemrehányást az elmaradásáért, a munkához tartozónak tartotta ezt is. Inkább büszke volt, mert nem olyan egyszerű dolog igazgatónak lenni. Neki is mérnöki diplomája van, de azért igazgatónak lenni?. . . Anyáskodott felette. Most is vizsgálgatta, zsebében vannak-e az iratai. Kifogástalan volt a nyakkendője, de azért megigazította, miközen gyengéden, mintha dorombolna, beszélt hozzá.

—Aztán siess haza, mert Julikád nagyon vár! — Majd fontoskodva felemelte fejét,szemében lángocskák táncoltak. Megváltoztatta a hangját is.

— Mert Bolla László igazgató elvtárs a felesége szeretetében is mutasson ám példát! — Visszafojtott jókedve kacagással tört elő.

Bolla elviharzott. Julika az ablakból nézte a távolodó kocsit, majd a leveleket hullató bokrokon maradt tekintete. Milyen érzés ez? — riadt meg. Mintha kihűlt volna a lakás...

* * *

A fogadás hangulatos volt, de váratlanul korábban ért véget, mint gondolták, mert a vendégek még fél tíz előtt eltávoztak. Sokan velük együtt mentek. Csak egy kis csoport maradt ott, s fogyasztották a kedvre kerekített. A fogadáson részt vett Jászay Elemér is, akinek eddig kedvét szegte a hivatalos légkör, de most kreol arca felragyogott a jókedvtől. Felállt. Szétárta karját és nagy pátosszal szónokolt.

— Kedves barátaim! Itt már szunnyad a jókedv, de aki tovább kíván áldozni a vidámság oltárán, tegye velem szerény hajlékomban! — Aztán félbehagyott az ékesszólással és felkiáltott: — Na, szóval gyertek el hozzám. — Sikert aratott, még meg is tapsolták.

Bolla is kitünően érezte magát. Jászay melé került és bőségesen kortyolgatott. Amikor Jászay meghívta őket, már úgy érezte, minden porcikáját csiklandozzák. Rögtön nevetve helyeselt is.

— Megyünk...!

Jó kis társaság verődött össze. Részt vett a fogadáson Takács Lajos vájár, aki az egyik bányatelepen lakott. Mint a legjobb szocialista brigád vezetőjét, hívták meg az ünnepségre. Elhozta a feleségét is, és még nem akartak hazamenni. Csatlakoztak Jászayhoz.

Holló Margit, aki a tolmács szerepét töltötte be, mintha csak ezt várta volna. Takácsné védnöksége alá helyezte magát és csatlakozott hozzájuk. Nagy örömmel fogadták, hiszen Margit ezen az estén az érdeklődés középpontjában volt. Magas műveltségével, kedvességével elbűvölte a külföldieket is.

Bolla nem tudta levenni róla a tekintetét. Megelevenedtek az egyetemi évek és kavarogtak benne az emlékek. Újra és újra átélte azokat az éjszakákat, ame-

lyek elrövidültek Margit társaságában. És most szebb, mint akkor. Mintha kiteljesedett volna. Bolla megrettent önmagától, annyira vert a szíve. «Ha velünk jön...» Igyekezett elfojtani felindultságát. Csak a szeme árulkodott vágyakozásáról.

Margit érezte, hogy Bolla tekintete szinte égeti róla a ruhát. Riadtan nézett a férfira, s ettől Bolla is megrettent. S ez már elég volt Margitnak, hogy úrrá legyen önmagán, s máris az ő tekintete kapaszkodott a férfiba. Aztán megint Bolla kerekedett felül, és így birkóztak egymással, míg a lány ajkára nem suhant egy mosoly, és megadta magát. Bollában megszólalt a lelkiismeret: « Mi lesz ennek a vége?» És segélyt kérően felsóhajtott. Aztán már csupán nyugtatta magát. «Legjobb, ha nem is gondolkodom.» — és ment a többivel. Két kocsi vitte Jászayhoz a társaságot, akinek szép kétszobás lakása volt. A házigazda kerített egy rúd szalámit, nekiestek és egy-kettőre eltüntették. Előkerült egy üveg konyak is, néhány üveg bor, aztán bekapcsolták a magnetofont és táncoltak. A nemrég még fáradtságtól szunnyadó jókedv egy-kettőre felébredt.

Margit konyakot ivott. Sűrűn ürítgette a poharat, miközben egymás után szívta a cigarettát. Minden férfi vele akart táncolni. Kézről-kézre adták. Az arca már megsáppadt, de a szeme tovább izzott. Az egyik szünet után Bolla is eléje állt. Egy szót sem szól, csak könnyedén meghajol, jelezve, hogy táncolni hívja. Margit nézte Bollát, de úgy, mintha a bensejébe akarna látni. Bolla állta a tekintetét, de közben úgy érezte, mintha tüzes hullámok borítanák el.

— Veled nem táncolok! — élesen vágott a lány hangja, mint aki adósságot törleszt.

Bollát olyan váratlanul érte a válasz, hogy rögtön fel sem fogta: Margit elutasította. Mosolygott, de amikor Margit arcára nézett és látta azon a hideg vonásokat, eltorzult mosolya. Mintha kihűlt volna a vére, s úgy érezte, hogy ha meg nem mozdul, icire-picire zsugorodik. Összeszedte magát és alig hallhatóan suttogta:

— Bocsáss meg — és elbotorkált.

A zene szólt, a jókedv egyre magasabb hullámokban hömpölygött. Bolla, mint akire súlyokat raktak, roskadt a fotelban.

A lány megijedt. Megivott egymás után két pohár konyakot, hogy megszabaduljon keserűségétől. Egy darabig küzködött a sírással, de nem bírta sokáig, hangosan felzokogott.

A többiek közrefogták, és mivel nem ismerték az előzményeket, faggatták a lányt. De Margit sírt, egyre sírt. Csend lett a lakásban, az emberek egymásra tekingettek, csak Jászay nézett Bollára, hol Margitra, mert ő mindent értett. El is veszítette a türelmét.

— Legalább ne itt... — szólt Bollára mérgesen, aztán Margitra förmedt. — Mit bömbölsz?!

A lány felnézett. Fehér volt az arca, amelyre rátapadt lehulló nehéz fekete haja. Nézte Jászayt hosszasan, majd rákiáltott.

— Semmi közöd hozzá!

Egy moccanás sem hallatszott. Az előbb még magasra hágó jókedv szertefoszlott, a lakás mintha halottas házzá változott volna. Erre már Jászayt is elragadta a harag.

— Hülye! — kiáltotta, de máris meg bánta és a szájára csapott. — Bocsánat — hebegte és megcsókolta a lány kezét.

Margit imét felzokogott, aztán mintha felébredt volna, ázott szemével zavartan nézett a többiekre, akik érthetetlenül hallgatták a párbeszédet.

— Ne haragudjatok, többet ittam, mint szabad lett volna, — mentegetődzött.

Bolla, mint akit megbabonáztak, nem mozdult a helyéről. Már visszatért az élet az arcába és ahogy nézte a lány vergődését, tudta, hogy győzött. Ünnepélyes arccal lépett a lány elé, megsimogatta, s halkan mondta:

— Nyugodj meg...!

De a jó hangulatnak végeszakadt. Készülődtek is mindannyian, belenyugodva, hogy már mást nem tehetnek. Csak Jászay dühöngött és szemrehányóan fordult Bollához.

— Na tessék, ezt jól megcsináltátok.

— Nagyon kérlek, ne rendezz jeleneteket! — torkollta le Bolla.

— Én rendezek jelenetet? — méltatlankodott Jászay. Talán össze is vesznek, ha Takácsné nem lép közbe.

— Inkább azon törjék a fejüket, mit csináljunk Margittal? Ilyen állapotnem engedhetjük haza, — kiáltott rájuk.

Ez valóban nagy gond volt, s mindkettőjüknek elvette a kedvét a vitától. Tanácskozni kezdtek, amelybe bevonták Takácsnét is. Végülis megegyeztek, hogy Takácsék — mivel már nem mennek haza — Jászaynál maradnak és Margitot is ott tartják. Hadd aludja ki magát. Erre már Bollának sem volt sietős a dolga, ő is maradni akart. De Margit már félig aludt s Takácsné kitessékelte Bollát.

— Most már tessék hazamenni! Semmi keresnivalója itt — nem tűrt ellentmondást.

Bolla, mint aki álmából ébredt, tért magához az erélyes hangtól. Az órájára pillantott. Már fél négy volt. Megrettent: mit is mondjon Julikának?

Amikor kilépett az utcára, a hegy mögül már nyújtózkodott a világosság. Egy korán ébredt madár hangos kiáltással ébresztgette társait. Különben csend volt, csak lépteitől kongott a járda. Egyszerre nagyon fáradtnak érezte magát Mintha elnehezedett volna körülötte minden, s a terhet néki kell vonszolnia. Már nem is törődött semmivel, csak lefekhessen. Még az sem okozott számára lelkiismeret furdalást, amikor elhatározta, hogy nem mondja meg Julikának, mi történt az éjszaka.

Reggel nagyon nehezen ébredt fel. Julika hosszú perceken át rángatta. Zavaros álmai voltak. Még az ébresztésre is úgy vélte, mintha üldözői tipornának rajta. Riadtan ugrott fel, s nehezen kitámolygott a konyhába. Felesége már elkészítette a reggelijét,melléje tette a lapokat, de Bolla olyan álmos volt, hogy semmi nem érdekelte. Csak ült, mint akitől elloptak az erejét és bármelyik pillanatban összerogy. Julika eléje állt, megrázta.

— Ébredj már! És mesélj!

— Fáradt vagyok — dörmögte.

— Miért nem jöttél haza? — vonta kérdőre.

— Ugyan! — Ingerülten lerázta magáról a kérdést. — Nem hagyhattam őket, fontos üzleti tárgyalásokat folytattam — és mintha megélénkült volna

Julika elfehéredett. Jókedve elszökött, s riadtan tekint hol emberére, hol az újságra, amiben már megírták, hogy a vendégek féltízkor eltávoztak. Nem tudta eldönteni, mi történt férjével. Még a lapokat is eltolta előle, mert nem akarta látni, hogy zavarba jön, ha észreveszi: hazugságon kapták.

Bolla megkönnyebbülten ment el otthonról. Abban a gondolatban ringatta magát, hogy Julika nagyon édes asszony, mert valóban milyen kedves volt Aztán megszólalt benne a lelkiismeret: «És mégis így becsapni...» Szégyelte magát. Fogadkozott, hogy ez volt az utolsó eset és soha többé nem teszi Aztán Margit jutott az eszébe. Az emlékezéstől átmelegedett és ez előzte Julika képét.

Ez a nap nagyon nehezen múlott el. Nem is fogadott senkit, már készülödött, hogy hazamegy, amikor megszólalt a telefon. Jászay jelentkezett és ujságolta, hogy Takácsékat délben kocsival küldte haza. Aztán közömbös dolgokról hadart, amely Bollát nem érdekelték. Ő Margitra volt kíváncsi, csak hát nem akarta kérdezni. Jászay megsejtette a gondolatát és nem szólt a lányról. Végül Bolla elvesztette türelmét, s ingerülten kiáltotta a kagylóba.

— Mi történt Margittal?

— Margittal? — húzta a szót Jászay. — Hát mi történt volna? Takácsékkal elment,— nevetett, mint a megértő cinkos. — De öt órára feljön a klubba! — kiáltott bele a telefonkagylóba.

Ezen az estén Bolla László megint későn ment haza. És estéről-estére egyre később. Nagyon jól tudta, hogy minden perc, amit Margittal tölt, közelebb viszi egy mély szakadékhoz. És markolta is a félelem, de ez a félelem tele volt valami bódító izgalommal, amelytől ahogyan félt, úgy szomjazta is.

Kapcsolatuk nem vált mindjárt közelivé, csak meglebbent, mint az átforrósodott az éjszakán a halk szellő lebben vihar előtt. Mindkettőjük okos ember volt.

tudták, mit tesznek. De a fellobbant vágyakozás lassan eltompította ítélőképességüket. Vergődtek tehetetlenül a szerelem szétbonthatatlan hálójában.

Margit arcáról a mosoly sosem fáradt le. Bolla álmodozott, és nem találta helyét. Meghalgatta ugyan reggelről-reggelre a jelentéseket, utasításokat is adott, de nem volt annak súlya, és türelmetlenné vált. Mintha felszínre vetette volna az élet, s nem tudná érzékelni, mi van a mélyben. Számtalanszor előfordult, hogy a megbeszélésen az álmodozás felkapta, és messze repítette. Ilyenkor semmivel sem törődött, ami körülötte történt. Azt sem érzékelte, hogy egy csoport ember körülfogja, és nem engedi ebből a világból felébredni. Még jól is esett neki, hogy dicsérő szóval simogatják, s kifogyhatatlanok a jókedvből. Jelenlétükkel takargatták Margittal való kapcsolatát is ,mert ki vádolhatta volna őt, hogy estéről-estére egy társaságban barátokra talál, és ott van Holló Margit is.

Mindaddig nem is történt semmi, amíg az üzem, mint egy óriási gép, amelyben meglazul egy fontos kerék, nem jelezte a bajt. Adósak maradtak a termeléssel. Az intő szó elveszett, senki nem akarta hallani. Bolla csak járt az üzemben, mint aki elveszítette az ítélőképességét.

Az egyik reggelen elindult, hogy bejárja az üzemet. Ezt a körsétát nagyon szerette. Megnyugtatta. Szabadon repültek gondolatai és itt otthonosan is érezte magát. Jólesően indult és észre sem vette, hogy nyomában vannak kísérői, akik rendszerint hozzászegődtek, csak azért, hogy vele legyenek. Már mindenki tudta előre mi történik. A köszörűsöknél int a munkások felé, a kohónál megáll, felveszi a színes szemüveget, s nézi a lángok vad táncát. Aztán bemegy az erőműbe az öreg Ferencihez, megkínálja őt cigarettával, beszélget vele és indul tovább. Még egynémely helyen beletekint a termelési naplókba és így megy műhelytőlműhelyig.

Már vége felé voltak az útnak, amikor Bolla belépett az erőműbe. Megállt a terem közepén, úgy ahogy szokta, s elővette tárcáját. Látszott, hogy gépies a mozdulata, mert minden figyelmét a turbinák finom zúgására fordította: Ez úgy hatott rá, mintha óriási macska dorombolna a föld alatt. Ferenci ilyenkor már állt előtte és rágyújtanak. De az öreg most a kapcsolótábla mellett maradt és a válla fölött nézte őt. Bozontos szemöldöke megrándult, s hideg maradt a tekintete. Bollát meglepte a fogadtatás és összecsapta a tárcát.

— Mi baj, Ferenci bácsi? — szólt.

Az öreg megmozdult és mint akinek terhére esik, lassú léptekkel ment eléje. Az arcán kiütközött az aggodalom. Azelőtt ilyenkor kurjantott egyet és együtt nevetett Bollával. Ahogy közeledett, Bolla ismét kinyitotta a tárcáját és az öreg elé tartotta.

— Köszönöm, most dobtam el — utasította vissza Ferenci.

— Beteg? — nézett rá Bolla.

— Nem, de örömre nincs okom — és most már ő nezte Bollát keserű vonással a száján.

Bolla megdöbbent. Megkeményedett az arca, szólni akart, de mintha torkán akadt volna a hang. Eltette a cigarettatárcáját, hirtelen megfordult és kirohant. Kísérői nem tudták mit tegyenek, az öreget szidják-e, vagy utána rohanjanak. Végülis iparkodtak a nyomába, de azért az öreg felé rosszalóan csóválták a fejüket, s haragosan villogott a szemük. Ferenci nyugtatta magát: «Csak semmi félelem, egyszer valakinek el kell kezdeni.»

Bolla megszakította útját. Visszament az irodába és bezárkózott. Keserűnek érezte a száját és felvillant benne, hogy valami nincs rendben. Mereven nézte az ablakot és motoszkált az agyában, hogy talán ezt a Ferencit valaki felpiszkálta. Nem tudta feledni az arcát, olyan szemrehányó volt. Pedig szerette őt és pont tőle kapja...? Elfogta az indulat: «Kemény kézzel kell itt az emberekkel...» — és felugrott. De csak addig jutott ,mert újra elernyedt és legyintett egyet. «Ah, ez hülyeség!» Felvette a telefont és hívta Jászayt.

— Tudod, hogy jártam ma? — és elmondta mi történt az erőműben.

— Ostobaság! Mit kell néked ilyen vén szamarakkal társalognod — kopognak, Jászay szavai a hallgatóban.

Bolla fülének idegen volt ez a hang, azért mégis megnyugodott. Rendezni kezdte szétforgácsolt gondolatait. De bárhogy is rakosgatta, már derengett benne, hogy döntenie kell: Julika, vagy Margit.

* * *

Felriadt és felkapta a fejét. Igyekezett felfogni az előadó hangját és már készült, hogy feláll. Még egyszer elismételte magában, mit fog mondani: «Miattam ne fáradjatok...» Csak eddig jutott, amikor mintha megragadta volna az előadó szava.

— Az üzem vezetése elvesztette határozottságát. Nemtörődöm...

— Mit beszél ez? Mit akarnak? Miért nem Margit és az ő kapcsolatáról beszél ez az ember? Milyen vezetésről?... Idegesen az órájára pillantott. Már harminc perc múlott, amióta megkezdték az értekezletet. Ehelyett az üzemről beszél, s milyen otthonosan. Mennyire ismeri a gyár életét. Mit akar?...

Amikor az előadó befejezte, Bolla idegesen fészkelődött, s fel akart állni, de rászóltak.

— Bolla elvtárs még várjon — határozott volt ez a felszólítás, de bántó. Bolla úgy érezte, mintha az ereje meginogna.

Felszólaltak a jelenlévők közül sokan. És most már egyenesen Bollának szegezték a kérdést, aki csak ült szótlanul és már elfeledte Margitot, Julikát. Az arca lángvörösen izzott. Egész testét feszítette a harag. Agyában dúlt a vihar: «Ezek tanítanak engem?» Hát kik ezek? Tudják ők, mi az, üzemet vezetni? Hol voltak ők, amikor én végig gürcöltem az ujjáépítést? Aztán az egyik felszólalóra kapta haragos tekintetét. Az illető a könyvelőségről volt. «Még ez is merészel?» Tudja ez, mi az, munkás? Aztán felvillant benne a gondolat és minden mást elhomályosított: «Igen, ez semmi egyéb, mint a munkásvezető lejáratása! Fel kéne ugrani és egy nagyot ordítani, hogy megremegjenek, s ne merjék a nevem mocskolni!»

A felszólalások befejeződtek. És ahogy elült a szó, Bolla úgy erőszakolta magára a nyugalmat. Most már gondolkodott, higgadtan, megfontoltan, mint akinek ki kell csúszni a kelepcéből. «Ha rohamra indulok, nem tudok felülmaradni. Sokan vannak». Megvillant a szeme, amikor hallotta:

— Szeretném hallani Bolla elvtársat — biztató volt a hang.

Bolla tudta, minden azon múlik, hogy most mit mond. Felállt, de nem nézett senkire. Gondterhelt barázdák húzódtak az arcán. Lapozgatott a jegyzetfüzetében, mint aki mélyen gondolkodott.

— Mindent megvizsgálok és akkor jelentést teszek. Kérem, addig legyenek türelemmel — szólt halkan, s leült.

Néma csend fogadta a bejelentést. Vége is szakadt a megbeszélésnek. Bolla visszament az irodájába, de most senki nem kísérte őt el. Jobb is volt így neki is. Egy szót sem tudott volna szólni. Pásztáztak a gondolatai: «Mi ez, kelepce? Margitról egy szót sem szóltak. De nem fogtok ki rajtam!» Az izgalom kimerítette. Haza kívánkozott. Otthon fáradtan leroskadt és elmerengett.

Az üzemben hamar híre ment a számonkérésnek és eljutott a feleségéig is, aki aggodalommal a hangjában állt eléje.

— Mi történt nálatok?

— Már te is kezded? — ugrott fel telve indulattal. Az asszony megrémült.

— Én nem kezdem Lacikám, a gyárban beszélik, de nézd az ujságban is írják, hogy elmaradtatok a termeléssel.

Bolla mérgesen felkapta a lapot és amikor beleolvasott, a düh kihajtotta arcából a vért.

— No várjatok — sziszegte és elrohant hazulról.

Bement a gyárba, bezárkózott az irodába. Dolgozni akar, bizonyítékot keresni, de mindinkább kutatott, annál inkább elnehezedett a teste. Úgy érezte, mintha megdermedt volna körülötte minden. Ült tehetetlenül és csak lassan ébredeztek gondolatai. Töprengett, de minél tovább, annál inkább rádöbbent: va-

lahol tényleg elhibáztam. Biztató szó után vágyott, amely olyan jól esne. Talán még meg is nyugtatná. Eszébe jutott Jászay és felhívta.

— Na, mit szólsz, hallottad? — benne volt hangjában, hogy a barátját kérdezi.

— Öregem, én már ebbe nem avatkozhatom — hallatszott, aztán egy halk kattanás jelezte, hogy letették a hallgatót.

Bolla megdermedt. A becsapott ember keserűségét érezte, aztán elöntötte agyát a düh.

— Aljas — sziszegte, s levágta a kagylót.

Nem tudta mit tegyen. Később elindult és céltalanul bolyongott a városban. Ez megnyugtatta, de még mindig nem tudott őszinte lenni magához. Hazament és szótlanul telt el az egész estje. Éjszaka sem tudott szabadulni a gondolatoktól, nem jött álom a szemére.

Julika reggel kétségbeesetten nézte, hogy férje milyen sápadt. Mély karikák árnyékolták a szemét. Szánalmas volt. Bolla azon gondolkodott, hogy már be sem megy, de a harag felrázta, s összeszedte magát. «Még azt gondolnák, hogy megfutamodtam. Azért sem...!» Elindult. De léptei bizonytalanok voltak, nem ment olyan frissen,mint szokott. Ki sem mozdult egész nap az irodájából. Bekérte a tervjelentéseket. Hónapok óta most nézte meg először igazán, figyelmesen. Szépítés nélkül tárták eléje, hogy mennyire elmaradtak. A felelősség feébredt benne és megrettent. Egész nap terveket készített, hogy pótolni tudják, amit elmulasztottak.

Arra riadt fel, hogy halkan kopognak az ajtón, amikor az lassan megnyílt, Bolla felugrott.

— Margit! — Öröm villant a szemében, de máris elhalványodott. — Miért jöttél ide? — hangjában szemrehányás volt.

— Mert látni akartalak, mielőtt végleg elmegyek — szólt a lány és nézte Bollát. Szemében őszinte ragaszkodás fénylett. Hosszú, fekete haja a vállán pihent. Testére rásimult a kosztüm Bolla megadva magát nézte a lányt, amint finom mozdulattal zárja maga mögött az ajtót.

Eközben Julika nyugtalanul méregette otthon az időt: «Már hat óra és még mindig nincs itthon.» Megborzongott, mint aki fázik. «Eléje megyek!» — határozott és máris készülődött. Még utoljára belenézett a tükörbe és gondosan kirúzsozta a száját. Fitos orrára egy lehelet púdert nyomott, aztán sietve tipegett végig az utcán. Mosollyal köszönte, hogy kitérnek előle. Azt már nem látta, hogy érdeklődve pillantanak utána.

A gyár kapujában az öreg portás igazította útba. Nem is találkozott senkivel. Lábújjhegyen ment az ajtóhoz, hogy teljes legyen a meglepetés. «Milyen izgalmas — dobogott a szíve — vajon mit szól Laci?» — és óvatosan lenyomta a kilincset.

Elkomorodott az arca és egy lépést sem tudott tenni. Állt az ajtóban és úgy érezte, testéből kiszalad a vér, elhagyja ereje. A gyengeségtől remegett minden porcikája.

Azok is észrevették őt. — Szótlanul nézték egymást. Margit tért elsőnek magához. Összekapkodta holmiját és rohant ki a szobából. Még a folyosóról is visszahallatszott zokogása.

— Julika! — kiáltotta kétségbeesetten Bolla, és az asszonyhoz ugrott.

De Julika hűvösen tekintett a férjére.

— Majd akkor tarts vissza, ha megtanultad, hogy a családban is, a munkádban is az életnek törvényei vannak. És ezt a törvényt be kell tartani. — Kibontakozott és elment. A léptei most már nagyon határozottak voltak.

Bolla megkövülten állt az ajtóban. Képtelen volt megmozdulni. Émelygés fogta el, s úgy érezte, hogy meg kell kapaszkodnia, mert mély szakadékba zuhan. Csend volt, csak a gépek zúgása hallatszott a tárva-nyitva hagyott ajtón keresztül.

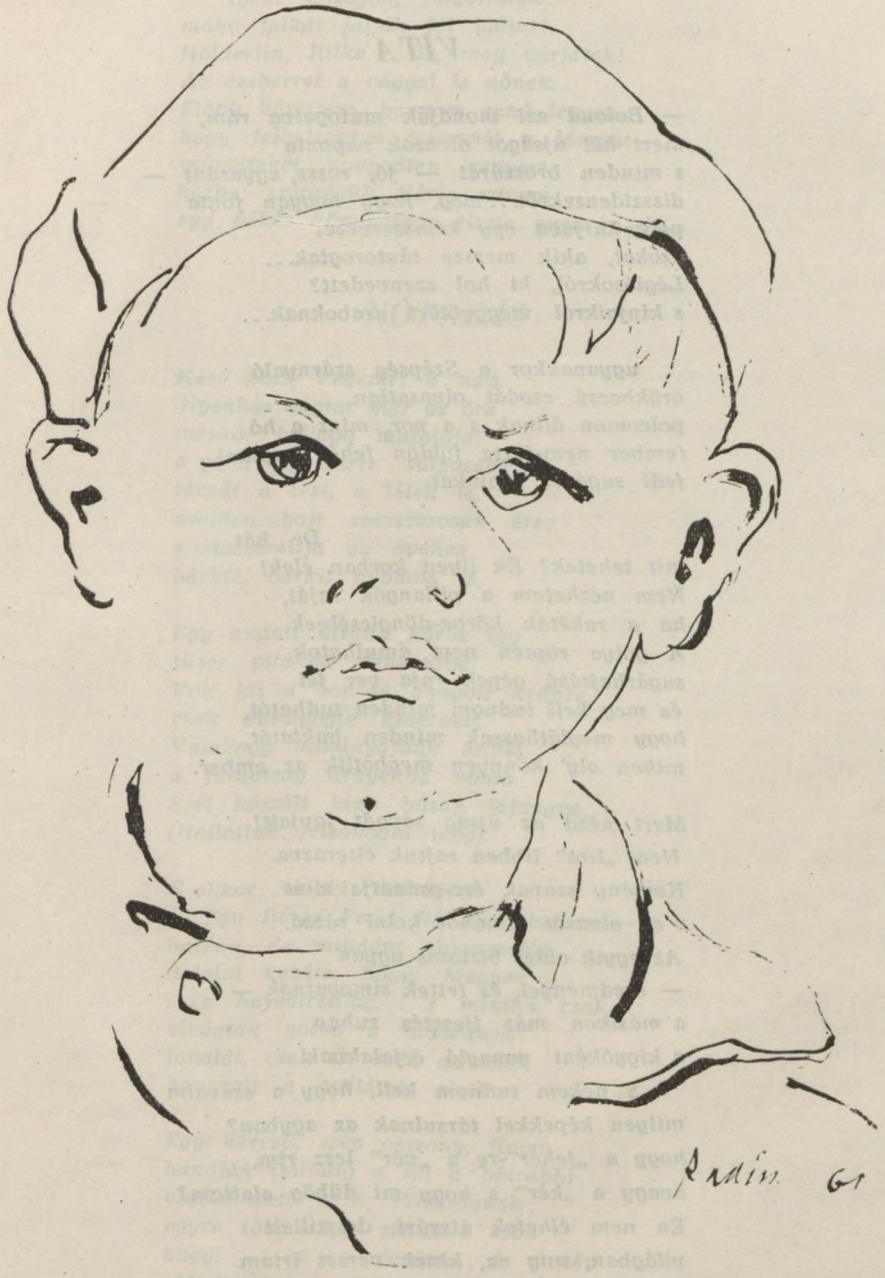

RADICS ISTVÁN: KISFIÚ

JOBBÁGY KÁROLY:

VITA

— Bolond ez! mondják mutogatva rám,
mert két újságot olvasok naponta
s minden brossúrát — jó, rossz, egyaránt —
disszidensekről... meg, hogy hogyan fonta
polip-karjába egy kémszervezet
azokat, akik messze tántorogtak...
Légiósokról, ki hol szenvedett?
s kínjaikról meggyötört araboknak...

ugyanakkor a Szépség szárnyaló
örökbecsű csodái olvasatlan
polcomon állnak s a por, mint a hó
(ember nem-járta földön fehér paplan)
fedi sugárzó lapjukat.

De hát
mit tehetek? Én ilyen korban élek!
Nem nézhetem a pillangók rajá,t
ha a rakéták körbe-döngicsélnek.
A gólya röptén nem ámulhatok,
sugárhajtású gépek raja ver fel
és meg kell tudnom minden tudhatót,
hogy megláthassak minden buktatót,
miben oly' könnyen megbotlik az ember.

Mert nézd az újság sápadt lapjait!
Nem „lira" libben rajtuk citerázva.
Kemény szavak érc-gránátja sivít
s az olvasót álmából kelni rázza.
Az egyik oldal biztatás ugyan
— eredmények és tettek simogatnak —
a másikon már ijesztés zuhan
a kígyóként vonagló érfalaknak.
S nekem tudnom kell, hogy a szavaim
milyen képekkel társulnak az agyban?
hogy a „fehér"-re a „vér" lesz rím,
avagy a „kér" s hogy mi dübög alattam?
Én nem élhetek átszűrt, desztillált
világban, míg az, kinek verset írtam
körültekint és harcra-készen áll
a vörösben lobogó hajnalpírban.

Igen! Újságok, folyóiratok
mohó falkái falják fel időmet.
Hölderlin, Rilke... Ti, meg várjatok!
Az emberrel a vágyai is nőnek.
Előbb köröttem, bennem rend legyen,
hogy felkattantva fejemnél a lámpát
műveiteket nyugodtan vegyem
kézbe; szépségük elérje szívem
egy békés könnycsepp tiszta sugarán át.

NÓTÁZÁS

Késő volt. Végetért a nap.
Ilyenkor vágtat már az óra
máskor ballagó mutatója;
a gond egyszerre súlyosabb;
fáradt a test, a lélek is,
minden bajt százszorosan érez
s odaszámítja az övéhez
bárkié, bárkit nyomna is.

Egy asztalt ültünk körbe így
tüzes vitákba keveredve.
Volt kit a bor se hangolt kedvre,
csak dünnyögte keserveit.
Valahogy mindnyájunk szívét
a fáradtság árnyékba vonta.
Szél kószált kinn búsan jajongva...
(Hallottuk felzokogni még).

S ekkor valaki csendesen
— Tán Béres Feri? Rá gyanakszom —
halkan, de mindent elpanaszlón
dalolni kezdte, hogy: Megyen
...a hajnalcsillag... s mintha csak
elvágták volna a beszédnek
fonalát, csak Ő, csak az ének
hangzott a csillárok alatt.

Egy karcsú, szép asszony, finom
hangján (mindig a nő a bátrabb)
csatlakozott s a társaságnak
egyre több tagja szállt a szón
hogy: ... az én rózsám... és a nép
abbahagyta a vitát végleg;
a régi jókedv újra éledt
s átvette azok énekét.

Már együtt fújtak övele,
hogy: ... lábán van a piros-szárú
kiscsizma... Míg lent, az utcáról
szellő jött, illattal tele.
Nem volt ám részeg senki ott.
Köztünk egy brazil zeneszerző
ült, jegyzett nagy sebesen, mert ő
ilyet még sose hallhatott

Azt hitte, mindez érte van;
— pedig magunknak fújtunk régen;
lebegtünk a dal tengerében
részegülten mindannyian.
— Bele a szivet emberek!
(Anélkül semmi. Nem megy másképp!)
Dalold azt... No, egy ráadást még... !
Ó, gyönyörű szép éjjelek!

Ó, drága népdal! Kedvesem!
Szivet lelket gyógyító ének.
Hogyha téged nem szeretnélek,
nem lennék költő, azt hiszem.

Nemhiába évszázadok
és ezrek ajkán születtél meg,
azért maradtál ilyen szépnek,
mert benned annyi szív dobog.

S betöltötte az éjszakát,
míg hazafelé tántorogtunk
kihalt, fényes tereken át;
s döngött az utcakő alattunk.
Azóta is — bár messze tűnt
pár év — ha csillag rezg pihenten
a szurok égen, én a csendben
hallom részegült énekünk.

GANTNER JÁNOS:

A PÁPASZEMES ŐSEMBER

Az üdülőnek átalakított villát csak szombat-vasárnap töltötték meg a városból kiránduló dolgozók. A kertben néhány gyümölcsfa állt, a söderral lehintett kerti utakat rózsafák szegélyezték, az alacsony léckerítést vadul burjánzó szederbokrok nőtték be, meghitt, zárt jelleget kölcsönözve a fák alatt húzódó üde gyepszőnyegnek. Az öt szoba közül a toronyszobából lehet látni a folyot, amely itt sokkal tisztábbnak tűnt, mint a város alatt.

A gondnok — egy öreg parasztember — közeli faluból járt ide, megöntözte a virágokat, vizet szivattyúzott a torony tetejére épített tartályba, de idejének nagy részét a halászcsárdában töltötte.

Az üdülőnek váratlanul két lakója akadt: két tizenhét éves lány. Évának az apja könyvelő volt annál a vállalatnál, amelyik az üdülő fenntartásáról gondoskodott. A papa elintézte, hogy Éva és barátnője, Andrea a vizsgák után lejöhessenek nyaralni. Éva barna, meghatóan finom jelenség, Andrea fekete, asszonyos formákkal. Mindketten csinosak anélkül, hogy külsejükben, vagy más vonatkozásban bármilyen hasonlóság volna közöttük.

Az első hét egyhangúan telt el. Naphosszat heverésztek a gyepre leterített pokrócon, bőrük csokoládébarna árnyalatot kapott, s a fürdőruhát úgy viselték, mintha mást nem is hoztak volna magukkal. Kora nyár volt, a környéken alig lehetett kirándulókat látni.

Az élelmiszert a gondnok vásárolta be a faluban. Minden reggel egy liter friss tejet hozott, a lányok délben összecsaptak valami ebédet, este már nem is kívántak enni.

Egymásra voltak utalva, megszokták, hogy egymás nélkül egy lépést se tegyenek. Együtt mentek fürödni, néha ugyanazt a könyvet olvasták, egyszerre kerítette őket hatalmába ugyanaz az érzés, szemükben egyszerre gyulladtak ki a csillagok. Megosztoztak titkaikban. Andrea elmesélte, hogy egy fiú ismerőse a télen megcsókolta a kapu alatt és be akart nyúlni a blúzába. Évát ugyanaz a felháborodás rázta meg, mint Andreát, amikor az eset megtörtént. Néha bolondosan kergetőztek az udvaron, ölelkezve a földre huppantak, testük egymásnak feszült addig szorították egymást, míg karjuk sajogni kezdett a fájdalomtól, szemüket könny futotta el. Ilyenkor kifáradva hanyatfeküdtek és szótlanul nézték az eget.

Az egyik délután csónak kötött ki a parton. A lányok a toronyszoba előtti kis teraszról figyelték. A magános férfi kihúzta a csónak orrát a partra, holmiját — vízhatlan sportzsákot, néhány pokrócot, meg egy kormos kondért — kipakolta a bokor alá. Aztán leült és olvasni kezdett.

Később Éva és Andrea fölgyalogoltak a parton és amikor az üdülő előtt elúsztak, észrevették, hogy a férfi még mindig ott van. Jó hangosan beszéltek.

— Tovább úszunk? — kérdezte Andrea.

— Nem, én már kifáradtam.

— Kár, olyan isteni a víz.

A férfi nem nézett fel, a lányok csak annyit láthattak az arcából, hogy vastag pápaszemet visel. Feküdt az árnyékban, mintegy eldöntött szobor.

A házban a gondnok útrakészen várta őket. — Szóval két kiló zöldpaprikát, vajat, téliszalámit, cukrot... Mást nem kérnek?

— Nem.

— Kislányok, mindenre vigyázni, ha elmennek, el ne felejtsék bezárni a kaput. Idegeneket nem beengedni. Reggel jövök, a cseresznyét ne bántsák.

Fölpattant a kerékpárra és imbolyogva elkarikázott.

Amint elment, a lányok felkapaszkodtak a cseresznyefára. Mászás közben az ág éles vége hosszú, vörös csíkot karcolt Andrea lábára. Andrea dühöngött és egész idő alatt, amíg érett gyümölcsök után vadásztak, a lábán sajnálkozott.

Szokatlanul nagy volt a hőség, a fürdőruha hamar rájukszáradt. Mégis úgy érezték, mintha nedves lenne a bőrük.

Később arra lettek figyelmesek, hogy a kerítést takaró bozóton kívül valaki jár. Száraz ágak reccsentek, a bokrok között a férfi feje jelent meg.

A kaput kereste, belelépett egy tövisbe, fájdalmasan sziszegett, féllábon ugrált, majd leült a földre.

A lányok csendesen kuncogtak a fán.

A férfi megtalálta a kaput, bizonytalan hangon bekiáltott:

— Halló, van itt valaki?

Éva válaszolt:

— Mit akar?

A férfi rövidlátón, hunyorogva fordította a fejét a fa irányába. A lányokat nem látta a lombok között, felemelte agyagkorsóját és azt mondta:

— Egy kis vizet szeretnék.

A lányok leugrottak a fáról és beeresztették. A férfi elment mellettük. Andrea utánaszólt:

— Balra van a csap.

A férfi leguggolt a kerti csap elé, megtöltötte korsóját. A lányok a kapuban várták. A férfi anélkül, hogy rájuk nézett volna, köszönt és kiment. Harminc év körüli hatalmas férfi volt, nagy, csontos koponyáján, az előreugró homloka alatt, az orrán sok dioptriás szemüveget viselt, vastag, húsos szája volt, kifelé fordított lábfejét óvatosan rakosgatta a szúrós kavicsokon.

A lányok a kapuból néztek utána, Andrea azt mondta:

— Csuda egy pasas. Pápaszemes ősember.

Andrea azonnal megtalálta a megfelelő kifejezést. Éva azt kérdezte:

— Mi lehet a foglalkozása?

— Szerintem cukrász, vagy borbély. Az a legkevésbé neki való foglalkozás.

— Nézzük meg, mit csinál.

Fölszaladtak a teraszra.

A parton kis tűz égett, fölötte egy ágasfán a kondér lógott. A férfi félrevonulva krumplit hámozott, a megtisztított szemeket külön-külön vitte oda és beleaprította a kondérba. Majd vizet töltött hozzá. Kezét megtörölte a fürdőnadrágjában, leguggolt a tűz mellé és kavargatni kezdte. Rövidesen paprikáskrumpli illat töltötte be az egész környéket.

— A főzéshez nem ért. Érzed, a hagymát megégette — mondta Andrea.

— Biztosan író. Olvastam, hogy azok szeretnek egyedül kószálni.

— Szerintem egy rossz tűzoltó. Nézd, mekkora tüzet rakott. Mindjárt kigyullad a part.

A parton a kondért körülnyaldosó vad tűz lobogott, a férfi azon ügyeskedett, hogy a villájával a kondért leakassza az ágasfáról. Kisebb égési sebek árán sikerült is. Leült a kondér mellé és enni kezdett. Éva nagyot nyelt.

— Te, én úgy megéheztem.

Andrea gyöngyfogai mögül kibukkant a nevetés.

— Menjünk, együnk valamit.

Közben besötétedett, észak-nyugati irányban, a folyó túlsó partján emelkedő hegyek peremén élesvonalú felhő jelent meg, folyamatos villámlások jelezték a vihar közeledtét. A lányok megvacsoráztak, azután zuhanyozni mentek, a deszkafallal elkerített zuhanyozóba. A tetőre épített tartály vizét a napsütés átmelegítette, mégis kellemesen hatott, mert a fullasztó hőség megszorult, a töltés nem engedte át a folyó felől a hűvösebb levegőt.

A pápaszemes ősemberről egy pillanatra sem feledkeztek meg. Hacsak tehették, kiszaladtak az erkélyre és a part felé néztek.

— Most mit csinál? — A kondért súrolja. — Vizet iszik. — Fogat mos. — Ül a tűz mellett. — Nézi a vizet.

Mikor végeztek az alvás előtti előkészületekkel, kimentek a teraszra. A férfi éppen öltözött, magára vett egy trikót, pokrócot terített a hátára és visszaült a helyére. A tűz lassan elparázslott, mozdulatlan alakját homály burkolta körül, csak néha, ha szunyog után kapott, a mozdulat különböztette meg a bokrok és a fák sötét árnyékától.

Az állandó figyelés, a várakozás feszültségét teremtette meg a lányokban, s hogy nem történt semmi, kicsit csalódottan bújtak ágyba. Leoltották a villanyt, hallgattak.

— Éva egy idő után azt mondta:

— Érdekes, amikor az ember belepillant mások hétköznapi életébe. Sok mindent megérez. Néha szeretnék tudni repülni, este bekukkantani az ablakokon.

Andrea az álommal küszködve válaszolta:

— Félek, hogy a sok egyformaságot elúnnád.

A vihar két óra felé tört ki. Heves szélrohamokkal kezdődött, a fölkavart por beborította a recsegve hajladozó fák csúcsát is, aztán mintha egy óriási edényből borították volna ki, lezúdult az eső. A lányok is fölébredtek, amikor a vihar centruma a fejük fölé érkezett. A szobát megvilágító vakító fényeket csattogás és messze guruló dübörgés egészítette ki, a rosszul betámasztott ablakok vadul rázkódtak. Éva gyorsan behúzta az ablakot és bebújt Andrea mellé. Andrea mulatott barátnője félelmén, de egy villám valahová a közelbe vágott be, szinte az egész ház beleremegett a dübörgésbe, ő is sietve dugta fejét a paplan alá.

Később arra lettek figyelmesek, hogy valaki zörög. Kilesnek az ablakon: a földszinten egy alak állt és ököllel verte a spalettát.

— Kérem, nagyon esik az eső.

Megismerték, a pápaszemes ősember volt.

— Ja, maga az — mondta Andrea. — Várjon, azonnal lemegyünk.

A pokróccal letakart férfi szürke arccal lépett be az üveges verandára, fogai hangosan verődtek össze és remegésén képtelen volt úrrá lenni. A hátára terített pokrócból piszkos lé csorgott végig a testén, cipője körül tócsába gyűlve.

— Hogy tudott bejönni? — kérdezte Éva sajnálkozó arccal.

— Bemásztam a kapun.

Andrea nevetett. Maga előtt látta a nagydarab férfit, amint a zápor majdnem lesodorja a kapu tetejéről. A férfi megütközve nézett a lányokra. Mi van ezen nevetni való?

— Ne haragudjanak, hogy felébresztettem magukat — mondotta —, de lehetetlenség kint maradni.

Éva szolgálatkészen kinyitotta az egyik szobát.

— Jöjjön csak nyugodtan, van itt elég hely.

— Igazán, nem akarok zavarni... Jó lesz itt kinn is. Már rövidesen elál a vihar.

A két lány betuszkolta a szobába a férfit, száraz törülközőt hoztak, megágyazták az egyik ágyat. A férfi gyámoltalanul állt. Andrea rászólt:

— Az isten szerelmére, dobja már le azt a pokrócot. A végén még megfázik.

A férfi ijedten lépett hátra, összébbhúzta magán a pokrócot:

— Nincs rajtam semmi... Mindent bepakoltam a táskába, nehogy elázzon.

— És hol a táska?

— Kint felejtettem a csónak alatt.

A két lány megrémült, dadogtak valamit és kiszaladtak a szobából. Oda-

fent leültek, egymásra néztek és ellenállhatatlanul kitört belőlük a nevetés. Végighengergőztek az ágyon és szemükbe könnyeket csalt a jókedv.

Éva hirtelen fölült:

— Az biztos, hogy megfázott!

— Ki?

— Ő. Minimum egy tüdőgyulladás.

Andrea arca felragyogott.

— Főzzünk neki teát.

Bekapcsolták a kis rezsót, a tea pillanatok alatt elkészült. Andre belebújt a fürdőköpenyébe, Éva kezébe vette a kifakult pongyoláját, szomorú arccal nézegette.

— Ebbe az ócska vacakban menjek le?

Hirtelen mozdulattal ledobta magáról a hálóinget, a szekrényhez lépett és pizsamát vett elő. A divatos holmi szorosan feszült a lány karcsú alakjára. Egy pillantás a tükörbe, néhány húzás a kefével a kibomlott hajra. Andrea türelmetlenül nézte a szépítkezést.

— Meddig vacakolsz, a tea egészen kihűl.

Dübörögve mentek le a tekervényes falépcsőn. Kopogtattak az ajtón.

— Tessék.

A lányok beléptek, felgyújtották a villanyt A férfi a szobában található összes pokrócot magára rakta, csak szárazra dörzsölt, égnek álló haja látszott ki a vastag réteg alól.

Andrea letette a bögrét.

— Hoztunk magának egy kis teát. Biztosan jól esik.

A férfi meghatódva mondta:

— Köszönöm szépen. Igazán, miért fáradnak velem...

Kezébe vette a bögrét és hosszasan szürcsölni kezdett. Nézte a lányokat Tekintete egyikről a másikra ugrott.

— Maguk itt laknak?

— Nem. Nyaralunk — mondta Éva.

— Egyedül?

— Nem. Ketten — mondta Andrea.

— És nem félnek?

Andrea arcán kacér mosoly jelent meg:

— Kitől? Magától?

A férfi elgondolkozott ezen a lehetőségen. Míg végiggondolta a dolog összes vonásait, tekintete valahová a messzeségbe vándorolt. Tagadóan ingatta a fejét.

— Tőlem nem kell félni.

Hirtelen megrohanta a fáradtság, alig tudta leküzdeni az ásítást.

— Miért nem ülnek le?

Andrea leült, Éva állva maradt. A szobában csend volt, a férfi barátságosan a lányokra mosolygott.

— Ez tényleg jól esik. Forró...

Andrea felugrott:

— Várjon, hozok magának valamit.

A férfinek nem maradt ideje a válaszra, Andrea kiszaladt. Ketten maradtak, Éva kényelmetlenül érezte magát, de nem akarta mutatni, hogy fél.

A férfi felhúzta lábát az ágyon:

— Üljön le.

Éva nem akarta elutasítani a felkínált helyet. A szobában az ágyon kívül csak egy szék volt, amin Andrea ült. Óvatosan leült az ágy szélére.

— Maguk diákok, úgye?

— Igen. Jövőre érettségizünk. Egy osztályba járunk Andreával.

A férfi közbeszólt:

— Elnézést kérek, el is felejtettem bemutatkozni.

Fejével biccentett:

— Pintér László vagyok.
— Éva.
— A barátnője az Andrea.
— Igen.
Éva kényelmetlennek érezte a csendet, a férfi tekintete a szemüveg mögött elbújva idegesítően hatott rá, állandóan azt érezte, hogy őt nézegeti. Nagyon megbánta, hogy ezt a szűk pizsamát vette magára. Megpróbált úgy helyezkedni, hogy legalább a kabát ne feszüljön annyira.
— Ne zavartassa magát, helyezkedjen kényelembe. A férfi arrébb húzódott.
Éva elvörösödött. Gyorsan azt kérdezte:
— Annyit találgattuk, hogy mi lehet a maga foglalkozása. Mindenfélére gondoltunk...
— És miben maradtak?
Éva megvonta a vállát
— Nem is tudom. Én azt gondoltam, író.
— Ez hogy jutott az eszébe?
A lány mosolyogni kezdett:
— Azt gondoltam, aki képes beülni egy csónakba egyedül és felevezni a Dunán, az biztos olyan ember, aki szereti az egyedüllétet. Maga ült a parton és egész este nézte a vizet...
— Maguk ezt látták?
— Igen, a toronyszobából.
— Gondolom, mulattak rajtam.
Éva elvörösödött.
— Nem, igazán nem...
A férfi kutatóan nézett a lányra:
— Az Atomfizikai Kutató Intézetben dolgozom. Idegileg nagyon kimerültem és azért határoztam el, hogy csónaktúrára indulok — egyedül...
Andrea ebben a pillanatban lépett a szobába. A kezében lévő kistányéron aprósüteményt hozott. Az első pillanatban világos volt, miért maradt oda ilyen sokáig: gondosan megfésülködött, száját finoman kiruzsozta, a vad színekben pompázó fürdőköpeny alá kombinét vett, amelynek izgató csipkedísze minden mozdulatnál kivilant. Csodálkozva húzta fel szemöldökét, amikor Évát meglátta az ágyszélén.
A férfi befejezte a mondatot.
— Második napja vagyok úton, megtelszett ez a kis tisztás itt a parton...
Andrea letette a tányért.
— És persze azonnal elfoglalta, pedig mi ott szoktunk kijönni a vízből. Mindig felgyalogolunk és leúszunk idáig.
A férfi bocsánatkérően morogta:
— Remélem, nem okoztam fennakadást.
— De igen, mert a délután is a bokrok között kellett kimásznunk, és ezt a karcolást is magának köszönhetem.
Felhúzta a fürdőköpeny alját, megmutatta az összekarcolt lábá. Éva a barátnője felé fordította csodálkozó arcát. Andrea szándékosan nem nézett oda, csábító pózban ült a széken, térdéről minduntalan lecsúszott a köpeny szárnya. Ilyenkor előrehajolva visszahúzta a rakoncátlan ruhadarabot, egyáltalán nem törődve azzal, hogy a nyakából teljesen szétnyílik. Hódító mosollyal nézett az ágyon fekvő férfira.
Éva arcán egymást érték a piros hullámok.
A férfi álmosan mondta:
— Igazán, maguk jártak a parton? Nem is vettem észre.
Andrea évődve folytatta:
— Persze, mert annyira belebújt abba a szakácskönyvbe, vagy mibe. Biztos abból olvasta ki, hogy kell paprikáskrumplit főzni.
A férfi csodálkozva nézett föl.

— Szakácskönyv?
— Hát amit olvasgatott.
— Ja, az a vastag.
Mosolyogva dőlt vissza, szemét a plafonon járatta.
— Maguk mindent megfigyelnek. Paprikáskrumpli... Talán azt is tudják, hogy a hagymát megégettem.
Andrea rávágta:
— Mi az hogy!
— Éreztük. Vagy maga nem vette észre, mennyivel kevesebb a szúnyog? A bűz elkergette őket.
A férfi megdöbbenve nézte Andreát. Egy pillanatig nem értette, miről van szó.
Éva szelíd hangon kezdte magyarázni:
— Nem mondja komolyan...
Andrea villámló tekintettel hallgattatta el Évát. A lány ijedten húzódott össze az ágyon, bátortalanul tette hozzá:
— Csak egy egészen kicsit lehetett érezni. Biztos nagyon jó vacsora volt.
Andrea legyintett:
— Amit egy férfi főz!
— Miért, minden jó szakács férfi.
— Akinek a foglalkozása az.
A férfihez fordult:
— Maga nem szakács, azt az első pillanatban láttam. Inkább... Még mielőtt kimondhatta volna, Éva figyelmeztetően közbevágott:
— Andrea!
Andrea szemöldöke csodálkozva szaladt föl, hideg tekintettel kérdezte:
— Mit akarsz, drágám?
Éva a fejével intett a férfi felé:
— Atomfizikus.
— Igazán?
Erőltetett nevetés tört ki belőle, jobbra-balra hajladozott a széken:
— Én meg tudja minek néztem magát?
A férfi alig tudta kinyitni álmos szemeit:
— Minek?
— Borbélynak. A fodrászom pont ilyen, mint valami professzor. Pápaszemes ősember! Hahaha!
Éva felháborodottan szólalt meg:
— De Andrea! Hogy beszélhetsz így?
— Miért? Valami kifogásod van ellene? Inkább azzal törődj, hogy ülsz. Nem látod, hogy miattad nem tud kinyújtózkodni?
A lányok sértődötten elhallgattak.
A férfi túlságosan fáradt volt ahhoz, hogy fölfogja a szóváltás jelentőségét. Valamit megérzett ugyan a vetélkedésből, de a csöndben hirtelen elnyomta az álom.
A lányok mozdulatlanul ültek tovább. Nem néztek egymásra. Jó sokáig ültek, a férfi békésen szuszogott, egy mozdulat után a szemüveg félrecsúszott az arcán. Andrea felugrott.
— Na, én megyek.
Az ajtó felé indul. Éva ijedt arccal mondta:
— Várj, én is megyek.
Szalad Andrea után.
Odafönt gyorsan bebújtak az ágyba, eloltották a villanyt. Andrea egy idő múlva, mint aki a rossz lelkiismeretét akarja lerázni, megszólalt:
— Ne haragudj, hogy megzavartalak. Olyan meghitten beszélgettetek, ha tudtam volna, azonnal eljövök.
Éva éles hangon válaszolt:
— Andrea! Feltételezed rólam?

Nem fejezte be, szemét elfutotta a könny, magárahúzta a paplant. Odakint derengett. A vihar elvonult, már nagyon messziről, alig hallhatóan, tompán morajlott. Az égen fényesen világítottak a megmosdatott csillagok.

Nagyon későn ébredtek fel. A zsalugáter résein vakítóan sütött be a nap. Egymásra néztek, eszükbe jutott az éjszaka. Tele voltak bűnbánattal. Olyanok voltak egymáshoz, mint egynapos ismerősök. Uvariaskodtak. Egyszerre indultak mosakodni. A fölszinten ajtóba dugott cédula fogadta őket.

— Nézd, egy cédula — mondta Andrea.

— Igen, egy cédula.

— Úgylátszik elment.

Tanácstalanul álltak, nem mertek hozzányúlni. Végül Andrea kikapta az ajtóhasadékból és gyorsan elolvasta. Ledobta a veranda asztalára.

Éva nyúlt utána. Azt hitte Andrea azért dobta le, mert nem neki szólt az üzenet.

A papíron csak ennyi volt: „Igazán nagyon hálásan köszönök mindent. Pápaszemes ősember".

Éva a cédulát visszatette az asztalra. Andrea benézett a szobába. Mintha senki sem járt volna ott — rend volt. Évához fordult:

— Megyünk zuhanyozni?

— Mehetünk.

Kiléptek az udvarra. A gondnok a rózsafák tövét kapálgatta, ahogy meglátta a lányokat, arcára derű rajzolódott:

— Hohó kisleányok, ilyen későn kelünk?! Hogy aludtak az éjszaka?

— Köszönjük, jól.

— Köszönjük.

Anélkül, hogy viszonozták volna a gondnok barátságos mosolyát, elmentek zuhanyozni.

A gondnok csodálkozva nézett utánuk, sehogysem értette, hogy lehet ilyen jószagú, tiszta reggelen ennyire kedvetlenül ébredni.

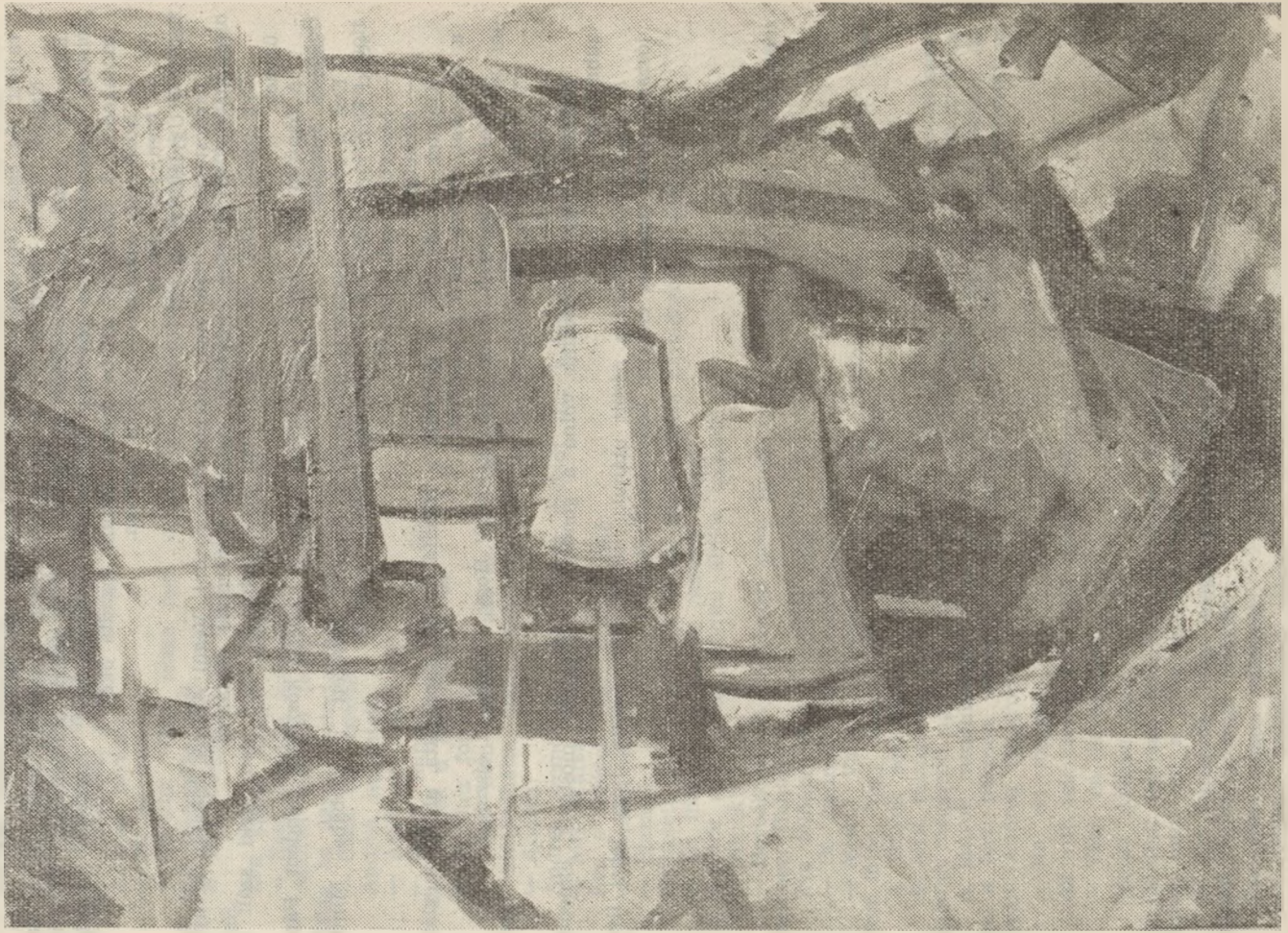

KONFÁR GYULA: SALGÓTARJÁNI ERŐMŰ

GYÖRY DEZSŐ:

KALAND A MÁLNÁSBAN

Egy szót sem tudnál az én nyelvemen,
én meg egy szót sem tudnék a tiéden,
ülnénk a vörösfenyő-törzseken,
hol málna érik vad, erdei réten,

málna, amelynek évek tizedét
álmodta át a sötétben a magja,
és várta, míg a fenyves tetejét
favágó-balta fölűle lekapja,

akkor oszt, usgyé, neki a növésnek,
egy pár derűs év jut csak itt bokornak,
amíg a sarj-fák újra összeérnek
s önzőn uralgó erdővé hajolnak,

egy pár derűs év, kis virág, piros szem,
hullott mag, s újra földberejtett várás:
ez a bokor-sors, nincs kivétel egy sem,
hős málna-élet, ősharc, ősi áldás.

Hát ez az érzés érne itt. Te s én
a gyantás szagú irtvány oldalán
ijedt-nevetve az egymás szemén
valami szépet kutatnánk, talán

a szónál jobbat, a beszédnél többet,
ami nem álnok, ami nem hiú,
politikánál, pénznél örökebbet,
te szelíd szláv lány, én magyar fiú,

tán szülőföldünk titkos szellemét,
a hegyi szellőt, mely hajadra szállna,
Te biztonságod, én a szád ízét,
a szádét, amely olyan mint a málna.

S málna-éréskor, fenyőtörzseken
rabúlejtene az élet, az éden.
...Csak pár szót tudnál az én nyelvemen,
s én is csak szót tudnék a tiéden.

EMLÉKEZÉS A GOMBASZÖGI TÁBORRA

— A Sarlós-mozgalom a palócföldön bontott szárnyat —

Mikor liliom lobogónkról
ajkát az alkony felemelte,
s már csak a Fennsík homlokára
csokolt színt a vén naplemente,

s pislákoló tábortűz-lángnál
takarodónkat kéz a kézbe
eldúdolták a fiúk, s lelkük
kitárták álmaik elébe,

s előbújtak az alvó csöndből
kíváncsian, s sorra úgy vigyázták
a legtisztább csillagsugárok
a legtisztább szándékok álmát:

álmuk egén megjelent szőkén,
hogy célt s vágyat tovább virasszon,
búzakalász-koszorús hajjal
egy lány: a sarlós boldogasszony.

PATAKI JÓZSEF: HEGYVIDÉKI FALUCSKA

AVAR PÁL:

A TÖRZS

— Ma már nem tudom felhívni őket, — töprengett Péter, amikor a kórházba címzett levelét olvasta. Öccse ezt írta a levélben: „Jánosik Pali, talán még emlékszel rá, nagy beteg. Nekünk rokonunk. Két éve bányász, tőlem is lejebb járt iskolába. Vasárnap itthon focizik, alig egy hónapja két gólt rúgott az iványiaknak, most meg mozdulni sem bír, csak fekszik mereven a váraljai kórházban. Bogdán doktor alá tartozik, földszint 7-es szoba. Hogy mi van vele? Mért nem eszik és lehetne-e még segíteni rajta? Telefonálj sürgősen Váraljára!"

Másnap aztán anyjától levelet kapott az orvos. Ebben a rokoni kapcsolatok szövevényes leírása szerepelt. Kiderült, hogy a beteg nagyapja és Péter anyja másodunokatestvérek. Sőt! Az a lány, akinek a fiú udvarolt és már úgy volt, hogy őszre megesküsznek, Péter mostoha nagynénjének a lánya, Piroska. Most azt beszélik a faluban, hogy a lány kiadta a Jánosik-fiú útját, s erre az megmérgezte magát. Mások pedig azt suttogják, hogy a fiú bontotta fel a mátkaságot és attól betegedett meg ,mert a Piroska anyja megátkozta volna. „Magunk közt szólva, attól az is kitellik, de ezt nekünk nem illik mondani, mert a Haluskáék még nagyobb rokonok, mint a Jánosikék." Így a mama.

Péter azonban ennyi körülírás után sem tudta, kiről van szó. Akármennyire erőltette emlékezetét, ezt a fiút sehogyan sem tudta maga elé képzelni. Mégis úgy határozott, hogy felhívja a váraljai kórházat.

Két óra múlva jelentkezett Bogdán doktor.

— Kérlek, három hét óta szinte megszakítás nélkül kómában van — kiabálta a vonal másik végéről a váraljai kolléga. — Amikor behozták, már nem lehetett vele kapcsolatot teremteni... — A kagylóban fel-felmorajló zúgás, zakatolás miatt Bogdán további szavait alig lehetett érteni. Péternek szinte minden szót meg kellett ismételnie. — Átvennétek? — kérdezte sűrű hallózás közepette Bogdán. — Itt vannak a szülei is. Megharagudtak, mert nem engedtem meg az anyjának, hogy reggeltől-estig mellette üljön és etesse. Hiába mondtam, hogy ha félrenyel, elüszkösödik a tüdeje és rögtön vége. Rámtámadt... De ez nem érdekes. Talán benned jobban bíznak, ez érthető.

— Lehet szállítani? — kérdezte Péter.

— Szerintem nem. De elintézem a mentőkkel, hogy óvatosan vigyék. Az állomásvezető jó barátom, — mondta Bogdán.

Amikor letette a kagylót Péter, úgy érezte, hogy abban a percben hatalmas teher zuhan a vállára.

— Ezzel sem szerzek valami nagy dicsőséget a falumban! — motyogta a fogai között és elindult a férfi-osztály orvosi szobája felé.

* * *

Jánosik Palit a délutáni órákban hozták meg a mentők. Amikor a váraljai kórház pizsamáját lehúzták róla, hogy egy másikat adjanak rá, már alig volt benne élet. Tagjai ernyedten hulltak alá, tekintete kifejezéstelenül meredt egy közömbös pontra, vénájából valósággal szivattyuzni kellett a vért, annyira be volt sűrűsödve.

Bármennyire óhajtotta volna Péter, a csontra-bőrre soványodott fiúban sehogyan sem tudta felismerni a rokonát. A fénykép, amit Jánosikné a szoknyája zsebéből kotort elő, egy kövérkés, pufókarcú fiatalembert ábrázolt. Pontosan az ellenkezőjét a mostaninak.

— Jaj, mi lett az én szépséges fiamból! — siránkozott az anya — Mentsétek meg, hisz még van benne élet! Nem bánom, ha mindenünk rámegy...

A fiú nagybátyja csitítani kezdte Jánosiknét:

— Ne ríjj, Mara! A doktor úr úgyis tudja, mért hoztuk őhozzá, — mondta és

a keze fejével megtörülte a szemét, majd egy akkurátus mozdulattal pénzt gyömöszölt a rokon orvos zsebébe, — költségekre, orvosságra, miegymás! — tette hozzá amikor az orvos tiltakozni próbált. Alig sikerült visszaadnia a pénzt, már a főnővér lépett be a leltárjegyzékkel és hogy a fölösleges ruhát hazaküldje.

— Siessünk! — jelentette ki Péter. — Maguk pedig menjenek haza, mert nekünk sürgősen hozzá kell látnunk a munkához, — rendelkezett, miközben a szemével már a váraljai kórház leleteit böngészte. — Bármi történik, azonnal sürgönyözni fogok, — igérte és búcsúzóul a kezét nyújtotta.

A fiú hozzátartozói lehajtott fővel engedelmesen távoztak. Szipogva, de megkönnyebbült szívvel hagyták el a kórház kapuját.

* * *

Aznap este az orvos a szokottnál is később került haza. A kitartó és elkeseredett élesztési kisérlet után az ügyeletes kivételével valamennyien elhagyták az osztályt.

A beteg mindvégig nagyon gyéren és alig észrevehetően lélegzett. A szája elé tartott pihe egyideig még mozgott Péter ujjai között, majd megállt és csak akkor mozdult meg ismét, ha valaki szelet csapott: elhaladt az ágy mellett vagy a kórterem ajtaja becsapódott. Péter hosszasan nézte a pihét. Úgy vélte, hogy a halállal való tusakodás órájában mégiscsak sikerült egy ismerős vonást felfedeznie a fiú arcán. Az orrcimpák és az eltorzult száj szögletében a farsangi maszkákon látott együgyüen ijesztő vigyor jelent meg. Először húsz évvel ezelőtt nagyapja halálakor jegyzett fel hasonlót emlékezete.

Felesége az egyik fotelben, felhúzott lábakkal aludt, mikor Péter hazaérkezett. Ahogy felébredt tüstént elujságolta, hogy nemrég járt itt egy faluból fiatalember, valami Csordás nevezetű.

—Ez már máskor is volt itt. Akkor is ilyen későn jött. Te nem voltál itthon, én meg nem mertem beengedni. Csak a kisablakon keresztül beszéltem vele, — mondta Erzsi és újra átélte az esetet. — Nem értettem, mit akar, mert olyan furcsákat beszélt. Hogy is mondta? Hajszó ángyi meghalt. Most neki vizitkére való fekete anyagot kell vennie és Bori nenüske a tiszteletét küldi. Ne haragudj, én attól féltem, hogy valami hibás ember a kórházból. Meséltem én ezt akkor.

— Igen, az öcsém keresztfia volt, — állapította meg az orvos. — És most mit akart? — kérdezte.

Erzsi kifutott a konyhába, hogy vacsorát készítsen, onnan kiabált vissza:

— Csomagot hozott az anyádtól és beszélni akart veled, hogy mi lett azzal a fiúval, akit hozzátok vittek a mentők?

— Meghalt, — mondta komoran az orvos, és telefonhoz ült, hogy a megigért táviratot feladja. — Van még egy kis konyak itthon? — kérdezte és egy ideges mozdulattal levetette a nyakkkendőjét.

Amint lehajtotta a feléje nyújtott italt, arca felderült és tenyerével megsimította az asszony kócosra frizirozott haját, aztán megjegyezte:

— Te kis buta! Falusi létedre úgy teszel, mintha nem ismernéd a parasztokat, — mondta nevetve és kisétált a fürdőszobába.

Az asszony gondolkodóba esett a megjegyzésen. Az ő szülei is parasztok voltak, de egy másik faluból költöztek Erzsi szülőfalujába. Apját, anyját kitagadták a nagyszülők amiért aztán örök haragot tartottak az egész rokonsággal. Péter felesége így nem sokat tudott a családfájáról. Anyja néha beszélt egyről-másról a gyerekeknek, de csak titokban, mert az apjuk előtt a házban egyetlen rokon nevét sem volt szabad kiejteni. Erzsi tehát annyira volt csak falusi, akár a jegyző, vagy a kántortanító leányai.

— Azt hittem, hogy megsértődött, amiért nem engedtem be a múltkor, — folytatta a témát, mialatt vacsorát adott a férjének. — Most jól figyelj rám és képzeld el! Az egész egy fél pillanat alatt zajlott le. Én ebben a fotelban ülök, nagy csend van. Olvasok és fülelek, hogy mikor jössz haza. Erre csengetnek. — Az orvosné újból előadta a múltkori látogatás történetét. Csak valamivel részletesebben, mint akkor, sőt egy lényeges mozzanattal ki is egészítette:

— Sáros volt a cipője! Olyan egészen friss sár volt rajta, tudod, — mondta és elpirult.

— Tudom, a perzsa! — jegyezte meg evés közben Péter és elgondolkozott. — A perzsaszőnyeg!

Erzsi tréfásan a Péter kezére ütött, aztán folytatta:

— Mondom, azt hittem, hogy megsértődik. De nem. Ma láttam rajta, hogy nem sértődött meg, mert még azt is megkérdezte, hogy mikor lesz gyerekünk?

Péter az ablakhoz lépett és mereven bámult kifelé az éjszakába. Az utcai fények elhalványították a csillagok ragyogását. Erős szél fújt s a novemberi száraz gallyak pálcaként suhogtak, vágódtak a levegőben. A fák törzse, akár a szigorú iskolamestereké, mereven állta a szélrohamot s az ágak felnagyított árnyéka olyan gyorsasággal zuhogott az ablak üvegére, hogy Péter a hátán érezte az ütlegeket, s magában ezt mondta: — Üssetek csak, verjetek, megérdemlem! — Majd megszólalalt, mert attól félt, hogy hangosan talál gondolkodni, amitől a felesége megijed:

— Kiemelkedtem közülük és most mégis tehetetlenül állok. Nem tudok rajta segíteni. — Ezzel megfordult, mintha önként adná oda a hátát az iskolamester pálcáinak.

— Menj aludni, fáradt vagy! — szólalt meg Erzsi és serény léptekkel indult a hálószoba felé, hogy megvesse az ágyat.

* * *

Ettől kezdve még gyorsabb ütemben peregtek az események.

Reggel az orvos az előző este emlegetett Csordás-fiút pilantotta meg a kórház kapujában. Még látni szerette volna az unokatestvérét és jó barátját. És persze beszélni is akart volna vele, de a portás nem engedte be. Mikor Pétertől megtudta, hogy Pali az este folyamán meghalt, szomorúan horgasztotta le a fejét. Majd arra kérte az orvost, hogy legalább a hullaházba bemehessen. Holtan is szeretné látni, ha már életben nem sikerült. Péter lebeszélte erről, mire csalódottan elkullogott.

Az orvos elindult az osztálya felé, azonban alighogy átöltözött, az ápolónő jött szólni neki, hogy a boncterembe hívják.

Péter el is indult a hátsó udvar felé, ahol a proszektúra állt, de útközben furcsa érzése támadt. Valami olyan érzés, mintha a saját boncolását kellenne végigéznie. A Jánosik-fiú esetét egyébként is különösnek találta mindenki. Sem az előzményekből, sem a vizsgálatokból nem derült ki, hogy voltaképpen miféle betegség okozta az életerős, ifjú bányász korai halálát. Szülei elmondásából is csak annyit lehetett kivenni, hogy egyik este hirtelen rosszullett, fejét ütötte a két öklével, aztán ágynak esett és bármit csináltak vele, többé nem tért magához.

Egy óra múlva a férfi-osztály főorvosával futott össze Péter. Az sebtiben tájékoztatta őt a boncolás eredményéről:

— Hohó, barátom! Itt egy nagyon komisz esettel állunk szemben. Valljuk meg őszintén, hogy szépen kifogott rajtunk. Jómagam sokat mondok, ha háromízben találkoztam hasonlóval. Az elsővel még a bécsi klinikán. Jól emlékszem, egy fiatal sofőr volt az illető...

— Akkor valami szisztemás anyagcsere-összeomlásról lesz szó? — vágott közbe Péter.

— Mondhatjuk annak is, — helyeselt a főorvos és egy szarvasbőr darabkával megtörülte a szemüvegét. — csak éppen a szisztémát nem ismerjük. De feltétlenül centrális... Sohasem felejtem el, annál az osztrák fiúnál cukrot is kimutattunk. Én magam néztem a laboratóriumban. Mutatom a professzornak. Akkor még a Hintzbühle volt. Megcsóválja a fejét és azt mondja: — Adjon neki harminc egység inzulint! — Beadom. Erre kezd éledni a sofőr. De csakhamar visszaesik. Hát kiderült, hogy nem is a cukor volt sok nála, hanem a fehérje. Az adta a Nylandert. Kérlek, erről a cukorról jut eszembe, hogy nem tudnátok felvenni egy beteget? A neve nem jut eszembe, de fel-

vaní írva a naptáromba, — váltott át a főorvos, majd kezetnyújtott Péternek, mert közben megpillantotta az igazgatót és vele is szeretett volna beszélni. Majd mégegyszer visszafordult:

— Különben az esetet, ezt a te rokonodat érdemes lenne feldolgozni. Az örökletességet feltétlenül tisztázni kell.

Péternek udvariasan bólintott, majd egy ideig elgondolkozva állt a folyosón. Majd nekitámaszkodott az ablakpárkánynak és rágyújtott egy cigarettára. Jó néhány perc eltelt, mire összeszedte magát és vissza tudott menni az osztályára.

* * *

Aznap este korán lefeküdtek, mert Péter első házasságából született kislánya, Eszter is ott aludt. Erzsi szemében a hétéves gyerek olyan kedves volt, mintha ő maga hozta volna a világra. Már az első találkozásnál valóságos barátnőkké váltak. A fürdőszobában vagy egy intím sarokban percek alatt mindent elpletykáltak egymásnak.

Eszternek második birodalma volt Péterék lakása. Itt is voltak játékai. Volt mackója, pöttyös labdája, voltak babái, szobabútorai, színes ceruzái, és ami a legkedvesebb szórakozása volt a leánynak, írógép is akadt, amin olykor órákhosszat pötyögtetett olvashatatlan szövegeket.

Már javában aludtak Péterék, amikor erős és határozott csengetés hangzott fel az előszobából. Erzsi ébredt fel elsőnek (Péter csak a kórházban szokott feleszmélni a csengő hangjára). Később a gyerek is mozgolódni kezdett. Erzsi csendben, hogy senkit fel ne ébresszen, elindult ajtót nyitni. De még az előszobához sem ért, amikor félelem fogta el. Ki csönget ilyenkor? Az órára nézett öt perc múlva éjfél, döbbent rá és ettől olyan szorongást érzett, hogy talán vissza sem mer menni a hálószobába.

A lépcsőházi sejtelmes világításban emberek árnyéka vetődött a bejárati ajtó homályos üvegére. Némán és szótlanul álltak ott ezek az árnyak, semmiből sem lehetett következtetni a kilétükre.

A látvány mindössze egy percig ha tartott, mert addigra az alakok is megmozdultak és dünnyögések, mormogások, valamint sustorgások kíséretében elvonultak.

Az asszony megkönnyebbült egy kicsit . Mélyet sóhajtott és visszament a szobába. Amikor azonban lefeküdt, már tudta, hogy az éjszaka folyamán aligha fog aludni.

Ha biztos lett volna abban, hogy Eszter nem ébred fel, szól Péternek és akkor pillanatok alatt megnyugszik. Igy azonban nem merte rászánni magát.

Alighogy végiggondolta ezt, ismét megszólalt a csengő, méghozzá olyan hosszan és kíméletlenül, hogy attól nemcsak a férje, de a gyerek is felébredt.

Az orvos felült az ágyban és önkéntelenül öltözködni kezdett. Amikor ráeszmélt, hogy odahaza van, kérdően nézett feleségére, aki — legnagyobb meglepetésére — már ébren volt és ágyában egész picire összehuzódva szorongott.

— Te is hallottad? — kérdezte Péter.

— Én félek, — suttogta az asszony. — Ugyan kik lehetnek? — aggodalmaskodott, majd ismét feltápászkodott és vacogva öltötte magára a pongyoláját.

— Talán csak nem a rendőrség! — mondta szinlelt nyugalommal Péter. — Egy orvos legyen mindig elkészülve a legrosszabbra, — tette még hozzá és az ébresztő órára nézett.

— Nem hiszem. Az előbb már ittjártak. Aztán elmentek, — árulta el Erzsi. — A rendőrség nem megy el.

— Akkor valami kísértet. Pont éjfél van, — nevette el magát kényszeredetten Péter, hogy megnyugtassa a feleségét. — Bár a kísértetek nem csöngetnek, csak egyszerűen bejönnek a kulcslyukon, — fűzte hozzá és elindult ajtót nyitni.

— Többen vannak! — suttogta az asszony és reszkető lábakkal követte a férjét az előszoba irányába.

Péter valamennyi lámpát meggyújtotta, aztán kinyitotta a kisablakot. Öccse és két rokona állt az ajtóban. Az egyik Jánosik Pali apja volt, a másik pedig Koplányi Jóska, a meghalt fiú unokabátyja, a kiskéri termelőszövetkezet elnöke.

Szomorú arccal léptek be a kései vendégek. Hátizsákjukat az előszoba asztalára rakták. Majd egymás közt tanakodva vonultak be a szobába és az asztal köré telepedtek. Jóska még felkelt és visszament az előszobába. Kabátja zsebéből cigarettát kotort elő, hátizsákjából pedig egy literes üveget húzott ki.

Az orvos és az orvosné kissé megütődve figyelték vendégeiket. Erzsi elsősorban amiatt aggódott, vajjon hol fekteti le a falusi rokonokat és tud-e ágyneműt adni valamennyiüknek.

— Komaasszony! Ha nem sértem meg, adjon kis poharakat! — szólalt meg Jóska és Péter orra elé tartotta az üveget. — Ez valódi szilvórium, igaz-e? — kérdezte. — Az Asztalos Bokákban termett, ha még emlékszel rá, — mondta olyan hangosan, hogy a gyerek felsírt tőle a másik szobában. — De sok madárfészket kiszedtünk, sok cseresznyét meg szilvát elloptunk szegény Asztalos sógortól! — folytatta és vigyázva töltött a poharakba. — Hol van már az is! Biztos hallottad, hogy meghalt a télen. Kiment a méhesbe és rászédült egy kaptár tetejére. Ő elaludt, a méhek meg felébredtek és tavaszig elpusztult az egész raj. Azt beszélik, hogy éheztették az öreget. Hogy a menye nem adott neki enni!

— Most más a szórakozás, — szólalalt meg Jani, Péter öccse. — Nem úgy, mint amikor mink fiatalok voltunk. Most fotbaloznak. A gyerekek is. Szegény Pali, nyugodjon békében, ügyes fotbalista gyerek volt szintén. Ahogy írtam neked, — fordult a bátyjához, —egy hónapja, vagy hat hete lesz vasárnap , nem is tudom, két gólt habart be az iványiaknak.

— Á, még annyi se. Tán egy hónapja, ha van! — szólalt meg Jánosik bácsi és csendesen sírni kezdett. Majd azzal a kezével, amelyikben a poharat fogta, szipogva megtörülte a szemét.

Koccintottak. Péternek és Erzsinek is innia kellett, habár nem szerették a kisüstön főtt, többnyire kozmás falusi italokat. Erzsi sokáig köhécselt az egyetlen kortytól, amit a rokonok jóleső érzéssel könyveltek el, mint a szilvapálinka valódiságának ékes bizonyitékát.

— Tán nem kellett volna elengedni! — bukott ki a szó Jánosik bácsiból. — Az anyja most nekem hányja föl, hogy én voltam az apja, mér engedtem el? De ha annyira meg vannak bolondulva ezek a fiatalok! Csak el a faluból. El. Egymást bolondítják! — tette még hozzá és ismét sírni kezdett. Ahogy belegörbült a bánatába ez a negyvenkörüli ember, hatvanévesnek is lehetett volna gondolni.

— Ej bácsikám, hát mások is járnak bányába, és eddig semmi bajuk nem történt, — szólt közbe Erzsi. — Erről igazán senki se tehet.

—Ez otthon is elérte volna, mert itt ismeretlen eredetű betegségről van szó, — vette át a szót Péter, mint aki mégiscsak a legilletékesebbnek tartotta magát erről a kérdésről nyilatkozni. — Nem tudjuk az okát, kérem.

A megboldogult apja azonban nem hagyta magát eltéríteni eredeti hitétől, amely voltaképpen nem is a sajat nezete volt, hanem a felesége plantálta bele.

— Hát ott van a Kollár-gyerek, a Miska. Azt is a bánya tette tönkre. Betemette a föld és nem maradt utánna semmi, csak egy özvegy és két árva. Hát az mibe pusztult el? Nem a bánya tette tönkre?

— Az azért más, — emelte fel szavát Jani is, Péter öccse. — Az szerencsétlenség. Olyan, mintha a vonat kisiklik.

— Nohisz ilyen is van, — kapcsolódott a vitába Koplányi Jóska és az orvos felé fordult. — Aztán mégis miből kifolyólag lehet kapni ezt a bajt? Mondjuk, megfázástól, vagy, megtisztelem, érintkezés által? — kérdezte kíváncsi arccal.

— Mondom, nem ismerjük az okot. Valószinüleg örökletes, — magyarázott tovább az orvos. — Valamelyik ősapától, ősanyától ered, akinek ez volt a baja. — Péternek most furcsa érzése támadt és nyomban meg akarta tudni, melyik ágon és ki lehetett az az ős, aki ezt a borzalmas lefolyású, az orvostudomány előtt is ismeretlen eredetű betegséget átörökítette? Most értette meg igazán Já-

nosikékat, akik sehogy sem tudnak beletörődni abba, hogy egy ilyen testileg-lelkileg egészséges fiatalember minden érthető ok nélkül egyik hétről a másikra elpusztulhat.

És mi az, hogy ismeretlen eredetű? Annak is van oka. Valami azt is okozza. Csakhogy ez a valami olyan alattomos kártevo, amely évezredek óta bujkál és pusztít az emberek között. Mindezideig sikerült kicsúsznia a kuruzslók karmai közül és az orvosok tűhegyei közül. Parányi bandita lehet, talán csak akkora, mint egy molekula. A kromoszómák génjei közt tanyázik és magát is génnek álcázza. A rokon szerelmesek lakodalma az ő igazi tivornyázó ideje. Ott talál leginkább a maga hasonmására, kivel, mint cinkosával összefogva, elkövetheti merényletét az élet ellen. Az ember és általában az élőlények olyanok, akár egy szabad szemmel láthatatlan egyedekből évmilliók alatt kialakult államszervezet, amelyet államcsinnyel szépen meg lehet ölni, elemeire lehet bomlasztani.

— Annyi volt az egész, hogy vasárnap este hazajött a lánytól...

— Piroskától, — szólt közbe Jani.

— A fejét fogta, aztán ütötte a két öklével. Még a falba is beverte, — mesélt tovább Jánosik. — Kérdezte az anyja, nem ennél-e valamit? De ő nem felelt. A fogai közt motyogott és a szemét forgatta. S az anyjához bujt. Folyton az anyjához húzódott, mint egy kisgyerek, és csak úgy csurgott róla a veríték.

— De borzasztó! — szörnyülködött Erzsi, és már teljesen megfeledkezett arról az aggodalmáról, hová is fekteti a vendégeit és milyen ágyneműt ad nekik majd.

— Reggelre kicsit jobban lett. Olyan nyugodtan nézett maga elé, hogy az anyja megkérdezte tőle: nem kelsz föl, nem mégy a bányába fiam? — Itt egy kis szünetet kellett tartania az apának, mert könnyei ismét a torkát fojtogatták. — De az nem szólt többet. Mintha nem is hallaná, amit mondanak neki. Elakadt a szava örökre. A kórházban sem tudták szóra bírni. Ott ültünk az ágya mellett. Az anyja kanalankint etette. Hol elfogadta az ételt, hol nem. Az orvos meg az ápolók csövet dugtak le neki, azon táplálták. Egyszer kirántotta a csövet. De csak egyszer, mert aztán már csinálhattak vele, amit akartak: elvesztette az eszméletét. Feküdt, mint egy darab fa. Mintha nem is lett volna benne élet. Talán, ha az anyját beengedik! Mink minden reggel bementünk hozzá a reggeli vonattal és a délutánival jöttünk vissza. De volt nap, amikor be se engedtek minket, — panaszolta az apa. — Tán ha az anyját beengedik! — ismételgette szomorúan. — Azt mondták, hogy a vizsgálatok miatt... Jaj, ne haragudjon aranyom, hogy így betörtünk magukhoz és hogy most is feltartjuk magukat! — fordult, már kissé megkönnyebbülten Erzsihez. — Dehát Jancsi azt mondta, hogy csak gyerünk máma, mert akkor reggel korán intézkedhetünk. Jancsi mondta, hisz olyan nagy rokonok vagyunk...

Ó persze! — válaszolt sebtiben az orvosné és összeszedte magát. Megkérdezte nem éhesek-e, mert ő nem szeret senkit sem kínálni. Náluk odahaza az volt a szokás, hogy a vendégektől csak egyszerűen megkérdezték, nem ennének-e valamit? És ha azok azt felelték, hogy bizony nem ártana enni, akkor megterítettek nekik.

— Egész úton ettünk. Inkább lefeküdnénk, mert mindjárt virrad, — mondta Jóska. — Előbb azért igyunk még egy kupicával! Ugyse tudhatjuk, mi történik velünk holnap, igaz? — Ezzel fogta az üveget és minden pohárba töltött.

— Jó lenne hamar túllenni a temetésen. A krumpli még kiszedetlen, és a kocsiknak még téglát meg cementet kell hordaniok a közös istállóhoz, — szólalt meg Jani, aki odahaza a kocsis brigád vezetője volt a szövetkezetben.

— Most még szép idő van, — állapította meg Péter. Orvos létére is még gyakran falusi gazda módjára tartotta számon az időjárást. Pedig az ő foglalkozásánál ennek már semmi jelentősége nem volt.

— Éppen az! — mondta Jani. — cementet, meg a meszet csak ilyen időben lehet szállítani. Annak nem szabad megáznia. Ugye, ezt még te is tudod, sógorasszony? — nevetett Erzsi felé. — Te is csak paraszt voltál valamikor.

Ezzel aztán fel is oldódott a hangulat. Valamennyien felálltak és alváshoz készülődtek. Előbb azonban még ki kellett inni az utolsó kupica pálinkát.

Amikor összekoccintották a poharaikat, akkor vették észre, hogy a kis Eszter kócosan, hálóingben az ajtóban áll és félénken, némán kémleli a furcsa és ismeretlen arcokat.

* * *

— Doktor úr! Doktor úr! — kiáltott Péter után egy cérnavékony, rekedt férfihang, éppen, amikor másnap délután a kórház portáját elhagyni készült.

Péter visszafordult. Safrankó bácsit vette észre, a kövér és hatalmas boncmestert, amint mosolyogva, de mégis kellő tisztelettel az arcán mondani akar neki valamit.

Amint közelebb ért hozzá, a tegnap esti szilvapálinka átható szagát ismerte fel a boncmester leheletén.

— Hát szóval azt akarom referálni a doktor úrnak, hogy minden rendben van. A tetemet megmosdattam, a nyakánál is szépen eldolgoztam, úgyhogy a nyakkendő takarja a varrást. Épp az előbb mentek el a földiek. Nagyon meg vannak elégedve, — vigyorgott Safrankó bácsi.

— Köszönöm szépen, nyújtotta a kezét Péter — Jaj el is felejtettem megköszönni magának. A viszonlátásra! — emelte meg kalapját és ezzel tovább akart menni. A boncmesternek azonban még volt mondanivalója.

— Igazán kedves emberek laknak arra maguk felé. Ritkaság, — mondta elismerőleg. — Elgyöttek hozzám a lakásra. Kértek, hogy szépen csináljam meg, nem lesznek hálátlanok. De nem is szólhatok semmit. Igaz, olyat is kértek, ami ritkaság mostanában. Pláne, hogy egy párttitkár vagy elnök hozza magával az imakönyvet. Azt mondja a Jóska, ugye úgy hívják? Azt mondja, az édesanyja kívánsága, legyen szives betenni neki a belső zsebébe, oda a szíve fölé! Karóráját is fölcsatoltam. Magyarázták, hogy az olyan óra, nem is kell fölhúzni, örökké mén magától is.

Safrankó bácsi elérzékenyült hangon mesélte ezt az orvosnak. Régen ismerték egymást, de a testes ember még sohasem volt ilyen közvetlen hozzá. Inkább ridegségéről ismerték az orvosok. Úgy dologozott, mint egy hóhér. Érzéketlenül, akár egy iparos, aki csak arra ügyel, hogy el ne szabja a rábízott anyagot.

Péter hazafelé-menet, emlékei közt kutatva azonban rábukkant egy szakmai szempontból érdektelen, mindennapos „cavader" boncolásra. Egy hatalmas és kövér holttetem «szekciója» folyt, amikor észrevette, hogy Safrankó bácsi szórakozottan rakosgatja a műszereket. Folyton elfelejti leöblíteni a boncoló orvos gumikesztyűs kezét, mindenért külön kell szólni neki. Akkor azt is észrevette Péter, hogy az öreg «hóhér» arcán valami rosszúl leplezett, gyermekes rémület tükröződik.

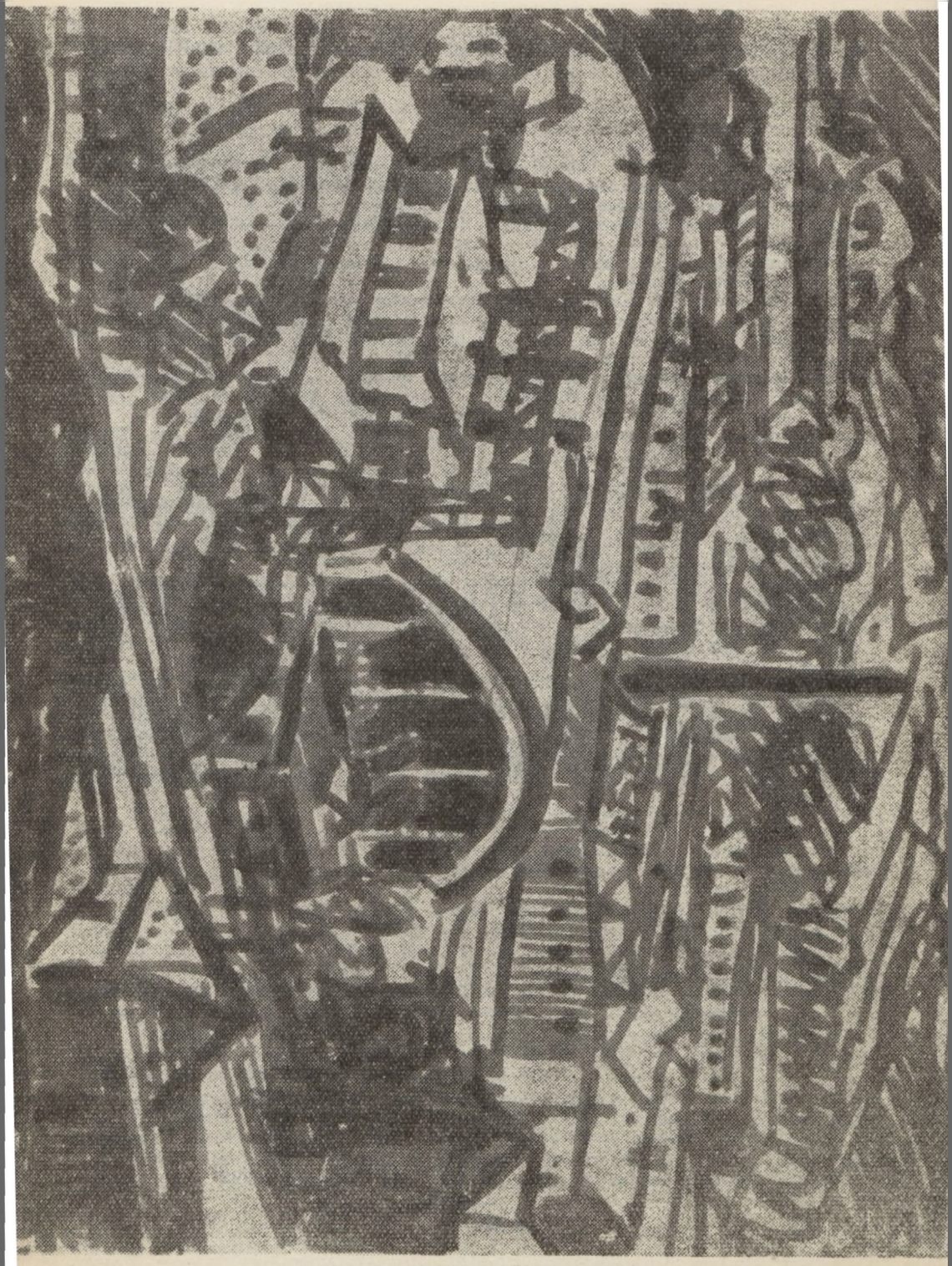

PATAKI JÓZSEF: TÜZHELYGYÁR

CSIKÁSZ ISTVÁN:

FENT A MAGASSÁGBAN

Soha nem láttam még olyan utcát
mint az életünk felett

Mint sóhajtó parabola
indult az acél test
nagyszerű körbe-forgóra
pirosló süvítésre
a ködös Föld felett

Te Föld te Anyag s te Lét:
Elektroterriogramm
jelezte minden
magma-szivverésedet

Égtem hulltam repültem,
úszva súlytalanúl
elrugaszkodva lebegtem:
dinamikája indulatnak!

A Kék Ember vagyok
s az Éter
fényévmilliónyi
kilométer
rádiusának
első rajzolója

VÁZLAT

Anyámra inkább hasonlít e rajz
mint szigorú háziasszonyomra
és e dilettáns-munkát így csak az
albérlet kényszer-pecsétje nyomja

a csontvázra minden asszony-arcnál
ecsetem csak bőr falát vakolja
tudat alatt a szerkezet: anyám

A KAKTUSZ

Mint egy vastag nagy tányér:
hatalmas isteni-zöld levél
Lapos, húsos, érzed, hogy meleg
közepén futnak az erek

Lüktet nől szinte mozdul
s hosszú szörnyű tőrein
halálra vakul a fény
halálra bénul a kin

Hozzákapsz s bőröd ernyed:
vér vér van a tőr hegyén
Őszinte és nem enged
busszút áll mint az ember
nem ismer engedelmet

Véd s támad ó de pompás
olyan mint ősi rontás
valami titkos szép erő
büszke s hatalmas
mint a vas
mint az ember:
kezében a fegyver

Isteni-zöld hatalmas levél:
mint egy izmos érdes tenyér
s a tőr:
mely öl

S mégis szunnyad
csendes mint a béke
reggeli harmat száll
a zöld levélre

SUGÁR-RAKÉTÁK

Mint nagyerős kakaskák
rikoltoznak a fények cuppogón
zöld mundérban piros taréjjal
nap-pisztolyokkal lövöldözve ván.
Körültáncolják vállamat
sugár-rakéták visitozón
s megbilincselnek rab vagyok
talán magam is fénnyé változom

MÁJUS A SZANDA-HEGYEN

Mint a szirt, én is állok
a csúcson, szinte kőbe
dermedve, mint e régi várrom -
s szédült magasban, messze,
elbolyongok a tájon.

Szétnyílnak itt a dombok,
s hullámzón, mint a tenger
szintjén a nyúló végtelennek
láthatár, fellegedbe
lankásan elmerülnek:

ez a vidék. Kis apró
erdőkkel tarkán rakott,
zöld s barna szőttes, faliszőnyeg,
hol meghitt kis utakra
álmos akácok dőlnek.

Valami felejthetetlen
s lélegzetvisszafojtó:
én ezt a gazdag tájat látom
palócok, szivetekben,
s szemekben ezt találom,

ezt a napfényes, drága
földet, mezőket, fákat,
kézfogásokban ezt találom,
és cserzett arcotokra
így fészkel este álom!

Párnáitokra ősi
dísszel rótt mély barázda:
ó, föld...! Te színes, tarka kelme,
s te szőttes: mint a falvak
pirosló munkakedve...!

Hullámzik, mint a búza,
s nől, nől a kedvem egyre,
kemény a föld s kemény a szerszám
világújulás: május...!
Újítsál meg ezerszám...!

NÁSZ

Most meggyúl bennem sok üszkös fáklya
egy fatönkön a néma pusztaságban
Így ülök véres tetemmel ajkam-rágva
mint egy veszélyes és parázna
férfiember

Te vagy az áldozat
Kint fehér förgeteg száguld a füveken
az éjszakai fekete dombokon
s itt pirosló lámpavilágban
izzok én a Te testeden
s lüktet homlokom

Megtört
az ágy és rongy
a leple
véresen
megmartan heverve
nyugodjanak csontjaink
Te itt vagy de távol az az este
s most érzem
mennyire
is szeretlek
s mennyire szeretsz te

MOLNÁR BÉLA:

TANITÓ VAGY ÉS ÉDESANYA

Ki mérte már, mennyi szeretet
hull szívedről egy vezényszódra,
míg a lázas, törpe sereget
regulázod — sorakozóra?

És hol a szív, ahonnan hullanak
az örömkönnyek, álmok, vágyak.
ha felengednek a kis újjak,
és elindulnak a tollszárak?...

Tekinteted a nagy táblán át
gyöngyös betűkön suhan haza,
otthon porontyod, nagymosás vár,
— tanító vagy és édesanya...

Az ablakból nézem, hogy sietsz,
kezedben kenyér, tömött szatyor,
szíved fölött egy halom füzet:
mint óriás, kék virágcsokor.

S míg javítod a füzeteket,
rimekkel mérem drága műved:
amint a részeg, lapos betűket
szíved vérével kerekíted...

HABONYI ZOLTÁN:

NEM IS OLYAN „GÖRBE TÜKÖR"

Jóval túl voltam már a huszadik életévemen, amikor egészségügyi dolgozó lettem. Mint kezdő műtősfiú megilletődötten, félve, szorongva léptem be a műtőbe, kábultan jártam a gyógyszerillattól terhes kórtermeket, folyosókat. Olyan misztikus volt minden... Az „örmesterné„-nek becézett Lenke néne fél évszakokat rémisztgetett visszajáró halotakkal. Bátortalan, kissé esetlen voltam, de nagyon érzékeny. Megsirattam, ahol senki nem látta a haldoklókat és a halottakat egyaránt.

Azóta hosszú évek teltek el. Az együttérzés, a részvét minden szenvedő iránt ma is „gyengém„ — és az elszállt évek emlékei mély nyomokat hagytak bennem. Sok-sok szenvedést, élet-halál küzdelmet és az egészségnek visszaadott tízezer embert láttam.

Tudom, hogy a kórház: külön világ, de sokan azt hiszik, hogy ott minden csupa szomorúság, nincs mosoly, nincs humor. Pedig van. Szomorúság is, meg nevetés is. A röppenő évek során annyi mindent láttam, tapasztaltam, hogy felvetődött bennem, egyszer tükröt tartok önmagunk és a betegek elé, kifigurázom önmagunkat és betegeink hibáit egyaránt.

A meghatározás, hogy »nem vagyunk angyalok.« nem az enyém, de helytálló orvosok és betegek, egészségügyiek és nem-betegek között is. Az alábbiakban összegyűjtöttem és több-kevesebb túlzással igyekeztem jellemezni egynéhány „túl-típus t" annak igazolására, hogy miért.

A FORGALMISTA

— Jöhet kérem, tessék! Hányas következik Mancika? A nyolcvanhét?... Tessék kérem, jöhet a nyolcvanhetes!

— ...Kívánok ... Jaj, ne tessék haragudni, de úgy fáj a homlokam!

— Lássa szakrendelés Mancika! Irjon beutalót az ideggyógyászhoz, a gégészetre, a szemészetre, a belgyógyászatra, lássa laboratórium, röntgen és pszichológus. Viszlát Kovács mama holnapután, addig talán végez... Jaaaj, a derekam... Tessék, a nyolcvannyolcas!

— Doktor úr! Drága, aranyos doktor úr! Baj van a szivemmel!

— Irány az esztéká Kovács kartárs, kap majd cetlit rögönyre, meg ekagéra, lássa kardiologus, szívsebész, lelki patyolat, nézze meg belszak, csináltasson vérképet, vasszermat. Nyolcvankilenc, nyolcvankilenc! Pattanjon hölgyem!

— Sántítok doktor úr, nem tudok pattanni.

— Lássa orthopedia, sebészet, traumatológia, onkológia, reumatológia, bár lehet egyszerű tyúkszem is ,dehát több szem többet lát. Ki a következő Mancika? Siessen kérem. Az utóbbi időben mintha csökkent volna a munkabírása A műszerszekrényben ferdén fekszik a hőmérő! A vérnyomásmérőn kéthetes por... Hát van magának lelkiismerete?

AZ IFJU TITÁN

— No, nénikém, majd adok én magának olyan orvosságot, amitől biztosan meggyógyul. Szedje csak a nitromintet naponta... Mit? Hogy a főorvos leállította? Ugyan kérem! Hát csak ennyire bízik bennem? Bennem, aki most jöttem Pestről ebbe az istenhátamögötti sárfészekbe? Aki lemondott a pesti kényelemről, a színházról, az eszpresszókról? Aki most szerzett diplomát nénikém? Mit akar maga az öreggel? Öreg ember, öreg ismeretek. Fiatal ember, fiatal ismeretek. Ég és föld nénikém! A főorvos úgy gyógyít, ahogy huszonöt évvel ezelőtt tanították, én pedig a legmodernebb dolgokat tanultam meg. Dehát mit dumálok én itt annyit, ahelyett, hogy elmentem volna már csörögni a hakni brigádhoz, elvégre meló vége. Szia mama... Csak azt nem tudom, hogy lesz ebből Moszkvics?!

A JÓLNEVELT

Anyu: — Köszönj szépen a doktorbácsinak Mucuka!

Mucuka: (Nyelvet ölt doktorbácsira és durcásan hátatfordít)

Anyu: — Drága, aranyos, egyetlen életkém, Mucukám, ez nem illik egy jónevelt kislányhoz... Most pedig megmutatjuk szépen a nyelvecskénket!

Mucuka: (Makacsul összeszorítja a száját).

Doktorbácsi: — Majd én, asszonyom! Naaa... Köszönj nekem Mucuka!

Mucuka (Dühösen nyelvet ölt, közben lekapja és földhözvágja doktorbácsi szemüvegét.

Doktorbácsi: — Uuugy... köszönöm! A nyelve tiszta. Most pedig mutasd szépen a fülecskédet, az édes icipici fülecskédet. Doktorbácsi csak belenéz és nem csinál vele semmit!

Mucuka (Hasbarúgja doktorbácsit).

Anyu: — Eeejnye Mucuka, hát illik ez? Látod milyen vagy! Mit szól ehhez otthon a maci? Naa... mutasd szépen a fülecskédet!

Mucuka (Lesöpri az asztalról az üvegeket, műszereket).

Anyu: — Hát nem aranyos? Hátha még nem volna ilyen bágyadt. Teccene látni odahaza! Ő a mi szemünkfénye. Minden kívánsága parancs. Ő az úr a háznál...

Doktorbácsi: — Látszik!

Anyu: (Ingerülten) — Kikérem magamnak! Vegye tudomásul, hogy velem így nem beszélhet! Gyere kislányom... Itthagyjuk ezt a csúnya doktorbácsit!

Mucuka: (Az ajtóból még visszafordul) Beeeee...

A LELET-BETEG

— Doktor úr! Drága aranyos doktor úr! Mentsen meg! Képzelje: nekem nekem! süllyedésem van! És a gyomrom három újjal a crista alá ér! Jaj, ne tessék haragudni, de nem tudtam elhozni az összes leleteimet, nincs nekem, csak ilyen kis böröndöm, oszt nem fért bele az egész.. Hallott már ilyet? Na és a ptosis ventriculi? az kutya? És hiányzott nekem a most nálam felfedezett semper aegrotus? Meg a szimula betegség? Tessék mondani, komoly az?

...Neeem, ne is tessék engem vigasztalni. Rajtam már csak a koporsó segít! Akinek azt írják a rögönyleletére, hogy cor sinistra maius, annak nyilván kampec májusban.. Csak nem akarják megmondani. Dehát miért? Megmondhatnák bátran! Tavaly is megállapitottak nálam egy sine morbot és mégis meggyógyúltam...

A KETLAKI

— Eeeej, eeeej, kedves bácsikám, hát micsoda dolog az, hogy maga papot akar hivatni a beteghez? Nincs az olyan rosszúl... Meg aztán vannak nekünk nagyon is jó gyógyszereink, ismerjük az emberi testet, mint anyagot a legapróbb részletekig. Ha meg a papok megbetegszenek, azok is idejárnak magukat gyógyíttatni, igaz, Anci nővér?... Apropó, nővérke kedves! (súgva) Legyen kedves és telefonáljon a feleségemnek, hogy lesz még egy nehéz hasműtétem és így csak a félhatos misére tudunk menni.

A GYANAKVÓ

Szondy — teszt vizsgálat pszichoanalitikus alapon Őszhajú néni ül a kiterített fényképek előtt, melyek mindegyike valamilyen elmebeteget ábrázol mell-,képen. Ki kellene, hogy válassza közülük a számára legszimpatikusabbakat, hogy tudat alatti énjében fellelhető legyen az esetleges rokonvonás.

A nénike nehezen oldódik, nem akarja, nem meri szabadjára engedni fantáziáját. Most, hogy a képekre kerül a sor, még inkább gyanakvó:

— Nem tudok én választani kérem... Meg aztán öreg is vagyok és nem való mán nekem a politizálás...

A FUTOSZALAGOS

— Sóhajtson nagyokat barátom, hadd halljam a tüdejét, a szivét... Ugy ...Hol is hagytuk abba Mancika? ...Jiigen... szóval nagybecsű levelükre válaszolva közöljük, hogy megrendelésüket... most ne sóhajtson, mert a szivét hallgatom...úgy... megrendelésüket még a múlt hónap elején... sóhajtson megint, ne sajnálja a tüdejét... Hej, ha nekem ilyen marha egészséges tüdőm lenne... té címükre, kisté, nagycé Mancika, feladtuk. Most nyújtsa ki a nyelvét, tolja le a gatyáját... uugy... Mai dátum, aláirom én. Kutya baja, mehet dolgozni barátom. Jöhet a következő!

A SZÉGYENLŐS

— Jaj... emberek! Hát ez így nem mehet! Itt a beteg, egyszer izzad, egyszer a hideg rázza, közben meg akar fulladni ettől a nagy füsttől, maguk meg pipáznak itt, meg fenyőgallyal füstölnek. Még jó, hogy tehéntrágyát nem égetnek az ablak alatt! Hagyjanak csak magunkra, ez nem tartozik senkire, igaz nénikém?! Na végre, hogy egyedül vagyunk... Nénike drága, engedje már, hogy ezt a vastag dunnát lehúzzam magáról... Na.. ne erőlködjék, hagyja már... Úgy, no most az inget is...

— Dehát aranyos drága főorvos úr, én tisztességben öregedtem meg... és akármilyen jóképű is, nem vagyok én már arra való...

— . . .Hehehe. hihaha, bruhaha. . . Ez jó dokikám! Még hogy én? Dehát ké . . . hogy kébzeli eszt kisapám? En? . . . Dolgozni? Ekkora fekéllyel? . . . Ilyen fájdalmakkal? Én, aki enni sem tudok? Hát ideflgyelj öregem. . . mit? . . .Hogy ne igyak? Hát iszok én? Vakujjak meg. ha mama valamit is ittam! Én és az ital! Nővérke! Nővérke draga! A fő . . fő. . . főnöke haragszik rám. . . Ki van rám rúgva. . . Én berugva? . . . Maga a tanúm. Hajojjon ide. hagy lehejjek magára. . . Hu. . . Hu. . . Hukk. . . Huuu. . . a szentségit! Ejjó! Nagyon jó! Emejje mán fel dokikám! Hehehehe. . . Ez berugott egyetlen huhogásomtól!

ÉS MI LENNE HA UGYANEZ FORDÍTVA TÖRTÉNNE

— Na, mi az kisapám? Berezeltünk, berezeltünk? Csak nyugi, nyugi! Itt a jó éles konyhakés, belemetszünk vele a hasacskába, kikanyarintjuk a szívecskét, májacskát, bion. . . Hehehehe. . . Mimike adjon még egy kupicával, hadd legyek én is steril. . . Ugy. . . Hukk. . . azannyát. . . ejjóvót. . . Hoppla! Ez bejjebb ment. . . Na és! Eccsak a zuza vót, azannyát nekije. . . Sebaj, hogyaszongyahogy darumadár fenn az égen, hazafelé szálldogál. . . Még egy egy hordóval Mimikém! Mi ez? Ez nem kard! ez rosszabb egy handzsárnál. . . Ez egy csorba halef! Nem fog. Reszel. Hukk. . . Resztel. . . Pedig nem szeretem a reszelt májat! Inkább kivesézem, kibelezem, kizsigerelem! Azannyát! Brühühü. . . huhuhuhuhu. . . Neki mennyek, ne mennyek a fekete szemednek. . . Oppardon. . . Bocs. . . Mi?. . . Hogy átvágtam a karótiszt?. . . Na és? a műtét sikerült, a beteg meghalt. . . No Mimikém, még egy szentjános áldomást. . .

MAI NÉMET KÖLTŐK

UWE BERGER:

FELMONDÁS

Velünk haltál, vagy élsz velünk?
Hol voltál, Isten, míg a földünk rengett?
Lelked tán füstfelhőben ült,
És Maidanek fölött kesergett?

Segített-e szellemkezed
a romhalmazból téglát szedni?
Kinek kell hát a gyárakat,
az ételt, házat megköszönni?

Ki űzte el a vérszivót?
Mi tett erőssé bennünk s hőssé?
S te volnál az, ki űrhajónk
innen a mindenségbe lőné?

Atomba préselődsz? minket
ki fog megmenteni a végtől?
Hogy üdvözíts, hát pusztuljunk
el mind a sirok döglehétől?

Itt az idő, te nagy csaló,
hagyd el már egünket!
Hatalmas már, dacol veled
a nép, s a kábulatból ébred.

Agyrém voltál! Hisz eddig is
a félelem omlott elédbe;
úri világ szimbóluma:
most ezzel mész a semmiségbe.

MÉSZ ÁT AZ ÚTON

Mész át az úton,
nézlek — várakozó autók között
mész át
karcsún és biztosan;
hajad még feketén ragyog,
bőröd fehérje villan,
s már messze vagy,
homályba tűntél –

így látlak elmenni
mindig
és mindig
így láttalak visszajönni —
várakozó autók között,
nevető szemmel
szaporán lépdelsz,
s meg-meglegyint a szél,
és ringanak körötted
kabátod ráncai.

ARNO REINFRANK:

MADARAK AZ ERDŐBEN

„Egyél s igyál!"
a pinty kiált.

„Le veled hetyke!"
zengi a cinke.

„Szeretni oly jó!"
rikolt a szajkó.

„A dalra tánc megy!"
zeng a vörösbegy.

„Dolgozz még többet!"
ökörszem röppen.

„Tanulj hát jól!"
csíz hangja szól.

„Szégyent ne vallj!"
rigó e hang.

„Béke és jog!"
Harkály kopog.

„Körző és kalapács!"
sármány ez — semmi más.

WERNER LINDEMANN:

NEM! NE ÁLLJ AZ ABLAKODBA

És ne nézz az éjszakába,
Ha utánam hajt a vágy.
Ne magadba nézz
a mélységes magány óráiban.
Ott engem nem találsz.
Menj ki
És keress engem a kamilla illatában,
Madárkiáltásban az égen,
Ha majd már önmagadban sem bízol,
Keress a játéktereken gyerekkacajban
Vagy egy jelszóban a gyár falán,
Keress a Beethoven szimfóniában
Vagy vörös zászlón árbóc csúcsán,
Ha azt hiszed, hogy tovább nem bírod
Keress csak
És ne nézz az éjszakába.
És önmagadba ne tekints.
Menj ki
És keress csak.
S meg fogsz találni majd.

DE JÓ.

Hogy nem kérdezed mindíg,
Hogy úgy szeretlek-e, mint az első napon,
Hogy tetszik-e a frizurád
Vagy az új ruhád.
De jó,
Hogy nem ilyenekről kérdezel,
De érdekel,
Hogy mit csináltam
A nap folyamán.
Hogyan is tudnám megmutatni néked,
Hogy szeretlek,
Ha nem a munkámmal
A mi piros tavaszunkért.

A VERSEKET FORDITOTTA:
SZABÓ KÁROLY

SZLOVÁK NÉPDALFORDÍTÁSOK

ÉNEKELD EL KIS PACSIRTA...

(Szlovák népdal a 48-as szabadságharc idejéből)

Énekeld el kis pacsirta,
Hogy luteránus, pápista,
Szlovák, német és a magyar
Mind jó barát, egyet akar.
Csicseregd el füsti fecske,
Kakukmadár kakukkold te:
Merre jártok, merre néztek,
Láttatok-e cudár népet?
Ameddig áll Pannón, Kriván,
Nem lehet itt más a király,
Urunknak mondjuk csak akkor,
Ha a szabadságért harcol.

A BÍRÓ LÁNYA

(Szlovák népdal)

Hej, te bagolyszemű Anna,
Hiába vagy bíró lánya,
Lábad, mint a medve combja,
De senki ezt meg ne tudja.
Hej, Annuska, bíró lánya!
Aki tudja, meg ne mondja,
Hogy a hangod varjú hangja
S a szád, mint egy kapu alja.

RÁKÓCZI SÓLYMAIHOZ

— Szlovák népdal a XVIII. századból —

Most sasok köröznek fölöttünk a légben.
Bízni sem tudunk már az Úr kegyelmében.
Se híre, se hamva egy szikrányi fénynek,
Karvalyok és héják gyilkolva tenyésznek.
Bezzeg, míg a sólymok szálltak fejünk felett,
Galamb búgásától zengett erdő, berek.
Most ölyvek vadásznak. Bagoly huhogása
Hangzik csak ijesztőn, nem galamb búgása.
Ne hagyjátok sólymok, Rákóczi sólymai
A gerlét s galambot mind elpusztítani.

FORDÍTOTTA: AVAR PÁL

BÁNYÁSZMŰVÉSZEK KIÁLLÍTÁSA SALGÓTARJÁNBAN

Ez év szeptemberében tizennegyedik alkalommal ünnepeltük a Bányásznapot, — ebben az esztendőben ez egybeesett a nógrádi bányászat századik évfordulójával. Az ünnepségekből a képzőművészek is kivették a részüket: a városi kultúrotthon szépen átalakított nagytermében nyílt meg ID. SZABÓ ISTVÁN ÉS CZINKE FERENC kiállítása.

Képzőművészetünk a fordulat éve óta viaskodik a feladattal, hogy dolgozóink életét ábrázolja; olyan típusokat alkosson, melyek jellemző vonásokkal hűen tükrözik az ország átalakításának, a szocializmus felépítésének nagy és nehéz munkáján dolgozó nép fiait és leányait. Nem mondhatjuk még el, hogy e munkálkodás maradéktalanul eredményes volt — de azt azért elmondhatjuk, hogy már eddig is született néhány olyan alkotás ,melyre joggal vagyunk büszkék. Ezek az alkotások a népnek, a dolgozóknak készülnek — róla és neki szólnak. Ez azonban semiképpen sem jelenti azt, hogy valamiféle sekélyes naturalizmussal ábrázolják mondanivalójukat, — hogy «megszólalásig élethüen» kell a néző elé állítaniok a látványt. A festészetnek és a szobrászatnak megvan a maga sajátos nyelve — amely nem azonos a mindenapos látvány «nyelvével»; a kép vagy a szobor nem lehet azonos a természeti látvánnyal. Mi avatná akkor művészetté? Mivel lenne több egyszerű fényképnél? Mit ad hozzá a művész? Ez nem mond ellent annak az elvnek, hogy a művészetnek közérthetőnek kell lenme — mert a közérthetőség nem jelentheti a művészet rangjának feladását és nem jelenthet «leszállást» a néphez. Senki sem tud számolni, aki az iskolában meg nem tanulta — miért lenne ez másképp a festészettel? Aki nem pallérozta műveltségét, nem iskolázta szemét, annak részére a műalkotás elrejti a maga nagyszerű értékeit és csupán köznapos oldalát tárja ki. Nincs tehát ellentmondás a naturalizmus elvetése és a magas színvonalú művészi megfogalmazás követelése között, — inkább nagyon is arról van szó, hogy a kettő fel is tételezi egymást, és a közönségnek fel kell nőnie arra a szintre, hogy ezt meg is értse, el is tudja fogadni. Nem térhetünk vissza ismét az 1950-es évek elejének mesterkélt «egyszerűségéhez», nem állíthatjuk mérceként művészeink elé a kalendárium színvonalát — sőt, mind magasabb színvonalat kell megkövetelnünk tőlük. Azt az igényt állíthatjuk eléjük, hogy korszerűek legyenek — tehát népünk, társadalmunk mai problémáiról szóljanak; de ezt nem tehetik elavult nyelven. Az új bor új tömlőt kíván — s neveljük közönségünket arra, hogy ezt az új formanyelvet elsajátítsa, megértse; hogy lássa be, hogy a színek és formák világa ugyanolyan szuverén világ, mint akár a zene, akár az irodalom — s nem lehet más műfaj törvényszerűségeivel mérni.

* * *

Jónéhányan próbálkoztak már a bányászélet ábrázolásával — sok kép, szobor és rajz került ki a művészek keze alól; legutóbb a Budapesten megrendezett «Tíz fiatal szobrász» kiállításán láttunk néhány ilyen alkotást. Ezért tekintünk nagy várakozással két olyan művész munkássága elé, akik életüket a bányászok között élik, nap mint nap, közvetlen közelről szemlélik azt a nehéz és küzdelmes munkát, melyet bányászaink végeznek iparunk nélkülözhetetlen táplálékának, a szénnek felszínrehozataláért.

ID. SZABÓ ISTVÁNNAK, 1958 elején megrendezett pesti kiállítása még élénken emlékezetünkben él. A Műcsarnok kamaratermében kiállított, fából faragott, a bányászok életét és munkáját ábrázoló csoportjai felhívták a figyelmet az idős művészre. Akkoriban sok vita folyt arról, hogy ez népművészet: — hogy ez valójában talán nem is művészet, csak illusztráció; mint ahogy magát a kiállítást is a Nehézipari Minisztérium és a Bányaipari Dolgozók Szakszervezete rendezte és történelmi illusztrációknak és bányászmúzeumi dokumentációnak szánták. A művek egy része túlnőtt azonban az illusztráción — s a tanulmányokként kiállított művek egyike-másika nagyszerű kisplasztikai alkotásnak bizonyult. A SZAMARAS CSILLE, a BÁNYÁSZSORS 1917-BEN, a SZÉLLEL SZEMBEN A MUNKAHELY FELÉ sokáig emlékezetes marad a nézők számára. Kormányunk akkor Kossuth-díjjal tüntette ki az idős művészt; alkotásai azóta bejárták az egész országot, sőt a szomszédos Csehszlovákiát is. Ezúttal újabb érdekes művekkel gazdagította életművét, — olyan oldalait is keresve és megmutatva az emberi életnek, melyekkel eddig nem igen foglalkozott.

Kiállított szobrainak zöme ezúttal is a bányászéletből meríti témáját — portrék, fejek, mint a markáns BÁNYÁSZFEJ vagy a KŐZETNÉZŐ. Egy nagyobb méretű kétalakos kompozíciója szerepelt: a TALPVERETŐK. Két egymásnak feszülő figura, ellentetten megfelelő pózban, egyik lapáttal, másik csákánnyal. A kompozíció erejét ez az ellentét adja; gyengesége a fa nagy áttörtsége, mert ez az anyag ennyi feloldást nem bír el. Így inkább öntőmintának hat. Izgalmas alkotás két másik szobra: a GYEREKET VIVŐ és a MUNKANÉLKÜLI. Az első parasztasszonyt ábrázol, amint hátán, hordja gyermekét; a gyerek pilledten lóg anyja hátán, szorosan tapad az asszonyhoz, fárasztja őt is ez a helyzet, melyben mozdulatlanságra kényszerül — egy cseppet el is szenderedett éppen. Az asszony arca egyszerre fáradt és elszánt; előrelendülő tartása a fáradtsággal dacolást érzékelteti, gondterhelt tekintete a parasztasszonyok évszázados fáradtságát hordozza. A másik szobor, a MUNKANÉLKÜLI, erős szélben cigarettára gyújtó legény. A szél ellen védekezésül balkarjával magasra tartja a kabátját, mögéje bújik, hogy cigarettája meggyulladjon — s ez a szándékoltan előidézett asszimetria — a felemelt kabát és a mögéje bújó fej — mintegy lelki magatartást is jelképez. A sodró erős szél nadrágját, egész magát elfújni törekszik — s ez tartja az egyensúlyt a felemelt balkézzel. Finoman megfigyelt zsáner mindkét szobor. Szabó István művészetének elmélyedését, új problémák iránti érdeklődését mutatják.

A másik kiállító művész egészen más hangulatot képvisel műveiben, noha azok is a bányászok életéből merítik témájukat. Érdekes, hangulatos vidék a nógrádi szénmedence világa — ezt örökíti meg képein, rajzain CZINKE FERENC. A lankás tájba épülnek bele a szénosztályozók, itt emelkednek jellegzetes formáikkal a salakkúpok. A magyar hazának ez a szöglete eddig nemigen talált megörökítőre. Czinke Ferenc vállalkozott arra, hogy e tájnak — s a benne élő embernek, az alakuló, formálódó új életnek legyen krónikása. A kiállításokról már jól ismerjük műveit. Ezidén tavasszal nyerte el a Derkovits-ösztöndíjat, mely lehetővé teszi számára, hogy idejét a művészetnek szentelje. A kiállított darabok már mutatnak valamit abból a változásból, melyen művészete keresztülmegy, mely az új alakulásának jele. Képei, rajzai kezdik levetkőzni a felesleges erővonalakat, tisztulni kezdenek és a szükségesre tömörítenek. Képein még látszik elfogódottsága a színekkel szemben. Így nagy olajképe, a SZÉNOSZTÁLYOZÓ SALGÓTARJÁNBAN építettségével tűnik ki — a nagy függőleges és vízszintes tételek fölött emelkedő háttér félköríve szépen zárja le és foglalja egybe a kompozíciót, de a szürkéskék és tompa barnák hangsúlytalan tömege fáradt érzést kelt; nem érezteti eléggé a táj és a munka légkörét. Pedig színritmus iránti érzékenységének, fogékonyságának jó példáját adja másik oldalán: a SZÉNFEJTŐ KOMBÁJN MELLETT című képen a bánya mélyén vagyunk, derengő kékes homály uralkodik, ez lengi körül a három szépen komponált alakot is — s e kékes légkörbe jól ütnek bele a lámpák narancs- és citromsárgái, ritmusukkal egybefogva a figurákat és kontrasztosan felelve a rajz ritmusára.

Rajzain az élet sok-sok momentuma elevenedik meg. Pihenő bányászok sora tűnik elénk — kettesben ülnek csendesen, egy másik görbedten kuporog, a

rajz szépen fogja körül körvonalát; egy kapaszkodó álló alak félkezét csipőre téve pihen, alakját az előtte heverő lámpa világítja meg; a szénosztályozó jellegzetes épületei világa, a salakkúpok csúcsos tételei vagy a KÉSŐI NAPSÜTÉS nagy tételekel előadott lankása, úton beszélgető biciklis bányászok, Salgótarján házai a dombról elevenednek meg, ahogy a rajzokat lapozzuk. Új témához nyúlt nyári pihenőidejében: a Balaton szépsége ihlette meg, a zajló élet a nyári Balatonon. Itt vitorlás képei születtek meg — egész sorozat — nagy rálátásos gouacheai a tihanyi és a badacsonyi hegyről. Ez a tematikai szélesedés azonban még kevés módosulást eredményezett kifejezőeszközeiben.

Néhány monotypiáján és egy rajzán közelíthetjük meg legjobban a problémát. Egy akt, s egy fejtanulmányon, egy kaktuszcsendéleten és a GYÁSZ című rajzon az intim előadásnak egy magasabb foka, a hevületnek, a művészi érzékenységnek olyan ereje csap meg, amilyet a bányászrajzok gyors rohanásából, a vonalvezetés sietségéből alig érzünk. Ülő női aktján, fejtanulmányán a tónusok érzékeny alkalmazása mellett is túlteng még az erős vonalkázás. A CSENDÉLET szépen elrendezett, szűkszavúan előadott. Talán legérdekesebb alkotása a GYÁSZ. A monotypiák foltokra épített előadásával szemben ez vonalakra épített — az előtérben félrehajtott fejű, karikás szemű fejkendős asszony; szeméből az orrától az álláig húzódó mély árkok barázdálta arcból sugárzik a fájdalom. Ehhez komponálta hozzá a második síkban egy fejét kezei közé temető nőalakot, s még néhány férfi és női fejet, melyek, mint szólamok a zenében, felerősítik a preimer-planban ábrázolt asszony fájdalmát.

E néhány monotypia előadásmódja, a Gyász feszített kompozíciója, a Szénfejtő kombájn mellett — szinritmusai mutatják Czinke Ferenc tehetségét, rátermettségét. Sokat dolgozik, sokat rajzol — ebből még óhatatlanul sok a kisérletezés, a kiforratlan alkotás. Most azonban már némi megállapodottság lenne szükséges: megérlelni a kísérletek tapasztalatait, betakarítani a vetés megérett termését. Átgondolt, kiérlelt kompozíciókat várunk tőle a bányászéletről, a nógrádi táj hangulatos világából. Ezt várja a közösség is, melynek művészi szószólójává szegődött.

* * *

Nógrád megye az ország egyik legérdekesebb, legszinesebb szöglete. Gazdag, virágzó ipara és fejlett mezőgazdasága van; lankáin pompás emberek élnek, akik nehéz harcok során bizonyították be eddig is: jó katonái a Pártnak, hű fiai a munkásosztálynak. E nép munkáját, életét, örömét-bánatát megosztani, vele eggyé válva alkotni: megtisztelő feladat a művészek részére. A feladadat nagy, — a művészek azonban önként tűzték maguk elé a nagy célt, mely természetesen adódik új, formálódó társadalmunk igényeiből.

LÁNCZ SÁNDOR

CZINKE FERENC: SZÉNFEJTŐ KOMBÁJN MELLETT

NÓGRÁD MEGYEI KÉPZŐMŰVÉSZEK ŐSZI TÁRLATA, 1961.

Salgótarján József Attila Művelődési Otthona november 6-án ismét kaput nyitott a megyei képzőművészek seregszemlélének. Ám ezúttal többet nyújtott a tárlat, mint a megelőző — már hagyományossá vált — bemutatók. Valami új elindulásáról beszélnek a művek. Arról, hogy a helyi művészek alkotómunkája fontos periódusba jutott; tevékenységük értelmét immár — egyöntetűen — újjáalakuló társadalmi és természeti környezetük hiteles ábrázolásában látják. A hagyományok nélkül induló megye jellemzőjének, a nógrádi képzőművészet karaktere megteremtésének első lépéseit teszik alkotóink. Ez az igéretes kibontakozás adja meg a tárlat jelentőségét, emeli a korábbi kiállítások színvonala fölé.

A fejlődés üteme egyenletes lüktetésű. A szilárd politikai és képzőművészeti célkitüzéssel induló közösség hathatós segítőszándékra lelt a megye pártszerveinél és állami vezetőinél, akik egyik lényeges feladatuknak tartották a képzőművészeti kultúra szocialista arculatának kialakítását. Ösztönzésük, támogatásuk eredményeként az alkotók egyre közelebb jutottak a hősi multú bányavidék mai embereihez, a szépségeiben kitáruló táj lényegének megragadásához; palettájuk színeit az új élet szolgálatába állítva érkeztek el útjuk jelen szakaszához.

A kiállítás összképe bizonyitja, hogy a csoport helyes úton jár. A nógrádi művészek egészséges szemlélettel, őszinte emberi magatartással néznek körül világukban, szűkebb hazájukban. Magától értetődően szólnak élményeikről, hamis póz nélkül vetítik elénk a vidék kétkezi munkásait, kikerülve a rosszul értelmezett «témafestés» buktatóit, de elvetve a l' art pour l' art tartalmatlan tételét is. Ha az emberábrázolás terén néha még dadogó is szavuk, szándékaik tiszták és előremutatók; képességeik csak a feladatok tüzében edződve bontakozhatnak ki igazán. A kiállítás tájképei egységesebb szintet képviselnek. A tájfestő — gyakorlatban pallérozottabb nyelvezet azonban szintén újabb és újabb vonásokkal bővül, amint a karakterileg is állandóan ujjászületö vidék formálódása vezeti művészeink ecsetjét. Gyakran bizony nehéz felemelkedniök az optikai benyomás pillanatnyiságán, de a szuggesztív erejű látvány megjelenítésére mégis a művészi alakítás válik jellemzővé.

A tárlat legmarkánsabb művészegyénisége **Czinke Ferenc.** Kilátástalan kalandozásoktól mentes pályájának töretlen ívét egyre kiérleltebb művek jelzik. **Külszíni fejtés** c. rajza, a kiállítás egyik szép darabja. A három térréteget felölelő kompozíció vonalvezetésének ritmusa a munkában kapja hangsúlyát, ember és táj szerves kapcsolata nyer itt életteli megfogalmazást. Nemes egyszerűséggel, tussal irt **Bányászfeje** a természet erőit uraló ember szimbólumaként magasodik a bánya fölé. Mágnesként kényszeriti megállásra a nézőt **Angola** c. triptchonia, amelyben a monotypia — technika esetlegességeinek kiküszöbölésével jutott el a fiatal művész bátor politikai állásfoglalásának tartalmi — formai egységben való megszólaltatásáig. Az arcok gazdag skálájú kifejező erejére épitve, a meggyötört lábak sorának tömör foltjával elérte azt az intenzív hatást, ami nem múló benyomás, tettre hívón vésődik idegeinkbe.

Czinke Ferenc festményeiben embersége, szenvedélyes érzelmi hozzáállása fokról-fokra erőteljesebb szinkezelésben nyilatkozik meg. **Zsolyomka** c. képe mutatja legtisztábban megtalált formanyelvét, míg **Bányászok** és **Szénosztályozó** c. művei elsősorban rajzi erényeit csillogtatják, a fejlődés igéretével. Művészünknél kitapintható a mondanivaló tartalmi oldalról való megközelítése, ezért könnyű lesz elvetnie a munkáiban néhol még fellelhető előképek és modorosságok sallangjait; ilymódon képzőművészeti életünk erőssége lehet.

A helyi élet ihletése kevésbé nyilvánul meg a jó képességű **Pataki József** művészetében, holott az Acélárugyárhoz üzemi szerződés is köti. Bemutatott

munkái érzékeny színvilágú, inkább befelé figyelő festőről vallanak. **Kompnál és Este a kikötőben** c. művein halk, visszafojtott tételek csendülnek; felszabadultabb a **Régi házak** meleg szinakkordja, végül a merész kompoziciójú **Bodrogban** megragyogtatja a gazdag táj minden pompáját. Biztos izlésű gouache-képei és szép rajzai sokoldalúságáról győzik meg a szemlélőt, a sokszorosító grafikában azonban talán még nem mozog eléggé otthonosan.

Iványi Ödön festői kultúrája az új életből nyert újabb életerőt; **Csapolás c.** képén már az új ember típusának kialakításán fáradozik őszinte magatartással, megnyerő színhasználatal. Ugyanígy közeledik a **Szőlőben** alakjaihoz is, bár a természeti látvány szépsége itt túlságosan elragadta. Bűvöletéről beszél a **Salakblokk-üzem** lázas vöröse, a **Zagyvarónai falurész** zöld harmóniája. A még szükséges fegyelmezettség elérésével színvonalas, meggyőző erejű művek születését remélhetjük művészünk ecsetjétől.

A nógrádi vizek, árnyas partok csendjébe hívnak **Farkas András** lebegő finomságú akvarelljei, a csendélet világába vezet **Sztrapecz Károly** jól épített olajképe. A kissé szertelen, még kiforratlan egyéniségű **Mustó János** nagy várakozást kelt a szemlélőben. Robbanóan izgalmas színtételeivel idézi a **Tűzhelygyár** látvány-élményének erejét, egyszersmind a művészi formálás hevületét. **Réti Zoltán** érzelemteli **Munkábamenők** c. képe, **Radics István** puhán kezelt vízfestményei mellé sorakoznak fel a tárlat más művei és a megye megbecsült szobrásza, **id. Szabó István** famunkái teszik teljessé a kiállítás anyagát. A bánya hőseinek megörökítését vállaló művész lendületes művei jól képviselik alkotójuk hitvallását.

A tárlat anyaga már feszegeti a kultúrotthon határait, túlmutat a helyi csoport-tevékenységen. Művészeink közössége rövid évek alatt kilábalt a kezdeti tétovaság és egyenetlenség bizonytalanságából. A nógrádi alkotók életünk reális ábrázolására törekszenek, nem hódolnak a terméketlen formajáték szenvedélyének; a kifejezés korszerű eszközeit valóban eszközöknek tekintik, nem emelik azokat az öncélúság piedesztáljára. A művészethez mind közelebb férkőző és egyre értőbb helyi közönség igénye is növekszik: tiszteli az alkotás törvényeit, megbecsüli a vívódás eredményeit és kritikával segíti a csoport izmosodását. Elmondhatjuk, hogy a szerényebb képességűek is jó szándékkal dolgoznak, a legjobbak pedig kivívták maguknak az őket méltán megillető helyet, amit a művészi küzdelem és felelősségvállalás biztosít számukra megújuló képzőművészetünkben, amelynek Nógrád megye ezzel a kiállítással immár ható tényezőjévé vált.

LEHÓCZ MÁRIA

EMLÉKEZÉS BARTÓK BÉLÁRA

NYOLCVAN ESZTENDEJE, 1881-ben született a magyar zene legnagyobb géniusza, Bartók Béla. Mindenütt, ahol zenéjét ismerik és szeretik különös tisztelettel fordulnak feléje mostanában. Nemcsak a nagy zeneköltőnek, zongoraművésznek és tudósnak szól ez a tisztelet, hanem a nagy humanistának is, aki egész életművével és emberi magatartásával a népek testvériségét szolgálta.

Jelentősége felméréséhez még csak az első lépéseket tettük meg. Annyit azonban mindenképpen megállapíthatunk, hogy mint zeneszerző, a XX. század legjobbjainak sorában foglal helyet.

Mit jelentett Bartók Béla a magyar és az egyetemes zene szempontjából? Tudjuk, hogy a magyar műzene kialakulása, Európa sok országához később sokkal később történt. Csupán a századtól kezdve beszélhetünk ténylegesen magyar zeneszerzői munkásságáról, ami az akkori társadalmi viszonyok között a magyar függetlenségért s az önálló nemzeti kultúra megteremtéséért folytatott küzdelem egyik igen fontos tényezője volt. Liszt és Erkel művészetében a verbunkos forradalmi gondolatok hordozója. Amint azonban a liberális közép és kisnemesség 1867 után elfordul a függetlenség gondolatától, ugyanúgy válik a verbunkos is egyre tartalmatlanabbá zeneileg értéktelenebbé. A század-forduló tájékán a «magyar nóta», a dzsentri-világ «nemzeti» zenéjét jelentette. Ezen az úton nem lehetett tovább haladni. Fel kellett számolni a provincializmust, s olyan zenét kellett teremteni, amely nem «magyaros» hanem magyar, de ugyanakkor a kor színvonalán is áll, s bekapcsolódik a XX. század nagy kezdeményezéseinek sorába.

A fiatal Bartók Béla hamar felismeri, mi a tennivalója. Zseniális módon módon megérzi, hogy Liszt, legkésőbbi műveiben, már elindult az igazi magyar zenei nyelv felfedező útjára, csak éppen a forrásvidékig, a népdalig nem jutott el. Mikor Bartók 1905-ben megkezdi népdalgyűjtő útjait, már jelentős zeneszerzői sikereket könyvelhet el magának. A hivatalos zenei körök sokat vártak tőle, de hamarosan nagy megütközéssel kellett tapasztalniok, hogy zenéjének hangja menyire távol áll tőlük. Idegenkedéssel és gyanakvással figyelik népdalgyűjtő munkásságát is, s csak az alkalmat várják, hogy szembefordulhasanak vele. Ő azonban rendületlenül halad tovább a maga útján. Hamarosan észreveszi, hogy a magyar népzenét csak úgy lehet a maga teljességében megismerni, ha ugyanakkor a szomszédos népek zenéjét is feltárjuk. Ez a felismerés indítja arra, hogy román és és szlovák népzenét is gyűjtsön, s végső soron ez a felismerés szabja meg egész életének vezéreszméjét is. Ez az eszme pedig a népek testvérré válásának eszméje. Maga Bartók 1931-ben keltezett levelében igy ír erről: «Ezt az eszmét igyekszem, amennyire erőmtől telik, szolgálni zenémben, ezért nem vonom ki magam semmiféle hatás alól, eredjen az szlovák, román, arab, vagy bármiféle más forrásból. Csak tiszta, friss és egészséges legyen az a forrás!»

MA MÁR LATJUK, hogy valóban sikerült eljutnia a «tiszta forráshoz». Csodálatos gazdagságú kincs tárult eléje. Népdalgyűjtő útjaira később visszaemlékezve elmondja, hogy életének legboldogabb napjait töltötte falun, parasztok között.

A népzene felfedezése elhatározó jelentőséggel érvényesül élete egész pályáján. Megismerte a népet, egyéforrott vele. Mint zeneszerző, elsősorban a kifejezés páratlan tömörségét tanulhatta meg a népdalokból, tehát pontosan azt, amelyet a romantika bőbeszédűsége sohasem tudott nyújtani.

Ezzel a megállapítással egyben érintettük a magyar zene «korszerűsítésének» kérdését is. A XX. század első harmadának nyugat-európai zenéje sajátságos képet mutat. A zeneszerzők előtt lényegében kettős feladat áll: szakítani kell a romantikának önmagát túlélt eszközeivel, s ezzel egyidőben valami egészen új zenét kell teremteni. Rendkívűl izgalmas útkeresés ez. Szinte minden zeneszerző más és más úton indul el. Uj harmónia világ születik, sajátságos hangrendsze-

reket dolgoznak ki. Egyesek cinikusan tagadnak mindenfajta zenei hagyományt, mások kiadják a jelszót: «vissza a régiekhez!»

Szinte természetes, hogy sok kezdeményezés nem volt életképes, s végső soron zsákutcába vezetett. Természetes, — mert hiszen a polgári életforma is bomló félben van, s születőben van valami új. Csakis azok az alkotók voltak képesek elkerülni az útvesztőket, akik idejében felismerték a polgári társadalom ellentmondásait, s azt zenéjükben ki is tudták fejezni. A harc lényegében azért folyt, hogy korunk új érzelmi világa méltóképpen kapjon hangot a zenében.

Ma még igen nehéz lenne egyértelműleg ítéletet mondani, hogy ki meddig jutott el ebben. Ehhez, a zenetörténet tanulsága szerint hosszabb időre van szükség. Bartók természetesen minden zenei törekvést a legnagyobb érdeklődéssel kísért. Sohasem zárkózott el idegen hatások elől, ha azokkal gazdagíthatta eszközeit. Azonban semmi sem állt tőle távolabb, mint Schönberg dogmatizmusa és Stravinszkij hideg, sokszor öncélú virtuózkodása. Kétségkívül tanult tőlük és másoktól is, de zenéje számára a «tiszta forrást» mindvégig a kelet-európai népek zenéje jelentette. Életművében nyomon követhetjük, miként jut el a romantika szélsőségesen individuális világából egy új zenei klasszicizmushoz, olyan magaságokig, ahová kortársainak nagyrésze már nem tudta követni.

NEKUNK, AKIK MOST az évforduló alkalmából emlékezünk, nem szabad elfelejtkeznünk arról, hogy nemcsak korunk egyik legnagyobb zeneszerzője előtt hajtjuk meg az emlékezés zászlaját, hanem az ember előtt is. Bartók humanista volt. Hazaszeretete, erkölcsi szilárdsága, ma különösen sokat jelent számunkra. Ő Maga 22 éves korában így fogalmazta meg életcélját: «Én, részemről egész életemben minden téren, mindenkor és minden módon egy célt fogok szolgálni: a magyar nemzet és a magyar haza javát.» Lelkesen veti bele magát a századforduló tájának magyar függetlenségi áramlatába. Teljes önállóságot követel, s végleges szakítást a gyűlölt Habsburg-hatalommal. A Kossuth-szimfónia évei ezek.

Népzenegyűjtő útjain hamarosan látnia kell, hogy tevékenységét a hivatalos körök milyen rosszindulattal fogadják. Nem kerülhette ki a legdurvább és leggyűlölködőbb támadásokat sem. A magyar burzsoázia hazaárulással vádolja, ugyanakkor, amikor egyes román értelmiségiek magyar imperialistát látnak benne. Ő azonban tudatában volt az igazságnak. Látta, hogy a népek közötti gyűlölködés milyen távol áll az egyszerű emberektől. «A parasztok közt, — írja egy helyen — békesség uralkodik... Nyoma sincs bennük a más népek iránt való gyűlölködésnek... ilyet csak felsőbb körök árasztanak».

Többször megtörtént, hogy ezek a «felsőbb körök» — minden bizonnyal növekvő hírnevének hatására — megkísérelték, hogy megnyerjék Bartókot a maguk számára. 1923-ban Pest-Buda egyesítésének 50. évfordulóját ünnepelték, s erre az alkalomra ünnepi alkotást kértek tőle. A «Táncszvit» — amely ebből az alkalomból készült, világosan kifejezte Bartók gondolatait. Félreérthetetlen tiltakozás volt ez az «úri Magyarország» felszínes és sekélyes ünneplése ellen.

A fasizmus terjedésével ez a tiltakozás egyre élesebbé és következetesebbé vált. Európa felett sötét viharfelhők tornyosultak, s a történelmi események egy félelmetes világkataklizma bekövetkeztét mutatták. Bartók keze alól csodálatos mesterművek kerülnek ki. A «Zene», a kétzongorás szonáta, a hegedűverseny, a Divertimento jelzik, hogy alkotójuk átérzi azt a roppant felelősséget, amelyet ez az apokaliptikus kor a művész vállaira rak. Így válnak ezek a művek drámai vizókká, egyben megrendítő önvallomásokká.

MINDIG HITT AZ IGAZSÁG és a szellem erejében, tudta és előre látta, hogy a népek végülis diadalmaskodni fognak az elnyomás sötét erői felett, s

szabad testvériségben találnak majd egymásra. Legutolsó műveiben, a kényszerű amerikai számüzetés nehéz évei alatt irt Contercoban, Harmadik Zongoraversenyben és a Brácsa-versenyben megszólaltatja az öröm hangjait is. Művészete hű tükre volt korának. Hű volt, mert őszinte volt. Szeretett volna hazatérni hozzánk — sajnos a kérlelhetetlen sors pontot tett élete végére. Rajtunk múlik, akik tiszteljük művészetét és emberi nagyságát, hogy szelleme közöttünk éljen, s művei végre eljussanak oda, ahová szánta: az emberek szívébe.

KELEMEN IMRE:

CZINKE FERENC: BÁNYAFÁSOK

A „NAGYPALÓC" EMLÉKEZETÉRE

AZ ÍRÓNAK két élete van. Az egyik a halál előtti élete, viszontagságai, küzdelmei, amelyről ritkán mondhatja el, hogy boldog élet. Második élete, mely Mikszáth szerint is sokkal fontosabb és jelentősebb az elsőnél, az írót túlélő műveinek a sorsa. 1910-ben a még élő író előtt hódolt az ország, az első élete alkonyán. Most félszázad múltán, a második életét élő író előtt hódol a magyar nép, írói utóéletének egyre felfelé ívelő pályáján. Igaz Mikszáth erről az utóéletről bizonyos rá jellemző keserű neveléssel lemondott. Hongoztatta, hogy csak mondják el róla életében mindazt a szépet és jót, amit halála utánra tartogatnának. Sőt gúnyosan azt is hozzátette, hogy legcélszerűbb lenne a koszorú megváltást előre elszámolni. Ugyanakkor meg vagyok róla győződve, hogy ha láthatná műveinek utóéletét. és nemcsak egy szűk réteg, hanem az egész magyar nép megbecsülését és szeretetét érezné, akkor valóban, fenntartás nélkül mondhatná magát boldognak.

Írói jubileumának ünneplőihez szólva az író külön melegséggel fordult szeretett megyéjéhez, Nógrád vármegyéhez, mely — ahogy mondani szokták — a maga módján ki is tett magáért. Mint ahogy kitett magáért az egész úri Magyarország, ugyancsak a maga módján. A nemzet ajándékaként invesztálták az írót a kis horpácsi uradalomba. A baj csak ott volt, hogy az egész ötlet Mikszáth agyában fogamzott meg, ő vásárolta magának a birtokot művei jubileumi kiadásának jövedelméből. Mint fia feljegyezte róla: «Ugy vélte, az országnak szerez vele örömet, ha így tünteti fel». Egy igaz magyar lélek ámító, szép hazugsága volt tehát az egész «nemzet ajándéka» legenda. Valójában Mikhszáth akarta megajándékozni a nemzetét a nagyszívüség boldog hitével. Az ilyen ajándékozásba pedig az úri Magyarország mindig szívesen benne volt, mert nem került semmibe.

A mostani nemzet nem ilyen úri huncutságos talmi fénnyel adózik a nagy író emlékének, hanem a maga egyszerű. de tartalmas módján.

MIKOR AZT A MEGTISZTELŐ megbizást kaptam, hogy Mikszáthról emlékezzem meg, először könnyünek tűnt a feladat. Mikor azonban mondanivalómat rendezgetni kezdtem, akkor döbbentem rá a nehézségre. Könnyű egy ilyen megemlékezésnek elejét megtalálni, de nehéz a végét. Ezért nem vállalkozhatom arra, hogy Mikszáth életét és műveit longum et late pertraktáljam. Helyette inkább egyes problémákat fogok felvetni és Mikszáthot magát fogom beszéltetni, én inkább csak kérdezek. Azért tartom ezt a legmegfelelőbb eljárásnak, mert igaz, Mikszáth kora, a maga problémáival már bevonult a történelembe, de a magyar fejlődés nagyobb szégyenére nem olyan régen, csak 15 éve. És elég nagy hibánk nekünk, hogy gyorsan felejtünk. Pedig a jelen problémáink, harcaink közepette jó néha emlékezni, hogy mi volt itt régen. Mikszáth írja Wekerléről, hogy mindig megtartott a pártjában néhány idejétmúlta embert, mint ő mondja, egy-két miséző arisztokratát, hogy legyen kin lemérni, mennyit haladtak előre. Hát valahogy így képzelem én el a múlt megidézését Mikszáth által, hogy lemérjük, mitől szabadultunk fel és meg, és ha akad még nehány probléma, néhány idejétmúlt gondolat egyes emberek begyepesedett gondolkodásmódjában, megrögzött előítéletében, melyről kisül, hogy Mikszáth még sem egészen nyitott kapukat dönget, akkor ez a visszaemlékezés annál hasznosabb lesz. És jó néha megidézni ilyen «pártonkívüli» tanút a múltra vonatkozólag, hogy lássák egyes előítélkezők, hogy nem kommunista propaganda, csak a múlt elitélése. hanem történelmi valóság, melyet a világos fejű emberek már akkor is úgy láttak. Itt azt látjuk majd, hogy nem brossurák sommás értékelései, hanem a korban benne élő, a kor hivatalos Magyarországához tartozó ember vallomásai olvassák a kor fejére és esetleg még a mai kor egyes embereinek a fejére is elmarasztaló ítéletüket.

Minden író megértésénél alapvető fontosságú az a kérdes, hogy hogyan viszonyult saját mesterségéhez, miben látta mint író a saját feladatát és miben lá..a általában az irodalom feadatát. Ezt

* Balassagyarmat Városi Tanácsának ünnepi ülésén elhangzott megemlékezés.

szakmai tolvajnyelven úgy fogalmazzuk hogy mi volt az író arc poeticája. Kérdezzük meg hát Mikszáthot először ebben a kérdésben. Először is le kell szögeznünk, hogy erről nem valami bőven nyilatkozik. Olyan volt, mint a jó szakmunkás, aki szívesebben dolgozik, mint filozófál a mesterségéről. Néhány megjegyzése azonban van, melyből egyértelműen kiolvashatjuk álláspontját. Először is még feleségének írja: «Teljes értelemben a nyilvános közélet embere akartam lenni és leszek is». — Másrészt pedig író akart lenni, lett is. A kettőt tehát: a közélet embere és az író fogalmát elválaszthatatlan egységben látja. Tanulságos ez az álláspont még ma is nagyon sok irodalmárkodónak, aki írói tevékenységét bizonyos közéleten kívüli funkciónak fogja fel és gyakorolja. Nem így Mikszáth! Ő sóvárogva emlékezett vissza azokra az időkre. 48-ra — mikor a politika és az irodalom ugyanazon tűz ben sült. — Eszményképeként Petőfiéket tartja, akiknél az irodalom és a haladó politikai álláspont megvolt: — Az akkori ifjú írók nemcsak témákat hajszoltak, nemcsak ott forrt, ott alakult egy modernebb, szabadabb Magyarország. Nem fülemilék és verebek voltak a derék fiúk, akik a fák lombján csiripelnek, hanem daloló munkások, akik gyomlálnak alatta és fattyúhajtásait nyesegetik. — Ezek a megnyilatkozások azt hiszem ma is időszerűek és nem egy írónk számára megszívlelendők. De tanulhat belőle minden fanyalgó olvasó is, aki csak a politikamentes irodalomért lelkesedik. Igazi nagy íróknál az irodalom soha nem volt politikamentes, ez pedig, aki elvszerűen politikamentes irodalmat folytat. még ha szubjektíve politikai rossz szándék nélkül is teszi, az tervszerűen a reakció oldalán politizál.

A KÖVETKEZŐKBEN térjünk rá a korra vonatkozó kérdésekre. Mikszáth írói működése a XIX. század utolsó negyedére esik. Révai József plasztikus meghatározása szerint ez a kor politikai vákum, politikai légüres tér korszaka. Mit jelent ez? Azt, hogy 1848-49 eszméi már nem hatnak elemi erővel és általánosan. A haladás új erői, a XX. század elején előretörő forradalmi eszmék pedig még nem érik el íróinkat. Szokás ezt a kort feudálkapitalizmusnak, vagy Ady kedvelt szavával élve «úri Magyarországnak» is nevezni. A kiegyezés óta lényegében kapitalizmus van Magyarországon, de ugyanakkor erős feudális maradványok élnek tovább, elsősorban a nagybirtokrendszer és az arisztokrácia, főleg a főpapság erős politikai befolyása.

Nézzük meg most ennek az úri Magyarországnak társadalmi körképét úgy, ahogy Mikszáth megrajzolta. Az ő művei állnak eleven példatárként rendelkezésünkre, ha a marxista tudományos történetírásához illusztrációkat keresünk. A társadalmi ranglétra tetején az arisztokrácia áll. Számbelileg nem nagy, de minden hatalom és a hatalommal való minden visszaélési lehetősége a kezében van. A kiegyezés az ő műve volt, az ő kiegyezése az osztrák nagyburzsoáziával a magyar nép bőrére. Ennek az arisztokráciának az elitélésében Mikszáth nem ismert tréfát. Így írt róluk: — A nép érzi, miszerint ez egy kaszt, mely összetart, mely bele nem olvad a nemzettestbe, s mégis uralkodik a nemzet felett; egy kaszt, mely bűntetlenül tesz mindent, mely mikor ős javait eltékozolta, zsíros hivatalokban és nagyszabású geschäftekkel szipolyozza a nemzetet. Egy kaszt, mely minden kormányt támogat, amelyet minden kormány támogat. — Újra fel szeretném hívni a figyelmet rá, hogy ez nem ma készült kiértékelés, ez egy kortárs, egy szemtanú, egy élesszemű szemtanú kisértetiesen találó megállapítása.

Egy másik helyütt példával is illusztrálja az arisztokrácia vérlázító hazafiatlanságát: miért golyózza ki a mágnás kaszinó Festetich Sándor grófot? — teszi fel a kérdést. Nem azért, mert muszka vezető volt, nem azért, mert egy elesett honvédtiszt testét megrugdosta az orosz csapatok szemeláttára, — hanem azért,, mert mikor tettéért egy orosz tiszt felpofozta, nem provokálta az illetőt; ki is mondja a szentenciát: a mágnás kaszinó gondolkodása hazafiatlan és erkölcstelen.

Hogy milyen volt ez a kor arisztokráciája, azt ma már mindnyájan úgy látjuk, de közel száz éve más szellők fujdogáltak Hunniában. Ilyesmit akkor meglátni és nemcsak meglátni, hanem világgá kiáltani, nagyon bátor politikai tett volt. És a fiatal Mikszáth, a szegedi kis újságíró ezt megtette, volt hozzá világos látása és volt hozzá politikai bátorsága. Ezért tekintünk mi rá olyan megkülönböztett tisztelettel az írók közül. De hagyjuk az arisztokráciát, bár nem tehetem meg, hogy legalább meg ne em-

lítsem a nagy Mikszáth regények nyitányát: Beszterce ostromát, amelyben már nem az újságírói szenvedély, hanem a realista regényíró széles látóköre tipizálja az egyes kirívó eseteket egy egész társadalmi réteg kórtörténetévé. Csak a főhős jellemzését hadd iktassam ide Mikszáth tollából:

«István grófnak volt esze, de nem sok, ambiciója is volt, de sok; szerepelni akart mindenáron, de látta, hogy min okos ember nem szerepelhet, megpróbálta tehát mint bolond ember. Ebben igen sok ráció van. Nálunk a buták és okos emberek egyaránt akarnak szerepelni. István gróf a hálásabb térre vetette magát, Beállott bolondnak. S itt gyönyörűen hagyták nagyra nőni».

Igy gondolkodott Mikszáth az arisztokratákról 80 évvel ezelőtt, pedig én magam is ismerek embereket, jámbor polgárokat, akik még ma is extázisba esnek egy báró, vagy gróf puszta neve hallatára. Azt hiszem nem kétséges, hogy kinek van tanulnivalója a másiktól.

Ha igaz az, hogy a fejétől büdösödik a hal, akkor nem nagy reménnyel tekinthhetünk a többi rétegre sem, mely az arisztokráciával érintésközelben élte életét a társadalmi ranglétrán. És a közmondás valóban érvényes, mert a romlott, felelőtlen arisztokrácia mellett egy még romlottabb réteg élte még parazitább életét: a dzsentri. Ez az a réteg, melyet Mikszáth a legplasztikusabban állít elénk műveiben. Valaha szépen startolt a középbirtokos nemesség, valódi vezető osztály volt egy darabig, 48 előtt, az úgynevezett reformkorban. Kölcseyk, Vörösmarthyk kerültek ki a soraikból. Mi tette képessé őket erre? Az, hogy átmenetileg a haladás oldalára álltak, küzdöttek az ország polgárosodásáért. Persze megvoltak ennek a haladásnak a maga ellentmondásai, hiszen nemesi réteg soha nem teheti magáévá maradéktalanul a polgárosodás gondolatát, mert egyszerűen szólva vágja a fát maga alatt. Nyesegetésben még csak benne volt ez a csoport, de radikális megoldásoktól, mely elé 48-49 állította őket, visszatorpantak. Nem olyan lovat akartak ők, amilyenre Petőfi meg a többi következetes forradalmár akarta őket ültetni. Ez a megtorpanás nemesi voltuk korlátaiból, mely sok egyéni korlátoltsággal is párosult, természetesen következik. Ami azonban 48 után, a század második felében történik velük, az már a történelem vaslogikájának a folyamánya Idejétmúlt réteg voltak már 48 előtt is, de akkor a haladással kötötték össze szekerüket, ezért nagy és dicső tettekre voltak képesek. 48 után majd különösen 67 után leváltak a haladás vérkeringéséről, így mesterségesen küszöbölték ki magukat az életből. Önálló létjogosultságuk nem volt, ezért a haladás vonatáról leválva szükségszerűen más kéz után kapkodtak, ez pedig a reakció keze volt: az arisztokrácia, majd a bankokrácia keze. És a dzsentri, a régi haladó középnemes most már nem is szövetségese, hanem kiszolgálója, mondjuk ki kereken, szolgája lett az arisztokráciának, a banktőkének. Ez természetes, hiszen mikor levált a haladás irányvonaláról, elfogadta a feudális ranglétrát. Ezen a létrán viszont nagyon kisfiú volt az arisztokrácia mellett, akár nevének fényessége, akár birtokának nagysága szempontjából. Előállt az a furcsa, de természetes helyzet, hogy még szembenállt az arisztokráciával, addig az is egyenrangú félként kezelte és tisztelte. Mikor behódolt neki, akkor pedig besorolta alattvalói, «szolgakasznárai» közé. Az arisztokrácia keze nem szövetségesi jobb, hanem alamizsnát osztó, koncot dobó kéz volt a gyengébb, a tehetetlenebb pályatársnak.

A dzsentri tehát élősködő parazitává vált. Élősködött az arisztokrácia és bankokrácia oldalán, akik benne látták népellenes politikájuk tömegbázisát. Élősködött nagy elődeinek, a reformkor haladó nemességének eszméin, de mindez az élősködés, az egyszerű nép nyakán való parazita tengő életét jelentette. Ezzel a réteggel szemben élesedik ki Mikszáth szatírája és válik a legkeserűbbé. — Pusztul a dzsentri, vége van, elvész a középosztály. Oda a nemesi vármegye, dehát, amint van, úgy van. Késő már a dzsentrit, a vármegyét siratni, hát inkább keressük meg benne a nevetnivalót. — vezeti be mintegy Mikszáth a dzsentri haláltáncáról írt művei sorozatát. Ezekben szakad el a Jókai-féle hamis, idealizált nemesség ábrázolásától, találja meg saját hangját: a szatiráét. Azt a hangot, amellyel az idejétmúlt osztályoktól, korhadó intézményektől vesz búcsút a történelem. Úgy ahogy Marx azt iránymutatóan megjegyezte — «Az emberiség vidáman váljék meg múltjától». Nem áll módomban ezt a folyamatot részletesen elemezni, hiszen ahhoz a Két választástól a Noszty fiúig sorra kellene elemeznem a

nagy Mikszáth regények egész sorát. Helyette egy kis példát állítok ide, pár soros idézetet, melyben azonban érzésem szerint benne van az egész dzsentri történet. Bilinszky, a Ne okoskodj Pista Bilinszkyje, egy félkezű dzsentri, akinek kisgyermek korában egy dühös ártány leharapta a jobbkezét. Erről írja Mikszáth: — E szerencsétlen ártány egyébiránt az idők folyamán csodálatos metamorphozison ment keresztül. Úgy szerepelt, mint egy osztrák draganyos, ki egy ütközet hevében lenyisszantotta Bilinszky hősi jobbját. Ezen az alapon lett Bilinszky a honvédegylet egyik alelnöke, a tósztokban a szabadságharc dicső rokkantja, a követválasztáson nagy kortes, s a polgári életben kataszteri igazgató. — Ennek a kis idézetnek minden szava lényeges, minden szava tipikus és reveláló erővel mutatja a nagy eszméken élősködő dzsentri parazitizmus minden lényeges vonását.

ENNÉL A KÉT RÉTEGNÉL az arisztokráciánál és a dzsentrinél hosszabban el kellett időznöm, mert ezek voltak a hivatalos Magyarország, ezek csinálták a kor hivatalos politikáját. A polgárság mellettük mint önálló tényező nem is szerepelt. Urhatnám, dzsentrit utánzó, gerinctelen réteg volt. Mikszáth megvetőleg idézi egy egyetemi tanár patetikus nyilatkozatát, mint tipikus polgári magatartást: — Uraim, a legnagyobb kitüntetés ért, amely embert érhet, a király magyar nemessé nevezett ki. — Ebből elképzelhetjük, milyen lehetett az a polgárság, mely számára vágyai netovábbja a nemessé levés volt. Mikszáth idézete erre vonatkozólag: — Lehetetlenség ma demokráciáról beszélni. A hivatalos lap sűrűn hozza a megvagyonosodott polgárok gróffá és báróvá történt kinevezéseit, ami valjuk meg őszintén nagy abszurdum. Itt a liberalizmus nehéz küzdelme az arisztokráciával. Micsoda bolondság hát, hogy táborunkból koronként áttesszük a legtöbb erőt összeszedett harcosainkat az ellenfélhez, hogy fiainknak is legyen kivel harcolnia. — Ilyen társadalmi osztályoktól nem is lehetne más politikát elvárni. Amilyen volt a dzsentri, olyan [illegible] liberalizmus, a Tiszapárt hivatalos ideológiája, a programmá tett következetes tézise volt: a nép következetes elnyomása, kizsákmányolása. Negyven évig csinálta ez a párt Magyarország történelmét, 10-ig mint Deák-párt, azután 30-ig mint Szabadelvű párt. Mikszáth, bár maga is ehhez a párthoz tartozott, mégis keserű iróniával így ír róla: — Ez a szabadelvű elnevezés is olyan elmaradt szó, mint a tollkés neve a bicskának, mert azzal is mindent faragnak, csak éppen tollat nem. Csakhogy a politikában nem minden valótlanság riasztó. Hiszen a Haladópárt is mindent csinál, csak éppen nem halad. —

Mikszáth műveiből általában hiányzott az indulatok forrósága, de a gyűlölet heve csaknem mindig metsző gunnyá formálta szavait, mikor a feudalizmus két legszembeötlőbb maradványáról: az arisztokráciáról és a klerikális reakcióról szólt. Arisztokráciáról már ismertettem a véleményét, most még a klerikális reakcióról kell pár szót mondanom, hogy teljes legyen a kor úri Magyarországáról rajzolt körkép. A Különös Házasság c. regénye hatalmas vádirat az arisztokráciával, az uralkodó házzal, a külföldi reakcióval összeszövetkezett klérus sötét erőiről, mely a maga céljait szemelőtt tartva kíméletlenül tapos az emberek legszentebb magánéletébe, egyéni szerelmébe, boldogságába. Ez a vádirat azonban elég ismert ahhoz, hogy nem kell részletesebben elemeznem. Helyette engedjék meg, hogy híven követett módszeremhez, Mikszáth egyes műveiből emeljek ki egy-két glosszát, mely lépten-nyomon előfordul nála és öntudatlanul is szuggerálja az olvasót a klérus sötét haladás ellenségének lerázására, sőt majd láthatják többre: általában a vallás béklyóinak lerázására, mert Mikszáth felismeri a vallásosság alapvető szerepét a kizsákmányolás fenntartásában. De hallgassuk talán magát Mikszáthot. Az Új Zrinyiász c. regényének alapötlete az hogy a szigetvári hős s környezete feltámad és megjelenik a századvég közéletében. Zrinyiék feltámadásáról írva Mikszáth a következőket jegyzi meg: «A papoknak pedig kapóra jött ez a téma. Nagy dolog az. Itt az alkalom bebizonyítani, hogy van másvilág, akkor nekik hagyja ezt az egyiket és őnekik ez az egy is elég».

IDE IKTATOM BE a kor társadalmáról rajzolt körkép után, hogy hát [illegible] é is Mikszáth? Melyik társadalmi réteg frója? És hát mi közze hozzá Nógrádnak? Hallottam ugyanis már olyan véleményt: hogyan ünnepelhetjük Mikszáthot mi a szocialista Magyarország, a szocialista Nógrád megye akkor, mikor éppen az ellen a társadalmi réteg ellen

harcolunk, amelyhez Mikszáth tartozónak vallotta magát, amelynek Mikszáth írója volt: a dzsentri réteg. Hát a megrajzolt kép után azt hiszem erre a kérdésre nagyon könnyű válaszolni. Mikszáth soha nem volt dzsentri réteg írója, mint ahogy évtizedeken át szerette volna elkönyvelni az irodalomtörténeti köztudat. Nem abból lehet megérteni írói nagyságát, ami a dzsentrihez kötötte, hanem abból, ami elválasztotta tőle. Mikszáth a nemzet írója volt, aki írt a dzsentriről is, de soha nem a dzsentri szemszögéből. Homlokegyenest ellentéte például Herczeg Ferencnek, akit ugyancsak szerettek volna Mikszáth utódaként feltüntetni. Pedig Herczeg éppen Mikszáthtal ellentétben a züllő dzsentriréteg, illetve általában az uralkodó osztály írója volt, aki írt ugyan az egész nemzetről, de mindig csak egy szűk klikk érdekeit tartva szemelőtt. Mikszáthot tehát sem az úri Nógrád megye, sem az alispánok, a főispánok ivadékai tekinthetik magukénak. Nógrád megye sokkal szélesebb köreinek van közük Mikszáth-hoz és ez megint nem célzatos beállítás. Hallgassuk meg mit mond maga Mikszáth a már többször aposztrofált jubileumi beszédében:

«Külön szeretnék szólni az én szeretett vármegyémhez, Nógrád vármegyéhez. Külön szeretnék szólni hozzá, hogy elmondjam: csak nappal vagyok tőle elválva: amint testi szemeimet lehúnyom, otthon vagyok, ott vagyok köztük. És ha elgondolom, hogy a halál is csak álom, és elsődleges értesülések szerint a másvilágon az angyalok kara zeng, hát elfog a szomorúság, hogy mit ér, ha nem a karancsségi erdők zúgnak ehelyett.»

Láthatjuk ebből az idézetből is, hogy ha szülőföldjére gondolt, nem a dzsentrikúriák, a borgőzös kártyacsatterek jutottak eszébe, hanem a föld, a görbe ország, ahol a pogány Filcsikek, a Bede Annák, s Lapajok éltek, egyszóval a jó palócok, a nép. Ezt jelentette számára Nógrád megye és ez nem kevés Mert úgy igaz, hogy kevés irónknál játszott olyan szerepet a szülőföld, mint nála. Nemcsak kiejtése palócos mellékzöngéjén lehetett érezni élete végéig ; Nógrádban töltött gyermekéveket, írásaiban is mindig kísértették a görbe ország tájai, emberei. A szülőföld dallamát lehetett hallani műveiből: népiességének egyik megjelenési formája volt ez. Ezt a világot vitte ő magával; a nép világát, a nép szemléletét, erkölcsi fennköltségét. Hiszen leveleiből tudjuk, hogy Balasagyarmatról szinte menekül. Egy ideig esküdt volt a megyénél, azután ügyvédi irodájában dolgozott, de mindezt csak szülei kívánságára. Leveleiből tüzel az elégedetlenség a zsíros megye arisztokrácia és a dzsentri, «a parasztburhatnámság» torz alakjai ellen. Humora éppen ezek elleni elégedetlenségéből támad fel, mint védekezés. Annyi köze van hát Mikszáth-hoz a megyei dzsentrinek, mint a Salk vaccinának a gyermekparalízis kórokozóihoz.

Ilyen irodalomélet és gyakorlat mellett megérthetjük, hogy Mikszáth nem állt állandóan minden réteg szemében a közkedveltség tetőpontján. Nem egyszer érte őt támadás azok részéről, akikről lerántotta a leplet. Például egy alkalommal megtámadták őt parlamenti karcoataiért. Szemére hányták, hogy kedvezőtlen színben tünteti fel a képviselők és általában az egész «Tisztelt Ház», az országgyűlés életét és működését. Mikszáth gúnyosan írja válaszában: «Amit én látok, azt én úgy látom, nagyon természetes, hogy a végre nem kérhetek kölcsön az akadémiától szemeket». Mondanom sem kell, ma már tárgyilagosan megitélhetjük: az ő szeme látott jól. A «Tisztelt Ház», meg az «Uri Magyarország» egyéb intézményeit figyelve ösztönösen is meglátta Mikszáth azt a törvényt, amely ott hat minden idejétmúlt társadadlom, minden korhadó intézmény mélyén: a látszat mást mutat, mint a lényeg, nem esik egybe a szó és a tett, hazugság közt élnek az emberek.

Csakhát az a hazugság nem rajong érte, ha leleplezik, azért nem is volt Mikszáth a maga korában széles körben népszerű. Engedjék meg, hogy egy-egy Mikszáthtól megörökített anekdótával jelezzem, mit is jelentett Mikszáth, mint «ismert író» az előbb felsorolt rétegek számára. Kezdjük az arisztokráciával. Egy gróf felesége új angol könyveket rendelt. Külön megkérte férjét, hogy vegye fel annak az ismeretlen írónak a műveit, aki a legutóbbi szállítmányban szereplő St. Peter's Umbrella című regényt írta.

A gróf felnevetett: «Hisz ez Mikszáth!» — Igen, igen! — «De hiszen az nem angol író». — Hát ki? Honnan tudná maga? «Hiszen ismerem. Képviselőtársam. Mindennap találkozom vele a

klubban». — Úgy? Nem tudtam. Akkor hát hagyjuk ki.

Ilyen volt a legfelsőbb réteg, az arisztokrácia pakfon műveltsége.

Egy másik jellemző történet: Vidéken járva bemutattak egy dzsentrinek. — Igen, igen, mondja tunődve — emlékszem, olvastam a nevét. Hol is csak? — türelmetlenül, mohón keresgélt emlékei közt, egy párszor megütögette tenyerével a homlokát. Végre vidaman kurjantott: — Ahá, emlékszem, már hol olvastam a nevét... A Függetlenségben volt, hogy egy forintot adott a götzl kardjára. A kulturálatlanság egyik garancia védjegye a dzsentrinek.

Persze a szellemi tunyaság szomszédságában ott tanyázott a polgár világ részéről a nyegle sznobizmus, a külföld mánia. Ő maga írja egy helyen fájdalmas gúnnyal, hogy az akkori Magyarországon a francia Ohnet-nek, egy közepes Courths-Mahler-féle jelenségnek egy-egy érzelmes, szentimentális regényéből több fogyott el évenként, mint az egész magyar szépirodalomból.

Ebben a kultúrális légkörben kellett megvívnia Mikszáthnak a maga harcát a közönnyel, az értetlenséggel és nyílt ellenséggel szemben. Mint már említettem, az országban lényegében kapitalizmus volt. Nőttek a budapesti házsorok, nőttek a tőkés vagyonok. De ugyanakkor ritkán ment tönkre és kallódott el annyi szép tehetség, mint akkoriban. A nevek hosszú sorát lehetne idézni; félbemaradt, kisiklott, öngyilkosságba, nyomorba, vagy züllésbe futó életeket, amelyekből csak egy-két sokat igérő mű jelzi, hogy mit veszített bennük a nemzet.

Az emberben önkénytelenül is felvetődik a kérdés, mi őrizte meg Mikszáthot az ő sorsuktól? Nemcsak izmosabb tehetsége: kétségtelenül az is, de azon túlmenően: a nagyobb akaraterő, az erősebb hivatástudat, a szilárdabb jellem, s mindezek alapja: a nemzet nagy céljaival való szorosabb összefonottság, a hivatalos nemzethez nem tartozó, de Mikszáth néppel való szorosabb kapcsolat. Hogy ezzel a kérdéssel kapcsolatban hogyan érzett Mikszáth, megint egy jellemző történetével szeretnék válaszolni. Egyszer egy fürdőhelyen nyaraltában egy magyar szakácsnő, egy egyszerű parasztasszony megbetegedett és az ágyat kellett őríznie. Hogy a kényszerpihenő unalmát enyhítse, Mikszáth odaadta neki egyik frissen megjelent művét olvasni. A szakácsnő elolvas belőle néhány mondatot, elmosolyodik és odaszól Mikszathnak: «A tekintetes úr csufot tesz velem, — mondja kedveskedő hangon. — Hogyhogy, kérdezem meglepetve. — Ugyan menjen. Hisz ilyet én is tudok írni. — Olyan természetesnek látszott neki az előadásom, hogy nem is tartotta könyvnek» Az egész, bájos megkapó jelenetet pedig ezekkel a szavakkal fejezi be az író: «Amióta ezt a kritikát hallottam, úgy vagyok vele, mint a muszka, aki megkapja a szt. Anna rendet — a többi rend (a többi kritika) azontul nem érdekli».

Természetesen a nép, amely — mint ez a példa is mutatja — szerette és megértette volna Mikszáth művészetét, ebben az időben nem számított irodalmi közönségnek. Ezekhez a tömegekhez könyv nem jutott el. Hogy az előbbi eset bekövetkezhessék, ahhoz a legnagyobb magyar író közvetlen környezetéhez kellett tartoznia, plusz a lábát kellett eltörnie a szakácsnőnek, hogy könyv, magyar könyv és éppen Mikszáth regény kerüljön a kezébe.

AZ EDDIG MEGRAJZOLT kép alapján viszont ösztönösen felvetődik a kérdés:miként lehet, hogy Mikszáth mégis viszonylagos népszerűségnek örvendett, különösen Jókai halála után a magyar irodalmi közvéleményben. Igen komplex oksorozat eredményeként alakult ki ez az irodalmi közvélemény. Először kezdjük a legegyszerűbbel: nem a magyar kritikusokon múlott, hogy Mikszáth egyes regényei szinte minden átmenet nélkül olyan népszerűek lettek az egész országban. Az igazság az, hogy Mikszáth külföldi sikerei hatottak vissza a magyar közvéleményre. Mikszáth nagy keserűséggel és gúnnyal írja egy helyen, hogy a magyarság számára írott könyvei csak külföldi protekcióval jutottak el azokhoz, akiknek címezte őket. Mikor Apponyi Albert és Kossúth Ferenc Amerikában jártak, megdöbbenéssel tapasztalták, hogy az amerikai közvélemény, beleértve a vezető politikusokat is, jóformán semmit sem tudnak Magyarországról, viszont az Egyesült Államok akkori elnöke, Theodor Roosewelt, amikor hosszas huza-vona után fogadta a két magyar politikust, nem Magyarország helyzetéről beszélgetett velük, hanem Mikszáthról, s Szent Péter esernyőjéről — a legnagyobb elragadtatás hangján. Ehhez járult néhány Mikszáth regény német és olaszországi visszhangja. Ezek voltak az előkészítői a

Mikszáth sikereknek a hazai közvéleményben.

Ezek hatására kezd el többek között a császári kabinet érdeklődni a magyar belügyminisztériumnál. Ezt is keserű gúnnyal meséli el Mikszáth, mint egyik írói eredményét. Megkérdezte a bécsi kabinet a magyar belügyminisztériumtól, hogy létezik-e Magyarországon egy Mikszáth nevű ember, s ha igen, mivel foglalkozik, s ha foglalkozik valamivel, milyen politikai beállítottságú. És ezután már Mikszáthnak is sok volt ez, már az ő rendkívül loyalis galambepéjét is dühbe gurította és nyiltan és kereken megírta véleményét a királyról. Először elvileg szögezte le, hogy nincs olyan király, aki naggyá tehetne egy írót, de volt már rá sok példa, hogy egy író halhatatlanná tett egy királyt. A király (az író szempontjából) csak egy olvasó. Két más olvasó, legyen az segédkönyvelő, vagy kisegítő pincér, az író szempontjából kétszer annyit jelent, mint egy király. És a végén személyesre fordítja a dolgot, abból kiindulva, hogy Roosewelt ismeri és szereti egy magyar író műveit, Ferenc Józsefnek pedig fogalma sincs róla, hogy egyáltalán létezik, végre egyértelműen leszögezte: természetellenes dolog az, hogy Magyarország királya idegen, nem szereti kultúránkat, sőt nem is ismeri azt.

Mikszáth népszerűségének másik összetevője: a mikszáthi életmű alkotói Egyszerre mutat rá Mikszáth nagyságára és korlátaira, a Mikszáth stílus bizonyos félreérthető kettőségére. Ennek a lényegét is egy Mikszath megjegyzéssel szeretném értékeltetni — O írja, hogy már maga sem tudja hányadán áll. Egy francia szocialista lap azért közli karcolatait, mert leleplezi és elitéli az uralkodó osztályt, a nemességet. Egy német reakciós lap pedig azért közli ugyanazt, mert nemességet dicsőíti benne. — Hol hát az igazság? Ott, hogy Mikszáth meglátta az igazságot, meg is írta azt, de hangja nem keményedett mindig egyértelműen elítélővé. Volt benne, különösen korábbi műveiben bizonyos megbocsátó elnézés, az elítélt társadalmi rétegekkel szemben, amelyet főleg a hazai korlátoltság félreérthetett. Egy példán próbálom ezt érzékeltetni: Beszterce ostroma c. regény, melyet már említettem, keserű, leleplező szatíra volt az arisztokráciáról, nagyobb felháborodást még sem okozott. Miért? Mert az illetékesek elég korlátoltak voltak ahhoz, hogy egyszeri esetet lássanak benne és nem vonatkoztatták magukra is a szatíra élét. Hiszen ők nem hadjáratokra, lovagi tornákra, meg cirkuszi műlovarnőkre dobálták el a nép verejtékéből kizsákmányolt mamutjövedelmüket, hanem a tőzsdei spekulációra, lóversenyre és bécsi operettprimadonnákra és szubrettekre. Nem sok dzsentrinek harapta le az ártány gyermekkorában a kezét és dicsekedett azután ezzel, mint 48-as haditénnyel, ezért nem is vette magára a mikszáthi szatírát. Összefoglalva tehát Mikszáth figuráiban érdekes egyszeri alakokat és eseményeket láttak: különc grófokat, hóbortos dzsentriket, különös házasságokat, — nem vették észre, mert nem akarták észrevenni, hiszen kényelmetlen volt számukra, hogy Mikszáth alakjai típusok, eseményei tipikusak, hogy nemcsak Pongrác gróf, Belinszky dzsentri és Szucsinka plébános, hanem az egész arisztokrácia, az egész dzsentri réteg, az egész klerikális reakció fölött csattan a mikszáthi szatíra ostora. Ebben a félreértésben szerepet játszik az önérdekből fakadó korlátoltság, de szerepet játszanak Mikszáth bizonyos írói korlátai is. Az, hogy látván a történelmi Magyarország pusztulását, nem látta meg azt az új osztályt, amelyben a jövő záloga van. A történelmi osztályok pusztulásából az egész nemzet pusztulásának vízioja rémlett fel előtte. Érthető hogy ettől a keserű látomástól bizony magát is olvasóit is kímélni akarta.

Élete végén jelentkező népszerűségének volt még egy harmadik összetevője is. Mikszáth magasztalása szervesen beleilleszkedett abba a hadjáratba ,amelyet az úri társadalom viselt akkor a készülő forradalom s annak irodalmi vetülete, Ady Endréék új szava, új versei, új új irodalmuk ellen. Mikszáth magasztalása nem utolsósorban csak ürügy volt a «holnaposok», majd a nyugatosok gyalázására. Szembeötlő irodalmi szélhámosság ez is. Hiszen a hivatalos Magyarország által ünnepelt Mikszáth lényegileg közelebb állt azokhoz, akikkel szemben akarták fordítani, mintsem azokhoz, akik belékapaszkodtak. Joggal írhatta Ady Endre Mikszáth jubileumakor: — Fontoskodnak körülötte ezer és ezerszámra olyanok is, akik Mikszáth mivoltát még csak nem is sejtik».

Az elmúlt fél évszázad sok mindent tisztázott Mikszáth írói művével kapcsolatban is. A bomlás és újjászületés félszázada volt ez. A Mikszáth által leleplezett

úri felelőtlenség romlásba döntötte az országot, de a nép újjáépítette, megmentette a nemzetet. Eltűnt az urak és a polgárok világa, s az ujjászülető élet rendjévé a szocializmus, a régen megalmodott boldogság vált.. Mikszáth vádjait igazolta a történelem, de igazolta a mesékben bujkáló, népi alakokba zárt hitét is: az élet szép, csak a társadalom rontja meg. S Mikszáthnak, «második életében», a talmi csillogás helyett a történelem igazolását hozta és annak a népnek szeretetét, megértését, olvasói értékelését, melynek kritikája mindig a legtöbbet adott.

VERSÉNYI GYÖRGY

RADICS ISTVÁN: DIÁKLÁNY

AZ ISTENEK HALNAK, AZ EMBER ÉL

Galina Nyikolájeva: **Útközben**
Fordította: Makai Imre. Táncsis Könyvkiadó, 1960

Egy márciusi éjszakán indul a történet. Moszkva utcái halotti-kék fényben ragyoknak, a levegőben a «halál» szó leng. Emberek ezrei tartanak a Szakszervezetek Háza felé. Bent a nagy teremben fejnél megemelt koporsóban fekszik Sztálin. Nem a dicshimnuszok félistene már, a halál megfosztotta minden monumentalitásától. Az emberek úgy érzik, hogy a világukban rés támadt, hegycsuszamlás történt, és isszonyú üresség tátong. A halottól búcsúzók között van Valgan, egy vidéki traktorgyár igazgatója és Bahirjov, a gyár újjonnan kinevezett főmérnöke. Valgan szinte irigykedve gondol az elköltözöttre, mert az a halállal végérvényesen halhatatlanná vált; Bahirjov pedig most érzi igazán, «hogy élete is egy csepp az egész nép nehéz, de boldog — hibáktól és terhektől sem mentes de diadalmas mozgással teli — dús életében». És azt kérdezi magától, hogy mi távozik el ezzel a halállal és mi marad meg. A főmérnök kérdéseire az eljövendő hónapok, évek adják meg a választ.

E jelképessé nőtt márciusi éjszakát követő napon Bahirjov elfoglalja hivatalát. A gyár ragyogó, klasszikus homlokzata, Valgan erélye és a beosztottak feltétlen engedelmessége lenyűgözte, de a műhelyekben tapasztaltak gondolkodóba ejtették. A gyár technikája elmaradott, a termelés módja elavult. a selejt óriási. Bahirjov az az ember, aki egész életét a Szovjetunió technikai elsőbbségére tette fel. Hozzálát a dolgok rendbeszedéséhez. A hibáitól sem mentes átszervezés során szembe kerül egymással Bahirjov — és és lassanként a munkások tábora — s a látszatra dolgozók, a jelentésekből élő hatalmasok csoportja.

A regényben kommunisták állnak egymással szemben. Az egyik oldalon az élettől, a fejlődéstől elszakadt megcsontosodtak, a másikon azok, akik a szüntelen fejlődésre eszkúsznek A konfliktusok drámai sorozatában kibomlik előttünk a hatalomtól való megittasodás egész genezise, az öntömjénezés, a személyi kultusz egész lélektana. A Valganok és Blikinek vállvetve küzdöttek a Nagy Honvédő Háború frontjain vagy a hátországban. Oroszlánrészt vállaltak a gazdasági élet háború utáni talpraállításában. A sikerek önhittekké tették őket. megittasultak a saját dicsőségüktől. Úgy érezték, csak hódolat illeti meg őket, nem bírálat. Önfényükbe zárkózva elszakadtak az élettől: bürokraták, parancsolgató félistenek lettek. Így a fejlődés gátjaivá váltak, tehát az élet kényszere hozza magával szükségképpen a detronizálásukat. Ők azok, akiknek távozniuk kell ama bizonyos márciusi halál után.

Újfajta pozitív hősök lázadnak fel ellenük. akik, bár nem mentesek az emberi hibáktól, nem egyszer tévednek, helytelen utakon járnak, de van hitük, és a hazára, a komunizmusra tették fel életüket. Rájuk gondolva érlelődik meg Bahirjovban a márciusi éjszaka kérdéseire adható válasz: «Hát te, Valgan eltávozol. De megmarad Anna és megmarad Szugrobin... Csubaszov, Kurgavov, Grinyin.»

Nem olyan emberfelettien tökéletesek mint éppen Nyikolájeva 1952-ben írt Aratás-ának Andreje vagy Valentinája, és mégis győznek, mert embernek érzik magukat, és azonosulnak a munkapadok és a földek dolgozóival. Mi az új tehát a megformálásukban? A szocializmus hősei is emberek — hibákkal és tévelygésekkel, de az ügybe vetett nagy hittel; és a szocializmus ügyét konkrétabban, tehát emberiben közelítik meg: a haza és a nemzeti büszkeség oldaláról.

Bahirjov, miközben élete legnagyobb

harcát vívja a technikai elmaradottság felszámolásáért, magánéletének legnagyobb válságát éli át. A gyárban találkozik Tyinával. Azzal az asszonnyal, aki — ha korábban találkoztak volna — nemcsak felesége, hanem társa, segítője is tudott volna lenni. De most már késő: mindketten máshoz tartoznak. A két nagyszerű emberben, minden meggondolás, józanság ellenére is elemenátris erejű szerelem lobban fel. Mégsem lesznek házasságtörők. Nem az emberfelettivé fokozott szocialista öntudat magyarázza ezt — mint az ötvenes évek elejének szovjet regényeiben— hanem az a nagyon is emberi és ezért szocialista gondolat, hogy nem lehetünk igazán boldogok a mások boldogtalansága árán.

A szerelem felfogásának modern, szocialista módjával találkozunk a regényben. Tyina lemond Bahirjovról, de úgy érzi, belehal. Vívódásában Karenina Anna jut az eszébe. Anna, mikor elvesztette szerelmét, elvesztett mindent. Tyinában csak egy nagy szerelem került a vonat alá. Karenina Anna egész életét a szerelem töltötte ki. Nem is tölthette ki más, hiszen csak annak élt. De Ő, Tyina, csak a szerelemnek él?...

Éppen itt fejleszti tovább Nyikolájeva — a szocializmus korának megfelelően — a tolsztoji hagyományokat. A szélesen hömpölygő és többszálú cselekmény egymásba fonódásának egyik helye és lehetősége Nyikolájevánál is a család. A család Tolsztojnál az élet hullámverésének legfőbb, Nyikolajevánál egy fő csomópontja. Tolsztoj nemeseinek élete elsősorban a család, no meg a társasági élet helyei vagy harcterek körül összpontosult.. Nyikolájeva szocialista világban a család és a munkahely az élet két csomópontja. Ezért jut olyan jelentős szerephez Nyikolájeva regényeiben a gyárak, kolhozok ábrázolása is. És ezért nem kerül Tyina a vonat alá, mint Karenina Anna. Mert Tyina a magánélet, a család boldogságát elvesztette ugyan, de számára megmaradt a munka, a munkában megtalált boldogság.

Bahirjov felesége szép és hű asszony, Meg tudta teremteni férje számára a nyugodt otthon légkörét. Mégis, miért került válságba a házasságuk? Mindez elég lett volna az elmúlt századokban; a szocializmus korában azonban nem elég! Milyen irigyen figyelte a főmérnök Csubaszov külsőleg jelentéktelen kis feleségét, aki asszonyi okosságával segített a férjének, harcolt vele, örült sikereinek, érdekelte, amit a férje tett vagy gondolt. Ezt kapta volna meg Tyinától is. Ezzel maradt adósa mindörökre a család melegében meghúzódó, mindig a gyerekekre hivatkozó, de voltaképp mindig csak önmagát néző felesége.

Nyikolájeva már az Aratás-ban felvetette az Útközben legfőbb problémáit. Az élettől elszakadt, fejlődést gátló vezetők kérdése már akkor foglalkoztatta. De a megoldás szükségképpen felemás volt. Mert amíg kárhoztatta az egyes funkcionáriusok körül kialakult személyi kultuszt, és harcolt a megcsontosodás ellen, addig ő maga sem tudott szabadulni a Sztálin körüli személyi kultusztól, és egyes alakjainak túlidealizált, mondhatjuk — sematikus megformálása a jogos bírálat ellanyhulásának irányában hatott.

Az Aratás-ban felvetett házassági konfliktus ábrázolása és megoldása már akkor megragadta az olvasót mélyen emberi tanulságaival. Az Útközben házassági problémáját azonban tanulságaiban gazdagabbnak, lélekrajzában árnyaltabbnak érezzük.

Az írónő ebben művében úgy nevezett «kényes kérdéshez» nyúl, és — meg kell vallanunk — kényes igényességgel. A kényes kérdésekben, a veszélyesnek látszó utakon imponálóan, magabiztosan mozog. Mi teszi ezt számára lehetővé? Két iránytűje van: megingathatatlan, pozitív hőseivel vetekedő kommunista meggyőződése és a már emlegetett Tolsztojra emlékeztető életismeret.

Hit a szocializmus igazságában és a «kényes problémák» ebből fakadó merész kezelése, a gazdag lélek- és társadalomrajz, az ábrázolás művészete — ezek emelik Nyikolájeva regényét a XX. Kongresszus szellemében fogant, a Sztálin halála óta eltelt időszak egyik legigényesebb és legjelentősebb alkotásává.

SZABÓ KÁROLY

GERELYES ENDRE:

KÖVEK KÖZÖTT*

Mióta az Élet és Irodalomban megjelent Kilenc perc című elbeszélésével Gerelyes Endre elmondta „szűzbeszédét", túlzás nélkül elmodhatjuk, minden lépését, helyesebben irodalmi talentumának minden megnyílvánulását, minden új gyümölcsét figyelemmel kíséri az olvasó, az irodalmi közvélemény, beleértve a kritikusokat is. Bár a különböző irodalmi fórumokban megjelent elbeszélésiről írásos értékelés tudtunkkal nem jelent meg, — hiszen nálunk kiment a divatból, hogy első könyvének megjelenéséig az írót írónak, a költőt költőnek könyveljék el, — Gerelyes e tekintetben sem panaszkodhat.. Műveiről, tehetségéről beszélgettek, vitatkoztak irodalmi berkeken belül és kívül, vélemények hangzottak el Gerelyes mellett, néha Gerelyes ellen. Mindenesetre ami a legfontosabb egy író számára: az első lehullott cseppet a tenger nem nyelte el nyomtalanul, gyűrűt vetett, amelyet követ a többi. Az írót befogadta az Irodalom, befogadta az olvasóközönség is.

Vajon minek köszönhető ez. Nem vitás hogy Gerelyes Endre „szerencsés" időben indult pályáján: A szerkesztőségekben bizony nem hevertek garmadával a kitűnő kéziratok. Köszönhető az író meglehetős termékenységének, de annak is, hogy az irodalmi, és egyáltlán a társadalmi közvélemény alakításában más műfajokban: irodalmi riportokkal, tudósításokkal, vitairatokkal is részt vett. Természetesen azonban elsősorban sajátos, friss és nagyon rokonszenves tehetségének köszönheti a sikerét.

Ez a nemrég megjelent kis könyvecske, benne Gerelyes nyolc elbeszélésével is ezt a tehetséget tanusítja. Többségük megjelent már nyomtatásban, s most viszontláttuk — némelyiket kisebb — nagyobb átdolgozással —, van köztük olyan, amely ebben a könyvben látott először napvilágot.

Néhány, az olvasó számára eddig ismeretlen új vonást is felvillant kötete, de olyan vonások ezek, amelyek most még inkább közelebb vittek bennünket az író szándékainak, — ahogy mondani szokás ars poeticájának megértéséhez. Nem célunk a mindenre kiterjedő elemzés, csupán néhány gondolatta szeretnők az olvasók figyelmébe ajánlani a könyvet. Megkönnyíti feladatunkat az író, aki egyáltalán nem árul zsákbamacskát szándékait illetően. „Szeretnék modern novellákat írni, a ma problémáit elemezni és megoldásukat, formai tekintetben is új módon, megkísérelni. Módszer, szemlélet tekintetében követendőnek tartom Karinthy Frigyes metsző intelektusú analíziseit. Hemingway hőseinek förhetetlen voltát és mindenekelőtt Solohov szocialista humanizmusát." — Irja rövid életrajzában

Nagyon határozott célkitűzés, határozottan megjelölt példaképek.

És az író, — prózairodalomban ilyen fiatal korban ritkaságszámba menő biztonsággal és érzékkel — már a kötet első, cím nélküli novellájában bebizonyítja, hogy komolyan veszi ars poeticáját. Könnyed játéknak indult a novella — bár a forma eredetisége vonzza az olvasót, az alkotás közvetlen közelébe viszi. A játék azonban mind komolyabbá válik, s az elbeszélés kettős fonala lassan eggyé válik. Az olvasó elfelejti, hogy egy történet megírásának, megszerkesztésének a tanúja. Izgalommal és türelmetlenül várja a cselekmény kibontakozását. S a kifejlő tragédiának lépésről lépésre, szinte észrevétlen, résztvevője lesz maga a szerző is, aki az alkotás folyamatában azonosul hősével Costerral.

Nemcsak a forma eredetisége megkapó ebben a novellában — az író megdöbbentő önvallomása is. Coster, barátjának a megtébolyodott Helstennek a hajósokat szörnyű veszéllyel fenyegető tettét akadályozza meg. Rendkívül bonyolult érzések csapnak össze Costerban: barátja iránti szeretete, a hajósok féltése — amely kényszeríti, hogy megakadályozza a világítótorony kioltását, s a reftentő, bénító félelem, amely a végső

*Magvető, 1961.

összecsapásban a vesztét okozza. Coster végrehajtotta a hőstettet, megakadályozta hajók és hajósok tucatjainak pusztulását, de amikor szembekerült az őrült Helstennel „...dermedten állt, s egyszerre ordítani kezdett, szégyenteljesen és méltóság nélkül, tátott szájjal üvöltve, mint egy kofa." S az író kábultan ocsúdik: „ Nem! Nem igaz, ne bántson senki engem! Hiszen, ha szörnyű és szégyenteljes dolog történt is közben, én — Coster vagyok! — Kiált fel.

Az előbb már említettem, hogy egyik példaképének Karinthyt tartja Gerelyes. S valóban, az emberi pszihé rendkívül összetettségét, ellentétes vonásait, egész bonyolult labirintusát kevés író tudta oly hallatlan kíméletlenséggel ugyanakkor remek írói eszközökkel feltárni, mint Karinthy.

Nos, az emberi lelkivilág ellntmondásosságának ilyenforma tükrözésére tesz egyáltalán nem sikertelen kísérletet az író. S mindjárt el is mondhatjuk, Gerelyes alakjainak egyik fővonása: egy cseppet sem egysíkúak. Ahogy a természetben, a színekben nincs abszolut fehér és fekete, az író hőseit sem oszthatjuk kategóriákra: egyik jó, a másik rossz, az egyik hős, a másik gyáva. Minden élő egyedben, — ha csak nem rendkívüli, vagy éppen patológikus eltorzulásról van szó, — megtalálhatók a jóra és rosszra, a hősiességre és gyávaságra, és sok-sok egyéb, gyakran ellentétes, a cselekvésre, emberi magatartásra ható jellemvonások. Behatolni ezeknek az egymásra és egymás elle ható érzések, vonások, lélektani tényezők szövevényébe, a mai, modern író számára a legizgalmasabb, s valóban írói feladat. Vitathatatlan, hogy ez a nehezebb vége a dolognak, de így születnek a hús-vér figurák, így születik az igazi irodalom. Csakis így sikerülhet az írónak nemcsupán reprodukálnia az élet egy-egy kis darabját, hanem azt újrateremtve, hatni az olvasóra.

S íme, mindjárt egy újabb, egy másik jellemzője a fiatal író munkásságának: az új forma eszközeinek keresése nem öncélú játék, nem előkelő időtöltés, vagy az olvasó elkápráztatására irányuló törekvés. Gerelyes hatni akar az olvasóra, — s nem hiába hivatkozik Solohov szocialista humanizmusára —, úgy akar hatni, hogy hőseinek, gyakran a mélyből előtörő, s néha milyen nehéz, önmagukkal vívott küzdelem árán feltörő jótulajdonságai ne csak rokonszenvet keltsenek, de az együttérzéssel hasonló cselekvés vágyát is felébressze. Emlékezzünk csak vissza a Kilenc perc boxolóira, vagy az Éppen szembevág a szél fiatal gépkocsivezetőjére.

Hozzátehetjük, — s ez is az írót dicséri, — hogy ezeknek az embereknek jóra, vagy rosszra való hajlandósága, magatartása, cselekedete, nem valami általános, kortalan közegben lebeg. Gerelyes tud atmoszférát teremteni, s atmoszférateremtő ereje éppen abban rejlik, hogy a környezet, az alakok, sőt maga az embereket összefűző történet is a legtöbb esetben jellegzetesn mai; magán hordja napjaink Magyarországának a jegyeit; a társadalmi életben éppen úgy, mint az egyes ember életében érvényesülő tényezők ismerhetők fel novelláiban, hőseinek ilyen, vagy olyan magatartásában.

Tulajdonképpen ezért modern író Gerelyes Endre, elsősorban ezért. Mert novelláiban mai és egyben sajátosan magyar atmoszférát teremt. Természetesen modernségét jelzi stílusának újszerűsége, frissesége, a szerkesztés lüktetése, zaklatottsága, a belső monológ gyakori alkalmazása, — amely valoban az egyik leghatásosabb formája a lélektani motívumok ábrázolásának. De a stílus eredetisége, vagy a belső monológ, — s ezzel tisztában van az író — hiábavaló lenne, üres váz csupán, ha nem tudná megtölteni korszerű tartalommal.

Gerelyes Endre azokhoz a fiatal magyar prózaírókhoz tartozik, akik bekapcsolódva a világirodalom fejlődésének áramába — tanulva ennek az irodalomnak legnagyobb hazai és külföldi képviselőitől, a szocialista és egyben magyar prózairodalom még magasabb színvonalra való emelésére törekszenek. A Kövek között Gerelyes Endre írói célkitűzéseinek, törekvéseinek első állomása, amely magában hordja a következő állomások igéreteit is.

CSIZMADIA GÉZA

AZ IZGALMAS OLVASMÁNYOKRÓL

Thomas Mann-nak «Varázshegy» című regényében alkalma és ideje jut arra, hogy ismételten elmélkedjen az Időről, melyben hősei kényelmesen elterpeszkednek. Érdemes megvizsgálni, hogy a huszadik század második évtizedének mindinkább rohanó napjaiban miképp tett szert erre az alkalomra és időre.

Regényhősei betegek és távol vannak ugyan a nekiiramodó élet nyüzsgésének színhelyétől, melyet azonban még nem felejtettek el. Érdeklődéssel tudnak szemlélni látszólag jelentéktelen apróságokat, de rabságnak és eseménytelen sivárságnak érzik életüket, bár azt a természet közelsége végülis urbánus életformából a magáéhoz idomítaná — ha a hősök nem volnának betegek. Igy rekedtek meg a városok és havasok között, kínosan unatkoznak, de apró események és jelenségek fontossága életükben észrevétlenül megnövekedett. Majdnem úgy látnak hát mindent, mint aki gyalog utazik.

Thomas Mann szerint ez talán nagyobb érték, mint az egyre gyorsuló élet iramának követése. Erre mutat a «Szélhámos vallomásai»-nak néhány kitétele is, melyek a céltalanul töltött idő, sőt az unalom fontosságát és értékét hangsúlyozzák.

A nagy német író lelkialkata és szemlélete sok tekintetben még a múlt századé. Mikor a Varázshegyről, hol hosszasan időzött, már el kell mennie: hamarosan a Biblia és a hindú legendák viágába menekül.

Még az élő Thomas Mann mellett erjedni kezdett valami, ami már körülötte, — s vezéregyéniségének elhullta után ugrásszerűen és egészen — megváltoztatta a század epikájának ütemét.

Egyszerre világos lett, hogy nem érünk rá: sietni kell. hogy a sietséget mi indította el, nem kétséges. A Kor nagy vívmányai már belátható, és egyben hatalmas célokat állítottak elénk. Az Ember egyszerre és többirányban, úgyszólván mindennek a végére akar járni. Ugyanakkor a statisztikusok hírt adnak arról, hogy átlagos életkora jelentősen megnövekedett. Miért vesz hát a fentemlített izgatottság erőt rajta, a mindinkább biztosított pihenés és szórakozás idején is?

A harmincas években egy könyvkiadó közölte velem, hogy vastag regényt kell írni, mert ez vonzza az olvasót, aki ha egyszer már megkedvelte a regény alakjait, minél hosszabb utat akar megtenni velük. Ma már ez másképpen van. Ha az olvasó kedvelt szerzőjének új, de vastag kötetét látja meg a kirakatban, megrémül, mintha váratlan terhet akarnának rárakni. Ma rövid, szinte csak elbeszélésnyi terjedelmű regények fogynak, holott régebben ilyeneket külön kötetbe meg sem lehett volna jelentetni, mert az úgy nem lett volna «könyv».

Az ember értéke korunkban megnövekedett és még a kapitalista államokban is több embernek jut ideje pihenésre és szórakozásra, mint régen. Világ-

---

Bár a szerkesztőség a szerző nem minden megállapításával ért egyet, azonban a téma, aktualitásánál fogva az irodalmat kedvelők és művelők táborának érdeklődésére tarthat számot. Ezért a cikket vitára bocsátjuk.

szerte egyre nagyobb tömegek, egyre többet olvasnak — mégis: hamar akarnak eljutni az írók által felkínált út minden pontjára.

«Nem érnek rá.»

Nemrégiben többen is mondták nekem, hogy a «Háború és Békét» filmen megnézik, noha nem olvasták a regényt, s nem remélik, hogy a film élménye pótolja azt, de elolvasni nem érnek rá; így legalább megtudják miről van szó. A moziba elmennének akkor is, ha más darab kerülne előadásra, mert korunk nagy élménye: a film. — A filmen látott regény alakjait és helyzeteit nem kell elképzelni, hiszen megelevenednek a szeme előtt, s közben más érzékszervet: a fület is leköti valami. Több legyet ütnek egy csapásra. Végül talán még a moziba sem kell elmenni: a televízió elhozza a darabot az otthonunkba.

A mai ember kultúrális «rá nem érése» mögött gyanus, sőt már kóros elkényesedés, lappang.

A társaság esetleg azért gyült össze, hogy zenét hallgassanak. De beszélnek. Új könyvekről. Ott vannak a könyvek a polcokon. Leemelik és nézik őket. Belejük lapoznak. Mivel rövidek: aránylag többet tudtak meg róluk «belelapozás» és eszmecsere útján, mint amennyit a vastagról tudnának. Aztán másról beszélnek és visszakerülnek a polcokra a könyvek a hanglemezek mellé, melyet esetleg fel se tesznek. (Rosszabbik esetben felteszik őket és közben is beszélnek). Késő éjszaka otthon az ágyban még olvasnak valamit. Csak rövid és izgalmas olvasmány jöhet szóba. Rövid, mert naponta néhány lapot olvasnak, mielőtt leragad a szemük; így aztán, ha hosszú regény van a kezükben, mire a végéhez érnek, elfelejtik az elejét. Ha pedig nem «izgalmas» az olvasmány, még hamarabb elalszanak felette. Másnap tovább olvasnak az autóbuszon. Közben csak a kalauzra, ellenőrre és arra kell figyelni, hogy idejében leszálljanak.

A Kor tehát rövid és izgalmas olvasmányt keres. Közben kissé megveti az olvasó embert, aki nem úgy rendezte be életét, hogy egyszerre, egyidőben négyenötöten is várjanak rá különböző helyeken, ki egyedül ül egy padon, s egyszerűen nézelődik.

Az irodalom, írók és olvasók kölcsönhatásának egészséges fluktuációjában, mint érzékeny műszer, mutatja mindezt.

De ez nem mindig használ az irodalomnak. Kétségtelen, hogy kiváló alkotások is születtek és születnek a fenti követelmények jegyében, ám a lehetőségek ilyetén leszűkítése, és gyakran a nem természetesen és szükségszerűleg létrejött izgalom, hanem az izgalomkeresés, sok értéket is elsorvasztanak.

A mai ember élete mozgalmasabb és izgalmasabb — még falun is — mint őseié volt,de olvasmányokban csodálatosképpen nem a kontrasztot, hanem a nagyobb izgalmat keresi. Mindebből világosan látszik, hogy azért van szüksége erre az izgalomra, mert az «izgalmas» olvasmány szinte erőszakkal magához szegezi a fáradt és lusta ember figyelmét, aki nem vállalkozik már az olvasó kötelező munkájára. Az író minden munkát végezzen el, lehetőleg röviden, gyorsan és zaklatottan: — helyette is! Szeretik, ha az írónak minél kisebbek az igényei az olvasóval szemben, s cserébe ők is elnézik neki a pongyola stílust, s a jellemraizok pontatlanságát. Annál is inkább, mert az utóbbiak hiánya ismét mellőzhetővé teszi az olvasó nagyobb figyelmét. Azokról a színvonalra kánves, művelt, igazi irodalmat kedvelő olvasókról is szó van, akik nem veszik észre, hogy igényeik veszedelmesen kezdenek hasonlítani a detektívregények és más, általuk mélyen lenézett, különféle ponyva-termékek kedvelőinek igényeihez. Az írás művészének feladata hovatovább valamiféle színvonalasabb detektívregény megírása lett. Két, mindennél rettenetesebb háborút átélt és a «hidegháború» feszültségében élő ember sok esetben már csak borzalmas történeteket kíván írni és olvasni.

Franz Kafka, Hamingway és Dürrenmatt jellegzetes megszólaltatói ennek a korszellemnek és a magas művészet szintjén nyujtották és nyújtják a még hiányzó izgalom-szükségletet az embereknek, akik hozzászoktak már a bombák dörrenéseihez és ahhoz, hogy a közvetlenül mellettük lévő falak omlanak össze. Olvasóik nagyrészének már mindegy, hogy amit Kafka, mint önmagáról valló lírikus-elbeszélő átél, vagy amit az élesszemű epikus Hemingway megfigyel és

a humanista szemlélő szemérmesen burkolt, de mélységes együttérzésével bemutat, azt Dürrenmatt többnyire csak kiagyalja.

A szóbanforgó beteges kortünet ez utóbbi szerzőre — növekvő népszerűsége minden művészi értéke ellenére is — a leginkább jellemző. Dürenmatt négy, nálunk is jól ismert műve: a «Baleset», «Alagút», «Az öreg hölgy látogatása» és a «Nagy Romulus» egyaránt mutatják, hogy a nagytehetségű író érdeklődését már csak a katasztrófa képes felkelteni, de nem az a katasztrófa, melyet átélt, vagy melynek közeledtét érezni véli, hanem amelyet kispekulál. Dürenmatt hasonló az olyan emberhez, akinek a füle mellett mozsárágyút kell sütögetni, hogy aludni tudjon. Az «Öreg hölgy» bosszúterve azért kelt bennünk egy pillanatra döbbenetet, mert az író detektívregényszerű technikájával meglepetésképpen zúdítja ránk. Igy nem jut időnk — akár a rémregényekben — elgondolkodni a helyzet rendkívül erőltetett és valószínűtlen voltán. (A hölgy nyilván annak az esetnek köszönheti karrierjét, amelyért most bosszút áll, az sem valószínű, hogy a régi udvarló, aki hamistanúk segítségével ütötte őt el jogaitól egykor, mitsem hallott róla, a «tanuk» sorsáról és nyugodtan vállalja a Hölgy melletti udvarnokoskodást, — vagy amikor ismertté vált, hogy a Hölgy halálraitéli őt, — nem képes idejében elmenekülni.) A modern szinpadtechnikai bravúrokkal való szüntelen zsonglőrösködés, — csakúgy, mint a gyakran hajánál fogva előrángatott izgalom és borzalom — mutatja a szerző és közönségének belső unalmát, melyet már csak artista-szenzációval és szórakoztató gyilkossággal lehet — addig-ameddig — elűzni. A másik három mű többé-kevésbé hasonló vonásokat mutat. (A művek értékéről, melyek kétségtelenül mutatkoznak helyenként, szándékosan nem beszélek, mert nem tartozik ide).

Izgalmas olvasmány és általában: izgalmas mű minden korszakban keletkezett, és bizonyos elismeréssel kimondott, de lényegében jellegzetességet meghatározó kijelentés volt a mű élvezője részéről, ha evvel a jelzővel illette az előtte feltárult alkotást. Ma azonban sokaknál ez már szinte az egyedüli értékmérő, mely ha elmarad, ez egyszersmint a mű értéktelen voltát is jelenti.

Huxley egyik újabb könyvében arról számol be, hogy mit élt át úgynevezett «meszkalin-mámorban», vagyis: miután egy «meszkalin» nevű szert vett be. Egyszeriben végtelenül érdekessé vált számára a szoba, melyben ült, «csodát» látott, a körötte élő világ tárgyai és elemei feltárták rejtett lényegüket, s így Huxley nem is kívánt elmenni onnan; a szobában üldögélés élménye túlcsordította a lelkét. A huszadik század írójának hát «meszkalin» kellett ahhoz, amit a régiek egyszerűen elértek azáltal, hogy egészséges viszonyban éltek a világgal és az idővel. Flaubert csak annyit mondott később naggyá lett tanítványának, hogy jól nézzen meg mindent: alaposan és nyugodt figyelemmel. Maupassant, a tanítvány, csak ezt tette és felfedezte a csodát. Ezután megtanult írni és író lett.

Dante «meszkalin-mámor» nélkül jutott el a «nagy sötétlő erdőbe», amelyben érdekes útra került, és volt ideje ott elcsatangolni. Goethe nyugodt hexameterekben zeng «abgetrangene Leinward»-ról a Hermann und Dorothea-ban, s a falusi házak előtti padon ráérve üldögélő plébános, gyógyszerész és társainak látszólag eseménytelen világában látja meg az érdekességeket, melyek ottmarasztalják.

Folytathatnám így a példákat sokáig.

Tény, hogy minden kor a maga képére és hasonlatosságára teremti művészetét; a művészetnek a kor jellemző élményvilágából szerzett zamata ad lehetőséget a hosszabb életre: egyben a közvetlen aktualitás az olvasó érdeklődését is inkább felkelti. Az igazi alkotó nem is tehet másképp, mert hazugságon kapnák, ha nem valódi élményeiről beszélne. De hamis tanú az is, aki elhallgat valamit.

A napsütés még ma is beragyogja a Földet. Lehet, hogy valamiféle kritikus napfolttevékenységek periódusában élünk és azt sem kívánom tagadni, hogy a két kegyetlen háború után kiéleződött társadalmi harc, továbbá a küzdelem egy újabb — minden eddiginél teljesebb pusztítással fenyegető háború lehetőségeinek elkerüléséért, valamint az ettől való félelem, olyan vonásokat hoznak felszínre az emberi lélekben, melyek az itt kritizált irodalmat alátámasztják. De az

életnek a történelem eseményein kívül, még másfajta eseménysorozata is van. Ezt az előbbitől eltérő ütemet elhallgattatni nem, csak az irodalomban való jelentkezéstől erőszakolt pózzal elzárni lehet. Ha az írókat nem érdeklik idilli és derűs pillanatok, nem figyelnek fe az örömökre, (még a sajátjaikra sem), nem tudnak lelassítani a nyugodt tempójú jelenségek mellett, hogy elkisérjék azokat is, ha nem érnek rá, hogy még jobban megnézzenek valamit, amit már megnéztek. — és általában ha felveszik a mai ember «rá nem érésé»-nek beteges állapotát, akkor a vallanivaló egy részét elhallgató, hamis tanuvá válnak. Izgalmasnak lenni minden áron, s e célból mesterségesen is felizgatni magunkat, továbbá olyan sietségben vágtatni, melynek útvonala fontos dolgok mellett elhúz, míg nem igér helyettük nagyobb célokat — a kispolgári lelkek fontoskodó magatartása lehet, de az igazi íróé nem. Szabó Lőrincnek «Vasárnap» című versében — például — nem volt bátorsága az említett «másik ütemről» vallani, sőt kontrasztként szembeállítani a kettőt, éspedig úgy, hogy ebben a versben mégis az aktualitás hosszú életet biztosító kötőanyaga érződik. Jellemző, hogy napjainkban mennyire szeretik a mind népszerűbbé vált «kisregény» műfaj megjelölést. Mikszáth és Thomas Mann még elbeszélésre gondoltak, mikor a manapság «kisregény»-nek nevezett műveiket írták. A regény fogalma a kényelmességre hajlamos «rá nem érő» írók és olvasók szemében egyszerűen összetöpörödött, s el akarják felejteni, hogy az igazi regények teljes életeket, életszakaszokat ábrázoltak, míg az elolvasásukhoz szükséges hosszabb idő is szolgálta a kimerítő mondanivaló érvényesülését. Ma a «tömörítésre» hivatkozunk, de így gyakran csak felületes érdeklődésnek nyújthatunk kielégülést.

(Zenében is mutatkozik ez a gyanús koncentrálás. «Perc-operák», néhány percig tartó cantáták és versenyművek születnek és mind gyakrabban: «zenekari tételek» ami nem formaujítást, vagy új műfajt jelent a «szinfóniákhoz» és «szinfónikus költeményekhez» képest, hanem egyszerűen igénycsökkenést, formavázak elejtését,csekélyebb «szuflát», és szánalomraméltó rettegést a bőbeszédüségtől, valamint attól, hogy közönségüknek nem lesz türelme rájuk figyelni.) A már-már réginek mondható, nagy-terjedelmű műfajok, szükségképpen kialakították mutatós formáikat, melyek a tartalmat azáltal emelték ki és tették világosabbá, hogy közben idő is pergett, egyben pedig, a mű átélésével párhuzamosan, letelt valamennyi, a mű élvezőjének idejéből is. Aki néhány nap alatt — bármily figyelemmel — olvassa ki a «Karenina Annát», vagy a «Varázshegyet», az elveszít valamit, ugyanúgy, mintha gyors tempóban játssza Beethoven gyászindulóját. Korunk telve van a harcok feszültségével,melyben még jó, vagy jobb felé bontakozás során is sűrűn megesnek borzalmak és tragédiák, de legfőbb történés az, hogy élünk és hogy múlik velünk az idő, mely beavatkozás nélkül, vagy ellenére, menthetetlenül visz az öregedés és a halál felé. A puszta létezés gyönyöre ma is ott bujkál az emberekben, izgalom és feszültség mögött. Ha az írók nem akarnak tudni a jelen perc gondtalan, és még az extázistól is mentes öröméről, akkor — mellékesen, — fiatalokat már veszélyes manirhoz vezető, pózok felvételére serkentik. Tehetséges fiatal írókat ismerek, akik már csak az «atomkorszak» vélt és megjósolt tragédiájáról hajlandók írni, nem törődve azzal, hogy írásuk nem láthat nyomdafestéket. Ebben az irodalomban, véres kések villanak meg, (márcsak erre való a napsütés) és csontvázak beszélgetése hallatszik. Történeteik, vagy öncélúlag, vagy atomfizikai kísérletek céljából elkövetett gyilkosságok köré szövődnek. Nem a szerzők értetlenségével magyarázható szellemi «huliganizmus» ez, és nem is elszigetelt jelenség. Tehetséges és komoly fiatalok írják ezeket a műveket és lelkes olvasótábora van, hogy azt sok nyomtatásban megjelenő író megirigyelné. Azok az írók, akik márcsak «meszkalin-mámorban» fogják észrevenni, hogy a minket körülvevő mindenfajta jelenségekben szépség van, és hogy a valóság, pusztán a való-volta miatt, érdekes, — önmagunkat és olvasóinkat előbb-utóbb olyan kinzó hiányérzetig fogják sodorni, milyenbe az élő szervezet jut, ha megvonják tőle a sót.

Nagy ellenség az Idő, ha ellenséges oldalát tekintjük és mindenáron viaskodni akarunk vele. Jogos büszkeséggel tölt el bennünket, hogy földön és égen mind sebesebben tudunk haladni és sebezhető pontjain eredményes támadáso-

kat folytatunk ellene. Nagy kár azonban, ha átváltunk a nyugtalan kapkodás ütemébe. Gazdag kincsek forrása is lehet az Idő, ha megállunk mellette, hogy kifürkésszük a titkait és ha nemcsak arra gondolunk, hogy az öregedést és halált számunkra mindég drámai gyorsasággal hozza el. Ma már, hanglemezeken régen elsuhant, drága hangokat rabolunk tőle vissza, kiindulópontunk és messzi földrészek közti útunkra pedig alig-alig engedjük beékelődni. De jönnek pillanatok, melyekben elveszett léptei hiányoznak enkünk. És legelőször mutatkozik ez a művészetben. Ha az alkotóművész a Kor szüntelen sebességváltozása helyett magáraveszi az Idő valamely testére szabott, egyenletes ritmusát, akkor örökké érvényes, nagyszerű vallomásokat fog kapni tőle.

SZULY GYULA

PATAKI JÓZSEF: TOKAJI TÁJ

A CSITÁRI HEGYEK ALATT

KÉT TALÁLKOZÁSOM A PALÓCOKKAL

Az első találkozás 1939-ben történt. A tanítóképző elvégzése után évekig állásnélküli voltam. Első állomáshelyem Csitár, egy Nógrád megyei kis palóc falu volt. Városi gyerek voltam, hamis regényekből ismertem a paraszt életét. Ebben a kis faluban ismertem meg a valóságot, a paraszti sorsot, a földhözragadt nyomorúságot és a palócjellemet.

Amilyen kicsi volt a falu, olyan nagy benne a sár. Szerencsére nem volt sem papja, sem jegyzője, — de a közjegyzőség és a filia hatalma ólomként nehezedett az emberekre. A legnagyobb bizalmatlansággal fogadtak, amely nem az ismeretlen, az idegen embernek szólt. Minden «nadrágos» embert így fogadtak, akár idegen volt, akár nem. Féltek és gyűlölték őket. Meghunnyászkodtak, megalázkodtak előttük ravaszságból, — de nem becsülték. A legalázatosabb, vagy legbarátságosabb arcot vágva is szüntelen azon törték fejüket, hogyan játszhatnák ki, vezethetnék félre őket.

Józan ész és nagyfokú ravaszság lakott bennük. Lakodalmakban, disznótorokban sokszor tapasztaltam éles eszüket, humorukat, tréfálkozó természetüket.

Lassan-lassan megszerettek, beavattak titkaikba, bátran elmndták problémáikat, szapulták előttem a jegyzőt, a papot. Zárkózottságuk feloldódott, s így sikerült még mélyebben megismernem gondolkodásukat, jellemüket.

Többségük szegényparaszt és napszámos volt. Nagyon jól ismerték, tapasztalatból ismerték: «Szegény embert még az ág is húzza». Ezeket az «ágakat» igyekeztek kikerülni, de az, ha még annyira vigyáztak is, csak beleakad az emberbe. Egyformán nyúzta őket a jegyző, a pap, az ügyvéd, a bank. Hiába voltak szorgalmasak, — mert nagyon szorgalmasak voltak, — hiába dolgoztak látástól-vakulásig, a kétpengős malac, meg a bolettás búza árát mások vitték el. Nem ehettek a maguk hizlalta libából, maguk köpülte vajból. Ha a Biblia valamiben igazat mond, hát ebben igen: valóban arcuk verítékével ették a kenyeret. Csak azt nem értették sokáig, hogy akik a Bibilát prédikálják, miért nem követik ezeket a tanításokat? Mert a hízott libát, a vajat, a csirkét, a tojást, a jegyző, a pap, az ügyvéd ették meg. A parasznak meg az avas szalonna marad, amit az uradalom adott aratás idején. Az üzletben hitelbe vagy terményért vásároltak, ahol újból becsapták őket. A kockacukrot tízdekánként, a frankkávét negyedrudanként vették A csaknem ezer lakosú községben az év bármely szakában művészet lett volna összeszedni száz pengő készpénzt.

A külső szemlélő azt hihette volna: igen vallásos nép él itt. Hiszen mise idején teli volt a templom. Körmenetekre kivonult az egész falu. De csalóka hit az olyan, amely nem meggyőződésen, hanem a félelmen és megszokáson alapul. Félni sem annyira az istentől féltek, hisz nem nagyon hitték, hogy az mindent lát és mindent tud. S cselekedtek is eleget, amit tiltanak a parancsolatok. Inkább a legfőbb úr helyi képviselőjétől tartottak, aki számontartotta cselekedeteiket, hár gondolataikat ez sem zabolázhatta. Ha a jegyző az égi úrral fenyegetődzött is, nem őt hívta segítségül, ha baj volt, hanem a csendőröket. Ha valaki adós maradt a bérrel, nem az égi végrehajtóra bízta a behajtását. S a pap az égi úrra hivatkozva, a templomban az egész falu apraja-nagyja előtt szégyenítette meg a «tévelygőket». S ezek az egyszerű emberek féltek, meg ne szólják

őket a falubeliek. Figyelte az államhatalom is, hogy mennyire istenfélő a nép. Aki templomba nem járt, arra könnyen rámondták, hogy kommunista. Pedig sokszor szegény azt sem tudta, hogy az mi fán terem. Még félt is tőle, hiszen azt papolták a fülébe örökké, hogy minden rossz a kommunistáktól származik. Lám jól tudták ezek az urak, hogy az ismeretlennel könnyen meg lehet félemlíteni az embereket.

A megszokás is nagyúr. Megszoktak, hogy hétköznap inukszakadtáig dolgozzanak, vasárnap délelőtt, gyakran még délután is a templomban üljenek, aztán a férfiak a kocsmába mennek inni. Mindkettő az agyat tompítja, tehát egyremegy. De hová is mehettek volna máshová? Villanynak, rádiónak, mozinak, csak hírét hallották. Kultúrház az egész környéken nem volt. Ha már felvették az ünneplő ruhát, mely két emberöltőt is kiszolgált — valahova menni is kellett benne

A palócok becsületes emberek voltak, egymástól sohasem loptak. Nem vallási tilalom hatására, hanem azért, mert az egyik szegény a másiktól ugyan mit lophat és vajjon miért lopjon? Hogy a komája még szegényebb legyen? A Tíz parancsolat «Ne lopj» tilalma nem tesz különbséget szegény és gazdag között — de ők tették. Mondhatom: gyakran megdézsmálták a gróf és a földesúr földjét. És ezt nem is tartották lopásnak. S tették ezt olyan ügyesen, hogy a csendőrök akárhányszor hiába nyomoztak a tettesek után.

Szerették a földet, melyből nekik igen kevés jutott. Robotoltak, koplaltak, hogy földet vehessenek. A gyermekek nem járhatták végig az elemi iskolát sem, mert minden dolgos kézre szükség volt. S ha sikerült, a több földön még többet robotoltak, még többet koplaltak. Mert a több föld, több munka, több adó, több teher. És mi marad a végén? Egy ölnyi a temetőben, ahova sokan fiatalon jutottak el az ilyen keserves élet után.

Aztán, ahogy gyarapodott a föld, csökkent a gyermekáldás. Mert a sok gyermek: sok száj, sokfelé is kell hasítani a földet, ha meghalnak az öregek. Amit egyébként alig vártak az örökösök. Még a házőrző kutyának is nagyobb volt a becsülete, mint az eltartott szülőnek.

«A házasságok az égben köttetnek?» De az sem mindegy, hogy kinek mennyi a földje. S a szülők, nem várva az égi köttetésre, ennek alapján határoztak a vőlegény és menyasszony sorsáról. a vigasz: «Majd megszokod, megszereted». A szerelem csak illúzió; s bár volt szerelem is, legritkábban a házaságon belül. A női egyenjogúság legfeljebb az esküvőig tartott.

Szórakozás, kultúra?... Sokat nem tudott adni a két pedagógus. Amit adott, jószívvel, szeretettel adta. Évenként kétszer istenigazában kiszórakozta magát a fiatalság: búcsúkor és farsangkor. S mikor már megcsömörlött az alkoholtól, bicskázással vetett véget a dáridónak. Hogy miért bicskázott, mikor egyetlen haragosa sem volt? (Érdekes, ma miért nincs bicskázás a faluban?)

Nem folytatom, pedig folytathatnám. Miért sorolnám mindazt a rosszat a mi palócainkról, amiért tulajdonképpen nem ők voltak a felelősek. Ennek az igazsága bebizonyosodott, mikor újra találkoztam a csitári palócokkal 1961-ben.

Amikor 1942-ben elkerültem tőlük, szinte búcsú nélkül, nagyon csodálkozott a falu népe. De mit volt mit tenni, a pap és főjegyző megállapította, hogy én is kommunistává váltam a palócaim közt. Pedig akkor még én sem tudtam mi az. S lehet, ha akkor már kommunista lettem volna, talán maradok.

S most, alig ismertem rá az én falumra. Nem arról a változásról akarok beszélni, mely az első pillanatban mindenkinek szemébe ötlik: szalmatetős házat mutatóban sem látni — pedig nem ártott volna emlékül meghagyni, mert az emberek gyorsan felejtenek. Téglaházak, palatetős kis villák sora emelkedik, nől ki a földből napról-napra. Villany, rádió, mozi: bevonultak a megszokott dolgok közé. Az én mezítlábas, ringyes-rongyos tanítványaim helyett jól öltözött, divatos szandálban topogó gyermekek vesznek körül az iskola udvarán. Nem a nevüket kérdezem, hanem az apjuk, anyjuk nevét, mert azok voltak az én tanítványaim.

Az utcán a tanácsházba menet a párttitkárral és a tsz-elnökkel találkozom

össze. Szinte ösztönösen, megöleljük és megcsókoljuk egymást, mint a testvérek, kik régen nem találkoztak. Az egyik tanítványom volt, a másik már akkor is felnőtt. De sokszor diskuráltunk arról, mi — miért nem jó ezen a világon. Régi ismerősökkel, de új emberekel találkoztam. Minden megváltozott. Én is.

Az én csitári palócaim bátor, határozott fellépésében nyoma sincs már a bizalmatlanságnak, a gyűlöletnek «uraival», a munkás és paraszt vezetőkkel szemben. Javasolnak, bírálnak és becsületesen dolgoznak. A falu határában tábla hirdeti,: Termelőszövetkezti község. Közösen, a sajátjukon, maguknak dolgoznak: becsülettel. A párttitkár, a tanácselnök, a tsz-elnök közülük való, maguk választották, nincs okuk félni tőlük. Ma már a papjától sem félnek, mert az az istenen és poklon kívül semmi mással nem fenyegeti a parasztot. Még vannak ugyan, akik félnek a túlvilági szenvedésektől, még vannak, akiket a megszokás rabsága fogva tart, de a tudás, a felvilágosodás megállíthatatlanul terjed itt is.

Öröm látni, milyen lelkesedéssel terveznek, dolgoznak, építenek. Milyen büszkén vezettek el az új tsz istállóhoz, mely éppen akkor épült. Nem az épületeket néztem, hanem az emberek arcát, mely sugárzott, szemüket, mely csillogott az örömtől, a büszkeségtől.

Az első találkozás hosszabb ideig tartott. Akkor a bizonytalanság vitt el közülük. Nehéz szívvel jöttem el, szerettem őket. A második találkozás csak pár óra hosszat tartott, most a kötelesség nem engedte, hogy ott maradjak, pedig szívesen maradtam volna közöttük. Akkor kínlódásukat nem tudtam nézni, megváltoztatni sorsukat pedig nem volt erőm. Most velük együtt örülni az új életnek, közös erővel építeni a szocializmust, formálni tudatukat, a legszebb feladat.

Nemcsak szeretem ezt a népet, bízom is benne. Bízom benne, mert látom az eredményeket, bízom benne, mert nem áll meg a félúton. Nagyobbak terveik, mint az erejük, de nagy lelkesedésük csodálatossá fokozza erejüket és ez segít lebírni minden akadályt. Ez a nép ma már nem a régi. S nem is óhajtja a régit, és holnap már a mával is elégedetlen: megállás nélkül halad az útján a szocializmus felé, és nincs erő, mely megállítaná őket. Ezt az utat a párt mutatja. Egyenes ez az út, s az én palócaim bátran, lelkesedéssel törnek rajta előre.

NÉMETH LÁSZLÓ

A NÓGRÁDMEGYERI SZEGKOVÁCS KTSZ

Nem először találkoztam a KTSZ-ben dolgozó emberekkel. Az elmúlt évben vizsgaelnök voltam a községben. Esti iskolásokat vizsgáztattunk. A pedagógusok egy kicsit izgultak, hogy fáradozásaiknak milyen lesz a gyümölcse. Ugy tudom, — bár nagy részt az idősebb korosztályhoz tartoznak — először történt, hogy cigány felnőtteket tanítottak. Az V. és VI. osztály vizsgázott együtt, a hallgatók 80 százaléka cigány volt. Fekete, meg sötétkék ruhában, piros, vagy kék nyakkendővel, fehér ingben jöttek számot adni tudásukról.

Sokat hallottam már, hogy a szegkovácsolás embertelenül nehéz munka, és az évek múltán érzéktelenné teszi az embert a szelemi élvezetek iránt. Az írás, az olvasás, a vers, a ritmus sohasem talál talajt ott, a hol állandó kalapálás diktálja az ütemet és a kovácsszén melege izzítja az agyat is, Nos, a feleletek tényleg gyengék voltak. A számolás még csak ment valahogy, de nagyon nehezen birkóztak megpéldául a gombákkal, a moszatokkal, azokkal a növényféleségekel, amelyeket az erdő ad és amelyek évenként jelentős hasznot jelentenek éppen nekik. Talán másképp kellene adagolni a tudományt. Több gyakorlat, kevesebb, bonyolult, nehezen megjegyezhető elnevezés kellene a felnőtt oktatásban. De a szorgalom az akarás nagy, s mégnagvobb az udvariasság, a tisztelet a pedagógusok iránt. Ezt tanítani kellene azokkal a fiatalokkal, akiknek szocialista rendszerünk szinte tálcán adja mindazt, amelyet ezektől a kétkezi munkásoktól a régi megtagadott.

A faluban egyébként nem nehéz eligazodni. Két domb közé szorult be még régen, valamikor a honfoglalás utáni években. Többször elpusztították, többször ujjáépült. Földesura sok volt. A Nógrád megyei monográfia fél oldalon keresztül sorolja fel megjegyezhetetlen családfáikat.

Az új földesúr most a tsz. A tsz. irodától egy lépés a KTSZ. Egyelőre szerényen meghúzódik a fehér házak között, de már nem sokáig. Üzemesítik, olyan lesz, mint egy igazi gyár. A kovácsolt vasból készült, több mint két méteres cégtábla az egyik épület falához döntve várta, hogy néhány nap múlva hirdesse a munkásosztály hatalmának új diadalát. A bejáratnál levő épületeket bontják. Helyére portát emelnek, rendes portással. Aki majd ellenőrzi, hogy ki mennyit késett a munkahelyéről. Igaz, hogy erre nem nagyon lesz szükség, hiszen az idén is csak 10 igazolatlan mulasztó volt. De miféle üzem az ,amelynek még portása sincs. A KTSZ tagjai ragaszkodnak a portához, portással együtt.

Az elnökkel szeretnék beszélni. Pesten van. Helyette Klucska Lajos ,a KTSZ főkönyvelője fogad. Az irodában nyoma sincs annak, ami sok hivatalunkra és irodánkra jellemző. Senki sem evett, pedig éppen uzsonnaidő volt, feketét sem főztek. Iratok fölé görnyedve ültek mindegyik helyiségben, többen írtak, rakták egyiket a másikra, iktattak. Rányomta erre az irodára a bélyegét az az ütemes munka, amelyet odakint a forró vas diktál.

A KTSZ 1951-ben alakult. Klucska Lajos 1953-tól a főkönyvelője. Alakulásakor 33 tagja volt. Csak a falu egyik részén lakó cigányok foglalkoztak szegkovácsolással, a másik részén lakók muzsikusok. A szegkovácsoknál apáról fiúra szállt a mesterség. Azelőtt otthon dolgoztak, ócskavasból készítették a sinszöget. Piacuk volt: a környék bányavidéke, telhetetlen fogyasztó. Ezeket a szegkovácsokat, már szövetkezetbe tömörült dolgozókat ma is a bányavidék tartja el. Tatabánya, Pomáz, Pilisvörösvár a székhelyük.

1958-ig csak sinszöget készítettek, azóta létesült drótfonó, lakatos és bádogos részleg. Ha az üzem korszerűsítése befejeződik, akkor körülbelül évi 9 millió forint értékű lesz a termelésük. A dolgozók jövedelme 1 220 forinttól 2 250 forintig terjed. Legjobban a sínszegesek keresnek. A termelésben 71-en dolgoznak, ezek közül 7 nem cigány. Vezető, irodai dolgozó 12 van, ipari tanuló 4.

A dolgozók fele analfabéta. Dolgozók Iskolájába kevesen járnak. Roppant nehezen tanulnak írni, mert remeg a kezük munka után. Ebbe nem szabad belenyugodnunk még akkor sem, ha a szervezett analfabéta tanfolyamot egyelőre csak ideig-óráig látogatják. Meg van a módja, lehetősége, hogy emberibb körülményeket teremtsünk a számukra. Olyanokat, amelyeket munkásságunk más rétegei, a parasztságunk már elért.

A cigánykérdés nagy problémája az

országnak. Magyarországon sok cigány él, akinek életmódja, életfelfogása lényegesen különbözött, sőt különbözik ma is más emberekétől. Korábban vándoroltak, kóboroltak, azt ették, amit az utcán találtak, vagy éppen loptak. Nem feladatunk azt vizsgálni, hogy miért éltek így, miért nem telepedtek le, de tény, hogy a velük szemben keletkezett előítéletek nagy része éppen ebből az életmódból fakad. Ma is hallani rémséges, nagyon sokszor romantikus történeteket a cigányokról, amelyeknek többé, kevésbé még mindig hitelt adunk. A szocialista építés azonban nem ezeknek a mendemondáknak a szemszögéből vizsgálja a problémát, hanem mint minden más embernél, a cigányoknál is a nevelhetőséget tartja szem előtt. Meg lehet és meg is kell őket nevelni. A nógrádmegyeri példa bizonyítja, hogy ez igaz. És az is igaz, hogy őket is, mint minden más embert elsősorban a munka neveli. A munka, amely az embert kialakította, a szó igazi értelmében vett emberré formálja őket is.

Rácz János szegkovács

Magyarországon ma a cigányok száma

mintegy 200 ezerre tehető. Közülük már sokan dolgoznak álandó munkahelyen. Vannak, akik csak annyit, amennyi a létfenntartáshoz szükséges és talán még sokan vannak olyanok, akik a korábbi vándorló életmódot folytatják, vagy egyszerűen henyélnek. A probléma nagy. Számuk összehasonlítva a nemzetiségek számával, Magyarországon nem sokkal marad el, egyes nemzetiségekét túl is haladja. A gondolat, hogy egy nemzetiségnek vegyük a cigányokat, nagyon csábító, hogy úgy oldjuk meg a problémáikat, mint más nemzetiségekét — szintén. De a nemzetiségeket egy országon belül sok évszázadon át történelmi erők, történelmi változások hozzák létre, kialakulásukat mesterségesen is segítették, különösen Magyarországon, illetve a volt Osztrák-Magyar Monarchiában. Gondoljunk csak a XVIII. század eleji telepítésekre és településekre. A monarchia felbomlása után létrejött államok mindegyikében probléma vola a nemzetiségi kérdés. A kapitalizmus körülményei közepette mindegyik állam a maga módján, persze alapvetően a kapitalisták érdekeinek megfelelően folytatta nemzetiségi politikáját. De amikor ezeknek az államoknak többsége a szocializmus építésére tért át, akkor már nem különállóan, hanem egységesen, s annak a politikának a jegyében, amely nem tesz ilyen értelmű különbséget ember és ember között. A cigányokat azonban ebbe a történelmi folyamatba egyáltalán nem tudjuk beleszorítani. Nem beszélnek egységes nyelven, hiszen csaknem minden községben más más a nyelvük. De más az öltözködésük, viselkedésük is. Nincsen egységes kultúrájuk. A cigányokról, mint önálló nemzetiségről egyáltalán nem beszélhetünk.

Tehát mikor ez a probléma előtérbe kerül, nem sok értelme van úgy hozzákezdeni nevelésükhöz, hogy külön osztályt nyitunk nekik az iskolában, külön klubokat szervezünk a számukra, külön rendezvényeket tartunk a művelődési otthonokban. Ennek ma már elszigetelő, s éppen ezért végtelenül káros hatása lehet. Igy semiképp sem szoktatjuk őket arra, hogy éppen olyan megbecsült tagjai államunknak — ha dolgoznak — mint bárki más. Azzal viszont segíthetünk, ha az összes társadalmi szervek állandóan foglalkoznak a cigánykérdéssel. Azokon a munkahelyeken pedig, ahol cigánydolgozók vanak, nem legyintéssel intézzük el a cigányokat, hanem állandó munkára való szoktatással neveljük őket. Elsősorban a fiataloknak kell segíteni. Ha a falusi, vagy városi KISZ szervezetek hívnák a cigány fiatalokat, akkor előbb vagy utóbb közéjük szoknának, igyekeznének olyan jó dolgozókká, harcosokká válni, mint nem cigány kortársaik.

Nógrádmegyeren külön telepeik vannak, csak négy család él a faluban. A földosztást még ma is sérelmezik. Míg a parasztoknak 600 négyszögöl földet osztottak, adig a cigányoknak 150-et, azt is csak azoknak, akik a felvégen laknak. Az alvégen semmit. Igaz, hogy a felvégiek voltak a szegkovácsok, az alvégiek a muzsikusok, s míg az előbbieket — ha nem is teljes értékben — de dolgozóknak tekintették, a muzsikusokat egyáltalán nem. Ezek napról-napra járnak a tanácsra. Most már megvan a módja annak, hogy ezt a hibát kijavítsák és osszanak házhelyet nekik is — mondják — Hisz ők is a falu dolgozói.

Éppen ezeket a problémákat ecseteli a főkönyvelő, mikor bejön az irodába Görcsi József a KTSZ egyik dolgozója. Az első műszakban dolgozott, hazaindult, de még valami hivatalos dolga akadt. Kapóra jön. Kérdezgetem. Legnagyob sérelme a házhely. Építeni szeretne, mint mások. Van megtakarított pénze, de kölcsönt is fel venne. A ház már inkább villához, mint putrihoz hasonlítana biztosan. A mostani házban nyolcan laknak egy-egy szobában. A szoba mindössze 3,5x3,5 méteres. Az alvégiek panaszait sorolja. Panaszait? Inkább mondjuk úgy: a munkájukból fakadó életszinvonal feszegeti a régi kereteket. Rendszerünk neki is megadta azokat a kereseti lehetőségeket, mint a többi dolgozó embernek. Megérdemli ő is azt a házhelyet, s ha építene, tarthatna disznót, csirkét, kutat ásna, mert az egész alvégen nincs kút. A munka igényessé teszi az embert! Az alvégen villany sincs, de van telepes rádiója. Mosógép is van, de használni nem lehet. Botos Józsefnek motorkerékpárja is van.

Mindezek után azt gondolná az ember, hogy az elkülönülés a község lakói és a cigányság között megszünőben van. Szó sincs erről! Ugyanúgy megvannak a nézeteltérések ma is, sokszor előtör a hamis faji gőg. Anyagi szempontból igen, már közeledett egymáshoz a parasztság és a cigányság, de gondolkodás-

Rácz Alajos szegkovács

ban még sok a változtatni való. A művelődési bizottsági ülésen is igen sokat foglalkoztak ezzel a problémával. Oti többen az elkülönülés hívei. Ezek az emberek azonban vajmi keveset gondolnak arra, hogy az ő gyerekeik is valamikor — nem is olyan régen — lenézettek, megalázottak voltak. Őket sem engedték az urak asztalához, ők sem szórakozhattak együtt az urakkal, és az iskolában is megkülönböztett helyen ültek az úri gyerekek, — ha éppen nem magántanulók voltak — hogy egyáltalán ne érintkezzenek a «büdös parasztokkal». A cigányokat is be kell fogadni a falu közösségébe, ne megalázottak és megbélyegzettek, hanem megbecsült tagjai legyenek ennek a közösségnek.

Előljáróban említettem a tsz irodát. Most térjünk vissza oda. Ebben az irodában dolgozik egy cigány származású nő, lány, vagy asszony, nem tudom. Nem is érdekes. Más itt a figyelemreméltó. Láttam, hogy bankszámlákat könyvel. Azokkal a kis kék és fehér papírokkal bajlódik, amelyeket rendberakni sem könnyű. És régen, akik ezt csinálták, már csokornyakkendősen, sétapálcával sétálgattak. Helyük volt a megyei, vagy városi urak asztalánál. Igaz, hogy az utolsó hely, de egy tanítót még oda sem engedtek. És igényt tartottak arra, hogy egy módos gazda lánya hajbókolva ismerje el az ő hivatalnoki mivoltuk nagyságát. És most egy cigánylány számláz, iktat, könyvel. És jól csinálja!

A termelőszövetkezetben tele van panasszal a vezetőség, hogy a tagok közül sokan nem járnak rendszeresen dolgozni. Több holdnyi kapásnövényt például ki kellett szántani, mert nem volt, aki megkapálja. Mikor ezt hallottam, eszembe jutott, hogy amikor a község, vagy a tsz. vezetői jobb munkára serkentik a tagokat, véleményem szerint példaként hivatkozhatnak a szegkovács KTSZ dolgozóira. Hiszen mikor az ember munkájuk ritmusában gyönyörködik, elcsodálkozik azon, hogy nem is olyan régen úgy jelentek meg képzeletében, mint henye munkakerülők. Pedig milyen erővel, akarással és lelkesedéssel tudnak dolgozni. Nemcsak a vasat izzítják, hanem egész magukat, hogy minél tökéletesebbet alkothassanak.

BUGÁN JÓZSEF

AZ ILLUSZTRÁCIÓKAT
KÉSZÍTETTE:
RADICS ISTVÁN

1961

TARTALOM

IRODALOM

GERELYES ENDRE: Cháron — — — — — — — — — — 3
VÁRSZEGI GYÖRGY: Versek — — — — — — — — — — 23
VÁRSZEGI GYÖRGY: Fáradt ember — — — — — — — — 29
BARNA TIBOR: A Hortobágyon — — — — — — — — — 35
PESOLD FERENC: A tetőn — — — — — — — — — — 45
CSANÁDY JÁNOS: Versek — — — — — — — — — — 63
VIZE LÁSZLÓ: Heten — — — — — — — — — — — 66
VIHAR BÉLA: Versek — — — — — — — — — — — 79
BOBÁL GYULA: Árnyékod nem takar — — — — — — — — 82
JOBBÁGY KÁROLY: Versek — — — — — — — — — 90
GANTNER JÁNOS: Pápaszemes ősember — — — — — — 93
GYÖRY DEZSŐ: Versek — — — — — — — — — — 101
AVAR PÁL: A törzs — — — — — — — — — — — 103
CSIKÁSZ ISTVÁN: Versek — — — — — — — — — 111
MOLNÁR BÉLA: Vers — — — — — — — — — — — 115
HABONYI ZOLTÁN: Nem is olyan „görbe tükör" — — — — 116
SZABÓ KÁROLY: Mai német költők. Versfordítások — — — 121
AVAR PÁL: Szlovák népdalfordítások — — — — — — — 124

KRITIKA

LÁNCZ SÁNDOR: Bányászművészek kiállítása Salgótarjánban — 126
LEHŐCZ MÁRIA: Nógrád megyei képzőművészek Őszi tárlata — 129
KELEMEN IMRE: Emlékezés Bartók Bélára — — — — — 131
VERSÉNYI GYÖRGY: A „nagy palóc" emlékezetére — — — 134

KÖNYVEKRŐL

SZABÓ KÁROLY: Az istenek halnak, az ember él — — — —
Galina Nyikolájeva: Útközben c. regényéről — — — 142
CSIZMADIA GÉZA: Gerelyes Endre, Kövek között c. — — —
novellás kötetéről — — — — — — — — — — 144

VITA

SZULY GYULA: Az izgalmas olvasmányokról — — — — 146

NÓGRÁDI TÁJAK — NÓGRÁDI EMBEREK

NÉMETH LÁSZLÓ: A csitári hegyek alatt — — — — — 151
BUGÁN JÓZSEF: A nógrádmegyeri szegkovács ktsz. — — — 154

CZINKE FERENC, IVÁNYI ÖDÖN, KONFÁR GYULA,
PATAKI JÓZSEF, RADICS ISTVÁN, RASZLER KÁROLY
grafikái, illetve festményei.

harcát vívja a technikai elmaradottság felszámolásáért, magánéletének legnagyobb válságát éli át. A gyárban találkozik Tyinával. Azzal az asszonnyal, aki — ha korábban találkoztak volna — nemcsak felesége, hanem társa, segítője is tudott volna lenni. De most már késő: mindketten máshoz tartoznak. A két nagyszerű emberben, minden meggondolás, józanság ellenére is elemenátris erejű szerelem lobban fel. Mégsem lesznek házasságtörők. Nem az emberfelettivé fokozott szocialista öntudat magyarázza ezt — mint az ötvenes évek elejének szovjet regényeiben— hanem az a nagyon is emberi és ezért szocialista gondolat, hogy nem lehetünk igazán boldogok a mások boldogtalansága árán.

A szerelem felfogásának modern, szocialista módjával találkozunk a regényben. Tyina lemond Bahirjovról, de úgy érzi, belehal. Vívódásában Karenina Anna jut az eszébe. Anna, mikor elvesztette szerelmét, elvesztett mindent. Tyinában csak egy nagy szerelem került a vonat alá. Karenina Anna egész életét a szerelem töltötte ki. Nem is tölthette ki más, hiszen csak annak élt. De Ő, Tyina, csak a szerelemnek él?...

Éppen itt fejleszti tovább Nyikolájeva — a szocializmus korának megfelelően — a tolsztoji hagyományokat. A szélesen hömpölygő és többszálú cselekmény egymásba fonódásának egyik helye és lehetősége Nyikolájevánál is a család. A család Tolsztojnál az élet hullámverésének legfőbb, Nyikolajevánál egy fő csomópontja. Tolsztoj nemeseinek élete elsősorban a család, no meg a társasági élet helyei vagy harcterek körül összpontosult.. Nyikolájeva szocialista világban a család és a munkahely az élet két csomópontja. Ezért jut olyan jelentős szerephez Nyikolájeva regényeiben a gyárak, kolhozok ábrázolása is. És ezért nem kerül Tyina a vonat alá, mint Karenina Anna. Mert Tyina a magánélet, a család boldogságát elvesztette ugyan, de számára megmaradt a munka, a munkában megtalált boldogság.

Bahirjov felesége szép és hű asszony, Meg tudta teremteni férje számára a nyugodt otthon légkörét. Mégis, miért került válságba a házasságuk? Mindez elég lett volna az elmúlt századokban; a szocializmus korában azonban nem elég! Milyen irigyen figyelte a főmérnök Csubaszov külsőleg jelentéktelen kis feleségét, aki asszonyi okosságával segített a férjének, harcolt vele, örült sikereinek, érdekelte, amit a férje tett vagy gondolt. Ezt kapta volna meg Tyinától is. Ezzel maradt adósa mindörökre a család melegében meghúzódó, mindig a gyerekekre hivatkozó, de voltaképp mindig csak önmagát néző felesége.

Nyikolájeva már az Aratás-ban felvetette az Útközben legfőbb problémáit. Az élettől elszakadt, fejlődést gátló vezetők kérdése már akkor foglalkoztatta. De a megoldás szükségképpen felemás volt. Mert amíg kárhoztatta az egyes funkcionáriusok körül kialakult személyi kultuszt, és harcolt a megcsontosodás ellen, addig ő maga sem tudott szabadulni a Sztálin körüli személyi kultusztól, és egyes alakjainak túlidealizált, mondhatjuk — sematikus megformálása a jogos bírálat ellanyhulásának irányában hatott.

Az Aratás-ban felvetett házassági konfliktus ábrázolása és megoldása már akkor megragadta az olvasót mélyen emberi tanulságaival. Az Útközben házassági problémáját azonban tanulságaiban gazdagabbnak, lélekrajzában árnyaltabbnak érezzük.

Az írónő ebben művében úgy nevezett «kényes kérdéshez» nyúl, és — meg kell vallanunk — kényes igényességgel. A kényes kérdésekben, a veszélyesnek látszó utakon imponálóan, magabiztosan mozog. Mi teszi ezt számára lehetővé? Két iránytűje van: megingathatatlan, pozitív hőseivel vetekedő kommunista meggyőződése és a már emlegetett Tolsztojra emlékeztető életismeret.

Hit a szocializmus igazságában és a «kényes problémák» ebből fakadó merész kezelése, a gazdag lélek- és társadalomrajz, az ábrázolás művészete — ezek emelik Nyikolájeva regényét a XX. Kongresszus szellemében fogant, a Sztálin halála óta eltelt időszak egyik legigényesebb és legjelentősebb alkotásává.

SZABÓ KÁROLY